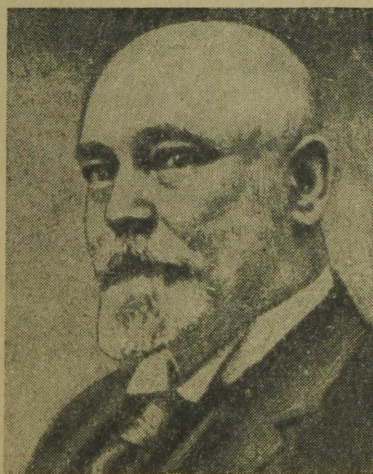

KARL
AUGUST
HINDREY

*

JA
OLI
KUNAGI
KEEGI...

«LOOMINGU» RAAMATUKOGU 35—38 (563—566)

*

XII AASTAKÄIK

E
H 58

Vabariikl. Tartu Kliiniline
Psühhoneuroloogilabelgta
Raamatukogu

lw 9359

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

KARL AUGUST HINDREY

(1875 — 1947)

K. A. Hindrey sündis 15. VIII 1875 Abja mõisas õllepruuli pojana. Õppinud Viljandi, Tartu Treffneri ja Pärnu gümnaasiumis ning Peterburi Stieglitzi, Müncheni ja Pariisi erakunstikoolides, alustab ta ajakirjanduslikku tööd, lõpetamata tegelikult ühtegi kooli. Aastail 1904—1928 tegutseb Hindrey ajakirjanikuna kord «Postimehe», kord «Päevalehe» juures. Ta algatab ja esialgu ka toimetab mõlema ajalehe pilkelisa («Sädemed» 1905—15 ja «Kratt» 1924—26). Hindrey žurnalistlik viljakus ja mitmekülgsus on imetlusväärne: ta joonistab karikatuure (öeldavasti üle 3000), kirjutab vesteid (pseudonüüm Hoia Ronk), arvustab kirjandust, teatrit, kunstinäitusi. Selle kõrval kirjutab (ja joonistab) ta rea lasteraamatuid. Eriti köitvad on Hindrey tähelepanekud loodusest ja loomadest. Mis puutub tema isikusse, siis võib piirduda A. Alle kokkuvõttega, mis on seda tabavam, et tuleb K. A. Hindreyle üsna lähedal seisnu sulest: «Karl Augusti kultuur teadupärast on ju suur. Tähtis tal on nipe-näpe, ilmatu suur koma täpe. Sügav siiski, mitte lai, balti pärmist targutai. Aga millen tõesti suur — varsahoidja vana ruun.» 1928. aastast peale on Hindrey vabakutseline kirjanik. Ta alustab ajaviiteromaanidega, leiab end aga peagi novellistina. Tema sulest on ilmunud viis novellikogu (lisaks kogudesse koondamata lugusid), kuus romaani, üks näidend, populaarteaduslikke raamatuid ja mitu köidet mälestusi ning reisikirju. Hindrey suri 9. I 1947 Tallinna lähedal Irus.

Maailmavaatelt ja elukäsitusest oli Hindrey eesti kirjanikest konservatiivsemaid. Salgamata vastuvõtmatut eriti tema publitsistikas, tuleb aga tunnustada väärtusi, mida sisaldab tema belletristika. Eeskätt on hinnatavad tema novellid. A. Jakobsoni ja P. Vallaku kõrval on Hindrey 30-ndate aastate märkimisväärsemaid ja omanäolisemaid novelliste.

Hindrey alustas ilukirjanikuna 55-aastaselt, eas, millal paljud lõpetavad. Keset elu liikunud ajakirjanikule oli tähelepanekuid talletunud muidugi kuhjaga. Tema novellides võibki suur tõepärasus. Hindrey tavatseb tugeeda läbielatule, kogetule. Paljudele novellidele võib leida reaalse sündmustikulise vaste tema mälestustest, tegelastele aga prototüüpe omaaegsest Tartust (või mujalt autori töö- ja õpingupaikadest). Köidab autori psühholoogiline läbinägelikkus. Vooruseks peab lugema ka isikupärast lähtekohta kogetu mõtestamisel ja selle huvitavat, kui mitte lausa põnevat vahendamist. Meeleoluliseks taustaks peaaegu kõigile novellidele on kas mõneti romantikapärane minevikuihalus või resigneerumine autorile vastuvõetamatust olevikust. Hindrey kritiseerib — kuid mitte ühiskonda, vaid «seltskonda», mitte sotsiaalsest, vaid eetilismoraalsest aspektist. Ta taunib kasvatamatust, tõusikklikkust, snobismi ja nendega seotud ebasiirust ja teesklust. (Nendime, et sel kriitikal on aristokratismi reministsentse.) Tema meeliste gelane on eakas (NB!) vana kooli džentelmen, kes tunneb «ilma ja inimesi». Autori «alter ego» — kes on vahel peidetud tegelasnime taha, vahel aga esineb avalikult minategelasena — resoneerimisest mõnele nähtusele või karakterile kasvabki välja novell. Klassikalist novelli kohtame Hindrey loomingus vähe («Üks pühapäev»). Hindrey eelistab vaba jutustust, mis kustki algab ja siiski lõppu jõuab.

Järgnev valimik, subjektiivne nagu kõik valikud, peaks tutvustama K. A. Hindrey novelliloomingust mõnda iseloomulikumat.

Ü. TEDRE

ISA

Mälestus

Nüüd olen mina oma isast juba palju vanem. Nüüd võiksime kui mees mehega kõnelda sellest, mis meie vahel kogu eluaeg on jäänud kõnelemata.

Nüüd võiksime vastamisi istuda ja mina võiksin kui vanem tema paksude soontega töömehekäed pihku võtta, temale silmadesse vaadata ja mõistlikult ning rahulikult selgitada, miks meie üksteisele võõraks oleme jäänud.

Aga tema ei salliks seda. Ta tõmbaks oma paksud kulumud kortsu ja oma käed pikkamisi ära. Temale olid kõik õrnemad tundmus-avaldused vastumeelt. Talle oleks niisugune viis ebamugav ja üsna harjumata, paistaks teatraalsena, kui ta seda sõna tunneks. Igatahes mitte mehelik.

Päälegi oleksin mina temale üsna võõras härra. Ka siis, kui mina temale ütlen, et mina olen seesama poeg, kes seis üheksateistkümneaastasena tema surivoodi ees.

Ta tunnistaks mind ja ei tahaks seda uskuda. Otsiks jooni mu näos, mis tuletaksid meelde neid endisi, noori, ja leiaks neid vaevalt-vaevalt. Kuid leiaks neid, mis on sarnased tema omadele. Ja temale tunduks ebamugav ning isegi jube, et mina temast vanemaks olen saanud.

Ja mina pean eneselt küsima, kas saaksin mina tõesti temaga kõnelda vanemana, mehena, kellele elu on rohkem kogemusi andnud kui neid temale kunagi osaks oli saanud. Kas laseb see sissekasvanud respekt ja see kindlakskujunenud pilt temast mind kõnelda nagu ealt vanemat ja võib-

olla targemat? Kas ei seisaks mina tema ees jällegi kui noormees, olgugi et mu habe on nõnda hall kui see temal kunagi ei ole olnud?

Kuid vist võiksin ma siiski. Ma olen elus nõnda paljust pidanud jõuga ning järsu otsusega kui paratamatusest üle saama ning ma suruksin selle jälle tekkida tahtva alluvustunde maha ja ütleksin midagi kaduvikust. Ütleksin, et temale katkes aeg, kui tal oli vaevalt mõni hall niit habemes ja meeleskohtadel, kuna mina kõndisin ajaga tükk maad veel edasi kuni siiani.

Ta mõistaks siis. Vaatleks mind ja tuletaks enesele aegamööda meelde, miks mina temale nii võõras olen ja ühtlasi nõnda tuttav. Ta vaatleks mu kulme, mu ninajuurt ja säält alla jooksvat sügavat joont. Kuigi mu põsenukid laiemad on kui temal, siiski on eest vaadates mu näol sama pikergune kuju nagu temalgi. See tema omast natuke laiem näovorm on mammast, seda ta teab, niisama nagu ka silmad, mis võivad mõnikord rõõmsad olla. Kuid silmade vorm on mongolite oma, veidi vidukil. Ei olnud ei isal ega emal neid silmi, küll aga ema õel. Tal oli süsimust juus, sel tädil, ja silmad olid tal sügavtumedad. Ja kui ma kord Pärnus, koolipoisina, ühel inglise laeval nägin hiinlast, siis üllatas mind tema sarnasus mu tädiga.

Selle silmavormi tunneb mu isa mu juures ära. Aga tunneb ka neid mõlemaid kortse kulmude vahel, mis on tema enese omad. Need on vili neist raskustest, millest tuli üle saada samade pingutuste vihaste seaduste järele, mis elasid niisama temas kui ka minus. Kuid nad erinevad siiski. Tema juures ei kadunud nad kunagi. Minu juures lähevad nad pehmeks, kui mõni aeg armulikum on ja ma jälle naerda võin. Tema ei võinud pea kunagi naerda. Aga minule on mamma andnud omalt poolt kingi ellu kaasa. Ma võin naerda ja mõnikord väga muretu olla. Seda isa ei saa. Ei saanud ja ei sallinud. Ja kui ma nõnda olin, siis olin ma temale võõras.

Kunas jääme õieti üksteisele võõraks? Kunas hakkasime

üksteisele võõraks jääma? Kunas ütles ta õieti esimest korda: «Ta pole ikka mitte minu poeg!»

Nad mängivad alati lapsi üksteise vastu välja, need vanemad, onud ja tädid! Kingituseks ja karistuseks, ja määravad nõnda omaeneste ja laste kogu elu! Nad võitlevad meie pärast, kui meie väikesed oleme, ning annavad oma sõnadega märki, mis meisse jääbki terveks maapäälseks rännakuks.

Ma olin siis üsna, üsna väike, kui isa veel mängis minuga. Ta ronis neljakäpakil maas ja ma tohtisin tema seljas ratsutada. Ma kilkasin, võtsin ta kaela ümbert kinni ja veeresin maha ja tohtisin jälle üles ronida ja teda kontsadega kannustada. Ja kusagil hämaras oli mamma ja kogu see hämarus oli täis naeratust ja sooja.

Kuid hiljem mõtelda, et minu isa oleks neljakäpakil maas võinud olla, see oli nagu unenägu, mida ei tohi uskuda. Seda ei võinud ometi olla, et see alati tõsine mees, see sünge ja kuri mees võis kunagi vallatada ja rõõmus olla. See mees, keda nähti päevas kord kusagile minevat või kusagilt tulevat ja ilma kellela oli alati mugavam, oli vaenulik igale mängule.

Ka vaikis ta enamasti. Temalt ei maksnudki midagi küsida. Ja küsida oli ju alati midagi. Aga ta vastas mõnikord vanasõnadega ning ütles vahest: «Pill tuleb pika ilu järele». Või «hää on, kes hästi tantsib, parem on, kes paigal seisab». Ja seda ei tahtnud ma uskuda.

Ei jäänud meie üksteisele ju võõraks mitte järsku. Kui ma haige olin, siis tõstis ja kandis ta mind ja tõi kohe tohtri. Ja kui meie teinekord tohtri juurde sõitsime, siis pakkis ta mind hoolsalt vaipade sisse. Ma mäletan selgelt, kuidas ta karvateki mu jalgade ümber mähkis. Mul oli hambavalu. Ja tohter pani mulle punase torga nina ette. Aga selle lõhn oli vastumeelt, ma ei talunud seda pikka istumist ja hingamist, kiskusin torga maha. Ning nägin väga hästi, et isale meeldis minu omavoli. Ta ei lausunud mulle midagi. Ja kui tohter hakkas hammast tõmbama

ega jõudnud välja kiskuda, siis toetasin ma jala temale vastu rindu ja lükkasin ta istukile. Ma olin küll alles väga lühike, aga tohter istus siiski põrandale. Siin nägin ma jälle, et isal olid lahked silmad.

See kõik on aga nii sügavalt aja hämaruses sees, et väga ebamääraselt hakkab ka mu venna kuju paistma.

Ta oli palju väiksem minust, istus põrandal ja sõi kogelmogelit kruusi seest väikese lusikaga ja määris oma näo kollaseks. Ta sõi üldse palju. Ta sõi ka minu eest kõik ära. Haaras vaid ja sõi ja vaatas mulle suurelt näkku, kui keelasin, ja lõi lusikaga.

Ma keelasin vist vaid õiglustunde või kadeduse pärast. Sest ma ise olin liiga kärsitu söömiseks. Nõnda nad ütlesid.

Nad ütlesid siis ka, et kui ma nii vähe süön, siis kasvab vend minust varsti suuremaks. Siis kiusasin ma venda. Ja kuna ta ikka vaikne oli, siis nokkisin ma teda. Mulle meeldis, kui ta äkiline oli ja siis tagus või juustesse kinni hakkas.

Sellesse aega langes vist, kui isa ütles, et ma tema poeg ei ole. Üleannetu ega kuula sõna. Ja mamma ütles, et olen tema poeg. Sest ajast jäigi: vend oli papa poeg ja mina olin mamma poeg.

Ja mamma tegi üldse suurt vahet enese ja isa vahel, oma perekonna ja isa oma vahel. Aegamööda sain ma kindla veendumuse, et mamma oma olla on palju peenem kui kuuluda papale. Mul oli peenem ja õrnem nahk, mul oli ema perekonna jume, kuna vennal oli isa vähemväärtuslik toim. Nõnda nad arutasid. Sest nad ei teadnud, mida tähendab alaväärtuse kompleks; mida arendatakse niiviisi lapsele sisse, kuni ta oskuse ja julguse elu jaoks kaotab.

Mamma oli ju muidugi peenem. Mamma oli tulvil täis huvisid maailma ja teadmiste vastu. Mamma oli andekas, ja oli oma nooreea mööda saatnud herrnhuutlastest mõisnikkude teenistuses, kus ta abiellunud oli mõisa kamerteenriga. Ta oli selles ümbruses ja selles abielus oma hinge harinud. Ta teadis, mis on mõttelt inetu ja teolt

näotu, ta oli täis abivalmis õiglustunnet, aga ei märganud, et lapsi ei tohi üksteise vastu välja mängida. Ta hoidis mind rohkem, nagu emad ikka hoiavad oma esimesi lapsi. Ta hoidis mu venda kõige hellusega, sest suur oli tema armastus. Aga mind hoidis ta rohkem.

Ja isa hoidis siis venda rohkem.

Osad olid ju õiglaselt jaotatud ning arve oleks pidanud õige olema.

Aga see ei olnud õige. Sest isa leer oli vaesem leer. Inimeste silmis vähem pooldatav ja mitte nõnda meeldiv.

Kas oli minu isal üldse sõpru? Ma ei mäleta neid. Ei ole ma näinud inimesi, kes oleksid minu isa üles otsinud, et temaga juttu ajada, temaga piipu suitsetada ja temaga istuda pingil suure raia vastu oleval trepil.

Kui kunagi mõned tulid, siis kõnelesid nad lühidalt asjust, millest hiljem teadsin, et need võisid vaid ärilised olla. Ja nad lahkusid ka varsti.

Aga mamma ümber oli alati inimesi. Oli taluperenaisi, kes jõid kohvi, oli mitmesuguseid tädisid, kes kõnelesid saksa keelt ja silitasid mu pääd, oli rentniku- ja moonakanaisi, kes tõid midagi või viisid midagi, ja alati oli siis juttu ja naeru ja elusat elu.

See oli alati nõnda, juba siis, kui mina olin üsna väikene. Oli mingisugune teine, suurem, rõõmsam ja võimsam elu papa oma kõrval. Papa elu oli vist kusagil mujal. Ja see osa, mis ta meiega koos elas, oli väike, tõsine ja rõõmuta.

Päev otsa oli ta mujal. Ta oli juba vara hommikul läinud, käis ruttu söögiaegadel kodus, ja kadus siis jälle. Õieti ei mäletagi mina, kas mina või meie kunagi oleksime söönud koos papaga. Tollest minu kõige nooremast east vähemalt ei ole mulle pilti sellest mällu jäänud. Papat oli mõnikord näha ja ta kadus jälle sinna suure jaheda hoone sisse, mille ees oli vaate ja tõrsi ja mille keldrites oli linnase lõhna ja mõnikord humala oma, teinekord magusa maki hõngu. Ja seda makit saime väga harva. Isa ei andnud. Ja mamma pahandas mõnikord, et ei raatsivat.

Ei olnud ka see papa hoone lõbus. Pime oli ta, niisket kivilehka läis, kõmas vastu, kui temas kõneldi. Väga harva saime sinna. Ja õieti ei tahtnudki meie sinna. Ainult mõnikord talvel võttis mind onkel August kaasa, kui ta säääl käis ühes neis põranda sisse lastud ümmarguses ja sügavas basseinis suplemas. Onkel August ütles, et igal ajal pidavat külmas vees suplema, ka talvel. Ei olnud mõnus säääl, kus küünla valgus helkis niisketel seintel ja rotid jooksid nagu väikesed varjud üle põranda.

Säääl siis oli papa kogu selle aja, kus ma veel väikene olin ja mitte kooliealine. Ja keegi meist sinna temale järele ei läinud. Meil oli oma elu.

Ning ma tean nüüd ka, kust mina selle joone olen saanud, et mina teiste elust osa võtta ei taha säääl, kus ma end liigsena tunnen.

Meil oli oma elu kõigi nende mamma tuttavatega, nende naistega ja emandatega ja prouadega, kes säääl käisid kohvi joomas, õmblemas või midagi toomas või viimas. Meil oli oma elu nende onklitega, kes elasid pea kõik samas majas ja kes käisid meil söömas.

Praegu huvitab mind järsku küsimus, mis küll tol ajal võis maksta niisugune kostilolek. Mida võis küll onkel Hermann näiteks mammale maksta ja mil viisil mamma sai nõnda palju kokku hoida, et tal alati kummuti sahtlis ühes hiinakirjus puukarbikeses oli hõbedat ja vaske. Sääält andis ta mulle teinekord väikesi münte ja käskis kerjusele viia. Ükskord andis ta kakskümmend kopikat, kui ma väga tahtsin osa võtta kõrtsi juures olevast oksjonist. Pakkusin põksuva südamega vanemate inimeste häätahtliku naeru all kaasa, ja me tõime siis vennaga nii suure virna savikausse mammale, et pidime kaks korda järel käima. Nõnda palju andis tassida.

Onklid, kellest ma kõnelesin, vaheldusid sagedasti. Põlised olid vaid onkel Hermann ja onkel August. Nad olid kõik väga lugupidamist äratavad härrad, kõnelesid saksa keelt ja istusid roheliste laudade taga, millel võre ees

oli. Laudadel seisis kolmekandilised pikad kastisarnased riistad, mille otsas oli kahe päega kull. Kolmes keeles oli neile midagi trükitud ja mu mälu tahab vägisi kinnitada, et ühel küljel seisis suurte tähtedega: «Wir, Peter der Erste».

Miks see mulle, võib-olla valesti, mällu on jäänud, seda ma ei tea. Vahest oleks pidanud olema «Wir, Alexander der Erste» või «Alexander der Zweite», aga mingisugune kõla kõrvus ütleb ikka «Wir, Peter der Erste».

Hiljem teadsin ma muidugi, et need ruumid olid kohtu- toad. Teadsin koguni, et kihelkonnakohus oli peenem; aga ka vallakohus oli vägev. Mõnikord oli säält kuulda inimeste karjumist, sest vallakohus laskis sageli vitsu anda.

Ja kõige vägevamad neil võrede taga olevatel laudadel olid ikka kirjutajad. Need olid härrad, keda kõik teretasid ja kes käisid riides nagu teisedki härrasmehed, kes mõnikord mõisa külla sõitsid.

Neil olid uurid taskus ja ka pliatsit teritavaid taskunuge. Suvel kõndisid nad valgetes kuubedes jõe poole ja üle õla kandsid nad käterätte. Ainult saksad kandsid käterätte, kui läksid ujuma.

Ning vanemaid neist oli oma hobune ja vedruvanker ning saan. Need hobused olid alati tulised ja ilusad, ja isa hall mära ei olnud midagi nende vastu, kuigi ma püüdsin temast uhkust tunda, sest ta jõudis märke üles vedada kõige raskemaid vaate.

Mõnda neist onklitest armastasin ma rohkem, mõnda vähem, aga armsad olid nad mulle kõik. Neid oli vana- maid ja nooremaid, ja hiljem teadsin ma, et need noore- mad olid kirjutajaabid. Kui nad meie juures olid söönud, siis läksin ma nende poole; neil olid kohturuumide taga oma toad ja sinna sisse sai ka akende kaudu, sest need olid nõnda madalad, et väike poisikene võis väljast sisse ronida, aknalt toolile ja säält alla põrandale. Ma tohtisin mõnikord hektograafi želatiini lakkuda ja võisin kirjust paberist kääridega lõigata hobuseid ja jäneseid ja koeri.

Õieti tohtisin ma sääal palju, mis mul meelest on läinud. Aga meelde on jäänud, et ma tohtisin.

Papa juuresolekul ei tohtinud ma õieti mitte midagi, mida ma väga tahtsin. Sest see, mida ma tahtsin, ei olnud isale meeltemööda.

Kuid mina liialdan ju praegu. Ma peaksin ütleva, et vähe oli seda, mis oli isale ilmselt meeltemööda. Ja mis oli meeltemööda, seda ei keelanud tema ei sõna ega pilguga. Ta paistis seda vaid sallivat.

Kui ma olin juba kuueaastane ning olin lugemise nagu lennult kätte õppinud, siis naeris papa kord. Ma olin ju saksa keelt lugema õppinud, sain aga kord isa «Sakala» kätte ja hakkasin proovima eesti keeles lugemist. Ja hääl-dasin sõnu saksa keele reeglite järele, mis oli minule eneselegi 'kentsakas. Mina ütlesin näiteks «mina» asemel «miina» ja «katsuma» asemel «kaatsuma». Siis naeris papa oma lühikest naeru. Kuid tema naerus tundsin ma vaistlikult hääkskiitmist, et nõnda noor laps võib soravalt, kuigi valesti lugeda.

Ja kui ma raamatute taga istusin, mida onklid mulle alati kinkisid või tõid, siis aimasin ma alguses ja teadsin hiljem kindlasti, et papa seda nägi hää meelega. Kuigi ta kunagi selle kohta sõna ei lausunud.

Aga vennaga oli ta ikka palju rohkem rahul kui minuga. Vend istus põrandal ja ehitas maju, või aga kõndis toas ja vedas väikesi vankreid. Ta võis mulle nõnda väga igavaks minna ja ma segasin tema mängu. Siis ei olnud ma veel kuueaastane. Nagu ma praegu arvutan, võisin mina neli aastat vana olla. Ja nokkisin venda, kuni ta kisendas ja löi. Siis tuli isa ja andis mulle vitsu. Mina aga hammustasin teda jalasäärde. Siis aga tuli mamma ja ütles isale, et nii väikest last ometi nõnda rängalt ei lööda. Ja kiskus mind isa käest ära. Mina aga mõtlesin isa käes olles, et ta mind vaid sellepärast saab lüüa, et ta tugevam on, ja kui ma suur olen, siis võin mina ka teda lüüa. Ning olin vihane vennale, et tema pärast saan alandavalt peksta. Kuid

kuigi mamma minule appi tuli, siiski tundsin ma selgelt, et selles appitulekus oli midagi ebaõiget ja ebaõiglastki. Ma armastasin mammat, olin temale tänulik, kuid teadsin ühtlasi, et võin mammat papa vastu välja mängida. Mamma sai nagu minu käsualuseks, keda ma võisin papa vastu ässitada nutuga.

Kui ma seda omas noores eas kunagi olen teinud, siis on see küll sündinud alati passiivselt. Ei tea mina, kas on see joon papalt, kelle uhkus kunagi ei laskunud päälekaebamistele, või aga põhjustatud raamatuist, mida ma lugesin, või jällegi õpetustest, mida olen saanud ümbruselt. Aga et papa uhke oli, see selgus mulle alles väga hilja, siis, kui mul üldse aega jätkus inimeste üle järele mõtlema hakata. Mina ei läinud kunagi teise pääle lausa kaebama, aga kui papa mulle midagi keelas, siis otsisin abi mamma juures, kes minu soovide eest siis elava sõnaga välja astus. Ja kui papa mind hiljem, kui olin juba vist üheksa aastat vana, lõi, siis nutsin ma rohkem kui vaja ja tegin märtri nägu kauem kui tarvis, ainult et mamma papat noomiks.

Aga mamma ei tabanud asja tuuma. Mamma nimetas tooreks poisikest nõnda lüüa, et põsk paistetas. Sedaviisi võivat lõualuu puruks lüüa. Kuid see ei olnud sugugi mitte oluline. Mulle meeldis koguni miskipärast see mehine kõrvakiil. See oli nagu meeste omavaheline asi. Kõrvakiile olin ma ise andnud juba küllalt ja teadsin, et sellega on siis asi tahe ja möödas, ja selles on isegi midagi rüütellikku, mida ma seletada ei osanud ja praegugi ei oska.

Nõnda et mitte kõrvakiilus ja tema tugevuses ei seisnud minu meelehärma ja kiusu põhjus, vaid milleski hoopis muus. Et isal kõva käsi oli ja et ta ei mõistnudki aimata töömehekäe rammu mõju poisikese põsel, see oli mulle selge. Et aga ei mamma ega isa ei taibanud, et mina õieti oleksin pidanud kiita saama, see oli kibe. Ja ma põlgasin. Kui minust palju suurem poiss kiusu pärast minu

vaevaga tehtud ja siledaks pühitud uisutee ära reotab ja mina ise, jõult nõrgem, aga hakkamiselt üle kasvades. sellele poisile suudan peksta anda, siis teenin mina kiitust! Seda ma tundsin.

Miks pidi minu isa ikka hoopis teistsugune olema kui teised isad? Nüüd olin mina neid juba mitmeid näinud ja nad olid pea alati oma poegade poolt. Mitte kusagil ei keelatud nõnda palju kui meil, mitte kusagil ei noomitud nõnda palju. Ei hoolitud mujal sellest mitte midagi, kui need teised poisid vette kukkusid. Naerdi vaid nende märgade riiete üle ja tunti rõõmugi, et nad järvest jälle ruttu välja said. Meie kahekesi vennaga tarvitsesime vaid ojal noorest jääst läbi vajuda ja märgi jalgu saada, kui kohe kogu hool ja mure avaldus hädaldamistes ja ähvardustes. Teised poisid võisid saanil sõita nagu ristiinimesed, meid aga pakiti nõnda sisse, et olid nagu vang oma riietuses ja et liikmed läksid kangeks. Ja isa kuhjas mulle raskeid kasukaid selga oma tummal, vasturääkimist juba pilguga summutaval viisil, nõnda et olid abitu pundar teiste inimeste talitada ja tõsta, ilma oma tahteta ja oma võimisteta vang. Ja kui siis olid külas ja lõpuks välja kooritud oma naeruväärseist raskeist mähkmeist, siis ütles isa: «Ta polegi minu poeg... on sõnakuulmatu ja vallatu.»

Sulle oli ette juba kohe nagu märk pääle vajutatud, et ei maksagi korralik olla. Ei ole vaja katsudagi — igaüks näeb sind nõnda, nagu sind kirjeldatakse. Siis tõukadki väikese Eedi, kellele tema isa üle pää on silitanud ja keda ta on kiitnud, kraavi, kus jääkirme all vesi voolab. Et vaadata, kas tema isa ka märgade jalgade pärast tõreleb. Aga temaga ei tõrelda. Vaid sinule enesele vaadatakse otsa, nagu oleksid sina see Kain piiblist, olgugi et Eedi pole su vend ja ka mitte surnud, vaid kaebab ainult hädise näoga sinu pääle. Ja koduteel ei kuule ühtki teist sõna kui papa lühikest tähendust, et kulub ikka nahatäis ära, ning mamma õhkamisi sinu nurjatuse ja parandamatuse üle. Aga sellepärast ei olevat last vaja nüpeldama hakata.

Emal oli alati niisuguseid liialdavaid sõnu käepärast, kui ta millegi eest võitles.

Ta võitles õieti alati. Inimestega, kes tema meelest olid hoolimatud, toored ning omakasupüüdjad, inimestega, kes olid harimatud ja kasvatamatud, kasimata väliselt ja oma mõtetes ning väljendustes. Ning isaga võitles ta omaenese omapära eest ja isa omapära vastu. Isa oli tema meelest tuim ja kalk. Ning laps kuuleb nii väga, väga palju, kuuleb omaette mängides või lugedes, kuuleb ja kuulatab te-raselt ja paneb tallele. Vanemad inimesed ei tea seda sa-geli ja kõnelevad siis ilmaaegsusi ja lapsele kahjulikke asju.

Minu ema kiitis oma esimest meest. Kiitis teda minu kahe poolõe vastu. Ja see oli üsna korras. Kuid seadis sel-lele esimesele mehele vastu minu isa. Ja see ei olnud mitte korras.

Tema albumis oli selle esimese mehe pilt. Ning see esi-mene mees oli samasugune härrasmees nagu minu onk-lidki. Ta oli pikk ja sale ning temal oli väike põskhabe, nagu neid vanasti olid kandnud kõik peenemad inimesed. Temal oli kaelas kõrge krae, mis jättis kõrisõlme laialt lahti, ja lai plastroon valge vesti väljalõikes tunnistas tema riietumise laitmatust. Ruudulised püksid olid temal jalas, olid ümber põlvede kitsad ja läksid alt laiaks. Kui ta mitte ammu ei oleks surnud, oleks ta mulle täielikult samasugune onkel olnud nagu kõik need teised, kes olid alles elus ja samas albumis samasuguses riietuses. Sama sümpaatne ja sõber ja peenem inimene.

Isast ei olnud albumis pilte pääle ühe, kus isa oli alles noor mees, habemeta, ja istus lauas seltskonnaga, kes jõi õlut. Pilt oli kollane ja ähmane, pleekinud, ja oma isa ei tundnud ma sellel ära. Tal ei olnud kraed kaelas ja kõik need teised olid mulle ka tundmatud. Mulle öeldi küll, kes nad olid, ja paar neist olid vennad, kel olid nüüd suured mõisad Venemaal ja Poolas. Aga need ei olnud härras-

inv 9359

Vabariikl. Tartu Kliiniline
Psühhoneuroloogilise
Raamatukogu

meeste laadi, vähemalt mitte nõnda, nagu minnakse päevapiltniku juurde.

Kuid võib olla, et minu isa ei istunudki säääl teistega koos lauas. Õeldi koguni, et see käsi, mis kusagilt läbi ukse ulatas pudeli õlut, oli minu isa oma ja et teda ennast ei olegi selles seltskonnas. Ja kuna minu isa ise kunagi õlut ei joonud ega seltskonnas ei istunud, siis võis olla, et temast meie albumis oli vaid üks käsi. Ja muud mitte midagi.

Miks ometi ei olnud minu isa niisugune nagu teised inimesed? See rusus mind alati. Ma tahtsin uhke olla temale, kuid ta ise ei tulnud minu soovile mitte millegagi vastu. Ainult ehk sellega, et ta oli väga tugev. Ta ei olnud kasvult suur, kuid kui tema kord najatas oma õla õllevaadile, siis, kus teised ei jaksanud, hakkas vaat kohe nihkuma ja palkpurret mööda üles veerema vankrile. Üle isa näo jooksis selle järel kerge kahvatu naeratusvirve.

Ma juhtusin neid jõuproove nägema vaid harva. Kuid nad andsid mulle uhkust ja seda lugupidamist, mis mulle oli vaja, et mitte liialt kannatada ilmse halvakspanu all, mis sai temale osaks ema ja minu õdede poolt.

Olin ju selles lapseas, kus võetakse iga arvustavat sõna kui tõde, kus kuuldu tahab jääda paigale nagu aksiom. Kui ema ütles, et isa on toores ja hoolimatu, ja ütles seda temale näkku, siis oli mul selleks ju oma silmaga nähtud kinnitusi küllalt. Ma nägin teda karmilt kohtlevat noort täkku, kes ei tahtnud lasta end rautada. Siis «lantsitas» isa teda piitsaga, nagu mamma seda nimetas. Ja ka sõitudel tõmbas ta hobusele mõnikord minu arust põhjuseta või ilma küllaldase põhjuseta roosaga üle selja või kubemetesse. Ja mulle kui ka minu õdedele, kes me loomadesse suhtusime ülihellalt, lõi see südamesse. Isa järsk ja äkiline kannatamatus oli aga samasugune nagu minu omagi hiljem, kus ma kannatliku pikameele kadudes tõrgest koera võisin täpselt sama raskelt nuhelda ja välja kutsuda samasugust hindamist ema poolt kui papagi. Ja

praegu võin ma mõelda ja püüda enesele meelde tuletada, kui palju ma tahan, kuid ma ei leia sündmusi, kus isa oleks olnud loomade või inimeste vastu halastamatum kui iga harilik teine inimene. Ta võis kerjust meie ukse tagant karmide sõnadega ära saata ja siis mamma noomisest külmalt mööda minna. Jah, seda ta võis, ja ka rahulikult mamma etteheidet kuulata, et ei tihka «kivigi anda pähe peksmiseks», kuid praegu ma näen veel mälestustes neid kerjuseid, kes olid isa silmis töövõimelised inimesed ja kes peaksid nimelt tööd otsima, aga mitte santima.

Praegu oleksid nad ju minu silmiski teataval määral töövõimelised inimesed... Kui neid niisama näed ukse taga ja sul ei oleks aega ega ettevalmistust kooli kaudu, raamatute ning elu kaudu neilt küsida, miks nad kerjavad, siis võiks tõepoolest lihtsalt ütelda, et tehke tööd. Üks neist käis meil korra või paar aastas. Ta võis minu praeguse hindamise järele olla kolmekümneaastane. Ja niisugune oleks tõepoolest võinud ju tööd teha. Aga tema silmades oli kurb häda. Ja ta kõneles tasa. Ütles emale, et on haige. Ning ei võtnud mitte kunagi midagi muud vastu kui kruusitäie kuuma vett ja tüki leiba. Ja läks siis jälle, tänuks vaikselt pääd noogutades. Sellele käratas isa kord pääle.

Ja teine oli nõdrameelne, rikka talumehe vend, kes ajas segast juttu kokku maailmast ja inimestest. Ka umbes sama vana nagu eelminegi. Ja selle ajas isa ka kord minema. Aga et ta päris abituid, lombakaid ja vanu ära oleks ajanud, seda ei mäleta mina tõesti mitte. Kuigi mina ka kunagi näinud ei ole, et ta kellelegi kunagi midagi oleks andnud.

Kuid mina ise olen ju ka nõnda kaugele jõudnud, et mina enam kõigele ilmale anda ei taha. Ei taha anda ei oma tundmusi ega midagi ainelist. Muidugi küll mitte sel täielikult läbiviidud määral nagu minu isa, kuid ikkagi juba nõnda kindlalt, et mina oma jõudu ei raiska enam igale poole. Sest ma tean nüüd juba ammu, et siis jääd

hoopis vaeseks, nõnda vaeseks, et ei jõua oma lähemaile inimestele nende hädas vahest muud enam anda kui vaid veel koormat ja viletsust juurde. Tean nüüd ammu oma kogemuste kaudu, et jääd teiste inimeste orjaks ja neilt palujaks ning santijaks ja surmad sel viisil oma uhkuse ning langetad pää hingesöövas alanduses.

Ja kui mina praegu tagasi vaatan aegadesse, kus minu isa kõndis üle tammi alla õllekööki, üksi, silmad mõttes, kõva ja kibe joon ümber huulte, siis tean mina nüüd ka tema uhkusest. Tema ei tahtnud mitte kedagi orjata, tema ei tahtnud mitte kellegi alam olla. Ta tegi tööd, et iseseisvusele jõuda ja siis oma elu sisse sääda täielikult omaenese tahtmise järele. Tal oli oma kava, oma kindel tahe ja ta viis selle läbi vankumata ja kindlajooneliselt. Ta ei lasknud ennast kõrvale kallutada ei mingist sentimentaalsusest ja üleliigsusest. Ei puutunud teda teiste inimeste arvamisest ja maitsed, ei paindunud tema mitte kellegi ega millegi mõju alla. Külmal ja nagu hoopis väljaspool teisi inimesi seisis tema talupoja ees niisama nagu minu härrasmeestest onklite ees ja silla-kohtunikust paruni ees.

Kuid siiski! Kuid siiski! Ta oli inimene ja tolle aja inime. Ning üle tema jaheda näo jooksis vahest siiski üsna kerge lahkuse virve, kui minu mänguseltsiline väike parun mulle tuppa järele tuli, et mind kutsuda tiigile või parki või oma koju mängima. Ja ka siis nägin mina seda natukene pehmemat joont, kui ta mulle oli rentnikult hobuse toonud ja sellele teki selga pannud. Sest minu koolisõbrad olid naabermõisast mulle külla ratsutanud ja ma pidin neid saatma kuni piirini. Nende tervitusele vastas ta vaikiva päänoogutusega. Ja ma olin oma isaga tol korral väga rahul. Ta ei keelanud ratsutamist nagu muidu tavaliselt, ja aitas mind selga. Ta kõndis minema, ilma et ta oleks ütelnud, et ma jälle maha ei pea kukkuma ja oma hambaid sisse lööma. Mis juba kunagi oli juhtunud.

Mamma oli ikka kuidagiviisi kohevil, kui mulle tuli

suurtsugu külalisi, mamma oli minule kuidagiviisi märgatavalt uhke. Aga papa ei näidanud seda.

Muidugi võis temagi seda olla, kuid ta oli ka enesele uhke ega kandnud oma tundeid inimeste silmade ette. Ja see meeldis mulle kuidagiviisi rohkem kui mamma kerge erutus, mis pani tema ilusa näo põsed punetama. Kuid mamma uhkuses oli midagi mind nagu alandavat, papa viisis aga midagi enesestmõistetavat, mis ei seganud ega solvanud.

Aga siiski — miks pidi papa nõnda väga teistmoodi olema kui teised? Ei olnud ta talupoeg, kes omas vammuses kõndis iseteadvalt ja kõneles laialt ja mehiselt, hooplevaltki, aga imponeerivalt maksujõuliselt. Ei olnud ta ka härrasmees, nagu mõned tema lähemad tuttavad, kes olid mõisarentnikud ja keda ta käis küllastamas ja kes sõitsid mõnikord meile, kaks hobust tõlla ees ja kutsar pukis. Neist tema sõpradest teadsin ma hiljem, et nad olid isalt laenanud raha mõisade rentimiseks. Kuid nende käitumine isa suhtes ei erinenud mitte sugugi teiste omast. Sest ma võin jällegi mõelda kui palju ma tahan, ja mulle ei tule ühtegi juhtu meelde, kus keegi kunagi oleks minu isa kohta ütelnud sõna, mis oleks lugupidamatu olnud. Olgugi et isa ei olnud ei talupoeg, ei antvärk ega härrasmees.

Ta erines täielikult. Ta laskis oma riided teha oma isikliku maitse järele. See maitse ei kattunud minu omaga, see ei olnud minu arust mitte sugugi hää maitse. Ja ma häbenesin, kui ma hiljem linnas temaga koos uulitsal pidin kõndima.

Praegu tean mina jällegi, et kui mina oma isa kohtaksin kusagil maal või linnas, võõrana, siis vaatleksin ma huviga seda meest, kel ka välimuse suhtes on kõik teiste karjamoed vaid rumalateks eelarvamusteks.

Kamasse kandis ta väga harva. Tavaliselt olid tal jalas säärsaapad, mis pidid laiad olema, suuremad kui jalg ja palju paksemad kui sääär. Et jalal oleks lahe. Talvel käi-

sid nende saabaste sisse vildid. Ja hiljem, palju hiljem olen mina neid saapaid kandnud ratsutamisel. Ma tegin nad läikivaks nahaapretuuriga ning nad olid siis nagu prantsuse kaardiväe dragunite omad, kuid kutsusid siiski välja ühe alevikuklunni hüüu: «Peen noorhärä, aga vaata missugused saapad!» See poiss ei teadnud midagi prantsuse ratsakaardiväest. Kuid siiski oli mul häbi.

Papa kandis ülikondi, mida õmblesid juudi rätsepad, kes koju toodi õmblema ja kes tegid kuuele paratamatult küüru selga või teise õla kõrgemaks. Kuid kuna isa tahtis, et keha ümber kõik oleks lahe, siis ei seganud teda need rohked voldid.

Need ülikonnad olid enamalt jaolt kodukootud tumesinisest läikivast kalevitaolisest riidest. Kui nad uued olid. Vananedes tuli nende ševioti iseloom selgemini nähtavale, ja siis pleekisid nad ka õlgadelt ja turjalt roheliseks.

Kuid papal oli ka päris paraadülikondi, mida ta suuremal arvul odavalt ostis Sindi vabrikust oksjonilt. Need olid muidu kallihinnalised riided, mis õieti oleks pidanud minema Inglismaale. Kuid rätsepad olid nad sel või teisel viisil ära rikkunud, kord põlved liiga kitsaks teinud või taskud liiga madalale asetanud, nõnda et neid kodumaal ära pidi müüdama. Need olid väga uhked rõivastused kallist kammgarnist, paksud põlised riided. Ja neid kandis papa siis, kui ta mind kooli sõidutas. Aga mamma korduvad etteheited, et ta neid ei lase ümber teha oma keha järele, tõrjus ta külma käeheitel tagasi. Ja kandis nende riiete juurde oma suuri laiu veesaapaid.

Jah, praegu vaatleksin mina niisugust meest sügava huviga. Niisugust meest, kes elab ja käib omaenese tahte järele. Aga tol ajal olin ma poisikene ja mul oli halb. Ma ei teadnud siis mitte, et üldise moe ja laadi vastu seista on raske, kuid teeb vabaks ja iseseisvaks.

Ei olnud mul ka sellest arusaamist, et iseseisvaks saab inimene, kui ta mitte kellelegi mitte midagi ei võlgne. Ei tänu ega raha. Ja et minu isa õige paljust jõudis keelduda,

sõprustest ja poolehoiust, kiitusest ja seltskonnast, ainult oma iseseisvuse kättevõitlemise pärast. Ning et ta nimelt sellepärast oli tinges ja kitsi ja hoopis teistsugune kui mamma ja õed ja onklid ja kõik, keda mina tundsin. See kokkuhoiu vankumatu kindlus rusus õieti meid kõiki ja lasus meil.

Mul oli masendav häbi ja ma ei julgenud hiljem võõrastemajapidajale silma vaadata, kui papa temalt minu tehtud arvelt pea poole maha kauples. Kui teisiti vaatan mina praegu sellele nii mõistlikule ja õigele arvemaksmisele!

Olin juba suur poiss, üle seitsmeteistkümne, kui sõitsin isaga linna. Mina eksamitele, tema ravimisele. Mind pani ta hotelli, ise läks vesiravilasse.

Mind külastas palju sõpru. Ja ma võtsin neid siis iga kord paari õllepudeligast vastu. See oli ju nõnda lihtne ja hõlpus: helista vaid ja tüdruk toob üles, mis vaja, õlut ja paberosse. Süda põksus küll iga kord, kuid õieti ei hoolinud ma ju kunagi, mis pärast saab. Mõnikord oli neli-viis sõpra korraga ja siis tuli rohkem tellida.

Kui siis eksamil läbi olin kukkunud ja meil tuli linnast lahkuda, siis oli kolme nädala jooksul arve hästi suureks kasvanud.

Ja isa maksis kõik, mis kord ja kohus. Kuid õlle ja paberosside arvest vaid nõnda palju, kui palju see müüjale tegelikult maksma oli läinud. Ta teadis, missuguse hinnaga võõrastemajad õlle kätte saavad. Ja ütles, et ta on vaid korteri ja söögi eest maha teinud, mitte aga alaealiste koolipoiste jootmise eest ja piljardimängu eest.

See võõrastemajapidaja oli niisugune, kelle seltsis ma praegu hää meelega ei istuks. Ta oli noorevõitu mees, pikk ja sihvakas ning lahke moega. Kutsus mind sageli ülevalt alla, et ma temaga paari õlle pääle piljardit mängiksin. Kusjuures ma loomulikult kaotasin. Võttis mind kaasa laevale, mis oli tulnud värske õllega Riist. Ja kuna isa mulle taskuraha ei andnud, siis maksis minu uus sõber

minu eest ja kirjutas selle siis minu arvele. Mina olin temale väga tänulik tema lahkuse eest ja sallisin teda ikka rohkem ja rohkem. Mul oli vilets olla ja ma tundsin end olevat sõbra petja ja halvast perekonnast, kui isa temale ütles, et õigusepärast ei tarvitseks ta temale üldse mitte õlle ja paberosside arvet maksta.

Noobel see minu isast ei olnud, tema seisukohalt aga õige järjekindel. Praegu teen ma sageli nõndasama. Iseäranis kui ma näen ekspluateerimise tahet hoolimatusest või rumalusest. Las niisugused siis õpivad.

Me sõitsime siis isaga vaikides koju. Meie vaikisime ju alati. Aga seekord oli see vaikimine täis isesugust raskust. Sõitsime need üheksakümmend versta selles tasases sõrgis, mida kõik hobused mu isa käes õppisid ja mis mul südame välja venitas. Ma tean nüüd, et see oli ka isa veendumustest üks, et ei tohi rutata ja peab kannatama.

Noh, aegade jooksul olen ka minagi kannatlikkust õppinud. Aga isal pidi minuga seda kannatust palju olnud olema ja nüüd, sel sõidul, ei jõudnud ta enam.

Olime vaevalt kümme versta linnast eemal, kui ma isa põsel pisarat nägin. See veeres vaikselt silmanurgast, jäi habemes natuke peatuma ja kukkus siis alla. Siis tuli teine pisar. Ja neid tuli siis nagu helmi üksteise järel.

Nägu oli papal üsna tavaline, liikumatu. Kuid kuidagi viisi nagu vaiksem ja pehmem.

Ei olnud mina veel ühtegi meest nutmas näinud. Ei olnud ma kuulnudki, et mehed seda teevad. Olin vaid moonakat näinud, kes oma surnuks löödud poja juures tõmbas kord pöidlaga üle silmanurga. Ja olin mõrtsuka silmis, kui ta seotult ära viidi, näinud vaid läikivat kirmet. Lausa pisaraid ma mehe näos ei teadnud uskudagi. Nüüd nägin ma neid oma raudkarmi isa põskedel.

Vaikides sõitsime need üheksakümmend versta maha kuni koduni. Mida oli meil üksteisele ütelda? Teadsin vaid, et mina olen kord niisugune ja isa on teistsugune. Ja teadsin nüüd ka, et tal väga raske pidi olema minuga.

Juba maast madalast olin mina ju kõike teinud, millega ta nõus ei võinud olla. Ma võtsin tema pudelid, mille ostmiseks ta pidi rasket päeva- ja öötööd tegema, panin nad tulba otsa, ja meie pildusime kividega märki. Meie pildusime suure poistekarjaga ühtelugu märki ja lõime kõrged õlleköögi pööninguaknad sisse. Meie veeretasime päikese kätte pandud õllevaadid mööda kallakut alla ojja. Ma peksin aedniku poega vitsadega mööda jalgu, sest ta oli minu päale kaebamas käinud. Ja siis kandis aednik papale viha. Ma ei istunud palju paigal, kui mul raamatuid ei olnud, ja lõhkusin riideid ja saapaid, mida papa pidi muretsema. Ma ei kuulanud sõna, ma ei kuulanud mitte kunagi kergelt sõna, kui papa käskis. Onkel Hermann ja onkel Augusti sõna ja mõisa koolipreili oma kuulasin ma alati, papa oma vastumeelselt, ma püüdsin tema käskudest niisama kõrvale hiilida nagu mammagi omadest. Ja miks pidingi mina tema käskusid kuulama, kui need olid mulle vastumeelt ja rasked täita ja kui need käisid pea alati sellele vastu, mis oli teiste poolt, mamma, õdede ja onklite poolt lubatud ja sageli hääkski kiidetud?

Jah, minu isa pidi üksi seisma kogu maailma vastu, kogu selle ümbruskonna vastu, mis oli meie maailmaks. Ja ta seisis sellele vastu, üksi, ei paindunud ega muutunud.

Oma eluviisis muutus ta veidi. Muutus siis, kui ta arvas oma täieliku iseseisvuse olevat kätte saanud. Siis, kui tal nõnda palju varandust oli, et ta enesele võis ütelda: nüüd võin mina oma senise töö intressidest elada.

Ta pani oma raha suurde tallu, mille onkel Hermann ostis kolmkümmend versta eelmisest kodust kaugel. Ja tegi sääli kergemat tööd, painutas saarepuid ja valmistas vankreid või saagis ja pookis aias uibuid ja ploome. Ning hakkas põdema.

«On ennast suure tööga ära tapnud,» ütles mamma.

Kuid natuke sõnarohkem oli ta nüüd. Söögilauas vaidlesid nad mõnikord onkel Hermanniga selle üle, mis nad

lehtedes olid lugenud. Ja isa ütles oma arvamisi alati nõnda kindlalt, et vastuvaidlemisest varsti loobuti. Tema arvamised olid ikka teistsugused kui teiste omad. Nagu ka tema tööd teistsugused olid. Kuidagiviisi isemeelsed.

Vankrid, mis ta tegi, olid tugevad, väga tugevad, kõige paremast saarepuust vedruvankrid. Kuid nad ei olnud mitte nägusad. Ja ei olnud ka mitte kerged. Tema põhimõtteks aga oli nähtavasti, et kõik peab väga kaua vastu pidama. Ei tohi kuluda. Ei tohi oma jõust midagi kaotada.

Sellepärast hoidis ta ka oma hobuseid ega lasknud neid ruttu sõita. Kuid meie noor täkk ei saanudki enam karmelt joosta. Et hobune mitte kuidagiviisi ei kuluks, pidi ta peaaegu alati tallis seisma. Ja sõnnikul seismisest sai tema omad päkk-kabjad, mis olid hellad ja pehmed.

Niisugune ta oli, minu isa! Ta oli oma suure töö juures küll vähe saanud tähele panna ning õppida. Mida kuulis ja nägi ta omas pimedas õllekoopas hobustest ja nende kasvatuses? Kui palju sai tema aega lugemiseks?

Ja kui tema aru sai, kui õigus mul oli, et ta ise oma hobuse vigaseks oli kasvatanud, siis sain mina kõrvakii-
lust vaevu kõrvale hoida.

Nüüd, kus ta enesele mahti oli võtnud seniseid veendumusi vaatluse alla võtta ja kus ta palju luges, võis ta vahest nii mõndagi elus teisiti hinnata. Kuid ega ta enesele ei võinud häbi teha järeleandmisega, et ta kunagi oli eksinud. See oleks mõra sisse löönud tema karastatud kangusele ja temas oleks midagi katki läinud. Seni oli tema kangus tema elu ülalpidajaks olnud, ja kes tahab oma niiviisi armsaks saanud elu hädaohtu saata?

Kuid nimelt sellesse kangusesse ta suri. Ta ei lasknud enesele selgeks teha, et külma vee ravivõime seisab selle õiges tarvitamises.

Vesiravilas oli teda arstitud külma vee järskude jugadega, millele järgnes kohe kuivaks hõõrumine ja masseerimine.

Nüüd aga tuli tema mõttele, et võib iseennast siin kodus

ju niisama külma veega ravida. Ta tervis oli päris hääks läinud, nõnda hääks, et ta võis omal käel arstimist jätkata ega olnud tarvis tagasi linna sõita, nagu arst oli soovitanud. Ja ta võttis käteräti ning tuli minuga kaasa suplema.

Kui ta aga kaelast saadik vees kauem püsis, kui see minu arust tarvilik oli tavaliseks suplemiseks, ja kui mina ütlesin, et nõnda võib ennast ju ära külmetada, siis ta ei vastanudki ja oli seni sees, kuni nagu hoopis hallsinine oli. Värisedes tuli ta siis välja. Ma ütlesin uuesti, et järsult antud külma vee valang ometi hoopis teisiti mõjub kui kestev külmetamine vee sees; ta vastas tusaselt: «Külm on külm.» Aga hambad lõgisesid.

Taevas teab, kuidas ta omas pääs selle märja külma mõju kehale oli valmis mõtelnud, autodidaktika põhjused ja tagajärjed ilusasti tasakaalu viinud, et siis kindla veendumusega jökke astuda ning kõike hoopis lihtsamalt ja kokkuhoidlikumalt teha kui linnaarst oma ravilaga! Aga järgmisel päeval andis temale vist algav palavik selle suure teohimu ja ettevõtlikkuse, millega ta hobuse ette rakendas alevikku sõitmiseks, et enesele osta villaseid särke ja froteerimisrätte põhjalikuks ravimiseks. Ta oli nagu hääs tujus ja tegi oma lühidal viisil tulevikuplaane. Teeb siin maal nüüd väikese eelkuuri, et siis hiljem linna sõita, vahest veel paar vanni võtta ja siis lõplikult terveks saada.

Järgmisel ööl äratati mind ja ma pidin tohtri järele sõitma.

Tohtri järele pidin ma nüüd palju kordi sõitma. Sest nüüd algas pikk põdemine. Algas võitlus tema tahtejõu ning haiguse vahel. Ja see tahtejõud viis arstimise peagu alati iserada. Isa sõi seda, mida tohter oli keelanud, ja muigas vaid mõnikord kurjalt, kui meelde tuletati arsti käske. Selles muiges seisis: «Küll ma juba ise tean ja küll ma juba ise võitu saan.»

Aga ei saanud võitu.

Kui tal valusid ei olnud, siis luges ta vaikselt. Kõndis

toas ringi ja luges jälle. Hellitas ennast kuumade kompressidega ja need pidid nõnda palavad olema, et võtku kas või nahk maha.

Tegi oma testamendi ja laskis õpetaja tuua, et armulauda võtta. Kõndis mustas ülikonnas saali ja põlvitas mamma kõrval. Ja siis jooksid jälle rasked pisarad tema vaikset nägu mööda alla.

Armulauda anti neile saksa keeles. Sest õpetaja ei jõudnud neid väheseid eestikeelseid sõnu pähe õppida, mis tema naine temale oli tõlkinud.

Ja isa läks siis voodi ja oli väga väsinud.

Ühel ööl aga äratati mind jälle. Mu isa lõõtsutas nõnda ruttu, nagu ma seda kuidagi ei olnud võimalikuks pidanud. Vaatas mulle suurte, pärani silmadega otsa ja lõõtsutas. Ma võtsin kõige kiirema hobuse ja tõin tohtri. See süstis midagi papale naha alla, mille pääle ta magama jäi.

Järgmisel hommikul sõitsin jälle arsti juurde pärima, mis nüüd edasi tuleks teha. Tohter küsis minult suurtesuurte silmadega, otse nagu ehmudes, kas isa tõepoolest veel elab. Ma võtsin ta kaasa ja teel seletas ta, et tuhandest inimesest vahest üksainus niisuguse kõhukelmepõletiku suudab üle elada. Niisugusele hoole võivat vaid harukordselt tugev süda vastu pidada.

Mu isa pidas aga veel kolm nädalat vastu.

Päev enne surma häiris teda üks nael seina sees voodi kohal. Ta ütles, ma tõmmaku see välja. Ma püüdsin, aga ei jõudnud. Siis ajas ta ennast istukile ja käänas selle ise seina seest välja oma nüüd nii valgeks ja pikaks läinud töömehesõrmedega. Ja jällegi lendas üle ta näo nagu rahulduse kirme, et ta midagi jõudis, millega teine mitte toime ei saanud.

Õhtul hakkas ta sonima ja tahtis ikka kuhugi sõita. Ütles: «Lähme ära siit, siin on halb olla...» Ja käed näppisid vaipa. Mamma ja teised teadsid, mida see tähendab. Mina nägin seda esimest korda.

Hommikul olin ma jälle tema voodi juures. Ma tõstsin

teda natuke kõrgemale ja seadsin padja korralikult selja taha. Päike paistis heledalt söögituppa, varajase sügise madal päike.

«Küll on täna ilus ilm,» ütles isa ja vaatas suurte palavikuliste silmadega läbi avatud ukse söögitoa kuldsesse valgusesse. Sääl klõbisesid tassid. Üks külaline oli tulnud, papa vana tuttav. Mamma tuli ja küsis, kas on midagi vaja.

«Karli aitas juba,» ütles isa.

Selles lauses oli alla kriipsutatud midagi nõnda tugevalt ühtekuuluvat, oli nagu tänu ja leppimist ja kõike, et ma hambad kokku pigistasin ja välja läksin.

Kuid õige varsti kutsuti mind, ja ma läksin külalisega papat vaatama. Isa silmad olid poolkinni, aga juba murdumas. Tema tugev rinnakorv tõusis ja vajus iseäralikult hingates. Külaline kummardus tema üle ja küsis, kas ta teda ära tunneb

Aeglaselt, nagu võimeid otsides vastuse andmiseks, tulid sõnad nagu külmetanud häälega sügavalt, kaugelt rinnakoopast, nõnda nagu kõhurääkijal: «Häälest tunnen.»

Ei ühtegi liigutust näos, ei liikunud ka silmalaud. Häälest tunnen! Nagu ise konstateerides, mida ta siiski praegu veel võib ja jõuab.

Need olidki tema viimsed sõnad ja varsti jäi hingamine vait.

Nõnda kadus maa päält minu isa, kellega ma koos elasin üheksateistkümmend aastat ja kellest ma õieti mitte kui midagi ei tea.

Sest see, mida ma tean, on nõnda armetu ja küündimatu, et võiks olla koguni ilma selle teadmisetagi.

Ma tean, et ta suri nooremana, kui mina suren. Neis aastates tähendab vahest eavahe vähem kui lapseas, kuid ma olen tegelikult nüüd seitse aastat temast vanem ja tunnen enda temast... ikkagi noorema olevat. Noorema juba oma üha kasvava põleva huvi kaudu, kuidas ta õieti mõtles, mida ta õieti tundis ja mil viisil ta kannatas.

Mõnikord, kui olen maal ja pean ise oma habet ja kulme kärpima, seisan ma peegli ees ja uurin oma näojoontes isa omi. Kulmusid pean mina lõikama, sest nad kipuvad samasugusteks puhmasteks kasvama, nagu nad olid isal. Ja ma ei taha mitte liiga sarnane olla. Ikka tuleb mulle siis jälle meelde õe sõna, kui ma esimest korda tulin võõrsilt tagasi habemega ja õde mind küünarnukiga müksas ja nagu eksitatuna ütles: «Mine metsa oma habemega, Vana Jüri!»

Nad nimetasid omavahel isa ikka Vanaks Jüriks. See Vana Jüri oli midagi kurja, kardetavat ja sünet.

Mina ei taha paksude kulmude alt vaadata, sest minu silmad peaksid lahked olema nagu mamma omad.

Aga neid jooni näos jälgin ma ikka haiglase huviga, iseäranis neid sügavaid, mis elu näkku on tõmmanud.

Siis aga tahaksin mina teada, kuidas isa välja nägi, kui tema alles poisikene oli. Ja kas tema nägu ajajooksul ka niisuguse uskumatu muudatuse läbi on teinud nagu minu oma.

Kuidas oli üldse tema lapsepõlv? Ma ei tea temast mitte midagi, mitte vähemat kui midagi.

Selle üheksateistkümneme aasta jooksul, mis meie koos elasime, vaikis tema oma endise kodu, oma vanemate ja oma lapsepõlve üle, nagu peaks see olema mingi eriomanus, mille kohta mitte kellelgi midagi vaja teada ei ole. Kas ütles ta enesele nõndasama, nagu muidu nii mõnegi asja üle kibedalt: «Mis läinud, see läinud, mis sellest veel rääkida!»

Niisama vaikis tema vend, sepponkel, kes ka elas, töötas ja suri meie juures. Ütles vaid: «Kas meie isal oli jõudu meile kooli anda? Läksin ära linna meistri juurde...»

Ja see on ka kõik, mida ma tean oludest, kus algasid oma elu minu kõige lähemad inimesed.

Oota, oota... veel midagi tean mina. Siis olin ma väga väike alles, kui isa jutustas, et siga oli ujunud ühe vee

sees oleva kivi juurde. Kas oli see jõgi? Kas oli see järv? Ei tea. Ei mäleta...

Ma tean ju hilisemast elust, kust isa pärit oli, kust ta oma passi sai. See oli kusagil sääl Paide pool. Kuid ma ei ole kaardilgi järele vaadanud, kus see õieti võiks olla.

Teinekord vilksatab mõne kümne aasta tagant lehes minu perekonnanimi tühiste teadete keskel. Neid peab siis veel kusagil olema, neid minu lähemaid sugulasi. Mõnikord on see nime teisend, mõnikord on ta täpselt seesama. Kuid ma olen vist samasugune nagu minu isa oli: «Mis läind, see läind, mis sellest veel rääkida.»

Ja siiski tahaksin ma mõnikord haiglaselt näha seda kohta, kus see siga ujus kivi juurde.

Ning tahaksin näha nende sugulaste näojooni, tahaksin kuulda nende iseloomujoontest ja nende saatustest. Kas orjasid ja orjavad nad nõndasama kiusakalt seda elu, mis annab nii vähe vastu nii suurele tööle? Et siis sama tähelepanemata kaduda, nagu on elatud, nõnda et poeg ei pane kivigi hauale ja vend mitte ristigi. Ei niisugust ristigi, nagu vend neid tegi paljudele teistele rauast, ornamentideks painutatud raudlati tükkidest? Et mis läind, see läind, mis sellest veel rääkida.

Ja seesama sepponkel ütles ometi, kui isa oli surnud ja oli järsku nii sarnane Kristusele, — et oleks teda enese juurde voodi võtnud ja veel soojendada katsunud!

Kui imelikult ja ehmatavalt see kõlas vana habemiku mehe suust, kes üldse vähe kõneles, päris vähe, ja tunnetest mitte kunagi! Et oleks veel tahtnud võtta voodi ja soojendada.

Ja siiski oli isa tema vastu karm olnud nagu kõikide vastu. Oli oma puhmaskulmude alt teda nõndasama jahe-
dalt vaadelnud nagu meid kõiki teisigi ja mööda kõndinud oma tööde juurde, nagu ei oleks teisi inimesi üldse mitte olemas, vaid üksi tema vaikiv ise ja selle töö. Kas peab juba habemik olema ja vana, et mõista, ja siis, kui ka

mitte voodi võtta tahta, vähemalt igatseda kohta näha, kus üks väike poisikene seale järele vaatas, kes ujus läbi vee kivi poole?

Meie oleme esivanemateta rahvas. Vähe on meie keskel neid, kes teavad midagi kõnelda oma vanaisast ja vanaemast. Ei ole kirja pandud neist midagi ja ei ole pilte seintel, mille ümber legendidki võiksid põimuda. Sa pead peegli ees seisma ja omaenese näo tagant otsima hämaraid kontuure, mis sinule kõneleksid sellest, kuidas võis kõlada esivanemate naer ja nutt. Seletamatus igatsuses, mis elu vaiksemal hetkil joodab sind erutusega, tahad sa näha tagasi kaugele ja kuulatada läbi aja mühina, kuidas äiutas kunagi üks ema last, kellest sa ise oled põlvnenud. Ja meie sirvime mõnikord kirikuraamatuis, et leida vaid nimesid. Sageli neidki mitte.

Emal küll kõneles oma isast ja vanaisast, emast ja kodust. Ütles oma vennast, et on pehme südamega inimene olnud ja unistanud palju enese ette. Ka isa on olnud hää südamega ja leplik inimene. Ning ma tean sellest, kui palju mina ise olen jäänud sellepärast rataste alla, selle päritud pehmuse pärast, kuid isa vihane tahe minu soontes on mind jälle püsti ajanud.

Emal vaatas ka kaugustesse tagasi. Siis seisis üks silm temal natukene kõõrdi ja tema hääl oli eriliselt hell. Ta võis kullerkuppudest kõnelda, nagu oleks neid tema kodus olnud iseäranis palju ning haruldaset ilusaid. Kõneles huntidest, kes kõndisid ümber maja ja nende silmad vilkusid. Ning lastel oli hirm. Kõneles marutaudis lehmadest, kellel tuli vahtu suust ja kes ammusid koledalt. Ja kuidas koer oli järele tulnud ega tahtnud tagasi minna, kui ema kaheksateistkümnendaastasena läks mõisa, kus juba teenis vanem õde. Rääkis, kuidas härra ja proua olid vagad inimesed ja pidasid palvetunde ja õpetasid, et inimesed peavad elama pühalt ja puhtalt ja leplikult. Kuidas härral mõnikord nagu haigusena pääle tuli suur vihahoog, mil ta siis mõõgaga aeda jooksis ja kapsapääd maha raius.

Küll oli see õudne olnud. Aga muidu olid hääd ja vaiksed inimesed olnud.

Niiviisi oleksin mina mammalt palju võinud kuulda saada tema elust ja tema lapsepõlvest, tema vanemaist, õdedest ja vennast. Aga ma ise ei tahtnud mitte kuulda. Palju huvitavamad olid jutud raamatutes ja need, mida jutustasid onklid Hermann ja August. Need jutustasid nõidadest ja printsidest ja vaestest karjustest. Kuni ma juba nõnda suur olin ja kooli läksin ja mulle sääl siis keegi midagi enam ei jutustanud.

Ainult muinasjutud kõlasid siis kõrvades edasi ning asetasiid varju ühe väga reaalse isa, ühe liiga maise isa. Ta oli nõnda tähtsuseta, nõnda hall ja väike nende säravate ja suurte võimetega kujude kõrval, kes muinasjuttudest tulid mind ellu saatma ja kes alati ütlesid, et mulle peab kõik sülle kukkuma. Isa aga ütles, et peab vaevaga teenima. Et mitte midagi maast ei võeta. Kes kannatab, see kaua elab.

Ise kannatas ta küll, kas ta aga kaua elas?

Ma olen ju temast nüüd palju vanem, olen temast kauem elanud, kuid kindlasti vist vähem kannatanud.

Kuid kes seda õieti võib teada? Võib olla, et igaüks kannatab oma võimist mööda. Võib olla, et isa kannatuses oli ka uhkuse lõbu, mis seda kannatust ei teinud suureks. Ma tunnen ise selle trotsliku tunde võlu küllalt ja pidevalt, et liiga tundeliseks minna isa suhtes. Ja võib jällegi olla, et see minu suhtumine ise on päritud isalt.

Sest nüüd näen mina ikka sagedamini, kuidas minu viis on samasugune ja on peaaegu täpselt olnud nagu see, mida ma ei talunud oma isa juures. Ma olen sõnaaher olnud ja vaikiv, kui teisel oli sooja sõna vaja ja mina ei mõistnud seda anda. Ma olin ja olen kinnine ja mind kartsid ja kardavad minu lähemad, kui ma pean enese ja teiste pärast mõtlema. Ma olen kannatamatu ja tige, kui ma olen tihnikus ega oska välja tulla või kui pean veeretama

rasket kivi mõneks alusmüüriks ja mitte ükski ei oska ega suuda mulle appi tulla. Ning kui ollakse vastu minu püüule, oskamatuses ja jõuetuses.

Isa pidi paljude eest mõtlema, ja need paljud mõtlesid ikka teisiti ja enamasti vastupidises suunas.

Nüüd aga jooksevad minu mõtted ja tunded nagu ette-
aetud rööbastesse, niisamasugustesse, milliste jooni mööda käisid isa mõtted ja tunded. Nad olid küll ammu juba ole-
mas teiste kõrval. Kuid need teised endised on osalt sõidu-
kõlbmatuks saanud ja minu vaim tunneb end libedalt
jooksmas teistel teedel, niisugustel, kus oli kodus ka isa.
On äkki nagu tuttavad teed ja kodused käänakud.

On küllalt veel ristteid, neid, mida mööda käis ema.
Sinna käändun mina palju ja sageli. Ja olen säälgil niisama
kodus. Need on ilusad teed. Aga papa teed on mulle nüüd
selged. Ja need on vajalikud teed. Ma tean, et ka need
mitte kuhugi ei vii. Kuid neid mööda pean ma minema,
sest nad on mulle ju ette ehitatud.

Sellest tahaksin mina nüüd oma isaga kõnelda. Ma olen
ju nüüd temast vanem. Vanemaks saanud sellepärast, et
ta mulle jõudu on pärandanud ja võimalusi teadmiste
korjamiseks, mis mind keelasid tegemast neid vigu, mis
papa varem kui vaja elust ära viisid.

Sellest kõigest, mis siin on mõteldud, tahaksin mina
temaga kõnelda. Kui kaua ta ikka nõnda üksi peab olema?

NEERO

Ainult mõnda aega saab kõndida teise kõrval siin maa-päälses elus, siis kaod ise või kaob teine, ning jääb järele võõras ja kõle tunne. Õhk uitab üle mätaste ja ikka väiksemaks kahaneb võime nii kõndida teise kõrval, nagu ennevanasti hoidsid end ligi. Ikka terasemaks läheb aim tulevasesest lahkumisest ja sa kardad valusid. Su käsi silitab küll endiselt, aga sõrmeotstes on salajase hirmu uduhõre värin ja sinu peopesa alt käib läbi nagu tuuletõmmet. Ei pane sa enam kätt nii pääle nagu laps, tundega ning usuga, et see on sinu oma igavesest ajast igavesti. Nagu laps.

Miks ei tohiks ma kõnelda oma Neerost, kes oli minu oma, kui olin alles laps ja kui olin hiljem noor mees? Miks ei võiks mina mõttes kõndida tema kõrval jälle uuesti läbi seda aega, mis oli nii pikk, nagu tavaliselt kestab koera iga? See oli minu aeg, see oli meie mõlema aeg ja on lahutamatu minust, niisama tähtis nagu iga teine aeg minu elust. Ja see aeg oli täis sõprust, nii suurt, nagu ta sel viisil mulle mitte kunagi enam osaks ei ole saanud.

Ei taha ma ülekohtune olla teiste sõpruste ja teise armastuse vastu. Nende varjud on mind saatnud läbi selle ajalise elu ning ühtegi neist ei taha ma ega saa mina niimata. Mina ei ole mitte nendesinaste seast, kes oma suurte ülesannete pärast ei leia pilguks mahti neile kadunuile või mahajäänuile, kes olid sinu vastu hääd. Aga kui mina ütlen, et see sõprus oli nii suur, nagu mulle teda sel viisil mitte kunagi enam osaks ei ole saanud, siis tean mina ka, mida mina ütlen. Sel viisil, sellel seisab rõhk.

Ka ei ole mina jahimees, kellest igalühel oli oma koer, võimetega, milleni ühegi teise omad ei küündinud. Ei ole ma künomaan, kes inimesestab looma ning teeb teda seega labaseks ja sarnaseks kaasinimesele. Ma suhtun küll neisse häätahtlikult, isegi sümpaatiaga, kes püüavad lühinägelikult oma neljajalgsest kaaslasest teha miskisugust valmimata ning inimeseni mitteküündivat homunkulust, kuid ühtlasi põlgan ma neid veidi ja andestan seepärast, et nad suudavad armastada.

Tunnen ka Hundiverd ja tema vastujalgset Bucki. Nende elu oli saatus- ja teguderikas. Üks tuli Alaska laantest inimese juurde ja teine läks neisse, eemale inimestest. Ka Riquet on mulle tuttav, see mõttetarga mõtlik toakoer. Tunnen palju tähtsaid koeri, aga Neero oli minu koer. Sellest peaks jätkuma, et mulle luba soetada temast kõnelda ja jutustada tema elust, millel ei olnud üldsuse jaoks tähtsust ja mis möödus väliselt nagu iga teise koera oma, millel aga oli anda nii palju minule.

Hämar oli meile mõlemale see aeg, kus meie üksteist leidsime. Ma võisin küllalt veel väikene olla, kui ma nägin onu juures ahju nurgas üht karvast musta kuuli, väga karvast, väga musta. Et tal kaela all oli lai valge vest, seda ma kohe ei märganud, sest ta magas keras. See laik ei äratanud ka veel siis minu tähelepanu, kui see väike mütsakas ärkas ja nõrga, kuid lõpmata atsaka lõrinaga ikka mu sukki rebis. Alles hiljem, kui Neero juba oli täiskasvanud, helendas see vest laialt ja väarikalt tema tugeva rinna ees.

Ma ei tundnud veel koeri ega kutsikaid, kes mängides urisevad. Mõisa kaks mopsi urisesid, kui nad vihased olid, meie Harry, kel olid ümmargused silmad nösuninaga näos, mis oli karvu täis nagu okkaid, nohises mängides, niisama nagu Trebong, kelle mõisa Pluuto surnuks pures. Ja nagu vallakirjutaja Ammigi. Kõik nad näsisid niisama tasahiljukesi ja innukalt. Aga Neero lõrises kohe. See ehmatas mind alguses, aga ma sain kergesti aru, et ta

seda teeb nalja pärast ja et ta end tahab näidata kole-vahvana. Moonakapoisid kartsid veel kaua ja mõni neist jäädavalt seda mehist urinat — mulle aga tegi see tema kohe armsaks, tähtsaks ja teistsuguseks, see väike põrandal kärisedes ja ragisedes kallalekipuv mütsakas.

Nõnda armsaks, ihaldamisväärseks, et ühel päeval temale järele tohtisin sõita. Temale oli see kõik üsna enestmõistetav, tema ronis mu jalgade juurde saaniteki alla ja jäi magama.

Ja siis on mul vaid meeles tema alatine magamine ja alatine lõrin uues kodus, ja et tema oli ümmargune karvane kera. Nõnda kestis küll tükk aega, kuni ta järsku oli oma täiskasvanud ilme saanud, ei sallinud, kui meie mäest alla veeresime, ja meile järele jooksis ning lõrisedes sakutas, kust aga sai.

Tema välise kujuga olin ma väga rahul. Tol ajal ma veel ei teadnud, et ta oli pikakarvalise linnukoera ning mägrakoera segu, *black and tan*, kuid veel mõne verelilandusega, millest andis tunnistust valge laik rinna ees. Aga see tundmatu veri ei olnud andnud mitte midagi alaväärtuslikku, mida oleks võinud minu pärastine silm tähele panna. Poisikesele aga oli Neero koerte koer, kauduse ja vooruste kehastus.

Ei tähendanud ka seegi midagi, et ta ei olnud suur külalt. See oli isegi paremuseks neil kordadel, kus tuli mägraauku pugeda või kõiksugu aidaalustesse, kuigi ta ka neis kohtades ei saanud üsna vabalt liikuda, sest linnukoera pool oli andnud mägrakoera omast kogukama kehakuse. Ei küündinud ta aga ka brakkide kõrguseni, hagijate ja mägrakoerte lahkelt liputavate vördjateni, kellest on vaimustatud nii paljud jahimehed. Aga ta oli valitseja kõigi mõisa koerte üle, ta oli neist üle vaimult, jõult ja visaduselt, olgugi need suuremad temast ja näiliselt loodud teda kohtlema üleolekuga.

Seejuures ei olnud Neero tülinorija või kuidagiviisi ebasõbralik. Neil on muidugi oma sümpaatiad ning antipaa-

tiad, kuid Neero oli aristokraat, kes pigemini armastas ignoreerida. Ja kui ta lõi omad lahingud, siis olid need õieti minu võitlused, minu poolt algatatud ja alatiselt välja kutsutud, et ikka jälle uuesti proovile panna Neero vääramata väärtust. Ning minu juuresolekust oli küllalt, et teda ikka välja tulla lasta võitlusest võitjana, sest tema nagu teadis, ei, teadis kindlasti, et ma teda alla jääda ei oleks lasknud. Me kõndisime uhkelt kahekesi mööda moonakatemajast ja linnasterehest, meil ei olnud vastast, kes meid oleks julgenud tülitada, sest kõik jõuproovid olid näidanud meie vankumata tahet end maksma panna ja vabalt liikuda võida, ilma et meile oleks tohtinud keegi ninna karata.

Seni ei olnud mul niisugust kaaslast olnud. Trebong oli hukka saanud, enne kui mina suur küllalt tema jaoks olin, Harry oli ju sõber koer küll, aga ma ei mäleta teda saatva kaaslasena. Päälegi ei olnud ta enne nägus olnud ja läks veel inetumaks, kui tal seljast karvad hakkasid kaduma, vaatamata kõiksugu salvidele. Ei, Harry on mu mälestusest kadunud, jättes järele ainult neid riismeid, mis puutuvad tema välimusesse ning tema näsimisesse mängu juures. Tal ikka ei olnud vist mingit erilist iseloomuomadust ja ta kadus kuidagiviisi kunagi. Võib olla, et me matsime teda auga ja püstitasime isegi lauakese tema nimega tema kal-mule, aga kõike seda ma enam ei mäleta.

Neeroga koos algas aga see ajajärk minu noores elus, kus uued ilmad avanesid Põrguhaua pedaka taga, Indu jõe ääres kuni Kariste järveni, Paluojani ja Töötsimõisani. Seni ei olnud ma end tundnud iseseisvana, seni olin ma kõndinud vanemate ja suuremate inimeste saatel. Nüüd oli mul kaaslane, kellele võisin toetuda ja kes minule võis toetuda. Ning niisuguste rännakute päälkirjaks oleks võinud olla «üks poiss ja üks koer» või «kaks poissi ja üks koer» või «palju poisse ja üks koer». Aga keskuseks oli, selgrooks alati üks poiss ja üks koer. Ja see koer ei puudunud mitte kunagi, tema ei olnud mitte millalgi midagi

kõrvalist nagu sagedasti poisid, tema oli see, kelle pärast ja kelle kaudu sündis ja sai teoks see või teine järjekordne vere- ja õhuküllane kogemus uute äratundmiste reas.

Juba maast madalast olime harjunud kõiki oma muljeid jagama, oma hüvesid ning oma pettumusi. Oli enesest mõista, et Neero kõike seda pidi süüa katsuma, mis minule maitstes. Ja võttis aega, kuni me läbi olime proovinud, mis meie maitsetes oli üsna erinevat. Kisselli ta ei tahtnud. Ja kui sa seda temale vägisi suhu ajasid ning vanemate viisil tõrelesid, et ei tohi toitu mõnitada, siis oskas ta nii liigutavalt vastu paluda, et enesel häbi hakkas ja et sa teda selle häbi pärast pikalt kõrvast sikutasid ja teda löid selle saladusliku halastamatusega, mis omaenese rumalust varjab jõhkruse taga.

Tema paludes tõstetud käpp, tema õhku või põlve silitav paks pruun käpp võib veel praegu minus äratada mingisugust kärsitut erutust, mis nagu tahab vihale ajada või nutule. Ta pidi teda palju tõstma, kuni me üksteist täielikumalt hakkasime mõistma, kuni meile meie nii erinevad keeled selgeks said, meie miimika ja meie häälekõla. Ja temale pidi eriliselt raske olema kohaneda kõige sellega, mida tahab ja võib nii paljude, temale äraarvamata suurte võimetega poisikene, kel võis olla tuhandeid tahtmisi, arusaamatuid ja mõistatuslikke. Kuid üks oli temale selge: kaasa pidi ta kõike tegema. Ja ta ulus ahas-tades, kui ta ei saanud puu otsa järele ronida. Kuid lauda lakka ronimise mööda redelit õpetasin ma temale selgeks. Ja sääl olid temal jällegi omad rõõmud ning erutused, mille suurust mina ainult võisin aimata tema nuhkimise, norkamise ja kiunumise innukusest. Sest sääl oli rotte, nirke ja tuhkruid. Ta õppis redelil ronimist lõõtsutava ja pureva anduvusega, iga lihas tungis ülespoole ning tema süda peksis läbi küljekontide mu peopesade vastu raskelt, ruttu nagu väsimata energiaga laetud masin.

Kui ta juba üksi oli harjunud ronima, juhtus libastumisi ja tagumised jalad kaotasid redelipulga. Siis tõmbas ta end

küüru, tema kõverad, jämedad esimesed käpad olid konksus üle kõrgemate pulkade ja ise rippus ta püstloodis ning püüdis tagumiste jalgadega tuge leida. Kuid koera keha iseäraldused ei luba hästi mõttele tulla neid jalgu tagasi-poole välja sirutada, olgugi et see mõnikord sünnib sirutamisel pääle magamist. Ja mina ei osanud tol ajal veel järjekindlalt mõtelda ja ka seda liigutust, seda selja taga kobavat otsimist jalaga õpetada. Ma piirdusin sellega, et asetasin jala jälle pulgale, kui tahtsin. Kui tüdinesin, lasksin Neerot seni ripuda, kuni ta alla kukkus. Hoolitsesin vaid selle eest, et õlgi all oleks. Ja uue innuga, keel suust väljas ning energia poolvihane grimass ümber nuki, hakkas ta uuesti ronima. Alla aga pidin teda ise tooma, sest ilmne oli, et tema pikk, lühikeste jalgadega keha ei võinud toime saada ronimisega pää allapidi.

Ta pidi kõike tegema, mida mina ees tegin. Ta tegi seda vabast tahtest ja huviga. Ta võis minuga raamatuid vaadata ja neis nuusutada. Võis oma käpaga sekka tulla, kui ma kirjutasin oma esimesi kirju. Ning oli nagu teadlik toimingust, kui pistsin tema käpa tindipotti ja signeerisin niiviisi kirja ka tema pitsatiga.

Tal oli hiljem ebamugav minu kaenlas ujuda vee all, kuid pidas seda tarvilikuks, kui mina seda hääks arvasin. Luges seda aga ikkagi nende rumalate naljade liiki, mille ohvriks ta nii sagedasti langes, ja tuli siis, kui ta end tühjaks oli köhinud ja aevastanud, mulle selle poolnaerva, poolkiusliku näoga kallale, mis inimeste juures on naer läbi nutu, ja pures mind kiunudes ja guturaalselt lärmit-sedes.

Kes arvab tohtivat pään raputada, neile ei ole minu mälestused Neerost üldse mitte kirjutatud. Ma kirjutan neile, kellel on silma loomade jaoks ning andi nende mõista tahtmiseks. Minu Neero naeris nimelt. Mitte nii, nagu naeravad mõned karjakrantsid, kes paljastavad hambaid, mis ju ka naer on, kuid primitiivsem. Selle naeru juures on näos veel kartuse grimassi, võõrastamise ja pelglikkuse

häbelikkust. Ning ma ei taha sugugi mitte inimesestada looma, kui mina neile võimistele ja omadustele, mis neil on ühised inimesega, annan ka vastava nimetuse. Neero võis naerda.

Kuigi see naer oli pigemini naeratus, mis ainult kõige suurematel ja haruldasematel hetkedel võis venida üsna laiaks hääletuks naeruks. Nii naeris ta kord, kui ma teda käskisin põrsaid peenarde seast välja tuua. Siis tonksas ta neid enne nukiga, kuni sai nad õigesse asendisse ja suunda, võttis saba kergelt hammaste vahele ja talutas nad siis naerusui üksteise järel aiast välja. Vana emise kiskus ta aga enne külili. Aga põrsad olid väikesed, neid käitles ta teistviisi. Ja naeris lausa.

Ma olen kaugel sellest, et nüüd ütelda, Neero oleks siin tundnud selle talutamiseviisi koomikat. Kui mina nii mõtleksin, siis oleksin ka mina üks neist, kes tahavad sisendada loomadele neidsamu eeldusi nende avaldustele mis inimestelegi. Neero ei teadnud koomikast kindlasti mitte midagi. Tal oli vist ainult väga lustilik olla, kui ta nii mõllata sai, nende libedatest turjadest ega kusagilt mujalt kinni ei saanud haarata ja üle jäi ainult saba. Kui esimese juures see õnnestus, siis oli temale teiste juures kohe selge, kust kinni võib haarata. Ning et põrsad nii vudinal ees jooksid, see oli ometi lustilik, eks ei? Niisama lustilik, nagu oli merisigade väljapüüdmine kõrgetest siguritest, paksude maasikalehtede ja porgandite vahelt. Ta otsis nad üles, pani krapsti käpa pääle, võttis neil õrnalt turjast kinni ja kandis nad nende aidusse. Laskis nad lihtsalt potsti üle plangu kukkuda. Ka siis naeris ta. Mitte, kui ta neid kukkuda laskis. Ta vaatas mulle otsa, et kas tohin vast veel kanda, vast aidust välja võtta ja veel tolgendada. See püüdmine ja kandmine tegi temale lõbu ja sellepärast ta naeris.

Ning ükskord, kui ta juba vanaks oli saanud ja enam söömises seda mõõtu ei pidanud, mis nooremas eas, oli ta end haput piima täis ahminud. Oli palav päev ja piim oli

hää ning jahe. Nii oli mõnus päikesepaistel pikutada. Ja säääl ta oli siis maas nagu lass, lõpmed laial naerul, ja pilgutatas rõõmsalt ühte silma, ilma pääd tõstmata, liputas laisalt saba. Ta oli nii lõpmata rahul iseenesega, ta oli nagu rõõmus joodik, kes ainult veel veidi kelmikalt saab vaadata ja lihtsalt ja väsinult käega heita ja vast ainult veel lausuda: «Kogu maailm on mulle ükstapuha, sõber — vaata, kuidas ma end täis olen kaaninud.» Ja tol korral olin ma küll kindlas veendumuses, et Neero umbes nii või sarnaselt mõtleb, kuigi ma ei tea, kui kaugele ulatuvad koera juures mõtete seose võimed — seda usun ma küll, et ta ütelda tahtis: «Mul on täielikult hää olla praegu.» Ja sellepärast naeris ta laialt, naeris sooja päikese üle, külma piima üle kõhus, oma jumaliku laiskuse üle ja selle üle, et ma ikka ta sõber olin olnud.

Kuid ka nutta võis Neero. Ei ole sugugi nõnda olulised voolavad pisarad; niiske kirme silmadel ei ärata küll tavaliselt nii palju tähelepanu, kuid ta on ikkagi looma *ultima ratio* oma kurbuse avaldamiseks ja seega liigutav ning võib-olla põrutavgi. Muidu: kui loomad lausa võiksid nutta, oleks vist inimsugu vähem kalk ja halastamatu. Vist hävitusid Austraalia päriselanikud osalt ka sellepärast valgete kuulide all, et nad surid ikmata nagu loomad. Nagu ka indiaanlased ei nutnud.

Neero silmad läksid kohe niiskeks, kui temaga tõrelesid. Tema hale nägu ja paluvalt paitav käpp ütlesid küllalt, et pahameelelt relvad käest võtta. Ning tema rõõm oli hõiskav, kui sa lepitades jälle üle selja patsutasid. Ta tegi kohe paar ringi haukudes ja midagi otsides, millega andestamise eest tänu võis avaldada, olgu nüüd, et hakkas ruttu mõnd mütauku kaapima või ringi vaatama, kas ei ole midagi tagaaetavat silmapiiril.

See niiske kirme tuli silmadele nii nagu teistelgi loomad del ja inimeselgi suure rõõmu juures. Nutu ning naeru tsentrumid on ju üksteisele nii lähedal. Kui mina koolist või kaugelt jälle tagasi olin jõudnud, siis ulus ja laulis ta

rõõmu pärast, ta nuttis pea lausa ja tema kõverad käpad olid kramplikult mu põlve ümber. Oma näo peitis ta siis harilikult ära, nagu häbeneks ta oma liigutust. Aga sel peitmisel oli muidugi küll teine põhjus, vast ainult viimse läheduse otsimine põsega ja pääga, nagu ka tema käppade pigistus tuli samadest ürgallikatest nagu inimese kallistusedki. Ja kuna nutu ja naeru tsentrumite juhtmed jooksevad nii lähedalt kõrvuti, panevad suuremad tundepuhangud ka mõlemad üksteise kõrval helisema ning väliselt avaldused satuvad ühte ja segamini, nõnda et ka Neero võis naerdes nutta ja nuttes naerda.

Ta tegi seda juba, kui olin alles väike küllalt, et end teeselda surnuks. Heitsin kummuli põrandale ja püüdsin mitte hingata. Siis hakkas Neero kannatamatult mu pääd nuusutama, seda kaapima, siis kiunuma ja lõpuks seda häält tegema, mis oli kahevaheloleku väljenduseks: kas on see nüüd nali või pean ma tõsiselt uluma hakkama? Kui ma siis jälle ärkasin, olid tal rõõmujoonte seas näos veel endise ahastuse virvendused, kuna erutus vabanes kõvaks haukumiseks.

Mida teadis õieti Neero surmast? See pidi olema päritud aim miskist seletamatust, mis sisendab hirmu ja õudu. Ta oli ju üsna noor koer alles, ei olnud ta ju surnud inimest veel näinud. Kuid ta ei olnud ka veel jänest näinud, aga esimesele ettejuhtuvale jäljele jooksis ta kilades järele.

Mida teadis tema tõusugulane Rowdy jäneseist, jahiloomadest üldse, see väike mägrakoer, kes vaevalt silmad pähe oli saanud, kõndides alles tuigerdas ja töllerdas ning aidast veel väljagi ei olnud saanud vaba õhu kätte? Mida teadis ta jooksmisest? Ja haukunud ei olnud ta veel kunagi. Aga kui ta oma asemel magas, siis hakkasid äkki tema neli käppa joostes liikuma ja ta kilkas, nagu varem ka Neero oli kilganud ja jooksnud magades ning unenäos rekapituleerides oma jahiretki. Neero tegi seda alati, Neero ajas alati unes jäneseid ja muid loomi, kuid Neerol oli seks alust ning tema vaimse võrknaha ette jooksid pil-

did, kindlate kontuuridega mälestuskujud. Ta ajas neid nii kõike jõudu pingutavate liigutustega, ta tegi viimseid otsustavaid hüppeid, et ta neist ärkas ja segaste silmadega end püsti ajas, et kuhu see loom nüüd õieti jäi ja see tuhi-sev jooks ning lai maailm ja väli?

Aga mida võis näha väike Rowdy, kelle silmade ette seni olid tulnud ainult paar kirstujalga, ölekott ja mõned õngelatid aida nurgas? Kelle kõrva olid kostnud ainult inimese hellitavad hääled või vast eemalt läbi seinte kuke kiremine või möödasõitva vankriratta mürin?

Mul jooksis külmalt üle selja ja mu hing jäi kinni, kui nägin seda väikest emanisalt võetud kutsikat unenäo kilkavas hasardis taga ajavat imaginaarset jahilooma korrapärasel rütmilises jooksus. Ma nägin pärivuse udustesse sügavustesse, ilma et mu mõistuse silm oleks seletada võinud neid lummutusi ja fantoome, mis võisid praegu põgeneda väikese imiku agara vapruse ees.

Kuid see kutsika unenägu on mulle ka selgemaks teinud Neero suhtumise surmase.

Tema jagas surma pooldatavaiks, indiferentseiks ning hirmutavaiks nähtusteks. Iga laip võis temas vallandada erilisi tundeid. Mina näiteks ei tohtinud surra. See oleks kole. Ka üks kärvanud hobune Põrguaia pedakas kutsus tema näole ilme, mida ma ka hiljem tema juures tähele panin, mingisuguse süüdlase ja tusase imaruse. Kui ma sunnitud olin Irmit maha laskma, siis jooksid Ares, Maksi, Ilka ja Neero alarmeeriva paugu pääle kokku, sest siis oli tavaliselt ikka ju midagi väga huvitavat ja erutavat. Kõik nad nuusutasid Irmit. Ares, Maksi ja Ilka olid lihtsad penid, need nuusutasid ja kogu maailm jäi neile endiseks. Nad jätkasid oma nuhkimist põõsastes ja kartulikoo-baste vahel. Aga Neero nuusutas, taganes siis õige aegamööda, tema nägu läks imaraks, tusaseks ja kuidagiviisi vaeseks. Saba läks tal sorgu ja ta sörkis koju, nagu oleks ta sügavasti haavunud, nagu ei tahaks ta niisuguseid asju mitte kaasa teha, nagu oleks ta täielikult tülgastunud.

See oli esimest korda, kus Neero minu juurest koju läks. Ta oli juba vana koer ja tal võisid juba kindlad seisukohad olla. Koertele surm ei kõlba.

Aga võõrastele kassidele, rottidele, oravatele, nirkidele, tuhkrutele — neile ta kõlbas väga, neile oli ta otse paras. Kui ta neid oli kätte saanud, siis olid ta silmad jällegi rõõmust niisked ning ta võis laipu sakutada ja raputada väsimata. Põldhiirte kadumist oma kõhtu ei sidunud ta nähtavasti mitte suremisega. Ta neelas nad hammustamata alla nagu inimesed austreid. Ja kui ta leidis kusagil mõne tapetud jänese või mütagi, siis oli tema rõõmus huvi ilmne — need laibad olid loomulikud.

Indiferentsed aga olid kõik lindude laibad. Ka kärvanud siga ei äratanud huvi. Kuna tapetud siga mõjus ilanäärmetele ja tekitas vist materiaalseid assotsiatsioone. Seejuures teadis ta küll, et õieti temale ei passiks vahtida krantside viisil ja nende seas jalgupidi ülespoodud laiba juures, ja päälegi ei paistnud temale värske sealiha eriliselt maitsvat — aga ta konutas häbeliku näoga siiski teiste koerte keskel, läks lahkeks ja rõõmsaks ainult siis, kui sai lähedale kippuvaid vareseid ära ajada.

Et aga Neero mõne laiba õuduse kaudu hirmu võis tunda surma ees, see lähendas teda inimesele. Ühisest ürgallikast olid mõlemad saanud selle jubedusetunde, mida ei saanud üle anda ükski empiiriliselt omandatud ja päri-vuse seaduse kaudu edasikantud kogemus. Surnu ei saa pääle surma enam edasi anda oma viimase kogemuse koldust. Et aga mõni surm tema tundeelu rohkem puudutas kui teiste koerte oma, seda nägime. Nagu ka tuimemad inimesed võivad mööda minnes heidetud pilguga oma tavalist teed naerdes edasi kõndida, teised aga mitte. Mil-lest võime järeldada, kui palju siin kokku puutub üldinimlik üldkoeralikkusega.

Sellele möödunud igavikkudest saadud ja arendatud õudustundele võib ajaliselt seltsida ka meie vastastikune suhtumine Neeroga, see armastus esimese pilgu järel.

Miks hoidis ta mind kohe rohkem kui kedagi teist ja miks eelistasin mina teda jalamaid teistele koertele? Ning vaatamata ajajärgule, kui möllab uus moeteadus kõiksugu äratõrjetega ning Oidipus-kompleksidega, julgen ma siiski arvata, et meie vahel valitses vaid mõlema esivanemait päritud vastastikune sümpaatia, põhinev üksteisele kõige rohkem vastavatel omadustel, mis olid väljaspool iga-suguseid erootilisi komplekse. Nagu ma seda ka võimalikuks pean inimeste vastastikuse suhtumise juures. Meie mõlema esivanemate seas oli õnnelik juhtum kokku viinud viimastes järeltulijates üksteisega kõige paremini sobivad eksemplarid. Nende eksemplaride järel, kes juba varem üksteisega olid sobinud.

Mina võisin Neerole vast ollagi jumalus, kõige religiooni algus. Nagu Riquet omas peremehe nägi jumalat, nagu temale oli ka tuli jumalik.

Neero aga täitis omalt poolt neid nõudeid, mis vast kauged esivanemad olid mulle pärandanud kui ihaldatavaid ja austatavaid voorusi.

Neero oli kõigepäält vapper ja visa. Ma õppisin temalt, kuidas ei ole veel midagi kaotatud, kui oled selili maas teise all. Et võib jälle, kui oled visa ning osav, jalule saada ja oma vastast siiski ja lõplikult väärata. Ning seda pidi õppima, sest primitiivne lapsemõistus kaldub arvama, et kõik on kadunud, kui oled maha pandud. Ma õppisin Neerolt, et julgus on pool võitu. Kui oli mõnikord kaks poissi ja kaks koera, kui oli isegi kaks poissi ja üks koer ühelt poolt ja ainult üks poiss ja üks koer teiselt poolt, et siis ei ole veel midagi pelgama panevat. Seda õppisin ma vahekorrast, kui oli kaks koera ühelt poolt Neero vastu. Ja Neero ei kaotanud meelt, sest minu juuresolek andis temale kahekordse jõu, osavuse ja visaduse. Niisama oleksin mina teda häbenenud, kui ma mitte ei oleks tahtnud vastu pidada mitmele poisile. Kuid, tõsi küll, kui siis ei olnud võõrast koera mängus, lõi Neero sekka ja oli väga märgatavaks abiks vaenlaste sääрте kallal.

Neero oli aga ka noobel koer. Ei teinud ta väiksemale koerale mitte midagi, kuna vastane muidu nii suur võis olla kui tahes. Kui mõni väike rakapeni läks liiga häbemahtuks, siis võis Neero teda kord nähvata, ja see oli kõik. Või viskas ta selili, pani käpa pääle, vaatas mulle nagu naeratades otsa, nagu öelda tahtes: «Mis peab siis niisuguse narriga pääle hakkama!»

Ja Neero oli tark. Ei õpetanud ma temale midagi eba-praktilist ning ilmaaegset pääle istumise, ja sedagi tegin ma varases poisikesepõlves. Ta õppis ise, ta luges mõtteid, tal olid omad tähelepanekud, peened ning täpsed, mille järele ta tundis minu meeleolusid ja kavatsusi. Need üsna pisikesed sajad žestid, mida inimenegi enam tähele ei pane, olid tema valdkonnaks, kus ta pea eksimata võis liikuda. Ka minu miimika oli temale selge. Ta võis mulle kaua näkku vaadata ning reageerida igale mu näoliigutusele. Kui tegin naervat nägu, siis liputas ta saba. Tegin ma kurja nägu, siis tõstis ta käppa. Tõmbasin ma mõttes kulmud kortsu, siis oli Neero näos näha pingutusi ning vaevarikast tähelepanu, abitut püüdu mind mõista.

Kuid mina ei usu, et tema suhtumine minu meeleoludesse oleks olnud üksi tingitud tema tähelepanust. Koerad on ninaloomad ning inimese emanatsioon varieerub kindlasti tema meeleolude järele. Rõõmus inimene võib ninaloomale vastu paisata müriaade elustavaid lõbuaatomeid, kuna kurb või vihane inimene täidab oma masendava auruga ümbruse ning teeb peente närvidega inimesegi nukraks.

Ma olin kord elus väga kurb ja löödud, olin seda kauakestvalt. Siis oli Neero tagasihoidlikult diskreetne. Ta ei jätnud mind küll kunagi maha, saatis mind alati jalutuskäikudel, kuid ta ei teinud katsetki mind rõõmustada lindude ja loomade tagaajamisega. Vaatas mulle ainult küsivalt otsa, kui kusagilt tõusis parv põldpüüsid, ja oravat haukus ta ainult lühikest aega nagu moodupärast. Kui mina aga kusagile istuma jäin ning enese ette kurvastasin,

siis tuli ta ja võis nii imesügavalt mu silmadesse vaadata ja ikka käpaga paluda ja siluda, nagu tahaks ta ütelda kõige lohutavamaid sõnu. Tookord arvasingi mina seda ja ta võis mind otse põrutada selle oma osavõtuga. Kuid ta mõtles ja palus vast ainult nii: «Kas ei saa sina jälle oma endist lõhna tagasi? Su praegune vaevab mind.» Mis aga õieti ju täielikult üks ja seesama asi on. Ainult hoopis teistsugune keelemurre.

Kuidas koerte keelemurdes on õudus, seda mina muidugi ei või teada. Kuid nagu temale tuttav oli õudusetunne minu teeseldud surma juures ja ilmne Irmil laiba juures, nii näitas ta jubedusemõju ühe naljaks ettevõetud katse juures. Ta magas muruplatsil akna ees ja käpsas mõnikord kärbseid. Tema kõrval oli maas üks kepiots. Ja ma tulin mõttele vaadata, mis ta siis teeb, kui see kepp hakkab liikuma, ilma et keegi teda puudutaks või viskaks. Läksin välja ning sidusin pika peene musta niidi kepi külge ja läksin jälle tuppa akna juurde. Kui Neero nüüd natuke aega jälle omaette oli jäetud ja tsirruspilvise taeva ning mesilaste ja putukate sumina all minu säälkäimise oli unustanud, sikutasin ma tasa niiti. Kepp liikus natuke. Neero tõstis ühe kõrva. Ma tõmbasin uuesti. Kepp liikus rohkem.

Ja siis tõusis Neero üles. Tal oli jälle see imar, nagu vastikust peegeldav nägu, tal oli otse küür seljas jubedusest, kui ta aegamööda ära läks, veel kord tagasi vaatas ja siis ruttu ning süüdlasena ümber maja nurga sörkis.

Ei maksa mulle kõnelda sellest, et tema vast mõttes arvas mõnd rästikut nägevat. Rästikud olid temale tuttavad. Ta oli neid küllalt surnuks hammustanud heinamaal, sellele vaatamata et tal nägu kord paks oli olnud kui pakuots, ja silmad hoopis kinni. Rästik teda ei oleks heidutanud. Aga kepp, mis iseenesest liigub, see oli kohutav, oli tontlik, see oli vaimulugu päisipäeval ja ajas tal karvad püsti.

Ma tulin välja ja vilistasin Neero tagasi ning ütlesin

temale, ta toogu kepp mulle kätte. Ta läks muidugi, aga umbusuga nuusutas teda enne ja tõi ta siis mulle kätte. Kui ma siis kepiotsa kaugele viskasin, oli temast Neero silmis iga tontlikkus kadunud ja ta näris selle rahuikult puruks. Aga ta nuusutas kohta, kus kepp maas oli olnud.

Tema meeled ei olnud palju peenemad kui teiste koerte omad ja ta ei olnud õieti mingil viisil imekoer, kuid minu ühtekuuluvus temaga andis mulle selle alatise huvi tema võimeid jälgida ning sel viisil veidi sügavamale tungida koerte hingeellu. Ei ole teadus seni lahendada suutnud küsimust, kuidas koerad teavad, et nüüd on kusagil õilmete aeg. Ka on teadus kahelnud, kas neil haistmismeele ulatub nõnda kaugele, et nad võiksid üle mitme kilomeetri nuusutada, kus kõlavad tsimblid ja pasunad.

Ma usun, et nad kuulevad. Neero võis õhtuti istuda trepi ees ja vaadata üle soo, üks kõrv kikkis, kord haugata ja siis kuulatada. Ja väga kaugelt tuli siis kusagilt vastus, ning ma arvan, et siis on hääled veidi teised, nii vähe küll, et inimese kõrv sääl mingit vahet ei saa teha. Kuid koerte meeled on palju peenemad. Ja siis võis Neero äkki kadunud olla. Sel ajal kaotas ta oma huvi minu vastu, see oli temast ürgjõuliselt tugevam. Ja ükskord tuli ta tagasi ja oli kaua haige. Ta oli haavu täis ja ühes silmamuhas oli tal sügav auk ja see silm jäigi tal pimedaks. Neid oli vist õige palju ja palju tugevamaid tema vastu olnud. Kuna tema end ühestki võitlusest ei päästnud põgenemisega, siis võis haavade rohkus ja raskus tulnud olla meelegeitlikust, trotslikust ja pikast vastupanust.

Kuid mõnikord ei olnud vaja kutset kaugelt, mõnikord olid koduski pungad puhkemas ning pidulisi tuli kaugelt. Ma ei sallinud seda hästi, ma ei tahtnud näha koeri mitmest maailmakaarest. Ja sellepärast pidigi Irmi surema. Kuid nad olid asemele toonud Minka. Ja siis nägid sa penisid, suuri ning väikesi, krantse ja karvanässe, ei jõudnud Neero neid kõiki läbi pureda.

Sääl oli julgeid ja kangekaelseid ja Minka oli nende

vastu lahkem kui teiste vastu. Ning alati oli pulmavoori sabas mõni luuletaja, kes laulis platooniliselt armastusest ja puhastest tundedest ja lõi tremoleerides ning haledalt oma mandoliini. Minka kõrvale oli see saatemuusika tugevamate mängule kindlasti armas kuulda ja ta sallis kojamuusikut, sest ta oli nüüd kuninganna. Aga ta laskis teda platooniliseks jääda.

Minka oli vürstinna, kes laskus nagu ükskõikse, pea blaseerunud suveräänsusega. Ning tema ümber käis see mäng, mille üldparalleelne ja groteskne naeruväärsus on õudnegi. Naeratav ning liibitsev galanterii, end näitav poos, nagu standardid püsti hoitud sabad, rüütellikult ja väärikalt kõige kaitset ja kätel kandmist tagavad kõrged ja kõverad kaelad, graviteetsed kõnnakud, meelitavaid pilgud ja kutsed mängule murul, see kõik varieerus kohutavate sarnasustena ja kõneles seoseist kreatuuri armuelu vormide vahel. Kergatslikud ja tõlplaslikud huvikõite katsed vaheldusid ilmameheliku, tavalisi võlukumunste põlustava enesestmõistetavusega. Ning isegi tantsukunsti ürgidud löid vedrutavaid ja koketseid menuetisamme selles pikas jubedas poloneesis.

Minka oli daam paljude austajatega, Minkal oli seda *sex appeali*, mis vedas enesele järele pika voori kiivust ning imetlust ja kõigi omaduste võistlust. Sest Minka ei olnud mitte seda haruldast koerasugu, kes on ka teaduse tähelepanu ärritanud ja kes oskab enesele valida abikaasa, kõiki teisi eemale hammustades ja rajades omas liigis monogaamia vaistlikku mõistet. Minka oli päris tavaline koer.

Ja siis nägin ma Neerot tema armastuses. Ta ei lahkunud sammugi Minkast. Kui Minka heitis pesuköögi ahjusuu ette, siis heitis ka Neero tema kõrvale, nii tihedalt külg külje vastu, et seda enese külgesurumist niisama ilmekalt võis tähele panna nagu mõne noore inimespaari juures, kes kõnnib külg külje vastu järvekaldal maikuu õitsengu all. Nii nad magasid ja see uni oli nagu tugev

luuletus ühistest südamelöökidest, vere surisemisest ning kõikumata ustavusest.

Kõikumata ustavusest Neero poolt. Sest Minkale oli Neero ainult üks paljudest. Ja Neero näos olid sügavad murejooned. Nad väsitasid tema valvelolekut, nad kurnasid tema rammu, kõik need võistlejad. Oli ta ühega võitlemas, siis kasutas seda silmapilku jällegi teine, ja Neero ei jõudnud ometi kõiki korruga eemal hoida. Ning valujooned näos läksid sügavamaks ja ma usun, et tal iga kord halle karvu juurde tuli piinadest ja pettumustest.

Ja siis olin äkki mina jälle tema jaoks olemas. Siis tuli ta süüdlase näoga ja palus käpaga. Kas andeks või jalutama, seda ma ei tea, võib-olla mõlemat kokku. Ja me läksime jalutama, ja kui ta oli leidnud mõne jälje või hiireaugu, vaatas ta mulle rõõmsa küsimisega otsa, et kas ma nõus olen ettevõttega. Ning ma olin nõus ja kõik oli jälle häa.

Tema kuulmine oli peen, ta oskas üksikuid sõnu kõne sees kuulda ja neile anda vastava tähenduse. Kui palju olen ma teda proovile pannud seega, et kõnelesin kellegagi pikki lauseid, mille seas olid sõnad jännes või orav või rott või siga või tõhk. Nende sõnade juures jäi Neero silmapilkselt kuulutama, tema kõrvad läksid kikki ja silmad täitusid erksast erutusest. Ta oli valmis ülepääkaela kuhugi ruttama, ajama, võtma ja võitlema. Ma kõnelesin võimalikult monotoonselt, ilma aktsentueerimata, aga need sõnad ei läinud kunagi tema kõrvust mööda.

Ma kordasin seda katset sagedasti ka siis, kui ta magas. Meid kõiki huvitas see kuulmise omadus. Ema vokivurina, kella tiksumise ja teiste ühetoonilise jutu seas võis ta rahulikult magada ahju ääres. Aga kui ma kõige konventsionaalsemas toonis tarvitasin sõna jännes, siis oli Neero püsti ja täis huvi. Ainult seda ma ei tea, kas olid sõnad jännes, rott, orav jne. temale ainult sünonüümid ja tähendasid üldse midagi tagaetavat. Aga siga oli kindel mõiste, niisama ka kass. Sest ükskord ütlesin ma õues väljas siga

ja sääli oli ka võõras kass. Neero nägi mõlemaid, kuid tormas peenardel oleva sea kallale, kuna ometi kass teda oleks pidanud rohkem huvitama kui niisugune igapäevane loom, nagu seda oli alati aeda kippuv orikas.

Et koer sellest aru saab, kunas ära sõidetakse, see ei ole õieti mingi ime. Asjade pakkimine, võib-olla ka lahkumisvalu meeoleolu emanatsioonid võisid teda tähelepanelikuks teha. Siis ronis ta voodi alla ega tahtnud enam midagi näha. Kui mind kooli viidi, tuli ta saatma, olgugi et teda keelati. Ta tuli salaja järele, peatus maanteekünkal, ja kaua oli veel näha vastu taevast tema musta siluetti.

Kuidas ta aga aru sai, et minule järele sõideti, see on juba keerulisem mõista. Ja lõpuks ei imestanudki mina enam, et Neero künkal vastas oli ja lärmitseva ning jau-rava nutuga end üles tiris mööda rattaid vankrile, et mind uludes kergelt pureda ja näkitseda, nagu oleks mul kirpe, kellest ta mind ruttu-ruttu peab vabastama.

Muud ei taha ma temast palju enam kõnelda! Mida kõneled sa ka palju koerast? Ta läks vanaks, läks pea pimedaks, tal olid luuvalud ja ta magas palju. Koerad ei ela palju üle neljateistkümnepäevase aasta. Neero elas seitseteistkümmend aastat. Kui ta juba peaaegu pime oli, tegi ta mulle veel kord rõõmu. Ta magas päikese käes ja siis tuli kuri isahani ja näpistas teda. Esimeses segaduses ei saanud Neero aru, kes ja mis teda piinab. Kui ta aga oma uduseks läinud ühe silmaga ära tundis, et see on hani, siis lendasid aina suled. Ta näitas veel oma nüridaks läinud ja valutavate hammastega, kes õieti siin see härra on.

Ta läks vanaks ja oli iseenelele ristiks, ja oli hale vaadata tema raugaiga. Ma lasksin temale hääd pehmet kottletti teha, katsin temale puhta laudlina alla püstaia äärde. Ise läksin püssiga aeda. Ja kui talle roog kõige paremini maitstes, lasksin lattide vahelt oma vana sõbra surnuks. Ühes sellega oma ilusama ea.

HAIGED HINGED

Tulin linnapargist allapoole. Üle aiaplankude kummar-
dusid sirelite ja ploomipuude ladvad, andsid alla vajuvale
uulitsale pehmust ja värvi. Ja nende taga näitasid kõrge-
mad ja kaugemad puud, et igavate ühekordsete hoonete
taga on avaraid aedu. Üks vint lõhkus oma tarmukat väl-
jakutset kaugemal olevatele, kes vastasid.

See uulits ei ole kunagi elav. Ei ole temas kauplusi, ei
sõideta siin palju, sest sõit märke üles munakivisillulisel
vaevaks hobust kui ka sõitjaid. Ja kel ongi aega nagu mi-
nul ennelõunati jalutama minna.

Ja nõnda paistis kogu see uulits kuni alla pühapäine ja
vaikne, seda rohkem, et kaugel põikuulitsal veidi elavam
liiklemine suurendaski sillutatud nõlvaku päikesepaistelist
avarust, milles tumeda ja kohmaka laiguna seisis õllevan-
ker, tugev hobune sabaga vehkides ees.

Õllevedaja kandis korve korporatsiooni konvendikorte-
risse, mille katuselt rippus vaid mõnikord laisalt lehviv
trikoloor.

Vankri tagant ilmus aga nüüd veel teine kogu ja torkas
kepiga üksikuid õllekaste. Ta nagu märkis neid. Kuid siis
ma mõistsin, et ta neid oli lugemas. Ta keeras veel kord
vankri taha ja säält uulitsale ja torkis oma kepiga ka sääl-
poolseid kaste.

Kõndisin aeglaselt edasi ja siis tundsin ma ta ära. Oli
vana professor, kuulsus närvihaiguste alal. Seisis nüüd
keset uulitsat, kepp ristluudel, pää mõttes norus, ja õõtsus
jalanukkidel, nagu ta seda tegi ka oma loengutel, kui tal
tuli seletada mingit keerulisemat küsimust.

Ma ei olnud veel päris lähedal, kui ta kiire sammuga kõndis konvendikorterite ukseni, kust parajasti väljus õllevedaja, kellest mööda ta sisse astus.

Ei olnud mulle selge, mis imelikku kontrolli professor siin peab. Seisatasin ka mina ja kuulsin siis tema käredate häält, millele vastas kellegi noorema oma: « Üldse on meid kokku 54 liiget.»

Ta oli kentsakas, ebaharilik mees, see professor. Temast liikus hulk anekdoote, kuidas ta ka oma eraelule ja isegi omaenese abielule vaatas vaid päris teaduslikult seisukohalt ja võis näiteks ütelda, et senistest meestest on olnud ainuüksi tema ise oma naisele võrdne. Niisuguseid asju võis ta seletada tõsise asjalikkusega. Ta ei naeratanud kunagi, suhtus kõigisse elunähtustesse uuriva teadlase pilguga. Oli küllalt neid, kes pidasid teda ennast vaimuhaigeks, tuletades seda nähtust tema juures pidevast kokkupuutumisest närvihaigla patsientidega ning ajaga võimalikust nakkavusest selles ümbruskonnas. Ja need väitjad leidsidki paljude aastate järel tõestuse oma teooriale selles, et professor surigi vaimuhaigena ühes närvikliinikus. Oli aga jällegi teisi, kes uskusid, et ta leidis vaimuhaiglas ainsa rahuliku paiga maailmas tekkinud tulemõllus, kuna ta naine suri varakult ja poeg langes lahingus.

Muide, ta naine oli elegantne brünett, madalavõitu, klassikaliste, rooma näojoontega, kerge tumeda udemega ülahuulel, tugeva rinnaga. Teda nähti sageli ratsutamas, mõnikord mehega, teinekord üksinda. Räägiti, professor olevat ta võtnud kunagi tsirkusest. Ka proua näol polnud kunagi naeratavat joont, vähemalt mitte väljas, hobuse seljas. Nad suhtusid mõlemad nähtavasti kõigesse väga ükskõikselt ja jahedalt.

Kuid siin oli praegu professori juures mängus mingi huvi, mis äratas ka minu oma. Ja kui ma olin möödunud õllevankrist, keerasin ma tagasi, et siis jälle tulla ülevalt alla ja näha, mis sellest kõigest saab.

Ja siis väljuski professor, saadetuna ühest mulle tutta-

vast värvikandjast, keda ta jättis kübarakergitusega jumalaga. Oli korrektne ja väärikas eurooplane ja ta kübarakergitus ei erinenud ühegi varjundiga viisakusest, millega koheldakse üheväärilist võõrast, olgugi see siin praegu vaid üliõpilane. Tema halliga segatud lõuahabe oli korralikult lõigatud, oma puhmaskulmude kallale aga ta juuksurit nähtavasti polnud lasknud, leides küll, et need annavad mustade raamidega prillidega koos temale iseloomuliku ilme. Piinlikult korrektne oma käitumises ja riietuses, kõndis ta nüüd mõtlikult allamäge, kinnastatud käed risti seljal ja kepp seekord püsti kuni kraeni. Üliõpilane vaatas temale muiates järele ja õllepoiss, kast õlut kandevalmilt sirgeksvenitatud käsivarte vahel, heitis talle higiselt muheleva pilgu.

Üliõpilane naeratas ka mulle näkku, kui jõudsin tema kohale.

«Vana Vimp tegi hingeteaduslikke uurimusi õllekoorma kallal,» ütles ta ja kutsus mind sisse astuma. Olin siin käinud juba paar korda, päike oli tõepoolest palav ja neil oli maja taga ilus aed.

«Päris värske kohe, korraliku temperatuuriga,» kiitis üliõpilane, kui valas mulle rõsise pudelist õlut klaasi, millel mängles lehtla roheline helk ja lehestiku varjude kerge võbin. Klaas läks ka kohe rõsiseks. Vindid võistlesid edasi, päike lasus laialt puhmastel ja siledal kruusal.

«Eks ta ju anna ikka mõtteid ka,» leidsin ma, «kui näed suurt õllekoormat konvendikorteri ees ja tärkab küsimus, kes selle kõik ära joob, mitme mehe pääle teda juuakse ja millise aja kestes. Igatahes mingi statistika.»

«Mida niisuguse statistikaga ikka pääle hakatakse,» naeratas üliõpilane.

«Seda ei tea minagi,» vastasin. «Pagan teab, mis liigub niisuguse teadlase pääs. Kuid ikkagi on kummaline mõtelda: kogu elu mure ja töö keskel on oaase röömsale suhtumisele, muretusele, tujuküllusele, pidevale tujuküllu-

sele, mida võimaldab õllekorvide alatine ja lakkamatu juurdevool...»

«Meil on muud ka,» heitis sekka üliõpilane, «kas teeme väikese eine?» Ja tema näol oli nii palju siirast külalislahkust, et tegigi mulle tuju. Kuid ma jätkasin:

«Pidev külalislahkus. Ja seejuures mingi rituaalne hõng, mis avaldub erilistes kommetes ja joomatseremooniates ning erineb täielikult muu maailma laadist. Edasi laulud — see on ju täielik omaette kultuur... see võib õpetlast veidikeseks mõtlema panna küll.»

«Mis sääl ikka mõtelda... elu on lühike ja noor ollakse elus ainult kord ja mitte rohkem.»

Ta ei jälginud mu mõttekäike ja tundis vaid rõõmu sellest erandnähtest, mille moodustas tema organisatsioon ühes paljude teistega.

Kuid meie varasest einest ei saanud asja. Sest tuli veel teisi juurde ja üliõpilane pidi neile jutustama professori külaskäigust.

«Ütles, et läheb nüüd Vassaku doktoripromotsioonile,» lisas ta.

Seda pidin ka mina kuulama. Vassak oli närvihaigla vanemaks assistendiks ja juba nimekas mees. Ma kahtlustasin teda veidi oma professorist eeskuju võtmises paradokside suhtes, kuid igatahes oli ta huvitav. Ja huvitav oleks ka kuulda, mis ta ütleb oma väitekirjas ja kuidas ta vastab oponentidele.

Paar arstiteadlast tuli kaasa, teised olid minu siinoleku puhul ülesvõetud mõtte poolt, et võiks teha pisikest homimikueinet.

Ülikooli aulas oli rahvast õige rohkesti. Jõudsime sinna küll natuke hilja ja mulle tundus, et doktorand on juba oma väitekirja keskel. Paarist sõnast, mis paistsid olevat väitekirja ühe jao lõpuks, järeldasin, et see oligi olnud huvitavam osa — vaimuhaiguste liikidest ja erinevustest. Kuid selle osa lõpptulemus oli kuidagiviisi hämmastav. Doktorand väitis nimelt, et päris normaalsete

inimeste protsent meie rahva keskel pole kõrge ja et nii degeneratsioon kui ka raske pika minevikuga seotud vaimu- ja hingehaigused on silmatorkavalt suuremal määral esinevad kui teiste rahvaste juures.

Kuna järgmine osa kuulus arvudele ja statistikale, haiglate vähesusele ja etteheitele, kui vähe on tehtud haigeravi suhtes, siis jäi mul selle kuiva materjali puhul mahti küllalt anduda haavumisele rahvast alavääristava diagnoosi pärast. Ei aita mitte midagi, kui arst ütleb, et vaimuhaigus on nagu igaüks teine ja õnnetus nagu iga teinegi. Kuid kuidagi on haavav, kui üteldakse, et aju pole terve ja sa kuidagi pole täie aruga. Neid peeni vahesid närvi-nõrkuse ja paranoia vahel ei oska võhik teha. Ja kui sulle veel üteldakse, et päise päeva ajal võib sulle vastu tulla iga kümnenda inimese näol mõni nõdrameelne, siis hakkab jube. Ja siis hakkad sa süüdistama seda arsti, kes praegu promoveerib arstiteaduse doktoriks, lausa liialduses, edevuses, miska tahetakse oma kuulajaskonda nagu rabada või ennast liiga tähtsaks teha. Nagu kõik noored meedikud kalduvad üldistamisele ja liialdamisele, nähes igas sümptoomis ikka kõige suuremate haiguste tunnuseid: kohe on haigel kas tiisikus, luues, vähk või midagi muud kardinaalset. Mis muidugi suurema osa juures tuleb kogemuste vähesusest.

Huvitavaks läks dissertatsioon jällegi siis, kui oponentid asusid platsi ja hakkasid küsitlema ja kiusama doktorandi, kes oma katkelisel ja sõnuotsival viisil küll polnud suur kõnemees, kuid ikkagi vastas nõnda veenvalt, et teda võidi pidada tõsiseks asjatundjaks.

Ta oli kasvult kõrge, avara lauba ning tugevate põsesarnadega ja jättis vägagi mehise mulje, mida ei vähendanud ka tema pehme, kõrge hääl ja mingi peen maneer ettevaatlikes ja mõõdetud käeliigutustes ning üldse käitumises. Tundus, et ta viisakalt, aga kindlalt ennast läbi surus oma promotsioonist, ja tema väga energiline lõug toonitas vaid vihjates järeleandmatust. Heledad kulmud joon-

dusid ninajuurest veidi kõrgemal kaheks jämedaks kriipsuks, mis meeleskohtade suunas kerkisid soomeliselt nagu lendava kotka tiivad. Kuid ma ei tea, miks ta mulle alati jättis kuidagi suure tiigri mulje, taltsa, kuid jõurikka. Võib-olla ohjeldatud rahuliku jõu ja niisama vaikse ja mõõduka, õieti mõõdetud sileduse pärast. Võib aga ka olla, et rõugearmidest krobe näonahk seda muljet omalt poolt süvendas.

Igatahes teati temast, et ta võis olla teaduse huvides väga külm. Kõneldi, et tema seltsi kaasvilistlane oli kord suremas ja et arstid ei näinud enam pääsu. Ka Vassak oli teda käinud külastamas. Aga tavaliste rahustamiskatsete asemel, millega arstid püüavad sees hoida veel ikka lootuse sädet, mis väikesegi kaaluna võib kallutada vaekausi tagasi elu poole, Vassak oli ütelnud puhtseltskondlikult ja viisakalt, et pole enam lootust ja surija jutustagu nüüd oma muljetest. Kuid see surija sai siiski terveks ja ei võinud sest ajast saadik dr. Vassakut enam häireta vaadata.

Et ta oli väga laialdaste huvidega inimene, seda eeldas õieti tema eriala psühhiaatria. Ma kahtlustasin teda küll selles, et ta kunstiteadete arvustajana niipalju ei suutnud eristada kunsti kui niisugust ka üsna tühiseist kunsti poole suunduvaist katsetest, kuipalju ta oskas niisuguste tööde üle kõnelda sotsiaalseist, ajaloolistest või koguni psühholoogilistest vaatevinklitest. Kirjanduse suhtes oli tal aga päris õige vaist, ja muusikat harrastas ta päris innukalt praktiliselt: mängis klaverit ja tšellot ja mõjus kaunis ühetoonilise ja tuima seltskonna taustal esteedina. Kui sellele omistati temale vahekordi mitme väljapaistva naisterahvaga, kuna *puella publica* oma tavalisel viisil teda nimetas oma võrgutajaks, mis oli muidugi soovunelm. Teadus ütleb, et pea mitte kunagi pole astunud esimest sammu seisuselt kõrgematega, vaid alati omataolistega.

Promotsioon lõppes hariliku pidulikkusega, värske dr. med. võttis õnnesoove ühes käepigistustega vastu ja heda viisakusega nagu teenitud ja kuidagi hiljaks jäänud

tunnustust. Vestibüülis kohtusime temaga ja ta ulatas mulle naeratades oma väitekirja, millele ülikooli kuulustetahvilil oli kirjutatud tindipliatsiga pühenduse minule.

Jalutasime koos kuni jõeni, kusjuures ta jutustas haigest luuletajast, kelle ta mõnikord võttis kaasa linna keeglit mängima, üldse inimeste sekka, et arstida selle vaimuhaige melanhooliat.

«Eile oli ta midagi kentsakat välja mõtelnud,» ütles ta kuivalt ja lühidalt naerdes. «Ta oli kõik oma luuletused, teate, bloknootidele kirjutatud visandid... mõni polnudki halb... jah, oli võtnud laua ja tõmmanud keset tuba... need lehekesed oli ta kõik keeranud torbikuiks ja nad kleepinud lakke... avaused allapoole... Ei näinudki paha välja... nagu isesorti lilled... nagu florentiinlaste kunst...» Ja naeris hääkskiitvalt, lühidalt ja kuivalt.

Küsisin, kas on paranemist loota.

«Oh ei,» vastas ta, «see läheb tal edasi, muud ei saa teha kui meeoleu üleval hoida. Tal on siiski raske, kui mõistus tal kord-korralt selgineb... aga see tõstab tal jälle lootust, kui ta on inimeste keskel ja teda koheldakse kui tervet.»

Ja ta hakkas arutama plaani, kuidas üldse tuua rohkem elu närvikliinikusse, kuidas haigeid lõbustada ja neile pakuda meelelahutust.

«Ma kavatsen neile anda kontserti,» ütles ta, kui ta natuke oli hõõrunud oma laupa. «Teie võiksite ka tulla, kutsun ka teisi külalisi.»

Ma seletasin, et ma kuidagi kardan. Mulle on vaimuhaiged kuidagi jubedad. Mind valdab siis hirm, kui ma mõttega tahan midagi seletada, aga teine ei saa üldse midagi aru või aga hoopis teisiti. Siis on see vastastikune üksteise mittemõistmine mulle äärmiselt õudne. Ja see üksteise mittemõistmine on juba siis jube, kui teine on päris tervegi inimene, aga kui tal puuduvad kõik eeldused arusa-

miseks, kui säältpoolt ei vasta ei mõistus, ei teadmised ega närvid, siis masendab sind inimese küündimatus.

«Seda küll... seda muidugi,» vastas dr. Vassak, «kuid ärge ütelge, et vaimuhaigetega ei saaks kontakti närvide kaudu. Eriti närvide kaudu. Mõni närviline, muidu terve inimene... kui närvilisi võib üldse nimetada terveiks... võib kogu kliiniku marru ajada... Närvide kiired... võib peaaegu nõnda ütelda... nagu valguse võnked... see nakatab... Aga tulge... ma võin teile näidata hulle, kes on palju targemad ja mõistlikumad kui need terved siin, kes meile vastu tulevad ja kellest meie möödume.» Ta näitas kergelt käega linnakodanikele, rahulikele prouadele ja rõõmsaile perekondadele, kes jalutasid värskes õhus.

Ma küsisin, kas ta on täielikult veendunud selles suures vaimuhaigete protsendis meie rahva juures. Ja ta naeris jälle lühidalt, nagu kõhataks ta kergelt: «Muidugi... kui meie fikseerime normaalsuse mõistet laiemalt, siis on ilmselt ka tervete protsent suurem... aga ma fikseerin teda kitsamalt... see on ju... nii nagu ta on... teadus peab täpsustama.» Seda ütles ta nõnda, nagu see oli tema viisiks, kuidagi teisi jätta väljapoole tema teadmisi. Nagu mõni ülempreester omaenese suure saladusliku pühaduse ees, millele võhik ei saaks pilku heita.

Muidugi olen ma võhik. Kuid ikkagi toetan ma kindlalt oma tervele arule ja tahan sellepärast mõista nii mõndagi. Mõnikord jookseb minust läbi teadmistehimu nagu jonnakas vaikne vool, mis lakkab alles siis, kui ta on jõudnud mingile eesmärgile.

Seepärast nõustusin ma, kui dr. Vassak kutsus mind kohe kaasa. Siis olevat mulle kontserdipäeval kohe kõik palju tuttavam juba ja ma võiksin ennast kodusemalt tunda.

Olin seda hooneterühma eemalt kaugelt juba näinud, mille rahvalik jube nimetus «hullumaja» kõlas ebamugavust sisendavalt. Seda suurt halli hoonet linna viimasel

piiril kõrgete puude keskel võidi näha paadisõidul jõelt ja jalutuskäigul pargist teisel pool linna. Kuid siis viisid sa pilgu temast üle ja mööda ja ei tahtnud mõtetes temaga tegemist teha.

Niisiis peatusin ma tema ees, nägin kõrget väravat, mille kõrval oli luukauk. Hallid plangud mõlemal pool väravat olid samuti ebatavaliselt kõrged: kui seisaks keegi teise õlgadelgi, ei küüniks käed ikkagi mitte ülemisele äärele. Aknaluugist vaatas keegi välja, kui dr. Vassak tõmbas roostetanud kellatraati ja seespool helises räme tilin. Avanes üks väravas ja me astusime sisse.

Kuigi see linnaosa siin üldiselt oligi väga vaikne ja vaid mõni üksik maja piilus nagu kartlikult aedade vahelt, ennast nagu peites sellest kõrgest aiast ümbritsetud õudse naaberhoone eest, siiski oli nüüd veel palju, palju vaikssem. Olid järsku, kui üks iseenesest kinni vajus, hoopis ära lõigatud linna kaugest ebamäärasest hingamisest, mida moodustab vankrite tümin, autode huugamine, metalli login kivide vastu, hõiked ja nagu vaevalt märgatava alatoonina inimeste häälteseugu vibreerimine. Siin vajusid järsku tundesse, et ära lõigatud on isegi vist kirikukellade kõla.

Nii pühalik vaikne oli siin kõrgete puude all, mis palistasid puhtaid kruusaseid radasid. Nende kõrval oli lillepeenraid ja rabatte, päikeselaigud lasusid raskete varjude kõrval ja teerajad viisid eemale jälle varjudesse või puhmaste heledaisse udutavasse pehmustesse.

Kuid siiski oli selles pühapäevahommikut meenutavas vaikusel hääli. Eemalt kostis pallilöökide matse ja varsti nägime ka kahte valgesse riietatud meesterahvast tennist mängimas. Kuid nad jäid meist kaugele.

«Teie närvid pole ju ka enam korras,» lausus dr. Vassak, «üldse olete degenerant, siis on närvid hellad ja ei pea kaua vastu. Teie võiksite siia puhkama tulla kuuks või paariks... siin võib hästi kosuda.»

Vaatasin temale teraselt otsa. Kas ta teeb imelikku

nalja või? Mispoolest olen mina degenerant? Ega ometi sellepärast, et mu närvid reageerivad väga kergesti ja et ma satun kergesti oma meeleolude mõju alla? Kuid see peaks olema degeneratsiooni tulemuseks, tagajärjeks, kuna degeneratsioon ise oleks põhjuseks. Aga mis oleks siis minu degeneratsiooni silmanähtavad tunnused, et värske *doctor medicinae* tohiks nõnda julgelt otsustada? Närvikava hellusest ei piisa.

«Mille järele te õige otsustate?» küsisin ma. «Närvidest ei maksa rääkida, degeneratsioonist küll. Niipalju kui mina tean, peaks mul kõrvalestad olema patoloogiliselt erinevad normaalseist, jäsemete mõõdud peaks olema eaproportsionaalsed — noh, tõepoolest, mõlema käe väike sõrm on küll veidi kõver ja kasvult nagu maha jäänud. Kondikava küll peen, aga tugev, käed-jalad vahest eaproportsionaalselt väikesed nagu kõrvadki, mille lestadki pole primitiivselt, vahenditult pää küljes ja mille väike alumine lapp vihjab ürgsete esivanemate harjumusele kanda raskeid kõrvahteid — niisiis loomast kõrgemale arengule...»

«Teile ei teeks isegi luues midagi,» kõhatas dr. Vassak oma lühikest, pea häätahtlikku naeru.

Niisugune ta oli. Ühele väitele, mille tõestust sa nõudsid, vastas ta uue väitega, mis pidi vaid kinnitama endist.

Ja see tegi kergeks õlgade kehitamise. Kui ma niiviisi olin vaadelnud oma välist inimest, et üldse leida midagi, mis vihjaks degeneratsioonile, siis ma jahmusin: mul oli ju olnud niisuguseid tunnuseid. Mul olid olnud korratud hambad, kolm teiste päale kasvanud kihva, millest üks murdus kord poisikesepõlves liugulaskmisel, teine tuli eemaldada juurepõletiku pärast ja kolmas läks ka vigaseks. Kuna ta üldse polnud mitte millekski kasulik ja — päale selle — oli mind alati seganud nooruses väga tähtsa toiminguga, suudlemise juures, siis lasksin ta välja tõmata.

Niisiis ikkagi väikselt, aga kindlasti degenerant. Ja kui

ma siis veel endale meenutasin, kuidas mu luud-liikmed olid nooruses väga nõrgad ja mul veel oli tiisikust soodustav nõndanimetatud kanarind, siis pidin vastumeelselt andma tohtrile teataval määral õigust. Aga ma leidsin rahustust selles, et olin kõik need puudused ise kõrvaldanud pea hoolimatu võimlemisega ja igasugu spordiga. Nõnda et sel väikeselgi degeneratsiooninähtel oli minu juures vastukaaluks väga positiivseid omadusi ja et ma ennast võiksin ikkagi nimetada päris normaalseks inimeseks, selle ülitarga tohtri kiuste.

Kruusane rada krudises meie sammude all, päike laiutas ennast nagu lohutus millegi vaikselt kurva üle, tennisballide hää l kajas kaugelt ja suur hall hoone hakkas paistma hekkide tagant. Minu kaaslase sõnad olid häirivad vahest mujal, teiste inimeste keskel, siin aga selles rahu pidi niisuguseid lauseid langema küll alati, eriti selles hoones, mis vaikis nagu mingi saladus mitmesuguseid saatusi varjates.

Ühel ristteel heki taga liikus keegi. Paar sammu edasi siis nägin.

Oli vanem naisterahvas laia näoga, tüsedavõitu. Tal oli hall, üsna peen pats nagu rotisaba. Ja see naine tantsis. Oli tõepoolest ikka tants. Kuigi polnud muud midagi kui kohal trampimine. Pool tosinat sammu paremale. Siis peatus. Ja siis jälle pool tosinat sammu vasemale. Jälle peatus. Rotisaba lendas keeramisel kaasa.

Naine vaatas meid hetkeks, aga meie tulek ei seganud teda. Lühikese pilgu järel meile tantsis ta edasi, tõsine, nähtavasti mures vaid oma ülesandega tantsida kohal kord paremale, kord vasemale.

Dr. Vassak heitis temale hajameelse pilgu ja kõndis edasi. Ma ei küsinud. Ei küsinud ka nende järele, kes seal eemal, nüüd roheluse taga, jätkasid oma mängu. Löögid kajasid tumedalt, kusagilt oli kuulda tuvide kudrutamist. See kõik oli kuidagi uinutav.

Kuni mu teadvusse pörkas järsku vindi laul. Siin oli ka

vinte! Siin oli üldse linde! Ja kuidas neid ei pidanud olema suurte puude ja hekkide vahel. Kuid see viis eemale uimastuse, mis mulle tahtis laskuda selles oasis, kus polnud tuultki küllalt, et lehti sahistada.

Läbi suure klaasukse, milleni viis paar trepiastet, nägin mööduvaid valgeid kogusid. Paremat kätt ühest avatud aknast kostis ühe naisterahva erutatud hääl.

«See on naistepool,» ütles tohter ja avas ukse.

Meid võttis vastu kõrge jahedus, vestibüül, milles oli riidevarnasid mõne kaabuga ja üks mundris uksehoidja, kelle metallnööbid helkisid aknalaua poolt. Siis läksime veel mõned astmed ülespoole ja olime avaras koridoris, kus nägin paari haigeravijat valgeis kitlites — või olid nad arstid? Kuid mu kaaslane noogutas vaid kergelt ja möödus avatud ustest, millest üks viis kuhugi saali, kus kaks härrat mängisid malet. Vaikus, tõeline vaikus. Mulle tundus, nagu peaks siin vastu kajama koguni mu hingamine, kuna põrandal sammud ei saanud kosta linoleumvaidade pärast.

Siis avas dr. Vassak kusagil tagaruumis ühe ukse ja palus mind sisse astuda.

Oli avar poissmehetuba, maitset hoovas kohe vastu. Seinal oli Rembrandti «Ärakadunud poja» suur õlivärvis reproduktsioon, paar inglise vaselõiget, teisel seinal Mona Lisa värvitrükk, kuid siis järsku nagu dissonants Franz Stucki «Patt». Raamatukogu oli täis köiteid, mustal kirjutuslaual väga korralikult asetatud kirjutustarvete seas üks naise marmorkäsi — või oli see kips?

Ma ei astunud lähemale vaatama, vaid istusin pakutud sügavasse pehmesse nahktooli, milliseid oli kolm ümber poleeritud ümmarguse laua, mis seisis nahaga ületõmmatud madala diivani ees. Läbi laiade akende paistsid madalale rippuvad pärnaoksad oma latakate lehtedega, läbipaistvalt heleroheliselt või tumedalt ja raskelt sääl, kus neid oli kobaras rohkem. Oli tõepoolest kaunis tuba, kuidagi

haruldane väikekodanlikus ülikoolilinnas. Kuid ma ei kulutanud sõna selle konstateerimiseks.

Minus näris veel, et ta mind oli degenerandiks nimetanud. Ja ma olin tema tuppja astumisel jälle näinud tema tugevat turja, seda raskepärast keha, mis viitas talupoegadest esivanemaile. Ning ma arvasin mõistvat, et sellel arstil oli loomusunniliselt sees mingi halvustav suhtumine peenemasse, hübriidsemasse, kuigi see temas ilmselt segunes alateadliku igatsusega selle järele. Ja siin ta ju oli: see käsi laual, Rembrandt, Leonardo da Vinci... mu pilk jäi nüüd peatuma veel ühel peenel Watteau gravüüril... ja seas naiivselt brutaalne «Patt».

Kuid kohe olin ma ka valmis vabandama. Ei olnud esiteks võimalik assistendi sissetulekuga saada ühtlast sisustust, ei saadudki käia oma sisima maitse järele, võidi juhtumisi sattuda relatiivseile väärtustele, mis aga ikkagi olid väärtused. Ja teiseks: «Patt» võis ju olla seal seinal ka teretulnud mõttekäikude sobitajaks naiskülaliste ja doktori vahel.

Oli isegi kena temast, et ta mulle pakkus paberossi väikesest ilusast hõbedast karbikesest laual. Ta ise ei suitsetanud, oli karsklane, kuigi ütles end mõnikord patustavat oma põhimõtete vastu. Ja siis, kui ma olin lõpetanud suitsetamise, lubas ta mulle näidata oma haigeid.

«Siin on palju neid, kes on palju mõistlikumad ja targemad kui need nõndanimetatud normaalsed inimesed,» kordas ta oma sagedast väidet.

Kõigepäält viis ta mu saali, kus ikka alles mängisid mõlemad härrad oma malepartiidi. Ta tutvustas mind nendega ja palus päält vaadata tohtida.

Vanemat oli Vassak nimetanud professoriks. Tal oli vaikukas rahulik nägu, hoolikalt soetud lõuahabe, mis juba oli peaaegu valge, ja tihedad valged juuksed.

Noorem paistis olevat sangviiniline. Tal olid punased põsed, paljas pää ja väikesed mustad vurrud. Vassak oli

teda esitelnud kui magistrit. Ma ei teadnud, mis ala magister ta oli, rohuteaduse või keeleteaduse, võib-olla ka filosoofia teaduskonnast mõtteteaduse erialalt. Sest ta märkis nüüd ilma malendeilt silma tõstmata:

«Lugesin eile ajalehest kahte asja, mis käis teie kohta, doktor: esiteks, et promoveerite täna, ja teiseks artiklit, mille aluseks oli üks teie hiljutine sentents jalutuskäigul ajalehetoimetajaga. Ja see omistas teie lausele tähtsust filosoofilise spekulatsiooni suhtes.»

«Üsna ilmaaegu,» vastas naeratades dr. Vassak.

Ka mina olin seda artiklit lugenud ja natuke üllatatud olnud. Nad olid jalutanud ja sattunud jutlemisel astronoomiale, ning siis oli tähendatud dr. Vassak: «Maa mõte on suur.» Sellest siis tegi toimetaja juhtkirja, oma vaimustatud viisil äratades lugejaskonna tähelepanu alles viljeldavale filosoofilisele mõtlemisele.

«Ma ei saanud hästi aru,» jätkas maletaja, hoides näppu ratsaniku küljes, millega kavatses teha oma käiku, kaaludes alles, kuhu, «ma ikka hästi ei mõistnud, kas teie olite mõtelnud maakerale kui aktiivsele mõtlejale või aga kui passiivsele objektile, millele kusagilt on antud mõte... *gardez!*» Nüüd alles vaatas ta üles. Ta silmad olid naerataavad, aga rahutud, rändasid kord-korralt minule, Vassakule ja oma vastasele, kelle silmis oli suur häätahtlik rahu. Katsusin meenutada, kus ja kelle näos ma kunagi olen näinud niisugust ihadeta läbipaistvat ja piiblikeeles «äraseletatud» ilmet.

«Fechneri väited, et maakera on hingestatud ja mõtlevalend, pole veel surnud, nagu kuulen,» lausus ta sümpaatse sügava häälega, mis nagu loodud oli auditooriumis kajama. «Tõestused on vaid napid ja hüpoteesidest mitte palju kaugemale ulatunud.» Ta ütles seda nõnda, nagu oleks tal kas Fechnerist või tõestuse puudumisest kahju. Tõmbas siis oma lipu ratsaniku tule alt ära, aeglaselt ja mõtlikult, vaatas siis jälle dr. Vassakule oma selgete, rahulikkude silmadega ja lausus:

«Rahutute osakonnas on täna jälle rohkem ärevust. Vist on oodata äikest.»

«Kui maakera oleks hingestatud olend, ega ta sellepärast ka veel suveräänne poleks. Ka tema, nagu iga olend, ripuks universumi ilmastikust: päikese suuremad või väiksemad protuberantsid ajaksid ka temal närvid segi ja tema suure mõtte sassi.»

Seda ütles noorem ilmse irooniaga, mille teravust püüdis pehmedada professor, kui ta pööras minu poole:

«Muidugi olete ka teie tähele pannud, kuidas loomastikule ja inimestele mõjub ilmastik? Päikesevarjutusel mõjuvad muidugi kaasa valguse ja elektrilainete võnkumised, enne äikest otsib elekter vabanemist, kogu loodus ühes inimestega on laaditud — mis ime siis, et närvihai- ged oma eriti tundlike närvidega reageerivad seda elava- malt.»

«Professor tahab meist lahti saada rahulikuma ja rohkem kontsentreeritud mängu pärast,» vastas dr. Vassak oma tavalise kergelt naeratava viisakusega. «Lähme siis ja vaatame neid rahutuid.» Ja tal oligi vist mõnusam minna, sest kes teab, see magister oleks vahest edasi kõnelnud maa suurest mõttest.

«Kas need on siin puhkuseks?» küsisin ma, «nad ei paista kuigi närvilised olevat. Või on professor siin külas? Arstiteadlane?»

«Parandamatu,» vastas dr. Vassak. «Megalomaania. Kui oleksime jäänud pikemaks, oleks ta varsti seletanud, kuidas ta maakera viib planeetide süsteemist välja tänu ühele matemaatilisele valemile, mida ta peab oma saladuseks. Selle saladuse on ta saanud Jumalalt, kelle vanem vend on ta ise.»

«Ja magister?»

«Magister on tema õepoeg, filosoofia eradotsent. käib siin vanameest sageli vaatamas. Aga vanamees on hää nimega matemaatikaprofessor.»

Jõudsime piki koridori ühe ukse juurde, mille läheduses

seisis valges kitlis mees, nähtavasti sanitar, kes vaatas dr. Vassakule silma, nagu oodates.

«Kuidas sääl on?»

«Erilist pole . . . rahutud . . .»

Ja ta avas ukse.

Paiskus vastu häälte segu, patramist, laulu, hõikeid, hulk päid, saalimas läbisegi. Keegi jutustas ägedalt ärevate ja päalekäivate liigutustega, kõigil oli üksteisega tegemist, meid, kes me ukstel olime seisma jäänud, ei pandud nagu tähelegi. Mõni vaid kõõritas ja kadus jälle teiste sekka. Kusagilt suure ruumi nurgast kostis kriiskav naer, nagu lõhkeks keegi hääst tujust. Ja kõigil olid seljas haiglariided, ikka seesama helehall, mis voolas ja saalis, moodustas rühmi ja lagunes. Aga siis tormas säält seast välja üks mees, alla keskealist, kuid ka mitte noor, nii umbes kolmekümnene, hele püगतud juus püsti nagu hari ja viimane valge viha näos. Tormas dr. Vassaku ette ja välkuvate silmadega surus talle rusika nina alla.

«Mis sina siin otsid, sina neetud Hunnius,» karjus ta põlgusest ja vihast väriseva häälega.

«Teie olete vakka,» käratas temale pääle dr. Vassak, väga kindlalt. Ja lisas ähvarduse: «Muidu teile näidatakse.»

Haige tõmbus küüru nagu külma vee valangu all. Kas olin ma õigesti kuulnud kunagi, et tõrksaid vaimuhaigeid rahustatakse külma vee jugadega? Igatahes tõmbas see pää õlgade vahele ja hiilis kaares minema, heites arstile kartlikult vihase kõõrdpilgu, vaatas veel kord teiste selja tagant, nagu kardaks järeletulemist, ja kadus siis üldises kâras.

Dr. Vassakul polnud päris hää päev täna. Promotsioon kui niisugune on juba ebamugavus. Aga siis see magister maa suure mõtte meenutamisega ja nüüd veel see vaimuhaige oma neetud Hunniusega. Hunnist oli veel vähe, ta pidi otsima ja leidma mingi superlatiivi Hunniuse näol, et väljendada oma põlgust ja viha kogu selle tohtri laadi ja

selle välimuse vastu. Ei ole midagi parata, on inimesi, tüüpe, kes üksteisele on vastikud kuni mõrtsukatööni, sünnipäraselt, vere kaudu. Ja see haige siin oli ahtakese näoga, peaaegu puhast põhjamaa tüüpi, põsesarnadeta, õrna ja saleda kehaehitusega, kuna dr. Vassak oli tugev nagu härg ja näolt võiski meenutada mõnda idamaade muistset vürsti. Ma tean, emanatsioonidki erutavad vastastikku, tunnen rahvasõna tõelisust, et ei või taluda teise lõhnagi.

Ma ei küsinud midagi. See oli olnud erutav, see plahvatus, mis tuli vaistudest. Ja dr. Vassak tahtis mulle anda teisi muljeid, kui ütles:

«Nüüd võin teid tutvustada ühe väga huvitava daamiga. Ja ma kinnitan teile, ta pole põrmugi vaimuhaige. Suurte kirjanduslike ja kunstiliste huvidega.»

«Mis ta siin teeb?»

«Püüab terveks saada. Ei võta jalgu alla. Ei kõnni. Selgroos pole mingit viga. Mingi närviderike. Kõndida ei saa. Hüпноosi kaudu oleme pannud kõndima, kuid vaid paariks korraks. See abinõu ei kõlba...»

Ta ei seletanud lähemalt, miks ei kõlba. Ütles vaid, et mina jäägu seniks selle daami juurde, kuni ta lõpetab ringkäigu oma hoolealuste juures.

Noor daam puhkas diivanil ja hingestatud pruunid silmad tervitasid meid ilmse rõõmuga. Elavalt, kuid sarmikalt piiri pidades pani ta raamatu väikesele lauale diivani kõrval ja sirutas dr. Vassakule mõlemad käed vastu. Mulle tegi *shake hand*'i nagu seltsimehele igavuses. Ja kui tohter minema läks, kõnelesime raamatust, mille oli käest pannud, paljudest teistest raamatutest, kunstist ja kunstiajaloost. Ja ma ei oleks oodanud siin toas näha prerafaelliite, ainult neid, väga häädes reproduktsioonides. Ta palus mind vaadata oma albumeid, mis olid kallid ja valitud, juhtis mu tähelepanu rahvusvahelistele kirjanikele ja pakkus neid mulle isegi kaasa. Ning võin tõe au anda, ma polnud ammu nii huviga vestelnud. Ja lubasin kindlasti kontserdile tulla. Ning imelikul viisil kadus isegi

kaastunne, unustasin kahetsuse, mis algul oli tekkinud, et nii kena ja nägus, iga nÄraviga kunstitundeline inimene peab aiva lamama, ilma ennast haigena tundmata. Ta nagu ei tundnud mingit kurbustki oma saatusest, vähemalt ei kõnelnud see nägu midagi nutetud pisaraist.

Ja tagantjärele alles, kui ma olin õhtul kodus, püüdsin ma enesele aru anda sellest kummalisest muljest, mis mulle oli avaldanud see külaskäik Benita Kordese juurde. Et ma temale üldse mõtlesin, see oli ju loomulik, sest on ju ikkagi haruldane, kui muidu terve inimene, tark ja sümpaatne naisterahvas, kultuuri täis näpuotsteni, peab lamama, sellepärast et mingi kinnisidee keelab tal tarvitamast oma päris normaalseid jalgu. Niisiis ei olnud imeks panna, et mu mõtted temaga tegelesid.

Aga suutsin enesele aru anda ka sellest, et mitte vaid see üsna ebaharilik nähtus ei kõitnud minu huvi, vaid mingi paitav mälestus kogu atmosfäärist Benita Kordese ümber. Kui seda tundmuste hõngu tema ümber võrrelda tõeliste lõhnadega, siis vastaks sellele umbes sumeda õhtu reseed, millesse on segatud roosi. Ja et niisugust emanatsiooni saadab välja kolmekümnele lähenev naisterahvas, kes ei saa liikuda, see pani uudishimulikult vaatlema isennastki.

Ta hÄÄl oli pehme. Ta silmad olid selle pehme läikega, mis on omane tiisikushaigetele, südamehaigetele, lange-tõbistele ja — armastajatele. Kus on sääl ühendav side, missuguses seoses üksteisega on need välistunnused, mis ühendab neid kõiki.

Ma mõtlesin selle üle kõnelda dr. Vassakuga, kuid katkestasin kavatsuse algegi, sest ega dr. Vassak ometi pike-malt ei seleta, vaid pillab ainult mõne naeratava lause, mis ei vii mind lähemale tema teaduse sanktuaariumile. Parem kõnelen ma juba selle magistriga sääl või vahest selle matemaatikaprofessoriga. Mis sellest, et ütleb enese olevat Jumala venna, kui ta aga muidu tunneb tõdesid, seoseid ja sidemeid maailmas, Kui ta tunneb neid. Aga see

on mulle selge: vaimuhaiged võivad ütelda huvitavaid tõdesid, on otse vaimukad oma väljendustes. See seik selle Hunniusega oli otse geniaalne.

Kui kätte jõudis kontserdipäev, siis ironiseerisin ennast peegli ees, kuid säadsin enese ikkagi korda, ehtisin ennast piduliku sündmuse jaoks hoolikamalt kui tavaliselt. Muidu leiab mõni hull ka minus mõne vea, mis on peidetud ja varjul tervete inimeste silmade ees. Leiab ja pahvatab välja. Ka Benita Kordes peab leidma minus viisaka mehe, kes ei häiri lohakustega.

Ja sõitsin siis halli kõrge väravani, kus juba ootas teisi sõidukeid, et viia pääle kontserti ära kõiki siia kutsutud võõraid. Väravavaht seisis paari teisega, kes ilmselt ka olid vahid, avatud ukse ees, küll ettevaatuseks, et mõni märatsev või muidu põgeneda ihkav kaval haige ei kasutaks juhust ärakargamiseks.

Kui astusin vestibüülist üles koridori, veeretati parajasti mööda Benita Kordest, kes mulle ulatas oma pehme, natuke palavikulise käe. Ja seletas, nagu oleksin üldse midagi tähendanud selle nähtuse kohta:

«Mul polnud kujutelma sellest, mis on rambipalavik. Nüüd ma tean — on tunne, nagu peaksin esinema ise...» Ja hetkelise pausi järel: «Ka esimese balli palavikku ma ei saanud tunda — haigestusin enne balliealiseks saamist.» Mitte mingit kaastundmust enesega, ainult faktide konstateering, mis vabastab päältkuulaja kaastunde tõelisest lainest või teesklemisest või sisseelamise vägivaldsest püüdest. Ja kui ta veeres edasi oma kummiratastega vankris ja ma saatsin teda, vaatas ta mulle alt üles ja kõneles:

«Dr. Vassakust oli nii armas, nii humaanne, et ta tuli selle kontserdi mõttele. Tuua välismaailma sisse siia neile paljudele õnnetutele, kes seda kunagi enam ei näha ega kuulda ei saa. Ka minule oli see kontsert suureks ootuseks, sellepärast olengi nõnda erutatud. Kuidas laseksin ma ennast veeretada kuhugi linna kontserdile! Võimatu... ma ju segaksin ainult kõiki teisi, häiriksin oma ilmumis-

viisiga kuulajaskonda ja tõmbaksin tema tähelepanu kunstist kõrvale... Kirikut saab siia tuua... te peaksite nägema, kui tähelepanelikult ja millise hardusega siin kuulatakse jutlust. Nüüd ka veel kontsert... võib-olla perioodiliselt... nõnda vähemalt lubas loota dr. Vassak... ilusaks läheb meil siin elu.»

Mul tuli tervitada tuttavaid, siis tutvustas mind dr. Vassak ka oma professoriga, kes jäi aga vaid natukeseks ajaks, nagu oleks ta tahtnud vaadata, kuidas see tema assistent on kõike korraldanud.

Oma väga tugeva häälega lausus ta, nõnda et saali kogunevad inimesed vaatasid kõik tema poole:

«Koolis mind vabastati laulutundidest... õpetaja ütles, et voorimeeste hobused hakkavad lõhkuma, kui aknast kuulevad minu noote.»

Ütles seda tõsiselt, konstateerides, ilma naljatahte raasuta. Lõhnas *old lavender*'i järele, müras kellelegi, sellele või teisele, oma «tere õhtust... mul pole aega siia jääda» ja kadus oma rutuliste atsakate sammudega, sirge nagu tupest kooritud.

Lauljanna oli mulle tuttav ja hea kunstnik, saatjaks klaveril preili, kelle pianistik oli teinud isa tunnustatud, kuigi banaalne musikaalsus ses mõttes, et tütarlapselt nõuti maast-madalast sama musikaalsust. Aga ta oli oimetu inimene, kuigi rõõmus iseloom, kes naerdes oskas üle saada tõigast, et tal ei olnud kõrvakuulmist ega muusikalist andi. Ei andnud siis ta ka klaveril enda poolt mingit pala, saatis lauljannat korralikult ja vastas pärastistele viisakusest või asjatundmatusest avaldatud anumistele lustilikult:

«Kui keegi vahest sooviks tantsida, siis mängiksin ma meeeldi.»

Aga ei olnud ikkagi mõeldav tants üksteisest lahus hoitavate sugupoolte vahel siin asutuses. Võiks juhtuda vägagi kummalisi asju, nagu mulle naeratades tähendas pikk üliõpilasest assistent, keda küsitlesin antud idee suhtes.

Nad istusid kontserdi ajal väga vaikselt ja korralikult, kogu see saalitäis inimesi, kellest ma ei teadnud, kes on siin alatiseks ravialuseks või kes on külaline. Oli vanu daamikesi, kes kükitasid üksteise kõrval nagu kanad õrrel ja vahetasid mõnda märkust üksikute laulupalade järel. Istuti saali seina ääres, mõni seisis, mõni toetus aknalauale. Täna polnud haigetel seljas haiglariideid, täna olid nad riidetatud pühapäiselt. Oli sääli naiste pool küljes vanu mantiljasid, kootud valgeid poolkindaid, mis jätsid sõrmed vabaks, isegi prünellkingi oli näha. Oli nägusid täis vaimustust ja täitmatust, oli teisi nagu tööinimeste omi, kelle natuke kergema pühapäeva tagant vaatab ikka vaikselt mure homse päeva pärast. Oli karme ja tõrksaid ilmeid, blaseerunud ja üleolevaid meeste seas. Ja oli jälle teisi, kes naiivse vanainimeseimestlusega jälgisid, kuidas laulja suutis ometi teha niisugust häält, nagu seda nõuab kolonatoratuur.

Mind huvitas üks pikk tume mees mustas saterkuues, habemik, aga põsed ilusasti puhtaks aetud. Ta seisis akna juures ja noogutas iga lõppenud ettekande järel heakskiitvalt ja plaksutas oma suuri laiuid käsi. Siin ma juba ei eksinud, see oli patsient. Juba kuidas ta ühelt jalalt astus kannatamatult jälle teisele ja sikutas kaela uue pala järele, oli liiga ebatavaline terve inimese jaoks. Ja kui ta vaheaja kuulutamist kasutas üsna omapärasel viisil, siis tõestas ta minu oletust üllatavalt ja kenalt.

Laudadel oli kristallkaussides maiustusi, mida pakuti ja ulatati nii külalistele kui haigetele. Pikk mees astus ühe laua juurde, valis välja narmaliste otstega kuldpaberisse pakitud pika kompveki, sammus rahulikult ja kindlalt põiki üle saali otse lauljanna ette ja ulatas temale oma tunnus-tuse nagu hää onu lapsele. Siis aga vist meenus talle midagi ka sinna juurde kuuluvat ja ta tegi siis ka kummar-duse ning eemaldus jälle oma endisele kohale.

See stseen oli kena, see lapsepõlvemälestusest, kontsertide mälestusest läbipõimitud žest ühes aru sähvatu-

sega, et laulja pole laps ja ikka tarvis on ka kummardus. Ning ilmne oli kergendus mehe näol, et ta oma toiminguga oli suutnud sooritada vigadeta: pääasi, tunnustus ja tasu oli leidnud vajaliku väljenduse.

Aga ta ei püsinud sääl akna juures, kui nägi, et saal hakkas tühjenema ja inimesed liikusid koridoris. Me astusime sääl tema juurde ja tal oli suur häämeel kõnetamisest. Tal pakitses midagi südamel ja hoogsalt hakkas ta siis assistendile ja mulle seletama:

«Olen teinud määratu tähtsa leiutuse. Mõtlesin nõnda kangesti, mõtlesin nõnda kõvasti, et kolm mütsi läksid mul pääs katki . . .» Ja vaatas meid kordamööda rõõmsa võidurikkusega.

«Ja mida teie siis leiutasite?» küsis assistent.

«Inimesed on kõik suhkrust.»

«Aga siis peaksid nad ju sulama,» julgesin ma imestades väita. «Te käite ju ka vannis . . .»

«Sulan ka, sulan ka — mul ongi juba üks auk.» Ta võidurõõm lõi kõrgele.

«Laske see leiutus patenteerida,» soovitas assistent häätahtlikult ja andis temale taskust karbi paberosse. «Ärge kellelegi näidake,» sosistas ta, «suitsetage pesemisruumis.» Õnnelikult ruttas mees minema, rikas oma leiutuse poolest, rikas maisest varast paberosside näol.

«Minu arust ei peaks neile suitsetamist keelama . . . aga dr. Vassak ise ei suitseta . . .» ütles assistent.

«Kas see haige paraneb?»

«Oh ei, progressiivne paralüüs.»

«Kui kaua tal veel kestab?»

«Kõige rohkem kaks aastat.»

Viimaseid lauseid oli kuulnud matemaatikaprofessor, keda olin varem tundma õppinud maletamisel. Ta astus juurde ja pööras assistendi poole:

«Miks ei tarvitata meil malaariat progressiivse para-

lүүsi vastu? Ameerikas on nad asendanud malaaria koguni juba elektrikumusega...» Siis minu poole, seletades: «Malaaria tekitab ainult palavikku. Ja see palavik on osutunud väga kõvaks arstimiks progressiivse paralüüsi vastu. Kuid nad on veel edasi läinud ja asendanud malaariapalaviku kunstliku palavikuga. Tulemused pole mitte ainult lootustandvad, vaid on olnud juba tohutu protsent päris terveks saanud.»

Ja nüüd vaatas ta oma lahkete, tarkade silmadega küsivalt assistendile.

«Professor kõneles oma viimastes loengutes ka sellest,» seletas elavalt assistent ja unustas nähtavasti, et teine on ise haige. «Kuid meil pole malaariabatsille katsetamiseks... Vähemalt ei olda nõnda kaugel... ja erikirjanduses ju puuduvad ka juhised, kuidas kasutada elektrit... Kui kaua... kui tugevalt... — see võtab aega...»

«Jah, nii see on,» ütles haige oma äraseletatud ilmega, «aeg on kõige vägevam seni. Aga ma pean tema ülesanded muutma, pean tema võimu vähendama...»

Olin juba natuke harjunud ja mulle polnud enam ebamugav see taevase Jumala vend ega see teine õnnelik, kes läks oma paberosse nautima. Kui sa siin ette tead, kes on kes, kaob hulk sellest kartusest, mida ma seni olin tundnud vaimuhaigete vastu. Meile seltsis veel professori õepojast magister, asus juurde veel paar teist ja meie läksime lugemistuppa, kus tekkis elav mõtetevahetus, millest järeldasin, et sääl on mõned arstid. Mitmesuguste vaimuhaiguste nimetused ühes nende sümptoomidega lendasid läbisegi: *dementia praecox*, *dementia senilis*, *paranoia*, *melancholia neurotica*, *neurasthenia*, *shizophrenia*, *megalomania* ja teised. Kõneldi «kohakartusest», mis paneb inimesi järsku põgenema, ja räägiti nähtustest, kus mõni äkki ei julge üle uulitsa minna. Ning imestama ja õieti päris imestama panid mind matemaatikaprofessori teadmised kõigil neil aladel. Tekkisid grupid, kes vahetasid mõtteid omavahel, et siis põiki ja risti üle laua äkki osa

võtta mõne teise grupi vaidlustest. Ja ma kuulsin matemaatikaprofessorit ütlevat:

«See on saatus... ma mõistan väga hästi meest, kes on ses asjas järeleandmatu.»

Mõne küsimuse kaudu orienteerusin: kontserdile oli tulemata jäänud laia kuulsusega kirurgi abikaasa. Teda ei ole saadud siia, et kuidagi ta meelt lahutada. Juba mitu aastat oli ta närvikliinikus, sinna saadetud oma mehe poolt. Ta igatsevat koju, armastavat oma meest ja kõnelevat ainult ikka temast. Et halastagu ometi.

«Võib isegi olla, et mees ka tunneb igatsust tema järele,» jätkas matemaatikaprofessor. «Aga on olemas igavesed loodusseadused, mis ei luba tähele panemata jätta näiliselt väikesi, kuid põhilisi erinevusi kahe inimese vahel, eriti abielurahva vahel. Kui üks pool on ainult orgiastiline, teine aga võimeline ühendama hingelist kiindumust kehalisega, siis saab ta haiget ja hakkab kartma. Ja kardab lõpuks tagaajamismaaniani...»

«Mis harmooniat võib olla efeebi ja menaadi vahel,» ütles keegi, «juba enne koopulatki läks Ristija Johannese ja Salome vahel traagikaks.»

«Kumb pool on siin siis orgiastiline temperament?» küsis magister.

Professor vaatas temale peaaegu hellasti:

«Sa tunnend ometi ju ise professor Henki... Nii kindel kui ta käsi on operatsioonidel ja nii otsustav kui tema julgus, aga ta on ju väga õrn inimene — ma tundsin ta vanemaid ja kogu perekonda, kõik on tundeküllased ja kuidagi... lüürilised. Nümfomaanid ja askeedid on vastased ja käristavad vaid vastamisi oma hinged lõhki.»

«Tal oli hää meel, kui tal oli tunnistus käes,» naeris teisel pool assistent, «siin ju näeb mõndagi ja isegi seda, et keegi tunneb rõõmu, kui teda tunnistatakse vaimuhai-geks.»

«Ja ole lahke, ole aga lahke,» laotas käsi teine, kes oli nähtavasti arst. «Ma tunnen teda. Ta ütleb nüüd: «Mulle

ei saa keegi midagi teha, mul on tunnistus, mul on *shizophrenia*.» Ja laseb teile uperkuuti... Kuid neid nime-tatakse haigeiks, kes kedagi ei hädaohusta.»

Ma teadsin nüüd, kellest oli jutt. Kahevõitlus, kus üks saksa aadlik oli teise surmanud, oli palju kõmu tekitanud. Ainult seda ma ei teadnud, et surmaja oli vaimuhaige.

Pärisin, milles õige avaldub see vaimuhaiguse liik. Ja mulle vastati, et üsna mõistlikud inimesed, päris täielikult nagu normaalsed. Aga siiski on mingi nõks ajus: taltsutamatus, valetamine, üllatavad ootamatused, kõbeliste väärtuste kas ülerõhutamine või ajutine täielik puudumine, tasakaalutus igas vormis, aga ka näiline suur tasakaal... «Igatahes väga salakaval vorm,» lõpetas arst.

Helises kell ja kontsert jätkus. Läksin nüüd Benita Kor-dese poole, kuulasin tema kõrval kontserdi lõpuni. Ja ta ütles, kui mul on mahti ja kui mind üldse huvitab elu-olu siin, siis ärgu jätku ma tema juurde sisse astumata. Ning ma võisin seda lubada siiralt — oli tunne, nagu oleksime ammu tuttavad ja sõbrad.

*

Kuid ma ei näinudki teda enam. Mind viis elu mujale, järsku, ülepääkaela, ärevad ajad paiskasid mind uutele ülesannetele. Ja kui ma siis aasta-paari järel tagasi tulin, siis ma jõudsin küll närvikliiniku väravani, aga sisse ma enam ei astunud. Ja ei tahtnud enam kunagi minna. Mul oli siis hirm. See hirm vaimuhaigete ees oli uuenenud ja suurenenud. Ja see tuli nõnda:

Tagasijõudnuna läksin ühel õhtul teatrisse, nägin palju vanu tuttavaid, kuid siis esimese vaatuse järel kuluaaris üht hoopis uut nähtust. Oli noor naisterahvas, kes ei köit-nud üksi minu tähelepanu. Senises tuttavate ringis oli ta päris uus, isegi linnas ei olnud ma teda uulitsalgi näinud.

Ta oli kasvult kõrge blondiin, klassikaliselt kaunis nagu Artemis vanast Hellasest, nõnda haruldane, et kõik tei-

sed naised siin kaotasid kohe midagi oma senisest meeldivusest. Kuid imelikult need teised ei kadestanudki, nende pilkudes ilmnes vaid imestlus kauniduse ees, mis polegi haruldane naistel, kui nad näevad päris tõelist kaunidust.

Mirjam Ingart jalutas kuluaaris ühe keskealise naisõpetajaga, kes mind peatas ja lausus:

«Teiega tahab tutvuda mu noor sõbranna ja teilt kuulda, mis te arvate tänase näidendi kohta. Ta on siin päris võõras alles.»

Sain kuulda, et Mirjam Ingart oli siin küll käinud koolis, muide vallakoolis, selle vara lõpetanud ja siis läinud keeleõppimise sihiga Inglismaale teenijaks, hiljem olnud Soomes laste juures ja nüüd jõudnud koju, et kandideerida kusagile õpetajakohale.

Kuid selleks paistis ta olevat ikkagi väga noor ja ma küsisin:

«Te pidite oma kooli siis õige varakult lõpetama?»

«Kuueteistkümne aastaga,» vastas ta ja lisas, teisele küsimusele ette rutates: «Kevadel saan kahekümneseks.»

«Nõnda et ikka on pea terve aasta veel aega... ütleme siis parem üheksateistkümne aastat,» konstateerisin ma, imestledes tema kõrget laupa, harmoonilisi näojooni ja üldse harmoonilist olekut. Ei olnud ju temas õieti veel mitte midagi naiselikust hõngust, arenenud kehale vaatamata. Ta mõjus alles kuidagi erapooletult, neutraalselt — soole vaatamata, nõnda nagu noored tütarlapsed, kes alles armastavad palli mängida, hullata, puude otsa ronida, sõuda ja olla kamraadid, kes vihastavad, kui neid koheldakse kui naisterahvaid.

Kuid ma ütlen seda siin vaid selleks, et täpsustada kuidagi avaldatud muljet võrdlusega, mis aga paika peab ainult osaliselt. Sest Mirjam Ingart sarnanes meenutatud plikadega vaid selle poolest, et ka temal polnud varjun-ditki näilisest meeldida tahtmisest, kuna mu kujutelma ei saanud mahtuda midagi muud plikalist vallatlevat. Mirjam Ingart mõjus kuninglikult või ka jumalikul, kuidas

tahetakse, ja kuigi selle väljenduse üle võiksin muiata isegi. Ja muigasingi enese ette. Sellele vaatamata jäi püsima üllas ja kargelt puhas mulje.

Kõrgekasvulistel inimestel on kergem paista kuninglik kui teistel. Kuid siin oli kehahoius sundimatut lihtsat väarikust. Ja siiski tundus selle noore värske vere soojust, kunagi, hiljem töotavat, nüüd aga rahulikult voolavat ja täitvat seda kaunist ihu nagu kevadise tervisega. Selge, imepuhas silm vaatas rõõmsa osavõtuga inimesi ja ilma, valmisolek näha elus hääd ja ilusat hoovas nagu igast poorist. Ja sa tundsid sügavat rahuldust näha noort naisterahvast, kes oli täiuslik nagu neid maalivad või voolivad idealistlikud kunstnikud.

Ning nüüd mõistsin ma, miks ma teda vaatlesin nii suure rahuldusega: mingi küll üldiselt maksev kaunidus-ideaal on juhtinud kõikide maade kunstnikke maalima ideaalkujusid, kelle näod on hingestatud otse irrealsest rahust ja harmooniast. Nad on otsinud ja leidnud mudeleid või on nende kunstimeel loonud kujutelmade varal viimase harmoonia. Nagu ma nüüd nägin, ongi olemas nii täiusliku ilmega inimesi. Sakslased on kujutanud nõnda noort Goethet, prantslased noort Napoleoni Arcole sillal või revolutsionääri ja halastamatut Saint-Juste'i. Olgugi et viimase kahe nägudelt vaatab läbipaistvuse alt vääramata tahte ja tarkuse külm kirk.

Mirjam Ingarti näos aga oli vaid kireta rahu ja allika värskust.

Et nõnda kõnelda noorest inimesest, peaks õieti olema vaimustatud. Kuid seda ma ei olnud. Aga siiski oli temaga hää olla ja jutelda. Tal oli küllalt impulssi elavaks osavõtuks kõige vastu, millest maksab huvi tunda. Ta ei häbenenud küsida, kui ta mõnda ei teadnud. Küsis palju, teadis aga ka palju. Oli tõsiselt uurinud Einsteini, tundis Bergsoni, nagu ma hiljem leidsin, ja suhtus kõigesse sellesse nagu ülesannetesse, mis nõuavad lahendust vaimu kaudu. Oli koolis olnud alati esimene. Kuid alati üksi.

«Mind nad ei sallinud. Või õigemini, meil polnud üksteisele kunagi midagi ütelda . . .»

Üks teine kord ütles ta: «Nad nimetasid mind Kerjusprintsessiks.»

Seda ütles ta ilma mingi tundeta, nagu teadlane vaatleb mõnda tõiika, nagu matemaatik vaatab numbrite summat. Ja hää oli kõnelda inimesega, kelle vaim paindus kergelt ja vaevata igale vihjelegi järele ja oskas tungida küsimuste tuumani pingutuseta, hüpates kõigist koordinaatidest üle sünteesideni.

Kui ta juba esimesel kohtamisel mulle andis oma aadressi ja palus mind külla, siis tundus see küll ebaharilik, kuid omandas tema loomuliku viisi kaudu enesestmõistetavuse. Ja kui ma siis ühe järgmise kutse päale läksin kaugele agulisse ning astusin päris näotu hoone teisele korrale tema ema üürikorterisse, siis ei tundnud ma ei hämmastust ega võõrastust nende toa vaesusest. Ei värvi-trükkisid seinal, ei ühtegi tikitud või väljaõmmeldud vaipa laual. Mõned viini toolid, ahjutruubilt seina külge tõmmatud eesriide taga küll vist voodid, üks õmblusmasin . . . mis säääl loetleda. Kuid kõik väga puhas. Ja ema kasvult väike, natuke kühmus, hulga häätahtlike kortsukestega näos, vaikne ja rahulik inimene, kes elas kadunud mehe lesepensionist. Mirjami isa oli olnud seminari õpetaja. Ja lesk õmbles ja koristas võõraste inimeste kortereid. Sellepärast siis see «Kerjusprintsess».

Ei olnud ei Mirjami ega ema poolt kuulda tavalist vabandust, et korter pole kaunis, ei kaevet, et olud ei luba paremat. Ei paistnud olevat nõuetki parema suhtes. Ka mingit sõnadeta alistumist olukorrale, vaid vähemalt Mirjam paistis korterisse suhtuvat vaid kui ulualusesse. Nagu kunstnik elab oma ateljees, kus ei tarvitse olla muud istumisvõimalustki kui mõni kast või kolmjalg. Jätkub vihma ja külma eest kaitseks; mõtetevahetuseks omavahel on ju muust maailmast eraldamiseks neli seinat.

Et niisugune suhtumine võib ka sõltuda mõningate

esteetiliste väärtuste puudumisest, sai mulle selgemaks juba siis, hiljem täielikuks veendumuseks. Ta ise ütles üsna siiralt ja koguni oma vist juba varem tehtud eneseanalüüsi täpsustades:

«Kunstimeelt mul mingit ei ole. Ma ei oska näiteks nau-tida luuletusi, millest ollakse vaimustatud. Ainult siis teataval määral, kui neis on väärtuslikke mõtteid.»

Ja nii ta oligi: luuletuste tundmuslik sisu ja selle var-jundid, assotsiatsioonid, muusikalised ja rütmilised vib-ratsioonid jäid temale tabamatuks. Kunstitööd maali ja plastika näol huvitasid teda vaid siis, kui neis ilmnes mingi mõte. Ja ta ütles mõistvat reklaamplakateid paremini kui mõnd abstraktset värvilist unistust. Ta oli teadlik selles, et ta oli rohkem küll mõistuseinimene.

Seepärast oli ta ka pettunud dr. Vassakus. Oli temast kuulnud kui vaimsest isiksusest ja tundis teda ka näo järele. Nõnda et kord ühel teatrietenduse vaheajal palus omas ootusrikkas spontaansuses, ma tutvustagu teda Vas-sakule. Vassak oli muidugi ammu näinud seda nii välja-paistvat olevust, võttis ettepaneku vastu andestava ja nagu õnneliku naeratusega ja ma jätsin nad siis kahekesi. Hiljem ütles Mirjam Ingart:

«Ma ei saa temalt midagi. Ta on mulle liiga ebamäärane, aforistlik... ei ütle seda ega teist ja vastab küsimuste pääle jällegi aforismidega.»

Aga ka dr. Vassak hindas noort kaunidust omalt seisukohalt. Nagu sõbralikult usaldades ütles ta mulle:

«Kaunis tütarlaps... haruldaselt kaunis. Aga läheb hulluks.» Ise naeratas.

Muidugi jälle üks tema paradoksaalsustest ja ma kehi-tasin õlgu.

«Vaadake tema esimesi hambaid, seda suurt vahet nende kahe vahel. See on ühenduses kilpnäärme-ga.»

Olgu ta ühenduses kas veel teistegi näärmetega, kuid nii arukat inimest hulluks tegema hakata tema ainukese iludusvea pärast... Ma kaldusin ennem arvamisele, mida

jagased mõnedki teised, et dr. Vassak ise liigest vaimukusest hakkab napakaks minema.

Saime vahetevahel Mirjam Ingartiga kokku, kusjuures temal paistis kokkusaamise tarvidus olevat minu omast suurem. Ma jälgisin iseennast ja säädsin ennast küsimuse ette, miks ei lähe mu suhtumine temasse kaugemale mõttevahetustest ja esteetilisest naudingust. Ei olnud ma seotud kellegi teisega, minu tundeelus kestis juba õige tükk aega täielik tühik. Ja see vaakuum oma õõnsusetundega tekitas väsinud otstarbetuse meeleolusid. Miks ei võiks vahetkord Mirjam Ingartiga soojeneda ja muutuda lähedaseks?

Aga ta oli nagu kaunis pilt, mille vaatamine lõpuks väsitab. Ja tema tarkus tundus küll huvitav, kuid kuidagi ühekülgne, ilma naiseliku hõnguta. Ta polnud ju friigidne, ja mõtelda tema võimalustele ühes minu vaikse ja mugava korteriga pakkus küll põgusat mõttemängu idu, kuid ei arenenud ka mõtteski kaugemale. Ta oli alles töotus, valmimata naiselikkuse suunas, kuigi ta teoreetiliselt julges kaaludagi oma võimalusi. «Ma usun, see peab olema tohutu nauding,» lausus ta, «ega muidu inimesed seda ei püüaks.»

Vahe tema ja teiste naisterahvaste vahel sai mulle üsna selgeks ühel väljasõidul maapidule, kus juhus viis meid kokku tuttavatega ühte lauda. Olid sääl üks naisüliõpilane, tuntud loodusteadlase ja vabamõtteleja tütar Annabel Kelderin. Ja üks politiseeriv filoloog, tuttav oma klassikute tsitaatidele ehitatud juhtkirjade poolest. Siis veel niisama tuntud ajakirjaniku poeg, üliõpilane ja värvi-kandja, mõnus nii oma kuiva huumori kui ka suure janu ja pikaldase õppimise poolest. Nagu ma mõistsin, olid need mõlemad, Annabel Kelderin ja üliõpilane Hiider, tuttavaks saanud isiklikult alles praegu, kuna tütarlaps oli filoloog Aabakukega sinasõber.

Aabakukest teati, et ta oli olnud kummalises abielus konservatooriumi õpilasega. Aabakukk oli seda nimetanud õppusabieluks. Muul viisil ta ei osanud edasipüüdvat pia-

nisti aidata. Kuna ta oli jõukam, võimaldas ta vastlaulatavad abikaasale kohese ärasõidu välismaale ja lahutuse, kui naine oli sääl kellegi leidnud pärisabieluks. Nõnda et idealist — nagu oma juhtkirjadeski — ja päris isesorti pühak. Pateetiline iseloom ilma huumori raasuta, kuigi ta viisakusest ja hääst tahtest naeratas teiste inimeste naljade üle.

Ka oma olemiselt oli ta natuke kentsakas. Kui ta vaikis, mõjus ta mõtleva kõhetu teadlasena, kibrutas laupa, mida ta silus pikkade peente sõrmedega, kui ta aga mõtteid vahetas, läks ta hoogsaks, kuid, nagu mõned ütlesid, jonksukaupa, mis kõlab imelikult, kuid oli täpne. Siis kummar-dus ta iga lause juures järjest ettepoole, nagu tahaks ta kallale söösta, rõhutas pää ja kaela äkilise etteviskamisega oma lauseid, mis ka tulid ilmatu temperamendiga, kiirelt, ülepääkaela ja kõlasid siis nagu isakalkuni äkilised kulinad. Selles viisis oli alati palju vaimustust ja mõtetele andumist, kuid oli palju närvilikku, mis võis häirida.

Üliõpilane Hiider oli tema täielikuks vastandiks oma laisa ja mõnutseva rahuga, millega ta enesest välja venitas kaunis küünilisi elutarkusi, mis ei lasknud sugugi kahelda kogemuste puudumises. Ja teda kuulas meelsasti Annabel Kelderin.

See oli tüdruk, temperamendist ja hääst tujust ülevoolav, kes võttis sõprusi rinnaga, oli laia haardega ja võrratu seltsimees, nagu kiitsid tema sõbrannad. Ilma mingi respektita oma professorite ja üldse kõrgemal seisjate vastu, isemeelne ja oma rõhutatud siirusega mõnikord väga tülikas *enfant terrible*. Aga väga tundlik sümpaatsete ja ebasümpaatsete inimeste suhtes. Oma usalduslikus lähedalasumis juhtis ta kord minu tähelepanu kellegi lauanaabri kättele ja sosistas mulle kõrva:

«Küll on jälgid käed. Otse ropud.»

Ma ei olnud neid õieti tähelegi pannud, nägin siis, et nad olid jämedad, paksud ja pehmed, kuid ma ei oleks ise mitte tulnud nende hindamisele erootika suhtes. Aga

see tütarlaps reageeris neile jalamaid, seega reetes oma-
enese vastuvõtlikkust ja tugevate ajede peeni virven-
dusi.

Siin maapidul aga juhtus midagi päris erakorralist ja
ebamugavat. On ju tõsi, et Annabel Kelderin jõi üsna
palju. Sundis ka teisi. Piiride pidamisesse suhtuti tema
perekonnas üldse kui argusesse, isa ja ema olid kuulsad
oma temperamendi poolest ja oma tarmuka võitlemise
poolest õigeks peetud ideede pärast. Annabel Kelderin
seletas, et kui on pidu, siis olgu ka pidu.

Mirjam Ingart oli väga mõõdukas. Ja ma panin tähele,
et Annabel sellest kuidagi solvus. Seda vahest võttis oma
isiku kriitikaks. Ta vestles rohkem Hiideriga, lõi klaasid
ühtelugu temaga kokku ja hüüdis viimaks:

«Te vihastate lihtsalt oma venivuse ja rahuga. Kas saab
teile kord elu sisse. Tahaksin teid raputada.» Ja ma imes-
tasin, et ta seda veel ei teinud. Niisugune käsitsi kallale-
minek oli temal väike asi.

Aabakukk ja Mirjam Ingart olid sattunud filosoofilistele
ainetele ja nende mõttevahetus kujunes väga elavaks.
Mulle hakkasid närvidele käima Aabakuke järjest sagene-
vad plahvatused, kuulasin neid poole kõrvaga ja vaatlesin
jalutavat ja laudade juures istuvat rahvast. Augustikuu
esimeste päevade õhtune mahedus oli natuke äiutav nagu
eemalt kostva muusika basside tampiminegi.

Ja siis nagu ärkasin ebamugavalt. Kõrvus kostis jälle ja
settis mu teadvusesse Annabel Kelderini lause:

«Ärge arvake, et teie mul esimene olite.»

Vaikuses kostis nüüd rahva sumin ja muusika tugeva-
mini. Me vaatasime kõik Annabeli poole, kes oli toetanud
küünarnukid lauale ja suunas oma vihased silmad Aaba-
kukele. See oli näost valge ja ta lõug värises. Ta pilgutas
Annabeli vastu oma silmi ja ei taibanud nähtavasti mitte
midagi.

Ka mina ei taibanud. Ei olnud mingit niisugust juttu
olnud, nagu hiljem ka küsimiste kaudu veendusin. Ei

olnud ka Hiider puudutanud niisugust kõneainet. Ja praegu vaatas Hiider lühikese imestava pilgu järel oma klaasi, mängis sellega, nagu tahaks ta hoopis eemale jääda nii järsku tekkinud küsimusest.

Ja siis kahvatas aegamööda ka Annabel Kelderin. Ta silmad hakkasid ekslema ja ta ütles otsustavalt:

«Ah mis, joome parem.»

Lõi Hiideriga kokku ja tühjendas klaasi ühe sõömuga.

«*Furor alcoholicus?*» küsisin ma temalt.

«Ükskõik, mis ta on,» vastas ta, «aga ma võin ju ka ära minna. Tulge, Hiider!»

See ajas ennast aeglaselt püsti ja nad eemaldusid. Ei tulnudki enam tagasi.

«Mis see õige oli? Ma ei mõista mitte kui midagi,» plahvatas Aabakukk nagu mootor. Seejuures olid ta silmad niisked.

«Midagi teie mõlema päris omavahelist küll,» arvasin mina.

«Aga see ei ole ju sugugi tõsi... ma pole kunagi... isegi mõelnudki ei ole ma... Kas või et ta üldse... ma olen ainult seltsimehelik...»

Ta oli päris nõutu ja õnnetu.

Ei tulnud nüüd edasisest jutuajamisest Mirjam Ingarti ja tema vahel midagi välja. Aabakukk oli väga rahutu ja vaatas ikka, kas tulevad vahest tagasi. Ja kordas: «Mis ta õige sellega tahtis ütelda? Mis ta õige võis mõtelda?»

«Vahest, et teie pole esimene, kes temaga istub maa-
pidul. Või mitte esimene, kes mõttes ja sõnadeta taunib tema liigset joomist?»

«Ärge naljatage... üsna selge oli ju, mis ta tahtis ütelda...»

«Selle pääle vastas ta, et teil on ohjeldamatu ja eroto-
maanine fantaasia.»

Aabakukk värises otse: «Minul... minul? Mitte kübetki pole olnud... ma ei kaldu üldse... mul on väga piinlik

teie ees,» ta kummardas Mirjam Ingarti poole, «aga ma pole milleski süüdi, uskuge Jumala nimel.»

«Vahest olite süüdi selles, et ajasite liiga pikalt juttu filosoofilistest asjadest, millest Annabel Kelderinil pole palju aimu.»

Aabakukk mõtles natuke ja silus volte laubal. «Võib ju olla,» eksplodeeris ta siis uuesti, «aga tal pole ju mingit õigust nõuda... ma pole ju mingit põhjust andnud...»

«Ah, ühe sõnaga nõdrameelne,» ütlesin ma, «või hüsteeriline... need võtavad ju ka tuulel sabast kinni ja ületavad kunstluiskamises kõike üldse mõeldavat Soidame parem linna.»

Kuid Aabakukk tahtis veel oodata. Ta oli oodanud, aga tagajärjeta.

Läksime Mirjam Ingartiga linnas veel aiakontserdile, kus kohtasime dr. Vassakut. Linnateel oli Mirjam paaril korral pääd raputanud ja ütelnud, et ta kuidagi ei mõista niisuguseid enesepaljastusi, kui pole näha mitte vähematki põhjust. Nüüd oli hää juhus dr. Vassakult küsida, kuidas oskab tema seletada niisugust käitumist.

Ta naeratas jälle. Ta naeratab siis alati.

«Seda tüdrukut ma tunnen,» lausus ta. «Valitseda tah-
tev tüüp suure temperamendiga... Tema tahtmine sün-
digu... muidu purustab iseene ja siis nutab.»

Mulle meenus järsku üks *puella publica*, kes küsimu-
sele, kuidas ta sattus sellele elule, vastas:

«Mulle meeldis üks poiss. Kui ta mulle tuli vastu ühe
teise tüdrukuga, keerasin ma kohe lähemasse õllepoodi
sisse — las minna kõik nüüd ühele poolele.»

«Jah, nii nad on,» kihistas dr. Vassak oma lühidat vii-
sakat naeru. «Siia juurde tubli annus alkoholi... Ja siis
oli säääl, nagu ütlesite, veel keegi kolmas? Üliõpilane Hii-
der? Nojah... *tertius gaudens* — siis on alati olemas keegi
kolmas, kes hõiskab.»

Vaatlesin Mirjam Ingartit ja tema mõtlikkust: nähta-
vasti püüdis ta kõigest sellest enesele kujutelma luua. Ta

uuris nagu mingit väga kaugel horisonti, et eraldada üksikuid piirjooni ja esemeid. Ja ma mõtlesin: oleks tal väikegi annus Annabel Kelderini hullusest ja kirglikkusest! Minus kerkis mingi kahjutunne temast, Annabel Kelderinist ja iseenesest.

Aga Mirjam Ingart on ju nii kõrgel üle kõigest sellest, nõnda karge ja terve. Ta ei taha sellega õieti tegemistki teha, nagu ta oskab ennast eemale hoida inimestest, kes ei rahulda tema maitset ja nõudeid. Annabel Kelderini vastu oli ta viisakas, aga külm.

Nüüd aga huvitas teda see daam, kes on terve ja ei võta jalgu alla. Ma küsisin nimelt dr. Vassakult, kas on määrgata mingit paranemist.

«Me viga ei leia. Paistab, nagu ta ei tahakski. Ega nad ju pole õnnetumad kui teisedki inimesed. Isegi mitte tagaajamismaaniat põdev oma alatises värisevas hirmus. Meile see paistab nõnda, et kannatab. Aga talle on tema hirm viimaks naudingukski nagu paljudele naistele nutmine.»

«Tal pole vist küll tahtejõudu,» arvas Mirjam.

«Ja kui ei ole tahtejõudu olemas, kust teda võtta?» vastas dr. Vassak.

«Pole olemas elavat organismi ilma tahtejõuta,» lausus rahulikult Mirjam Ingart, «kas ta on õigesti rakendatud või küllalt arendatud, see on teine küsimus. Ja see rakedamisõpetus ning arendamine oleks käesoleval korral teie, arstide ülesanne.»

Dr. Vassak andis järele: «Kui aga patsiendil puudub täielikult nõnda-ütelda sportlik auahnus kas või endagi ees... kui tal pole maast-madalastki olnud uudishimu, kui kaugele võib viia oma keha katsetamisega, siis on raske leida virgutajat jõudu.»

Ja ka Mirjam leppis: «Mäletan... Õieti puudus niisugune spordimeel ka mul, kehaliselt. Aga mälu treenisin ma küll õppeülesannete jaoks... ikka päevast päeva natuke raskemate ja siis jälle raskemate ülesannete kal-

lal.» Mõtles natuke ja kerge vari jooksis üle tema muidu nii selge näo, siis lisas ta nagu kartlikult või kahetsedes: «Aga nüüd on sageli, et ma seda ja teist hästi enam ei mäleta.»

Dr. Vassak heitis temale kiire ja terase pilgu ja ütles siis kergelt: «Võib-olla üle väsitatud... töötasite omal ajal vahest liiga palju... see tasub end mõnikord hiljem kätte ja... võib mööduda.»

Siis kõnelesime sellest, et Mirjam Ingartil on välja-vaateid õpetajakohale ühes teises linnas.

Ja siis ei näinud ma teda paar nädalat, olgugi et saatis mõnikord sedelikese, ma tulgu vaatama. Mul aga polnud aega, õieti ka mitte päris tahtmist: liiga palju vaimsust on nagu liiga palju muusikat.

Oli võrdlemisi hilisel õhtul — kaunis pime oli juba ja puud kohisesid varemetel —, kui kõndisin alla linna poole. Ja siis ruttas mulle vastu kaks naisterahvast. Ruttas tööpoolest, nagu oleks väga kiire ja tähtis asi. Aimasin ja tundsingi ära: Mirjam! Ja oma emaga.

Nad jäid mu ette peatuma ja Mirjam paistis olevat rõõmsalt erutatud: «Tahtsime teile külla tulla.»

Ebamugav oli ja minus tõusis pahameel. Miks niisugune üllatav rünnak? Ja ühes emaga? Ta oleks võinud üksi tulla.

«Oleksite võinud ette teatada,» ütlesin ma jahedalt, «siis oleksin mina jälle saanud sõnumi saata, kunas olen vaba. Praegu aga,» leidsin ma ettekäände, «pean ma koosolekule minema ja ei saa kui koosoleku kokkukutsuja kuidagi puududa.»

«Kas ma ei ütelnud,» noomis nüüd kuidagi kartlikult ema, «meie ei või ometi nii ootamata võõrsile tormata... Võiksime segada.»

«Ei tee midagi,» naeris Mirjam hooletult, «vähemalt oleme teid näinud. Oleksite ka ise võinud tulla.»

Ei olnud selles viimases lauses etteheidet.

«Mul on koht käes,» rõõmustas ta ja sakutas mind käisest, «kunas tulete?»

«Kullakene, mitte ei tea praegu ütelda... Noh, lepime kokku,» ma olin kärsitu ja oma kärsituse pärast andsin järele, «ütleme siis, et ülehomme... Noh, umbes samal ajal, vahest natuke varem... Aga nüüd pean ma rututama... Vabandage, ei aita midagi, olen juba hilineanud ja võtan all voorimehe.»

Nii järsult kui nad olid ilmunud, nii järsult ma ka lahkusin. Miski minus protsessis edasi: mis juttu võis meil kolmekesi olla, Mirjamil, mul ja sel vanainimesel, kes oli hoopis teisest ilmast ja teist iga. Et Mirjam ka nii maitsetu võis olla! Või pidi ema olema *dame d'honneur*? Veel rohkem vastumeelt see muidu küll õigustatud ettevaatus, ainult mitte minu juures!

Aga mis lubatud, see lubatud, ja niisiis läksin tõepoolest Mirjami juurde. Tavaliselt ei olnud ema kunagi toas või kodus, kui ma säääl olin käinud. Ja ka nüüd libises ta vaid paar korda nagu vari läbi õhtuses hämaruses oleva toa. Ta oli nagu alati kikivarvul oma suure ja targa tütre ümber, alistus ka nüüd vaid naeratuse ja noogutusega, kui Mirjam ütles:

«Me läheme õige alla jalutama.»

Ei ole ma suur jalutaja, ehk siis olgu, kui pole kaasas kedagi lobisejat. Kuid iga ettepanek jalutamiseks täidab mind ebamugava kartusega, et hakatakse juhtima mu tähelepanu kas päikeseloojakule või mõnele maalilisele metsatukale. Sellest ebamugavast häirest ei saanud ma ka nüüdki lahti, kuigi vahest ainult oli karta kuu tõusu. Aga Mirjamil ju polnudki silma looduse imede jaoks. Või ei tahtnud ma tarka juttu?

Kuid Mirjam oli seekord haruldaselt vaikne. «Lubage, ma võtan teie käe alt kinni,» lausus ta ja kõndis nagu andudes lahkumise sõnadeta elegiaale. Ta käsivars oli liikumata ja soe, kuigi temast hoovas mingit poolehoidu või sooja seltsimehelikkust. Viis mu laia puiesteed mööda lin-

nast välja, kuni juba kuulda oli kaugete maakoerte haukumist. Oli vaid üsna üksikuid jalutajaid ja mõnda ka tasa kõnelevat ja mööduvat paarikest. Puude mustade tüvede vahelt paistis koristatud põldude mustjaspruuni pinna üle ähmaselt lillakashalli taevast, milles võis tõusma hakata kuu.

Nii kõndides võisin ma Mirjam Ingarti üle järele mõtelda ja eneselt küsida, kes ja mis ta õieti on. Sest lõppude lõpuks: ma ei teadnud ju temast õieti muud kui seda üpris vähest, mis olid andnud mõningad kokkupuuted. Väilutav oli tema hoopis eriline kaunidus, üllatav tema uuriv tarkus, aga mis muud? Kui naine oli ta kas omajagu frigiidne või alles ebaküps. Paistis nii keskeelt-läbi hää inimene olevat, kuid küll vist rohkem nõnda-ütelda raamatu või õpetuse järele. Vaestes oludes kasvanud, tundis ta muidugi häda ja oli abivalmis, seda olin ma näinud. Kuid see oli nähtavasti küll ikkagi pinnaline. Loomadega ei olnud tal mingit vahekorda, tal ei olnudki silma vihma all kõrvalongi laskva voorimehehobuse jaoks. Ja kui ta nägi vaest inimest, siis ei tõtanud ta abistama enne, kui see palus. Annabel Kelderin aga nagu haistis inimeste häda, kes olid liiga uhked seda näitama. Ja mu sümpaatia hakkas kalduma, kõigele vaatamata, veidi Annabel Kelderini poole nimelt sel hetkel, kui Mirjam ütles: «Istume natuke.»

Siis istusime pingil, mis võis olla viimane puiesteel, enne kui algas täielikult maa oma taludega.

Istusime ja vaikisime.

«Teie võiksite mind jumalagajätuks ikkagi suudelda,» ütles Mirjam.

Võib-olla see oli tema esimene suudlus. Ja kui mitte, siis ei olnud endised ka küll rohkem olnud kui lapselikud, indiferentsed, nagu jumalagajätul suudlevad öde-venda.

Ja siis meie ei teadnud küll kumbki enam edasi ja tõusime, mina igatahes kurvast piinlikkusest. Kõndisime aeglaselt ja vaikus kõndis kaasa, kuni linnatuled hakkasid mustade puude vahelt vilkuma.

«Ülehomme sõidan — te tulete mind ju jaama saatma...»

«See on vägagi küsitav — teil on muidugi saatjaid ja... ma ei sobi hästi lillekimbuga saatjaks tädide või sõbrannade keskele.»

«Kindlasti tulete.»

«Tõenäoliselt ei tule. Taevakene, need paar kuud, ja jõuluvaheajaks olete jälle siin.»

«Ma tahan, et te tulete.»

«Vaevalt... ärge jonnige. Tunduksin endale väga kent-sakas.»

Aga ta jäi veendumusele, et ikkagi tulen.

Ma ei läinud. Kuigi sain ärasõidupäevalgi veel kaardi: «Peate tulema tingimata.»

Ja see «tingimata» oli kolmekordselt alla kriipsutatud.

Siis sain tema uuel kohalt paar närvilisena tunduvat kirja. Vastasin lühidalt. Kuid järsku oli ta jälle tagasi. Kuulsin, et on tagasi, ei näinud teda. Kuni ta ema mind kord kohtas uulitsal ja palus, ma tulgu ometi vaatama, Mirjam küsivat ühtelugu mu järele. Ja midagi ema olekus liigutas mind.

Läksin. Loojenev päike paistis tema kardinate vahelt otse Mirjami näkku. Ja ta silmad särasid nüüd kahekordselt. Nagu oleks võetud temalt mingi koorem, hingas ta kord sügavalt, kui ta tõusis oma laua juurest, et kätt mulle ulatada.

Aga tema nägu oli nüüd muutunud. Ei olnud enam seda ilurahu temas, midagi kärsitut jooksis üle joonte sinna ja tänna, kuigi see oli rõõmus kärsitus. Ja ta oli väga rahutu, ta nagu pulbitses hääst meelest.

«Muidugi olete kogu aeg minule mõtelnud,» ütles ta, «ma tundsin seda lausa.»

«Ütelge parem, miks jätsite oma koha maha.»

«Mitte ei meeldinud... kõik inimesed olid seal nõnda imelikud... Miks te ei tulnud mind jaama saatma?»

«Kallis tüdruk, see pole mingis seoses eelmisega, ja

ütelge ometi, mis oleks ma teinud sääl teie saatjate keskel, kellest ma tunnen ainult teie ema!»

«Oleksin teid tutvustanud kui oma peigmeest.»

«Ärge tehke rumalat nalja.»

«Pole mingi nali.»

«Ja kas teate, mis oleks teinud mina? Oleks kõigile ütelnud, et olete nõdrameelne, ja oleksin teile selja pööranud ja minema läinud.»

Ta nähtavasti ei tahtnud sel ainel edasi kõnelda, keeras järsku raamaturiidli poole, võttis ühe paksu ajakirja aastakäiku ja ütles üle öla:

«Te pidite mulle tooma lady Hamiltoni eluloo... siin sees on tema pilt.»

Ma ei mäletanud ühtegi lubamist, kuid võisin hajameelselt siiski ütelnud olla, et toon selle raamatu. Ja mul oli piinlik. Palusin vabandust ja lubasin teinekord tuua. Aga see pilt, mida ta mulle näitas, polnudki lady Hamiltoni oma, vaid mingi magus puulõige, mille all seisis «Lootus». Aga Mirjam jäi kindlaks väite juurde, et see pää on joonistatud lady Hamiltoni järele.

Ta oli kuidagi riiakas. hüppav ühelt ainelt teisele. Ta ei olnud mind oodanud: oli vaeselt riides, nagu natuke lohakaltki omas kitsaste käistega vanas pluusis ja läikivas kulunud undrukus. Ka kõhnemaks oli ta läinud. Kui ta jonnakalt kaitses üht võimatut väidet, ütlesin ma:

«Ei ole teiega täna üldse õiget juttu. Kui uuesti kokku saame, siis olete loodetavasti oma tujukusest lahti saanud.»

Ja lahkusin.

All kohtasin ema, kes ütles: «Tulge ikka jälle uuesti... Ma ei tea, mis tal sääl oma kohal on juhtunud... Ta on nii halvas tujus, aga ei räägi sellest midagi, ütleb ainult, et läinud kõigiga, ka direktoriga, riidu.»

Praegu veel on meeles ema murelik pilk.

Ja siis nädala järel sain ma rutuga paberilehele kirjutatud sõnad: «Palun tulge kohe.» Ilma allkirjata. Pliiatsiga.

Üks poisike tõi, vaatas mind väga tõsiselt: «Mirjami ema saatis.»

«Mis on juhtunud?»

«Mirjam ajas ema õuel kirvega taga.»

Võttis aega, kuni hämmastusest kujunes mõte. Siis kangustus kuidagi mu kukal. Ja valust huulel tundsin, et olin seda närinud.

Mingi minus peidus olnud jõud viskas mind edasi ja tegutsema. Võtsin poisikese voorimehele ja sõitsin otse teed närvikliinikusse. Saatsin poisikese sisse, dr. Vassak tulgu välja. Mingi tunne ütles, et kui ise astun sisse, siis ma ei jõua tegutseda nagu vaja.

Dr. Vassak tuli välja kübarata. Seletasin, mis on juhtunud. Ta oli tõsine, ei ütelnud aga muud kui:

«Kas võiksite teda siia tuua?»

«Usun, et jaksan. Aga sisse astuda ma ise ei saa.»

Ta heitis mulle terase pilgu: «Hää küll... Väravavaht teatab mulle.»

Ja siis sõitsin Mirjam Ingarti juurde.

Õuel istus ema ühel pakul, inimesi ümberringi. Tal olid käed koos, nagu palvetaks ta, kuid lõi nende kätega enesele ikka vastu laupa ja noogutas pääga, noogutas kogu aeg taktis.

Ma ütlesin, et viin Mirjami ära. Ta ei vastanud, noogutas edasi. Ei nutnud.

Läksin astmeid mööda üles, kiirelt, ja koputasin. Mitte keegi ei vastanud. Kartsin hirmsasti, kui avasin ukse. Aga Mirjam istus üsna rahulikult kummuti ees ja ladus lahtisest laekast pesu põrandale.

Sel tegevusel oli nagu päris korralikku mõtet, kuni mulle aga siis meenus, et pesu ometi ei laotata põrandale. Ja Mirjam oli nõnda süvenenud, et ta mind ei pannud tähelegi.

«Mis te säääl teete, Mirjam?» Tundsin, et mu hääl tahtis kinni jääda.

Üsna aeglaselt keeras ta pää minu poole. Nagu kahel-

des. Aga siis tõusis ta püsti ja nägu läks rõõmsaks. See rõõm laienes ka kuidagi aeglaselt üle näo, kattis mingit sügavalt sissesöönud muret või mõtlikkust.

«Noojah, kui teie nii hilja tulete, siis muidugi lähevad mul kõik arved segi — vaadake seda pesu nüüd!»

«Mirjam, teie teete rumalaid asju. Miks piinate oma ema?»

Ta katsus enesele midagi meenutada, kuid see oli temale nähtavasti vastumeelt ja ta kibrutas kulme.

«Ah, nad on kõik nii tüütavad,» lausus ta, «ja mul oli hääst meelest kübaral kümme lippu.»

«See ei lähe mööda, kuulge...» ma otsisin mõtteid ja sõnu, «mis me siis nüüd õige teeme? Te olete ju päris arust ära.»

«Ise olete arust ära!» Ta naeris. «Ma olen alati ütelnud, et olete natuke napakas.»

«Seda pole veel keegi teine ütelnud.»

«Ma võin kihla vedada, et olete hull,» ja ulatas mulle käe, «tahvel šokolaadi peale.»

Küll tuli ta mulle appi, taevast, küll ta tuli mulle appi!

«Jah, veame kihla. Dr. Vassak otsustagu.»

Ta pigistas silmad pilukile Vassaku nime juures, siis aga sähvatas ta näos taip.

«Muidugi dr. Vassak, muidugi, küll ta ütleb.»

«Sõidame kohe tema juurde.»

«Sõidame, sõidame,» laulis ta, «sõidame, sõidame, kus mu kübar, sõidame, kus mu kübar, sõidame...»

«Lähme üsna salaja... ei ole teistel vaja teada meie kihlveost.»

«Jah, päris salaja.» Ta tõusis kikärvule, tõstis pihu suu juurde ja tegi päris ümmargusi silmi. «Üsna salaja,» sosistas ta.

Võtsin ta käevangu. Ja ma mitte ei mäleta, kas meid üldse nähti, kui lipsasime õuel ruttu ümber nurga ja värvast välja.

Mis sellest sõidust kõnelda! Oli ju sügis juba ja ilm oli

küll mahe. Mirjam oli sõidu sihi unustanud ja küsis, millal algab teater. Oli muidu vaikne. Vist meeldis või rahustas teda troska liikumine ja kummirehvide vihin.

Kliiniku värava ees peatusime. Vahi aknast paistis valgust ja siis ühe tunnistava näo vari. Siis avanes värava uks ja säälpool sees oli rohkem valgust. Selles seisis heledaid kogusid, aga dr. Vassak oli tavalises ülikonnas ja pääkateta.

«Siin te siis olete,» astus ta Mirjam Ingartile vastu ja ulatas temale käe.

«Me vedasime kihla,» ütlesin, «kes meist mõlemast on hull.» Mu hääl jäi kinni, aga siiski ma naersin. Ka Mirjam naeris ja dr. Vassak naeris viisakalt.

«Astuge aga sisse,» lausus ta. Mirjam pööras tagasi ja vaatles mind, miks ma viivitan värava juures. «Pean voorimehele maksma,» laususin. Aga siis tekkis Mirjami näkku nagu kahtlust. Enne kui ilme tema näos ehmatuse eost sai kasvada õudseks heitumiseks, vajus uks meie vahel kinni igaveseks heleda laigu ees, milles seisis Mirjam Ingart ja valged kujud tema ümber

Sest ajast saadik ei ole ma enam säälnäinud.

Ma olen Mirjam Ingarti unustanud. Ei ole ma kedagi sellest hoonest enam näinud päale dr. Vassaku ja — Mirjami enese.

Oli paar aastat hiljem, kui nägin kõhna naisekuju kuidagi hilpnevat ühe vaateakna alt teise alla. Peatus ja tantsiskles nagu lapsuke ja lõi käsi kokku imeasjade ees, mis ta säälnägi.

Ja siis tundsin ma ta ära. Ja siis püüdsin ma ruttu teisele uulitsapoolesse. Ja siis nägi ta mind. Ja siis tuli ta silmadesse midagi mäletada tahtvat.

Ta jäi seisma ja ma kadusin ruttu ühte hoonesse.

Niisiis olid nad ta välja lasknud. Ta oli ju vaene. Vist ei olnud ta enam üldsusele ohtlik. Oli väga vaeselt riides.

Aga nagu peletada tahtes viimast muljet, kerkis äkki mu silmade ette tema endine nägu, mis oli kaunis nagu mar-

mor. Või nagu surnute näod, milles kõik valud ja vaod on kadunud õndsas rahu ees. Ja nüüd meenus mulle ka rida teisi nägusid: maletava professori nägu, selle noormehe nägu, kes tahtis kirjanikuks saada, kuid kadus metsadesse. Kui ta tagasi tuli, oli ta kõik kättesaadavad kalsud enese ümber mähkinud pakkimisnööri ja oli tohutu pamp, soonitud nende nööri-dega, nagu seda on jätkukaupa vorstid. Aga ta nägu oli puhas ja kaunis nagu kuuvalge. Ja meenus varasest lapseeas kerjus, kes tuli ja seisatas ukse juures ja ei rääkinud sõnagi. Teati, mida ta vastu võttis. Palavat vett ja tüki leiba. Ei midagi muud. Ka temal oli niisugune vaikne nägu. Tol ajal uskusin niiviisi Jeesust kõndivat maailmas.

Kui ma lehtedest loen, et keegi on jälle kellegi tapnud või enese hävitanud, siis olen ma kaugel statistikast. Ainult sööb ennast sisse mu hinge dr. Vassaku väitekiri.

Hiljuti kohtasin maal Aabakukke. Ta oli endine, vaimustus kergesti ja plahvatas oma lauseid endise ägedusega. Kuigi ta silmade sügavuse taga oli mingi kurbus.

Ta oli endiselt rahutu, ei püsinud paigal. Ja võttis lõpuks väikese bensiiinipudeli ja tilgutab selle seest suleotsaga ikka tilkhaaval kärbestele, kes vaevlesid liimipaberil. Seejuures häbenes ta mind, aga tegi seda siiski.

Ja nüüd ma teadsin: Ta ootab kannatlikult, et ma minema läheksin. Sest ma olin eelmise toa laest alla rippumas näinud veel niisuguseid liimipabereid. Ka sääl pidi ta oma samariitlasetööd tegema. Ja mõtles vist valuga naabermaajadele.

Kuid kas pole kahtlane, et ma teda mõistan? Ja ühtelugu jälgin ma oma käekirja: kas ei kipu mõni täht lahku teisest, ei karga kõrgemale või liiga palju alla? Kas oskan ma laitmatult ja takerdumata ütelda «relvastatud ratsarügement rivistub reeglipäraselt». Kui ma seda enam ei suuda, pean vist siiski vaatama minema, mis tehakse selles hallis hoones kõrge aia taga.

MAKSUINSPEKTOR

1

Ta naeratas mulle lahkelt, kuigi ma võisin mööda tulemas olla nimelt sel hetkel, kui hõrnas tahtis süüta näkata. Seda meie mõlemad küll kunagi ei tea, kas kala on parajasti võtmise tujus, kas mõni teine juurdeujuv rivaal äratub kadedust või aplust või kas mõni muu põhjus paneb õnge haarama või hülgama. See kõik sünnib ju meie nägemata selles vahutavas ja vudisevas keerus, vette vajunud puutüve taga, kus nad elavad oma salajast ja varitsevat elu; kuid parem ärgu siiski tulgu mitte kedagi mööda, ärgu keegi teretagu ja kõnelgu, ärgu keegi heitku oma varju või peegeldust voolu kaleidoskoopi ning ärgu häirigu ettevaatlikke, oh nii väga ettevaatlikke tähnikuid.

Siiski naeratas maksuinspektor, sest ta on loomult kena mees, viisakas ja õieti kultuurinimene, kel on raamatuid ja kes neid ka loeb, kel on mineraalide kogu, omapärane mööbel mingis arhailises põhjamaade stiilis ja kes kõneleb valitud keelt, alati otsides kõige õigemad ja täpsemad sõnad.

Tema väikeses talus, mille ta ostis aastakümneid kestva mõistliku ja suhteliselt kokkuhoidliku elu järel, on üsna kena veeta mõned õhtud vanamoelise visti ja partnerite puudusel isegi piketi juures. Ja mõnigi päikesepaisteline pühapäevahommik tema verandal on veedetud malega või vaikse jutlemisega, kalapüügiriistade asjatundliku vaatlemisega või aga haruldaste lillede seemnete sortimisega varajasel kevadel.

Sest meie oleme väljas maal, juba varakult. Mootorrong

toob ta linnast siia nädalalõpul, mina olen põline suvitaja või talvitaja, kuidas seda tahetakse võtta. Mina käin linnas nii nagu tema maal, nõnda-ütelda sekka, kuigi harve mini, küll aga palju vaiksema rõõmuga kui tema tuleb oma õigesse koju, milles viibimiseks tema amet annab nii väga vähe mahti. Alles kui algab tema suvitamise aeg, on ta vaba mees ja võib alati seista paljajalu kivil, mille ümber jooksevad valged vahulised joad ning hargnevad mööda jõge allapoole väänlevaiks ribadeks.

Ning nüüd on tema aeg käes. Nüüd seisab maksuinspektor ühtelugu kivil jões, püksisääred põlvist kõrgemale kääritud, ja on kannatlik, valvas ja kaval. Hiilib teinekord nagu vaim leppade ja pajude tagant kohtadele, kus käredas voolus hüples ärn või kus vaiksomal, sügavamal kohal seisavad paigal turvad nagu kiilud, et siis tagasi vajuda, kaduda, uuesti tulla ja jälle paigal olla, nina vastu voolu, nagu juhmid või nagu ootavad torpeedod. Neid peab õngitsema väga kaugelt, nad ei tohi sind näha, sellepärast peab hiilima. Muidu hoia sööta nina all palju tahad, nad on külmavereliselt kavalad.

Maksuinspektor on mulle tänulik, et ma teda kunagi ei sega. Ma ei jää harkisjalu seisma jõe kaldal ja ei küsi, kuidas on kalasaak.

Ma ei kõnni ka kunagi päris vee lähedal, kui näen teda õngitsemas, ma hoian ikka rohkem kaugemale. Sest mina tean ja tema teab niisama, et mustlased on kõige osavamad ärnide ja tähnikute püüdjad sellepärast, et nad kõhuli roomates lähenevad jõele ja on ettevaatlikud nagu indiaanlased. Maksuinspektor hindab mind sellest küljest kõrgesti, kuigi ta on õieti minu vaenlane.

Seda ta peab olema oma ameti poolest, sellest ta ei pääse.

Ja sellepärast on meil mõlemal õieti piinlik. Meie ei ole mitte kunagi päris vabad üksteise kohtlemises. Kusagil sügavuses meie sees on midagi, mida meie nagu häbeneme.

Nüüd, kus ma teda jälle kohtasin selle ilusa jõe keskel

kivi otsas, selles kärestikkude vahus, mis kihutab lookle-
vaid käärusid mööda oma paarteistkümmend kilomeetrit
veskitammi paisu vaiksesse vette, nüüd ma lõpuks tean,
et pean sellest kõigest kirjutama. Kunagi ometi peab ini-
mene vabanema selgusetusest, mis mind segab nautimast
siinse looduse erakordset kaunidust. Ja mis isegi segab
siis, kui istun maksuinspektori verandal, kuhu kostab ühe
vana lammutatud veski endise tammi müha, kust nähagi
on sääl all üle kivirahnude käivaid keeriseid, nagu vähk-
reks ja püherdaks eelajaloolisi loomi vahusängis.

Ja kuna me üksteisega kunagi ei kõnele sellest, mis sei-
sab meie vahel, siis tahan ma selle maha kirjutada pabe-
rile, et vähemalt vabaneda ise.

2

Istusin õige tükk aega ja keerasin pöidlaid üksteise üm-
ber, kuni lõpuks avalduski selle tegevuse imelikult rahus-
tav mõju.

Kui olin otsustanud kirjutama hakata maksuinspekto-
rist ja enesest, siis tardusin järsku jälle selle suure mure
hoovuse sisse, mis mõnikord rinda matab, nõnda et ei saa
hingata enam.

Ma ei pidanud ju kirjutama maksuinspektoriga tema
jõest ja tema verandast, vaid ma tahan ju kirjutada teost,
suurt, väärtuslikku, mis seisaks aegade keskel väarikana
ja mis annaks kaasaegseile ja järeltulijaile seda nimetut,
mida hüütakse aseainelise ja kohmaka sõnaga suureks
kunstiks.

Ja siis tuligi selle asemel see suur mure, et ma ei saa
ju ja et mind ju ei lasta, sest sääl õngitseb praegu maksu-
inspektor ja see keelab.

Kui olin jõudnud selle viimase lauseni oma mõtete reas
ja nende kokkuvõttes, siis pidin ma naerma; küll aga võib
hullusti ütelda. Naersin omaenese groteskse kokkuvõtte
üle, siis kaastundlikult iseäranis üle. Sest nii traagiline see

üldiselt ju ei ole. Ei saa teha ükski maksuinspektor mitte kui midagi, kui oled ise tugev, kui sul on nimelt neid võimeid, mis teevad maksualuse täielikult immuunseks kohustuste mürgituste vastu. Sa ära võta midagi südamesse, ei oma ligimeste arvamusi ega nende nõudeid sinu suhtes. Ja vii omaenese nõuded elus miinimumini. Ja ära tasu ühtegi võlga ja ära tunne kaasa teiste hädale. Sa ole nõnda üksi ja vaba, et ela nagu Diogenes omas vaadis, kuid ära laiskle päikese käes, vaid kirjuta oma suurteost. Või aga haara kusagilt suurema või väiksema ülekohtuga nõnda palju, et saad kirjutada meeoleukas palazzos nagu d'Annunzio. Aga kui sa seda ei oska või ei jõua, siis ära süüdistista vaest maksuinspektorit, kel praegu varbad kindlasti külmetavad vulisevas vees ja kes oma ametis muud ei tee, kui täidab oma kohust.

Jah, nii mõtlesin ma siis, kui ma juba naersin. Aga kui mind hõlmas mu suur mure, siis tahtsin ma elada niisugusena, nagu ma olen. Tahtsin oma tööd teha võida nimelt seesugusena, nagu mind on loodud. Ja teistel tingimustel teeksingi ma selle töö, sest ma tunnen, seda ma tean, selleks olen ma võimeline küllalt. Ma kirjutaksin oma teose varakristlusest, hingestaksin katakombe selle vana, imeilise vaimuga, mis viis usutunnistajaid tsirkuses lõvide kätte.

Aga ma peaksin siis liikuda võima, ma peaksin minema mõnikord lähemale, teinekord kaugemale, et näha seda kohtagi, millest ma tahan kirjutada. Ma ei tohi mitte vaid fantaseerida, ma pean olema tõetruu ja pean vaatama oma ülesandele ausalt, ja ma pean uurima, pean ostma kalleid raamatuid. Ja pean küsima, pean telefoniga pärima, pean kirju kirjutama, pean ka elu nägema, pean kuulma, palju kuulma, et seda elu edasi anda paberil. Kuid see maksab, see maksab väga palju, ja seda maksuinspektor ei salli. Ta paneb mulle selle eest karistuse pääle, nii et ägisen ja tükiks ajaks üldse kergesti ei toibu.

Oh ei, see Diogenese jutt pole kellegi jutt. Mida

suurt sa ikka võid kirjutada, vahtides välja oma vaadi avausest. Ja kui sa tõepoolest siiski omaenese sisemusest oled ammutanud midagi, mis on väärt, siis see vaat ärgu olgu sinu enese oma. Muidu läheb ta maksuinspektori käsul müügile.

Seesama mees, kelle külmetavaile varvastele ma praegu kaasa tunnen, saadab mulle igale poole, kus ma ka viibiksin, järele sirgeid konstaableid, keda ma aknast juba kaugelt näen tulemas ja keda ma kardan, kuigi teen oma südame vapraks. Kardan, sest nad on nii puhtad ja korralikud nagu kord ja kohus oma harjatud ja läikivate nõõpidega, karraga kaetud mundris ja nad vajutavad sind kuidagi alandlikuks, kuigi sa teed jaheda näo.

Nad võivad sulle ütelda etteheitvalt, et vaadaku ma seda paberite hulka, mis on kogunud aastate jooksul, mil mu maksud on maksmata. Nad võivad ringi vaadata üüri-toas, kas pole vahest siin midagi müüdavat. Aga mõni võib olla ka taktirikas, lehitseda pabereis ja näha, et seai alati seisab, et ei ole maksmiseks raha. Ja siis naeratades ütelda, et vist tuleb jälle paberile korrata endine märkus, et ei ole.

Kuid kui niisugunegi kena mees on jälle läinud, on ta sind siiski alandanud. Siis teretab sind seekordne korteriperemees maal natuke hooletumalt ja kaupmees mõtleb viivukese, enne kui lepib, et olen oma rahakoti koju unustanud, ja ulatab siiski paki paberosse.

Seda suhtumist aga tuleb jälle parandada. Tuleb kaupmehe tagakambris pidu pidada ja loopida raha, mida ju kunagi alati peab tulema. Siis kõnelevad inimesed sinust jälle kahtleva lugupidamisega ning aedniku tütre pilk üle heki läheb jälle usaldavaks ja soojakski.

Õieti on üsna kerge kirjutada vaesusest ja viletsusest, kui need vaesed ja viletsad on teised. Kõnelda iseenesest ja oma närusest seisukorrast, see alandab. Tahaksid ennast kohe selle järel puhtaks pesta. Ja juba ma lõpetangi, juba lõpetan. Lähen jökke suplema. Maksuinspektor on küll juba kaugel, kõndinud jõge mööda üles, hiilinud edasi

pajude, leppade ja puhmaste varjus. Ja kui ta tagasi tuleb, ei astu ta minu juurde sisse, et näidata oma saaki. Ei ole ta mingi pühapäevakalur, ei hoople ta ega ole uhke, olgugi kalakott täis.

3

See oli karastav ja õpetlik ühtlasi.

Mul on säääl tore koht suplemiseks, minu enese leitud.

Inimestel on ikkagi palju karjavaistu. Nad armastavad supelda koos. Ja siis alati tagasi minna sinna, kus nad kord on käinud. Sellest siis tekivad sissetallatud rajad kohtadel, kus muru on ära kulutatud kõndimisest, istumisest, lammisest ja vähkremisest. Jõepõhi vahest natuke paremaks läinud alatisest sumamisest ja tammumisest. Kuid ammugi mitte nõnda tore nagu minu supluskoht.

Minu koht on suurte leppade ja kaskede all, mille ees on tihe puhmastik. Sellest puhmastikust viib alla kitsas rada, vaevalt märgatav möödamineja poolt. Ja kuigi ta vahest ongi uudishimuline ja painutab puhma oksad ja ladvad laiali, siiski ei näe ta õieti veel palju. Näeb lühikest pukki vees ja usub, et seal mõni naine mõnikord peseb käterätte või muud. Pinki, mis on järsu kallaku ja paksu põõsa taga, ta ei näe. Ja ei saa ka näha, kui mõnus liivane põhi säääl on, kõva, kivideta ja sügav küllalt. Ei või ta ju mõttele tullagi, et selles käreda vooluga madalas jões on ka vaiksmaid kohti, kus minusugune saab mõnu tunda oma üksindusest.

Päike loob laiike pingile ja pukile läbi okste, millelt laskub alla siidnööri mööda mõni ämblik nagu äkilise tuju kehastus, läikivad kärbsed lõikavad välgatades lehtede rohelistest kiirgavusest läbi, nagu pilluks neid keegi patsatades vastu puutüvesid. Säääl nad pörkavad lühikese mõtlemise järel viuga jälle minema, mööda inetutest väikestest ussikestest, kes söövad sanglepa lehed kahtlase värviga filigraaniks.

Siin on ilus istuda enne suplemist ja pääle ujumist. Ja

kui sa seisatad alles nii väga jahedas vees, siis on sinu ümber müriaade leppmaime, suuri, väikesi ja päris pisikesi nagu nõöpnõelapäid. Varvaste ümber aga näpivad ründid parvedena nagu koduloomade karjad. Sa näed neid kõiki läbi vee ja valguse looklevate viirude, peletad neid mõne kerge liigutusega ja tunned häädmeelt nende tagasitulekust, mis on õieti usaldav ja pea häbematugi.

Siis istusin ma pingil, nägin läbi okste teist kallast, nägin eemal purret ja see oli tund aega tühi. Kuni hakkas temast üle tulema üks naisterahvas rannakostüümis, mis jätab selja paljaks. Tema taga tuli maksuinspektor.

Nad najatusid keset purret käsipuule ja vaatasid mõni aeg vette. Siis tulid nad minupoolsele kaldale.

Ning natukese aja järel kuulsin ma lähenemas mõlema hääli. Ja maksuinspektor küsis oma vaikse, kuid siiski ootava või ägestunud häälega:

«Ma tahan teada, kas sul on temaga kunagi tegemist olnud.»

Vaikus. Nii sügav vaikus, mis mulle sisendas nagu raske hingamise kuulmist.

Siis ütles maksuinspektori hääl päris mu selja taga, nii täis pettumust, nagu vajutise alt ja väsinult:

«Ei olegi sul vaja seletada — — — sa punastasid kuni kaelani — — — *inclusive!*»

Muidu oleks see lause olnud ju päris tavaline, leiduv nii mõneski tavalises romaanis armastajate hariliku trafaretina, kuid see «*inclusive*» andis hoopis erilise noodi. See oli nii jube asjalikkus, et mees pidi tõepoolest väga õnnetu olema.

Aga siis vastas naisterahva hääl sügavalt solvatuna:

«Kas ei või siis punastada ka enam, kui sa nii . . . nii . . . häbematult julged küsida. See on alatu sinust . . .»

Nad läksid edasi, vaikides, alles eemalt kaugelt kostis jälle kahekõnet, mille sõnu ma ei kuulnud.

Ma tean ju õieti väga vähe siinseist inimestest. Ma püüan mõtteid koguda oma suureks tööks ja puutun vähe kokku

teise rahvaga. Kuid seda ma tean küll, et Alma Odres praegu vägagi osavalt valetas.

Seda aga mina küll ei teadnud, et maksuinspektoril oli mingit õigust temale säärast küsimust ette panna.

Me elame siin ju üksteisest nii lahus, et kokkupuutumistki ei ole, kui ei taha. Ning Alma Odrese nimi on mulle tuttav ainult seekaudu, et kuulsin teda teivasjaamas, rongiga tulnud posti jagamisel. Isegi seda ma ei tea, kas ta elab seal raudtee taga saksa pansionis või kusagil neis suvilais, mis on peitu pugunud laiali metsa, üksteist vaid kaugelt vahtides läbi tüvede ja siiski mitte selgesti nähes.

Maksuinspektor aga elab siit rohkem kui paar kilomeetrit eemal. Sääal aga see Alma Odres küll ei ela, seda ma tean, sest sääal elab maksuinspektor üksi oma vana tädiga.

Ma kuulen jälle mõlema hääli lähenemas. Hääled on nüüd rõõmsad, naise hääl meelitav ning andestav, kui ta ütleb «sa vana toru». Ja kui nad minust mööduvad päris lähedalt, siis pole neil üksteisele mitte midagi ütelda, kuid ma tunnen, kuidas mu selja tagant möödub üksmeel ja soojus.

Alma Odresel on rõõmsalt küsivad silmad ja lohukesed ta põskedel naeratavad. Nii täis värskust ja elurõõmu on ta, et ta nagu lausa küsib, miks pole me veel tuttavad. Kuid mul pole olnud aega, mul pole olnud küllalt muretust, ma pean mõtlema, kas saan kord alustada oma tööd või mitte. Ja on hädaohtlik tutvuda noorte naistega, kui sul on tasku alati tühjavõitu ning isegi kompveki või sidrunisooda ostmine poes tekitab ebamugavusi. Sel või teisel moel on naised alati kallid, nõnda elukogenud olen ma juba ammu.

Nad läksid nüüd jälle purdest üle tagasi. Maksuinspektor, spinning tupes, kalakott kaelas, püksisääred alla lastud ja kingadki nüüd jalas. Ja ta kõnnib nii tihedalt Alma Odrese lähedal, nagu kardaks ta tema vettekukkumist. Paneb isegi käe põgusalt ümber teise puusa ja on ammu

juba lepitatud ja õnnelik. Tüdruk aga najatub tagasi, nagu otsides mehe hoolt, ja on ka rõõmus ja mahe.

Tüdruk? Ma ei teagi, kas ta on tüdruk või naine või lesk — jäi vaatamata tookord vaksalis ta käsi ja võimalik sõrmus.

Agas tüdruk või mitte — ma olen teda näinud mujalgi. Puhmad, lehestikud ja metsad on saladusi täis, peitvaid, aga samuti avaldavaid. Nii nagu mina ennast praegu olin peitnud oma supluskohale, nii peidavad end ka teised. Ei või aga mitte kunagi teada, kas sind siiski ei tabata. Mina näiteks ei või aimata, kas mitte vastaspool jõekaldal keegi ei peitu luha taga ja lehtede all ja ei vaata, kuidas ma ennast pesen ja kuivatan. Nii ei võinud ka Alma Odres teada, et ma lamasin kanarbiku sees üleval nõmmel. Ja ta tuli sinna mändide varjust välja nagu ilmutus, viskas käsi-varred vastu taevast, laskis päikesehelki särada üle oma kauni läikiva keha ning astus siis tagasi varju, kus ma nüüd nägin seismas üht meest, kes oli temast pikem ja tõmbas tema sileda keha oma kaissu. Nad vajusid jälle tagasi puhmaste taha kõrgesse kanarbikku, kõnelemata, nagu oleks peetud sõnadeta tänupalvet päikesejumalale, kes oli saatnud nii palju sumisevaid ja palavaid ja mee järele lõhnavaid hümne siia nõmmele.

See mees ei olnud aga mitte maksuinspektor, sest viimast ma ju tunnen. Maksuinspektor on keskmist kasvu ja tume-date juustega, mis on meelegahtadel juba natuke hallid, võõra pika poisi juuksed aga säravad heledalt männiokste vahelt langevate kiirte käes, nagu tõuseks neist leek.

Ma tõrjun pahameelega kõik need mõtted eemale, mis tahaksid maksuinspektorist teha mingit Alma Odrese lähedast sugulast, onu või eestkostjat, sest ma ei tohi ennast ise ometi pidada juhmiks ja sõgedaks. Niisuguse häälega ei küsi ometi ükski lell või kälimees, et ütelgu, kas on olnud tegemist selle mehega. Ja ei hoia ennast ükski sugulane purdest üle minnes nii lähedale noorele naisterahvale, vähemalt mitte niisugusel viisil, nii väga hoolitsevalt,

et vaata, kuidas mu süda sinu pärast väriseb, sa minu kallike.

Kange eit, mõtlen ma ja mul tahab kahju hakata maksuinspektorist, aga ei hakka. Mingi meeste solidaarsuse tunne tõstab mus pääd, kuid lasen ta jälle naeratades longu. Siiski on veidi jube, et seda kõike võib juhtuda sinu enesegagi ja ongi juhtunud ja sa oled näinud niisuguseid punastumisi ja oled neid enesele lasknud seletada sedaviisi ja teisiti, kuid alati nõnda, nagu seda on tahtnud naine. Ja sa oled uskunud, vähemalt nii kaua, kui ebasobivus vastavate olukordadega pole läinud liiga karjuvaks, vale mitte liiga karmilt vastu silmi löövaks.

Ja sa meenutad teisi mehi, kes on olnud pimedamad pimedamaist ja on lasknud enestele seletada võimatut võimalikuks. Meenutad, et oled ise naernud, õlgu kehitanud ja siis kahetsusega mõtelnud, kuhu õige inimese aru võib jääda. Oh taevas, see suur tahe uskuda ja tahe selle usu kaudu enesele säilitada kedagi, ilma kelleta paistaks maailm olevat mõttetetu, see on ju nii tugev, et sööb silmad pimedaks ja kõrvad kurdiks. Ning nüüd on mu tähelepanekute järjekorras mu maksuinspektor.

Aga tõepoolest, hästi oli tehtud see viha, kuidas ta üldse nii julges mõtelda; see hingepõhjast värisedes tõusev solvunud heli oli nõnda tõetruu, et ses polnudki midagi tehtut. See oli täielikult õige tunne, see pea nutuks kujunev valus haavumine.

Muidugi, kuidas julges, kuidas tohtis ta küsida nõnda toorelt? Olgugi et tal oli seks õigust, aga see teine mees sääl üleval nõmmel, see oli lugu omaette ja see päikese-paisteline päev sääl oma suminaga ja hingede palanguga oli päev omaette, ja kes seda puudutab, see on pühadusetootaja, vähemalt rahurikkuja. Siis võib veri näkku valguda, kuumus võib käia üle põskede, üle kaela kuni rinnuni, sest ei tohi ometi keegi, aga mitte keegi ennast segada sellesse, mis on päris puhtisiklik asi, nii puhtisiklik, et seda tuleb kaitsta ihust ja hingest ja suure õigustatud vihaga.

Viha paneb mõnda inimest punetama, teist kahvatama. Viimasel puhul oleks maksuinspektor kahvatamist pidanud ehmatuses, kuid siis oleks daam teda viinud ikkagi veendumusele, et see oli sügavast vihast ja solvamisest, ja mees oleks jälle olnud õnnelik ja meelitatud.

4

Nüüd ma tean juba palju rohkem.

Paul Roobas tuli, ja temal on ju kõik maailma asjad teada. Tuli suure lärmiga, kahe oma sõbraga ja kolme moosekandiga varajasel hommikul.

Auto jäänud neil poe ette, lähemast külast olid nad välja kolistanud moosekandid — harmoonika, jahisarv ja viiul — siis ennast lasknud kärutada siia kahes satsis, kuna kõik pole mahtunud korruga autole. Nii seletas Roobas ja lõkendas ja säras eelmisest päevast ja järgmisest ööst, mis linnas möödunud kaunis lillakalt.

Roobas elab sõprusele ja sõprusest. Nii südamlikult hää inimene on ta, et peab osa võtta laskma ka teisi omast rõõmust ja hääst meelest, et sekka on jälle mõnus olla, et advokaat Aabelil on järjekordne tuur sees ja ärimees Kallas on omaviisi metseen ja õilistab oma elu läbikäimisega vaimsetes ringkondades. Ja seega ongi seletatav nende külaskäik minule. Nad on kõnelnud minust, ja nagu öeldud, nii ka tehtud: väljasõit kuumast ja tolmusest linnast sinna, kus loob väärtusi üks päriselt kena mees... noh, mis sääl edasi kõnelda: siin me nüüd oleme!

Roobas jalutab ise sekka Parnassil, on selles aga teadlik, et seda ei maksa teha liiga pidevalt. Ei tasu vaeva võidu joosta vasikatega, nagu neid sigib ühtelugu juurde, noorukeid pretensioonidega, mida dikteerib vaid häbematus. Nõnda mõtles ja ütles Roobas. Ärimees Kallas muudkui kordab: «Võidu joosta vasikatega» ja vaatab Roobasele otsa heldinud pilguga väikestest seasilmadest. Aabel aga

kamandab muusikat, laseb seda rivistuda, juhatab ja k argib. Seab mõnikord keskele harmoonika, teinekord jahisarve, siis jälle viiuli, et sel viisil saavutada koosk olavarjundeid. Otsib k ogist kastruli ja annab siis koos jahisarvega dueti. «Pauken und Trompeten,» seletab ta, kamandab «abtreten» ja «antreten», kuni meestele on selgeks saanud need okupatsiooniajast ülevõetud käsklused. Kamandab mehed enese järel ritta, seab enese etteotsa ja nii siis teevad nad kolm ringi ümber mu vaikse suvila. Sellest peaks esialgu jätkuma kogu selle maakoha äratamiseks, mille metsades on nii palju vaikust lubavaid suvilaid ja rahu otsivaid suvitajaid.

«Küll on ikka häda,» kaebab mulle Roobas ja tema pilk otsib minult mõistmist, «alati olen mina s udi. N ud on Peeter Aabeligi naine vihane. Aabel vajub minu poole sisse kell neli hommikul, kisendab, r ogib, ajab suust välja kõiksugu mulinat, kogu maja  rskab. Või siis tema hoolib! Mina ju ise ka niisugune, kas ma ise mitte küllalt m rglit ei või teha . . . ja siis tuleb veel sõber ja r uskab ja tram-bib, laulab, et maja p rab . . . näed ju ise, missugune metsaline ta on. Aga mis sa teed ära, ei saa teda teisiti rahulikuks, kui aga hakka t hja kõhu päale viina viskama — tal ju kõik kaasas. Kuidas sa hakkad vastu, kui oled voodis p ksata, tead ise, kui abitu oled niiviisi.»

Tean, kallis Roobas, tunnen seda ja me vahetame m t-teid selle üle, kui kohutavad on unes nähtud seisukorrad p ksata olekus ja kui raskelt iseteadvust halvavad. Ma p uan küll väita, et n udsel ajal   ulikonnad mõndagi sesuhtes parandavad, võid voodist välja hüpates ikkagi olla võrdlemisi tip-top, aga Roobas ei tunnista seda maksvaks ja nimetab mind mõne pesu ri proovireisijaks. Tema ise on alalhoidlik t up ja ei lasku kõiksugu moeuuendustele.  rimees Kallas pilgutab vaid oma väikesi silmi, ei ütle muud kui «proost», sest ta hindab kõrgelt Roobast, kuigi on selles p ksteasjanduses j ukama mehena minu poolt.

Aga Roobas märkab n ud, et oleme kõrvale kaldunud

ainest, mis pidi valgustama tema süütuid kannatusi. Ja jätkab:

«Nojah, kui siis aegamööda sain Peetri nõnda pehmeks, et viin ta nüüd ilusasti ära oma perekonna rüppe, noh, mis sa arvad, mis sündis? Helistasin korralikult, mitte üks raasike liiga kõvasti. Häda oli maita trepist üles saada, nagu kott oli ta ühtelugu tagasi vajumas, vaat kui siis uks avanes ja härra tiriti tuppa. Minu eest löödi uks kinni prauhti, ime et mul nagu vahele ei jäänud. Ja proua Alli vaatas mulle otsa nagu *boa constrictor* või nagu emahunt, kelle poja ma olen röövinud. See on see maailma tänu, et kurat neid kõiki võtaks, terviseks, Peeter!»

«See on see maailma tänu,» ütleb nüüd ka ärimees Kalas, kehitab natuke pükse paksu kõhu ümber. Tal pole naist, kes oleks temalt ära harjutanud selle kombe, mis püsima on jäänud aegadest, kus ta põlluvagude vahelt üle adra heitis igatseva pilgu linna poole, kus hiljem kujuneski tema tulevik väga jõukaks olevikuks.

«Kas ma kodu jäie?» põrutab järsku Peeter Aabel ja lööb rusikaga lauale, et kaks pitsklaasi küljeli kargab, «kas ma kodu jäie!»

«Kus sellega,» lohutab sõbralikult Roobas, «oled va vapper mees, Peeter.» Minu poole: «Vaevalt olin saanud kohvikus mängida paar partiid malet... ajasin kuninga keset malelauda nõnda kimpu... temal ettur ja odamees rohkem... viina visatud ka tühja kõhu pääle kella neljast saadik... kohviraha oli juba peaaegu karmanis, siis vajub sisse Peeter Eeduardiga... ja mis sa siis veel edasi mängid. Muudkui einet võtma. Ja siis — siin me siis lõpuks olemegi — kohv on sul hää, seda peab ütlema.»

«Maksuinspektor vihastab,» laususin ma, «Peeter Aabel peletab oma muusikaga kõik tema hõrnad ja harjused minema...»

«*Salmo trutta*,» lausub Roobas, «mis tont oli õige harjuse nimi?» Ta teeb kurja näo ja see tähendab mõttepinutust, kuid siis tuleb talle teine idee.

«Maksuinspektor?» küsib ta. «Anton Rass? Tunnen, kalamees, vana burš ja peen mees muidu, aga vilets amet. Noh, mind ta nõorida ei saa, mul pole sissetulekuid.»

«Väljaminekuid ka mitte,» ütleb nüüd Peeter Aabel ja ei teadnudki solvata, kuid Roobas läheb kurjaks. Nad riidlevad mõni aeg, siis teeb Aabel oma orkestriga jälle muusikat, kõnnib jälle ümber maja. Eemalt on juba näha üksikuid suvitajaid puude vahelt vaatamas, mõned teenijad lähevad korvidega poe poole, seisatavad ja naeratavad, kõnelevad omavahel ja neile meeldib see kontsert.

Vahepeäl saab Roobas jutustada maksuinspektorist.

«Tal on säääl oma piinakambris kena preili. Ja seda ei sallinud tema proua ja kolis minema, kaugemale, teise linna, Petserisse vist. Läks minema ühes pojaga. Oli kena daam ise, pagana häid pelmeene oskas valmistada...»

«Elab koos juba teisega,» tähendab nüüd ärimees Eeduard Kallas. «Petseris teine jah, nägin säääl...»

Nüüd ma mõistan. See umbes kümneaastane poiss maksuinspektori talus, kes õngitses ja oli nõnda häbelik, see oligi Petserist. Isale külla tulnud. Ma ei mõistnud, miks ta nõnda alandlik oli ja kinnine, kui nägin võõra linna koolipoisimütsi ja küsisin, kust pärit. Võib olla imeplik tunne, et elab ema juures, kes on läinud isa juurest ära teise mehe juurde, ja võib ainult vahetevahel minna oma päris-isa poole, kes ka on võöraks jäänud. Võib alandlikuks teha küll ja häbelikuks, kui tead, et pole sul õiget kohta õieti kusagil.

Ärimees Eeduard Kallas on miskipärast solvunud või kärsitu. Kipub jõe äärde. Ja siis selgub, et ta on kuri ja täis igatsust ühtlasi. Kuri, et Roobas ütles piinakamber, igatseb maksuinspektori järele. See olevat väga kena mees ja ülekohut ei tegevat kellelegi.

«Sul ei ole viga mitte kui midägi,» ütleb ta Roobasele, «sa ei teeni midägi ja sinnu käes ei nõvvaki keäki midägi. Aga vaat, kus ärimehel om kulusid ja varjave tulu. Ja mis viga om peremehel, kel om nii hää kohvi ja peeneid pabe-

rosse. Mis äri kulu tal omma? See raasike papert ja tinti ja muudku kirjuta raamatid ja raha tuleb ku robin, lehen muudku saisab, et jälle om tullu üits noos tõise järgi.»

Ta naerab kiitvalt ja selgub, et ka tema on maksukomitees ja nüüd oleks tal vaja tervitada ka maksuinspektorit ennast. On raske temale selgeks teha, et jõgi tammist tammini on pikk oma viisteist kilomeetrit ja et viimaks härra Rass täna ei õngitsegi.

Ma saan nad aegamööda magama, luban maksuinspektori siia paluda ja teda hiljem vastu võtta lasta kas või täiendatud orkestriga. Sellele paneb erilist rõhku Peeter Aabel. Mehed mingi ja otsigu külast uut jõudu manu. Siis kestku pidu edasi.

Ja kestiski. Teisiti, kui uskusin karta või arvata.

Kella kahe paiku ärkas Roobas ja käis suplemas. Tuli tagasi preili Alma Odresegaga ja ühe noormehoga, keda ma kunagi olin näinud üleval nõmmel, tema aga mind mitte.

Roobas oskab olla kodus, Roobas oskab sinna kodusse kutsuda ka külalisi. Ja mu veranda on juba jälle korras, ilusasti kaetud ja ma olen need kaks väikest plikat lähemast talust, kes käivad koristamas, juba poodi saatnud. Nad on toonud sprotte ja juustu, vorsti ja sinki, õlut ja viina, tont võtku! Ka mina võin mõnikord sekka kuningat mängida, olla muretu ja tunda, mis tähendab olla üle ajast ja arust, olukorrast ja seisukorrast. Mulle on seda tarvis minu loomingu jaoks, sest kes teab, vahest on mul kunagi vaja süveneda mõne kuninga hingeellu, kirjeldada mõne miljardäri tundeid, kel on maine varandus tühi puru, niipalju kui see puutub sööki ja jooki ja külaliste vastuvõttu. Ja ärgu arvaku ärimees Eduard Kallas, et üksi tema võib olla külalislahke. Olen niisama nagu temagi rippumatu ja vaba, keerutagu mulle maksu kaela niipalju kui tahab. Kui hakkab minema päris halvasti ja kunagi ei jõuagi maksta, siis saab sellestki üle häbenemisega ja muude ebamugavustega. Nõnda et olge teretul-

nud, preili Odres ja härra Tundmatu säält ülevalt nõm-
melt — ühel *grand seigneur*'il on täna suur vastuvõtt!

Roobas tunneb muidugi Tundmatut, on tema sinasõber
ja nimetab teda Ossiks. Ning preili Alma Odresega on ta
nähtavasti samuti vana tuttav. Ma palun teda peremeest
mängida, kuni ma teised äratan, suplema viin ja ise sup-
len, et värske olla ja täie sarmiga läbi viia oma külalis-
lahkuse üritusi.

Aabel on jälle täis oma ürgjõudu, tantsiskleb alla jõe
poole, märatseb ja kisendab jões ning ajab suust välja iga-
sugust sodi, riimib mõttetuid silpe mõttetuiks lauseteks, üt-
leb «alle Wetter, ma pole su Vetter» või «vesi on jahe, ma
ujun üle lahe, sest see on minu tahe, preili verandal on
mahe, kas armastame teda üle kahe, ega see pole pahe». Ühe
sõnaga, Peeter Aabel on ülemeelik ja moosekandid on
ka juba kohal.

Nad on leidnud veel ühe viiuli, ühe kandle ja ühe
parmupilli. Aabel juhatab nüüd sümfooniaid ja rahvast
on kogunud juba kaunikesti, lamab puude vahel, lapsi
sammub naerdes ja kilgates kaasa ümber maja käivas
muusikarongis. Neile jagab Aabel köögist veel muusika-
riistu, panne ja katlaid ja üks poisikene oskab vasest
müüstri ja kiiluga toredasti kirikukellahelinaid asetada
nootide vahele, kuhu nad kuidagi ei kuuluks. Igatahes on
mu oravad, keda ma söödan päevalilleseemnetega, riisiga,
mannapudrugaga ja sekka pekiga, tagasi tõmbunud veidi
eemale. Ainult see paks isaorav oma musta sabaga, kes
käib verandaaknaist sisse ja välja, on püsima jäänud ukse
ees olevale pedajale ja lööb sabaga pahaselt «abtreten» ja
«abtreten», kuni seda märkab Peeter Aabel, naerab ja siis
kiiresti seab muusika ümber puu ja paneb käima vägeva
forte fortissimo. Siis läheb ka see viimane orav hoopis
kõrgele ja tüürib ennast hoogsate sabalöökidega läbi õhu
ladvast latva eemale.

Ja siis tuli maksuinspektor.

Ta naeratas, kui ta mind nägi läbi verandaakna. Tema naeratav nägu paistis kahe roosa begoonia vahelt läbi, mis seisavad kollaste, püsti allalangevate kardinat vahel ja on nii kenalt õrnad metsa rohelisel tagaseinal.

Maksuinspektori nägu oli sile. Ta oli küll alles hiljuti habet ajanud, mustjas kirme tumedaks põlenud põskedel, mis meeldib naistele, puudus peaaegu täielikult. Üldse oli see nägu kuidagiviisi pühapäevane.

Õige, täna ongi ju pühapäev, sellepärast on rahvast rohkem näha siin kui tavaliselt, väljasõitjad linnast.

Inspektor tuli jõe poolt ja tal pole kaasas ei spinningut ega kalakotti. Tal on kaelas pehme valge krae, seljas hall toorsiidist kuub. Ning on sümpaatne mees ja kena, et tuli. Aga mul on siiski jube.

Sest see noormees, keda Roobas nimetab Ossiks, istub Alma Odrese kõrval ja tema käsivars puhkab preili tooliseljal nagu kaudne kallistus, nagu omanikuõiguse laisk rahulolu, kuigi preili Alma toetab oma küünarnukke lauale ja on loonud vahemaa selja ja tooliselja vahel. Ta ei saagi ju teisiti, sest kuidas näeks see välja, kui ta ise ka najatuks selle laia hõlmamise sisse?

Aga seda inspektor veel praegu ei näe. Ta ei näe üldse veel mitte Alma Odrest ja seda Ossit, kelle perekonnanimi mulle meelde pole jäänud. Nad istuvad ju seljaga vastu veranda välisseina.

Ja ta ei saagi seda näha. Ma teretan lahkelt ja kõva häälega: «Tere, härra maksuinspektor, palun astuge aga sisse.»

Ja Ossi käsivars tõmbub tooliseljast nagu kogemata tagasi, preili Alma aga jääb endiselt istuma ka ootavate soojade ja süütute silmadega, millal maksuinspektori kuju astub ukseraami valgusesse.

«Siin te ju olete,» ütleb maksuinspektor preili Almale, «käisin teid pansionis otsimas.»

Teda tutvustab Roobas Ossiga, kelle nime jälle ei kuule. See aga ütleb, et nad juba tüki aja eest on pansionist ära tulnud. Säääl olevat läinud liiga kärarikkaks, tulnud hulk saksa tantsid, üks armuline proua ees ja teine taga, hakanud närvidele. Ta ei mõtlewat enam kaua säääl elada. Kui siin otsida rahu, siis selles pansionis küll seda loota ei olewat.

Maksuinspektor pidas vajalikuks oma külaskäike pansionis põhjendada.

«Mõtlesin homme mõneks tunniks linna sõita. Ja siis oli vaja vaadata akti. Kust leiaksin ma aktidekapi B. võtmed?»

«Võtmed on kõik uksehoidja käes,» vastab Alma-preili hooletult ja tõstab oma likööriklaasi, «terviseks, härra inspektor. Kas olete palju kalu saanud?»

Ta on pagana tasakaalus naine, hindan ma tunnustavalt.

Aga ka maksuinspektoril pole viga, sugugi mitte. Ta on rahulik ja viisakas, isegi lõbus. Ainult mõnikord käib mõtlik joon üle kulmude nagu kerge virve vaid. Ta võib südamest naerda, kui Peeter Abel rakendab oma sümfoniaorkestri uuesti tööle, seekord uue külalise auks. Kannab veranda ees ette serenaade ja barkaroole, capricciosid ja uvertüüre, kuni ma luban ta pudeliga puruks lüüa.

Muide neid pudeleid sai palju. Ka need, mis laskis tuua ärimees Eduard Kallas, need lähevad minu arvele, mõtlen ma. Kuigi mina neid ei maksnud. Ja need kõik, mis nad kaasa tõid, ühes nendega, mis ma ise lasksin võlgu tuua, et anda välja *grand seigneur*'i mõõtu külalislahkuse suhtes.

Selle kõige panevad nad nüüd minu arvele ja hindavad minu elustandardit, need kaks siin, maksuinspektor ja tema komiteeliige ärimees Eduard Kallas. Ja need tei-

sed komiteeliikmed, kellele mõlemad jutustavad minu pidust.

Maksuinspektori meelest olen mina ju süüdi, et praegu siin istub Alma Odres selle Ossiga. Ta ei saa seda küll selgeks teha, et mina süüdi olen. Aga tal pole seda tarviski. Ta kannab viha, ja sellest aitab.

Ärimees Eduard Kallas on aga sellepärast pahane, et niisugune vaene konn nii kerge vaevaga saab rikast inimest mängida. Nii hooletult poodi saata, nagu ei oleks see mitte kui midagi, ja seda kõike sellepärast, et ostab mõne sendi eest paberit, noh kas või krooni eest, ja muudkui kirjutab, ei tee üldse muud midagi.

Ärimees Eduard Kallas aimab ju väga hästi, et ta ei mõistagi veenvalt süüdistada. Kuid minu viis ei meeldi talle, ja sellest jätkub.

Mu viis ei meeldi talle sugugi ka siis, kui ta maksuinspektoriga kõneleb ametist ja maksudest ja kuidas inimesed kavalalt varjavad oma tulusid. Ja ta toob naerdes näiteid ja ta teab kõike ja näeb kõik läbi neerudeni ja kassaraamatute viimaste soppideni. Mina aga ütlen, et on palju kadedust maksukomitee liikmete seas, on ka palju paiposi mängimist ja teistele näpuga näitamist, kui tahad ise varjata oma sissetulekuid. Ning maksuinspektoreid on mitmesuguseid, üsna arusaajaid ja inimlikke, teisi aga, eriti värskelt ametisse astunud, kes tahavad näidata oma energiat, ja piiluvad ülespoole, kas ka märgatakse, kuidas nad oskavad riigile vajalikke summasid varjajate käest välja tuua.

See minu lause värskelt ametisse astunuist võis ju inspektorile meeldida ja ka kaudne meelitus, et on ka inimlikke ning arukaid, kuid ega see mind ei päästa. Preili Alma Odres on minu verandal, ja miks peab see veranda nimelt preili ja selle härra Ossi teel ees olema, et muudkui astuge sisse ja kudrutage. Kuigi härra maksuinspektor kudrutamisest midagi ei näe. Ossi ja preili Alma ütlevad üksteisele teie ja maksuinspektor ja preili ütlevad ka

üksteisele teie. Ainult Roobas ütleb sekka mõnikord lihtsalt Alma ja sina, kuid see ei loe. Ja mis sa purjus inimesega ikka teed. Ta sinatab varsti ka juba maksuinspektorit, kuna Peeter Aabel juba sinatab kõiki ilma vahet tegemata. Ainult sekka tituleerib ta Eeduard Kallast «härra metseeniks», et teda vihastada, sest see ei tea, mis see on. Ja teietab siis, mis teeb Kallase oleku ebamugavaks.

Härra Ossi on lahkunud preili Alma kõrvalt ja on oma õrnust igatseva käsivarre pannud Roobasele ümber kaela. Preili Alma ise on jäänud istuma samasse asendisse nagu varemgi, tõmbab sügavalt suitsu kopsudesse ja puhub selle siis joana välja üle laua. Me moodustame nüüd nagu iseiseisva grupi: tema, tema vastas mina ja paremat kätt minust maksuinspektor. Ja preili Alma jutustab pansionist.

Ta on mahe olevus, temas on midagi, mis teeb teda otsekohe tuttavaks. Ta poeb kohe nagu kaenla alla oma tuttavliku ja siira jutuga, ta on nagu mõni kaunis metsloom, kes üllatab oma taltsa usaldusega.

Nüüd jutustab ta, kuidas ta on vihastanud üht saksa daami. See olevat väga kuulus keelepeksja, kes oma kohvidele kutsub peenemat seltskonda mõlemast leerist, sakslaste ja eestlaste omast. Umbes sedasama liiki rahvast, nagu teda leidub ka pansionis: advokaatide, kohtunikkude, pangadirektorite naisi, endiste mõisnikkude aadlikke kaassasid, ja siis tuulutab. Ka tema kohta, Alma kohta oli ta ajanud halba juttu. Kuidas nüüd kätte maksta sellele vananevale, kuid nooruslik olla tahtvale daamile? Kuid järsku olnud juhust.

«Istusin kord sõbrannaga teatris, läksime alla sööma, ja keda ma näen? Proua von Paal istub sääl oma mehega, selle panga juriskonsuldiga. Tal on ju huvisid väljaspool oma perekonda. Proua noogutab võluvalt, nii armastusväärselt, et vaevalt suudab vastu panna. Ja iga vastupanu nõrkeb, kui tuleb meie juurde veel mees, palub meid sinna. Läksime. Ja siis läkski lahti. Me hakkasime härra

von Paali võluma. Ja mida kurjema näo proua tegi, seda rohkem võlusime. Me tundsim tema lemmikjooki, meile oli see meelde jäänud kunagisest koosviibimisest, ja ta tellis selle. Me kiitsime tema maitset kirjanduses, mida tal muidu raasugi ei ole, me olime ühtelugu tema arvamisel, kuigi ta on vaid kena lambapää. Ja muidugi hakkas ta leekima, tellis muusikat, kus me teadsime, mis on tema lemmikpalad. Muidugi husaaride marss ja Stenka Rasin jne. Proua ei kõnelnud minuga üldse mitte enam. Proua kippus vägisi koju, aga mees ei läinud. Oli nii lõbus õhtu, nagu ma seda ammu enam läbi pole elanud.»

Tore tüdruk, mõtlen ma, ilmatu tore tüdruk. Maksuinspektoril avastuvad tema juures mõned mõistatused, et vaata missugune ta on, nii üleolevalt kohtleb ta mehi, kes temale heidavad silma, nii saab ta nendega valmis. Temale on nad kõik vaid mängimiseks ja pilkamiseks, muidugi ka see härra Ossi sääli. Ja maksuinspektor naeratab kiitvalt.

«Teie kättemaksul on aga ka veel teine külg,» arvan ma. «Kui nüüd proua von Paal hakkaks oma kohvidel seletama, kui pääletükkiv te meestele olete, kui ta ütleb, et see pole ju enam vastutulek, see on palju, palju hullem, mis te siis ütlete!»

Preili Alma naerab heledalt ja rõõmsalt: «Justament nõnda on ta teinudki. Ta on kähisenud vihast. Aga ega teised naised rumalad pole. Nad saavad ju väga hästi aru, mispärast ta tige on ja mispärast ta niisugust juttu ajab. Mina muidugi saan ka omad tugevad leilid, ja ongi lollakaid küllalt, kes arvavad minust seda või teist. Kuid kas ma sellest hoolin! Lõbus oli nõnda, et lust on elada!» Ja ta tõstab oma klaasi maksuinspektori poole ning on tõepoolest südamest rõõmus, veenvalt rõõmus. Ka maksuinspektor vajub aegamööda üsna pehmesse meeoleolu ja on isegi vastuvõtlik Eeduard Kallase lugupidamisavaldustele ning õlalepatsutamistele.

Kuid ma ise olen süüdi, et härra Rass läheb jälle melanhoolseks. Kohv hakkab otsa lõppema ja ma enam ise ei

viitsi. Preili Odres on ju naisterahvas-inimene, olgu nõnda kena ja keetku.

Ta on vägagi nõus, pikk istumine on vaevanud tema spordiga harjunud keha. Kuid ma pean ju näitama, kus seisab kohvijahu ja priimus ja kõik. Ning me jääme kauaks kööki. Ja sääl oli meil ka juttu. Ja jälle tuli Ossi, et vaadata, mis me sääl nii kaua teeme. Ja siis ma tulin ära. Ja siis jäid kauaks ka nemad. Kui nad siis tulid värskel kohviga, oli härra Rass juba nii tihedas vestluses Roobasega, Aabeliga ja Kallasega, et ta meie poole enam ei pöördudugi. Meid nagu ei oleks enam olemaski. Ja siis ütleb ta, et aeg olevat minna, ja lähebki andestava naeratusega kõigile, kätt andmata, et miks tülitada ja segada, kui kõik ametis oma kohvi ja likööriklasaasidega.

Ossi olek läheb kohe vabamaks ja ta ütleb «taevale tänu». Ei pane seejuures tähele, et maksuinspektor polegi veel kaugel ja vestleb lähedal puu all kellegi prouaga. Ta pidi seda kuulma. Mida mina ütlesin selle härra Ossile, seda ta küll ei kuulnud, küll aga seda, et ma midagi ütlesin. Ta usub kindlasti, et ka see polnud midagi kiitvat tema kohta, sest ta pidi enesele ju ise ütleva, et tema käitumine minu kui peremehe suhtes oli viimasel tunnil tähelepanematu. Mina aga ütlesin Ossile, et võtku ennast ometi seni kokku, kuni teine on lõplikult läinud. Hakka seda aga hiljem seletama hellale maksuinspektorile! Naeruväärt!

Ja nii kaob see päev minule, kui ka kõik teised on läinud, hämara tundega, et midagi on sündinud, et õieti üsna paljugi on sündinud, mis kunagi hakkab tegema raskusi senistele juurde.

6

Unistustes kogub inimene enesele jõudu siis, kui olevik on lasuv ja sa ennast mõtteist eemale tahad meelitada, mis oma jonnakal tammumisel ühel ja samal kohal tekitavad kinnisideid hullumeelsuse piiril.

Hää küll, kui mind maha ei taha jätta mõtted mu tööst

ja võimetusel seda tööd alata ja lõpule viia, siis juhin ma nad natuke maad edasi. Töö on siis tehtud ja ma tahaksin nautida ka selle vilja. Aga mõtted on visad lahkuma säält, kus on kõik tume ja raske. Ainult kui tahan uinuma hakata ja reaalne elu enam ei ole nii võimas ja ere omas valguses, siis vaid saan kujutelmadele, et töö on ikkagi lõpuks valmis saanud. Ja nüüd pean ma selle üle andma kirjastajale, see siis maksab mulle, ja saadud rahaga sõidan ma välismaale ja vaatan seda linna ja tema ümbrust, millest ma tahan kirjutada. Tahan kirjutada romaani ja püüda enesele pilti luua tema kaugest minevikust. Kuid see on ju hullumeelsus! Kuidas võib mu töö olla valmis ja müüdnud kirjastajale, kui ma alles hiljem tahan uurima minna Rooma katakombe!

Ma unistan küll, aga nagu haigus veerevad mõtted alati tagasi selle tõkkeni, mille pärast ma oma tööd teha ei saagi. Enne pean ma ju Roomas käinud olema, siis alles pean ma oma töö kirjutanud olema, ning alles siis tohin ma unistada sellest, kuidas ma sõidan! Ikka hullemaks lähen, see mõttemadu salvab kogu aeg oma saba, edasi ma ei jõua, süda peksab ja ma ei saa unistadagi, et siis uinuda.

Kuid mõnikord õnnestub siiski. Mõnikord on siis töö minu unelmas tõepoolest valmis. Aga siis tulevad pildid, kuidas kirjastaja minuga kaupleb ja tingib, kuidas mind kavalalt püüab kahjustada, kuidas ma ette toon oma vastuväited, kuidas siis jälle tema püüab mind alla suruda ja kuidas mina vastu maadlen ja mis mina siis teen ja mida jälle tema teeb, kuni tuleb jällegi uus hoog: mu töö polegi valmis!

Aga oletagem kord sekka kõvasti, kõige hingejõuga, et töö on tõepoolest tehtud ja kirjastaja ei olegi seekord mind nõörinud ja nüüd võiksin ma ometi sõita. Või aga nõnda: töö on pooleli ja on olemas niisugune kirjastus, kes mind varustab nõnda rikkalikult, et võin Rooma sõita ja oma tööd sääl lõpule viia. Siis aga tuleb jälle palav leil: nad ei lase mind ju sõita. Maksuinspektor keelab! Kas on mu

riigimaksud tasutud! Ei ole! Siis ära sõida. Ole aga kodus, ja vahest saad alles siis, kui sa küllalt tööd oled teinud.

Siis ajad sa ennast voodis istukile, oled higine ja suitsetad ja siis hakkab hommik hämarduma, linnud hakkavad juba tasa sirtsuma uuele päevale vastu, mille raskus ennast mulle ette teatab kurva roidumusega kehas.

Kuid mis sellest pikalt kirjutada. Martüürium ta on, edasi sammugi ei saa. Tuleb leppida kirjutamisega maksuinspektorist.

Ja siinamaani olin ma jõudnud, kui tilkuvate mändide alla ilmus läikiv hall vihmamantel, tork püsti, ja sammus kergelt mu veranda poole. Pedajate, kuuskede, kaskede ja sambla lõhna tuli avatud aknast, vihmasajus oli lõõnud metsaaluse aurama. Ja vihmamantli torga alt paistis tuhjasblonde juuksekäharaid. Ma teadsin kohe, et see on preili Alma Odres.

Ta oli mulle köögis ütelnud, et pansion on vihmase ilmaga otse talumatu. Need inimesed säääl on siis kõik nii tihedalt koos ja teevad nii innukalt seltskonda, hoolitsevad nii lärmikalt selle eest, et kellelgi poleks igav, mängivad bridži või muud, räägivad üsna tühipaljaid igapäevsusi, et isegi terved närvid hakkavad karjuma. Ja Alma Odres lubas mind vaatama tulla, kui on niisugune ilm.

Ma ei teagi, kas mul oligi hää meel tema tulekust. Mulle on kõik vastumeelt, mis mulle meenutab maksuametit. Ma saan nagu haiget kohe, kui jälle peavad mõtted käima oma igivana valusat rada.

Kuid ta oli väga kaunis säääl üleval nõmmel, see Alma Odres. Ning tema mahe ning usaldav olek viimasel koosviibimisel oli alati nõnda, nagu najataks ta kuidagi õla su rinnale.

Aga ükstakõik, tulgu. Ja ta tuli, raputas vihmapiisku juuksesalgust, naeris oma ilusate hammastega ja tema lõua ümber oli niisugune pehme hellus, mis loob kujutelma, et ta kallistab lõuaga ja põsega nagu kass.

«Teil on nii hää kohv,» ütleb ta. Ja siis oleme köögis ja

nii väga kahekesi, nii koduselt kahekesi, et õieti võiks tema alatiseks siia jääda.

Kuigi seejuures ei mängi osa mingi tugevam iha. Kui ta ära läheb, on ainult natukene kahju. Aga kui ta jääb, siis on mugav. Ta ei segaks. Ta ei teeks mingit südamevalu. Ta ei nõuaks midagi su hingelt ja lepiks ise päris möödamineva hellusega. Ta on loomulik nagu ilus loom.

Ja seda, mida ma siin praegu kirjutan, pean mina temale lugeda andma, nagu ma lugeda andsin kõik eelmise.

Kui me kohvi olime joonud, siis küsis ta, mis töö mul praegu ees on. Me pidime ju paberid verandalaualt enne keetmist ära koristama. Ma siis ütlesin, mida kirjutan. Ta tahtis lugeda. Mul ükstakõik, lugegu. Siiski tundsin ma huvi sellest, mis ta ütleb. Ja kui ta jõudis leheküljeni, kus seisis episood nõmmelt, siis vaatas ta mulle üle laua naeratahes otsa, tõmbas silmad kissi ja oli väga kelmikas.

«Ma teadsin, et te säääl olete,» ütles ta ja luges edasi.

Kui ta oli lõpetanud, lausus ta:

«Te panete hästi tähele. Aga ka vigu teete. Ma ei olnud nõmmel sugugi alasti.»

«Ma pole pime.»

«Mul oli niisugune ihukarva trikoo.»

«Ja selles jalutate metsas ringi?»

«Tulime alt jõest suplemast... enne kui teie jõudsite nõmmele. Säääl all oli tuuline, nõmmel kuum päike.»

«Hm!»

«Alt viib järsk rada üles, kas te pole näinud? Ma suplen säääl sageli ja siis lähen nõmmele pleekima.»

Ta silmad olid jälle kassis. Tal oli ükstakõik, kas ma usun või mitte.

«Mina jälle usun,» ütlesin ma, «et teie kuulute nende naiste liiki, kes kiitlevad kuidagi eelmistega. Kes joovastuses ütleavad Ossi, kui ta enese nimi on Anton.»

Ta läks tõsiseks, ta pilk oli mõtlik.

«Selle üle pole ma veel kunagi järele mõtelnud,» lausus

ta siis. «Kui edasi olete jõudnud, siis annate mulle uuesti lugeda.»

Me vaikisime tükk aega, vihma sahisest tasakesi läbi oksade ja mugav oli olla. Ta pilk oli ikka veel mõtlik, kui ta vaikselt lausus:

«Kas pole mitte hädust niisuguses naises, kes ütleb Ossi? Ta ju annab sellega kätte kõik lood järgmisele, ei piina varjamistega...»

Ma ei vasta.

«Niisugused tunded, nagu nad on härra Rassil, teevad selgeltnäijaks,» ütlen ma. «Mina ei imestaks, kui ta praegu ilmuks.»

«Mina ka mitte,» vastas Alma Odres laisalt ja ükskõikselt ja naeratas pehmelt ja andestavalt. «Aga praegu ta õngitseb, see on kalailm. Siis võib ta mõelda küll, aga kala on kangem.»

«Ossi nii tugevalt ei tunne?»

«Ei, on hoopis äraagi sõitnud.»

«Ah sellepärast mul ongi see au?» Ka mina ütlen seda andestavalt ja usun, et teen kelmika näo.

Ta vaatab mulle järsku päris uurivalt ja tõsiselt silma, nagu oleksin ma tõepoolest edev ning armukade nagu poisikene. Ja mul hakkab nagu piinlik. Ma parandan:

«Ei, tõepoolest, ma usun, ta ei oleks teid nii kergesti lahti lasknud.»

«Temast enesest saab kergesti lahti,» ütles ta ja muigas pehmelt. «Temale peab ütleva midagi, mis ta enesetunnet riivab, siis ei tee ta tükk aega sinust väljagi.»

Ma vaatan sihti mööda alla jõe poole ja lähen lõbusaks.

«Te ütlesite, et kala on kangem, aga praegu nägin maksuinspektorit jõekaldal. Ta võiks vahest siiagi tulla.»

«Ei, kala on kangem. Ta läheb jõge mööda üles kuni silani. Siis alles vahest läheb pansioni või tuleb siia.»

Alma Odres oli rahulik ja laisk. Ja kui ta läks, lubas ta uuesti tulla.

Aga maksuinspektor tuli hiljem. Ta vabandas, et oli ol-

nud ebaviisakas viimasel korral. Tal olevat olnud paha, ta ei kannatavat nii palju kohvi ja likööri. Ja siis ei tahtnud ta kõiki tülitada käeandmisega. Kas ma mitte preili Odrest pole näinud?

«Oli alles mõne aja eest siin. Nägime teid jõe ääres, lootsime, et tulete, siis aga läks ta minema, arvates, et lähete pansioni.»

«Käisin säääl, aga teda polnud.»

«Polnud veel,» parandasin ma.

Siis läks maksuinspektor minema. Ta oli paljajalu, tema püksisääred olid üles keeratud ja tema varbad vettinud. Midagi nukrat oli tema kõnnakus ja hoiakus, kui ta sihti mööda sammus alla jõe poole.

Kuid selle nukruse sees oli midagi, mis ähvardas mind. Mis veel ei olnud suur ähvardus, kuid mis kasvab eost. Ja mida rohkem sügise poole, seda suuremaks läheb.

Nad istuvad siis laua ümber säääl linnas ja otsustavad minu üle. Ma ei meeldi neile. Ma olen neile midagi paha teinud oma viisiga ja olekuga.

Kui Alma Odres veel tuleb, siis lähen ma härra Rassile päris vastikuks. Ta ei saagi siis mind kaitsta ärimees Feduard Kallase vastu. Tal pole vähemalt selleks huvi, kuigi ta on ise õiglane ja kena mees.

Ning Alma Odres tuleb. Tal on igav säääl pansionis. Kui ei tule mõni mees Ossi. Või kuigi tuleb. Minu juures on ju ka kena.

Ma lähen õige suplema ja vaatan väikesi leppmaime ja ürilasi. Süda hakkab jälle lõhkuma, sest mul pole ju õiget tööd, õiget tööd, seda päristööd — peaks katsuma unepulbriga, vahest saab siis kord magada.

ÜKS PÜHAPÄEV

Roel piilus voodis värisevate ripsmete alt seinale, kus tõusev päike oma laigu oli viinud jälle natuke rohkem nurga poole. Roel ei tahtnud veel ärgata. Väga hubane tunne, et nüüd kiirelt jõuab kevad, pidi edasi kestma veel poolunes. Ja samas poolunes teadis ta, et virgelolek uhab minema selle õndsustunde. Jätab küll järele palju ootavat, isegi põnevat, kuid riietumine, pesemine ja üldse liikumine jaotab üksikutesse väikestesse õnnedesse kogu selle suure muinasjutulise pooluinaku õnne.

Jah, kuldnokad on juba õunapuul akna all. Nad olid siin juba eile. Sassis ja pleekinud reisist. Ja näljased, aplad otse. Tihastele pandud pekk õgiti lausa.

Päikesepleck seinanurgas jalutsis ei lase ikka hästi edasi suikuda. Ripsmete vahelt on hää seda piiluda. Selles kõiguvad ja värisevad kergelt okste õrnad varjud. Nagu jaapani maalidel, imeõrnalt. Neid olid nad eile õhtul vaadanud preili Paaleniga. See narr oli kaasa toonud prantsuse žurnaale, et koos nautida Kauge Ida kunsti.

Roel tundis, et ripsmed värisesid rohkem. Ja teadis, et see tähendab naeratust vananeva preili üle. Siis avas ta otsustavalt silmad, sirutas, vaatas hõljuvaid varje ruudulise päikeselaigu sees ja sirutas veel kord. Vaatles armastusega tuba, sohvalaua allarippuvat vaipa, mille sümmeetrilistel narmastel mänglesid vikerkaarevärvilised kiired, samuti nagu kaugemal oleval ahjul. Neid kiiri heitis peegel akna ääres kummutil, peegli paks klaasist äär, seda ta teadis. Oli mõnus olnud jälgida hommikuti kõiki neid heledusi

ja valgusi, mis üha kasvasid suureneva kevadega. Uurida, kust tuleb see kiir ja teine laik ja miks virvendab mõnikord rõngaid laes. Lebada niisama voodis ja mitte üles tõusta ja minna vaatama ning seletama püstijalu, vaid püüda kõike mõista vaid juurdlemisega. Rõngad laes tulid veeklaasist, mis oli asetatud kirjutuslauale, varajaste kannikeste nupud sees.

Roel ajas end istukile, võttis öölaualt paberossi, läitis ta, tõmbas sügava sõõmu ja kõhis rinna lahedaks. Söögi-toas oli juba kuulda taldrikute seadimist. Vana Leena tegi seda ikka varakult. Siiski käis Roela mõnulemisest läbi kerge rahutuse tunne: vahest peab nüüd kiirustama, et olla õigel ajal hommikueinel. Ta vaatas kella — aega oli veel küllalt. Saab ilusasti saunas ära käia ja tagasi olla, ilma et kusagil vastu tuleks. On nii mugav kõndida läbi aia sauna, nii nagu sa voodist oled tulnud, ümber vaid hommikumantel.

Roel armastas käia saunas hommikul. Ei olnud saun siis enam nii põrgupalav. Aga soe küllalt ja ka ruumi küllalt, et talitada ihuüksi ning oma maitse järele. Ei ole sääli ühele liiga jahe ja teisele liiga palav ning üldse olgu kõik puhastamistoimingud õieti puhtisiklikud asjad, mille jagamine kuulub ju primitiivsemate ühiskondade aja-järku.

Ta võttis ümber oma mantli, tõmbas hommikukingad jalga, võttis kaasa kõik, mis vaja, ja läks läbi söögitoa. Vana põline teenija Leena seadis parajasti toole ümber laua. Ta ei saanud läbi ilma lahkete sõnadeta, tervitas ja lausus, et on käinud veel õhtu hilja vaatamas, kas on küllalt vett veel reservuaaris. Ja kiitis ning imestas ikka jälle uuesti, et härra tõuseb alati nõnda vara.

«Teenijail ja vanadel inimestel on mõnikord meelt-mööda, kui härrasrahvas on vara jalul,» mõtles praegu Roel samuti korduvalt nagu Leenagi oma häädmeelt avaldas. «Teenijad näevad vara ülestõusmises vabatahtlikku loobumist härrasrahva eesõigusest mitte vaeva näha ja

pikalt magada. Ja vanainimesel ei ole und. Leena on mõlemat kokku...»

Lai klaasveranda sätendas varajasesest valgusest. Roel avas ukse ja tundis, et päike oli suutnud juba verandat küttagi. Lilled olid tubadest juba sinna toodud ja petsid ette lokkavat kevadet. Üks ninatark liblikas siblis mööda ruutu üles ja alla.

«Las olla pääle siin,» mõtles Roel, «väljas pole tal veel midagi võtta.» Ta avas aeda viiva ukse, hingas karget, mulla järele lõhnavat õhku ja sammus siis rada mööda, mida palistasid mustad, kobedad ja kergelt auravad lillepeenrad, sauna poole. Vaatas üles, kus õunapuudel ja suurel pärnal istusid kuldnokad ja vilistasid, piilus taeva poole, kust oli kuulda löökest, aga polnud näha midagi. Kogu mõis kajas kukkede kiremisest ja Roel tundis naeratahes, nagu kõditaks see tarmukas laul sammu vedrutavamaks, eriti siis, kui laulis kaks kukke korraga.

«Viiskümmend neli aastat, päh,» ütles ta päris kõvasti ja vaatas siis ruttu puhmaste vahelt paistva talli poole, kas keegi sääli ei liigu. Kuid püstaia pilude vahelt polnud kedagi näha, nõnda et Roel veel kord sõandas ütelda päh.

Kaotatud on õieti pea kõik endisest välisest minast, mõtles ta edasi, kuid sellest, mis on säilinud, ja sellest, mis on muutunud, aitab ikkagi veel küllalt ja üliküllalt. Mine mõne nädala pärast kas või külas mune koksima.

Taevakene jah, varsti peab jällegi minema hambaarsti poole, rinnakelme nahas on sul teinekord omast käest päris orkestergi, pahem põlv ennustab üsna valusaltki ilmamuutust, aga see peab kõik nõnda olema, see on paratamatu. Aga seda va sauna siin saab ikkagi nautida, seda erilist sauna, mis on ehitatud häädel aegadel ning arusaaja inimese poolt. Ning Jakob Keerde juba oskas. Ei mõista keegi mõteldagi, et on saun: aiamaajake, jahipaviljon, kõike muud, aga mitte saun. Ja need kaks ilusat tuba aiapoolsel küljel oma akendega, mis täidavad pea kogu

seina, need on praegu küll täis kõiksugu vana mööblit, aga omal ajal oli siin suvel kõige toredam elamine. Arhitekti tehtud, mis säääl rääkida.

Roel astus sisse, jättis ukse lahti ja viskas mantli ja ööriided seljast laias päikesepaistes. Kergelt vihalehka oli tunda veel eilsest, aga kui ta astus lavaruumi, siis oli kõik puhas ja kuiv. See imelik tung, mis avaldub saunas, laulda või niisama hõisata, tuli ka temale pääle, kuid ta leppis vilistamisega. Ja vilistas üht viisi, mis oli hilja õhtul veel raadiost kõlanud summutatult läbi seinä; proovis uuesti, kuid ei saanud seda täielikult kätte.

Kui vana preili Paalen õige praegu võis olla? Hm! Viisteistkümmend aastat tagasi võis ta olla kahekümne ümber. Mõned aastad vast vanem. Niisiis küll kolmkümmend seitse või midagi selle ümber. Hästi alal hoidunud, ei saa salata. Muidugi, jooned sügavamad ja see tuttav närbunud varjund, millest ei maksa ju rääkidagi.

Leena võib olla praegu kaugelt üle kuuekümne. Õieti ei mäletanud Roel teda kunagi näinud olevat nooremana. Aga see on liialdus, kindlasti oli ta ka viieteistkümmne aasta eest väliselt noorem. Aga sa ei tundnud temas nooremat, sa nägid temas alati vanainimest. On ikka vahe: preili Paalen oli tol ajal tõesti noor. Kuigi mälu, õieti silmämälu, midagi ei ütelnud, mil viisil ta seda noorust ilmutas. Ja see tuleb küll sellest, et teda õieti kunagi sügavamalt pole vaadatud. Üks noor tütarlaps ja teine noor tütarlaps ja terve kari neid, kes siin aias naersid ja kilkasid, nad ei väärinud vist lähemat vaatlemist, mis?

Aga nüüd vaatad. Nüüd näed seda kergelt närbuvat nägu, näed, et jooned on kaunid ja et selles näos elab nii palju. Ja elab nii ütlemata ilmaaegu, nii asjata. Pole tal enesel sellest rõõmu, pole õieti valu ka mitte, ei temal ega kellelgi teisel.

Nojah, seda sai ju eile õhtul ka kuulda. Ja oli üsna nõuski ja ütles, et tal kunagi ka on olnud lootusi, aga

need nurjusid ja nüüd peab elu võtma niisugusena, nagu ta on. Ning õieti ei olevatki raske.

Kuid siiski on kuidagiviisi nagu ärritav kuulda niisugust leppivust, kui teisel on nägu täis tundeid, isegi kirge, mis on voolitud vaikseiks mingisuguse surve kaudu, olgu see nüüd olude või tõekspidamiste sund.

Agas suuremat osa on küll etendanud see natuke kiduraks jäänud parem jalg. Peatuma pandud luutiisikuse tulemus. Aga Kusti Kooritsal oli jalg hoopis lühem, ja kuidas tormas ta üliõpilasena ja hiljem advokaadina, särades elurõõmust, igasse seiklusse. Kaklõmp, kaklõmp, kaklõmp oma paar tolli paksu tallaga, ja laia naeruga. Noh, esiteks on ta mees ja teiseks on ta teine temperament, kel puuduvad üldse kaasasaadud kalduvused lihasuretamisele. Kuna Paalenid elurõõmude kõrval on põlvest põlve ka püüdnud õilsustele ja hingekaunidustele. Preili Paalen on ju ka üks Söderpaalen, ürgaadlist, kuigi ta seda vist ise ei teagi, Kusti Koorits on aga rõõmus mats.

Õieti kummaline viis neil aadlikel anda oma väljaspool abielu sündinud lastele vähemalt poolgi oma nimest. Mõni küll on olnud julgem või kuidagi õiglasem ja on andnud oma terve nime, kuigi ilma aadlitiitlita.

Preili Paaleni vanavanaisa pidi aga leppima poolega.

Ja imelik, kuidas mõni vana tõug annab jonnakalt edasi oma tüübi: see preili Paalen ühes oma õdede-vendadega mõjub ehtsa Söderpaalenina. See kaardiväe noor traguni-leitnant krahv Söderpaalen, kes tantsis kord omal ajal Riias Küttideaias nii pidevalt, oli võta või jäta Kurt Paalen, kes lõpetas läinud aastal teoloogia fakulteedi. Ning Daisy Paalen... Kas tal pole tüüpilist sarnasust selle kauni Berta Söderpaaleniga, kes kolmekümne aasta eest asus kogu oma hää raamatukoguga siiralt bordelli, sest et temas, nagu ta ütles, olevat nähtavasti tipule aretatud nimelt Söderpaalenite see kalduvus.

Ei, ega Paalenid praegu vist ei teagi, mis verd nad õieti on. Daisy Paalen laskis kord langeda märkuse, et

nad õieti on pärit Saksamaalt, vanaisa vist olevat siia sisse rännanud. Ja muidugi oli vajalik, et päritolu jääks müstiliseks. Küll vanaisa ise hakkas kõnelema sellest päritolust mujalt, et lastel poleks halb. Nii võis siis ka Daisy Paalen uskuda, et esivanemad on tulnud Saksast, ja ühe hingetõmbega, rõõmsa veendumusega kinnitada, et ta on siin kodus ja juurdunud iga kiuga. Ning et ühtemoodi armsad on temale sakslased kui ka eestlased.

Selge! Aasta viieteistkümne eest oleks ta mehele läinud eestlasest valitsejale ja eestlasest metsnikule niisama hästi nagu venelasest aktsiisiametnikule. Ta nuttis mitmed päätäied siis sellepärast, et teistel olid terved jalad, millel võis tormata jooksumänges ja tantsida. Siis arendas ta teiste jäsemetele vastukaaluks oma hinge ning oli nõnda õilsameelne ja lahke ning abivalmis ja rõõmus ja vaimne, et tõepoolest hakkas temast hale. Kena tüdruk oli ta siiski. Aga ta ei teadnud, et liiga palju hinge ühelt poolt matab hinge kinni teisel. Ka klaverimängu suur hingelisuus koos bravuurse virtuositeediga ja tundmustest tulvil sopran saavad liiga nõudvaks rohkem rahu armastavale meessoole. See tunneb oma mannetust sel alal ja hoiab rohkem vähemütlevate ja mõõdukamate atmosfäärirõhkude poole.

Aga ega preili Paalenil ei puudunud ka ümarused. Vastupidi — väga kena koguni oli ta kasvult, kõik nii parajas mõõdus, peened kondid, väikesed käed, peen ja painduv talje, üldse nii ravitud ning apetiitlik. Aga nagu üteldud, liiga ilus hing.

Selleks on preili Daisy Paalen ka jäänud. Ta ei ole nagu üldse muutunudki. Nojah, need mõned jooned näos, mõned kurrud, mis paistavad silma vaid lähemal vaatamisel, mis aga siis üldse kaovad, kui ta punastab. Tal võib asja ees teist taga joosta äkki puna üle põskede kuni alla kaelani ja siis näeb ta nii noor nagu alles puhkenud õis.

Ning ikka kõneleb tema veel superlatiivides ja tunneb superlatiivides. Temale on kõik ikka veel taevalik ja

oivaline, tore ja suurepärane. Ning neile sõnadele annab ta hääleski superlatiivse väljenduse. Nii palju õhkamis-märke on tema kõnes, tema hellitavais lauseis lastele või loomadele, tema siiralt vaimustatud silmades. Ja see on nagu mingi Coué õpetus, et kõik on kena ja kaunis ja ma olen õnnelik, et ma elan ja et mu käsi käib nõnda ütlemata hästi. Sel võib olla oma sügav mõte, oma olemise teraapia, et ütles enesele vaid: mul pole mitte midagi viga! Ja siis polegi midagi viga. See on nagu jaapanlaste naeratus, mis teeb kogu elu kaunimaks. See on anglosakside «*keep smiling*», et ära mine tujurikkuvaks teistele oma mossis näoga. Mille vastu võitles ka inimea eest Rudolf Kallas, kui ta pöörutas kantslist: «Mis teie kõnnite ringi kõmmis näoga!»

Ei ole Daisy Paalenil niisugust nägu kunagi. Tal on olnud vaid mõnikord natuke punased silmad, kui tuli tagasi oma toast. Tema naeratus oli alul küll natuke sunnitud, aga lõi varsti loomulikuks ja säravaks nagu lapsel, kes ihust-hingest jälle tahab kaasa mängida. Ning niisugune on ta siis olnud siiamani, kus teda jälle sai näha pääle pika aja.

Oh, ta ei olevatki nõnda vooruslik, ütles ta, tal on ka olnud oma kiusatusi, ja ta oleks teinud ei tea mida. Oli tulnud kord see ja teinekord koguni teine, kelle pärast ta oleks käega heitnud kõigele senisele. Nõnda ta ütles ja naeratas ja läks tulipunaseks. Ei, ta olevat üsna vabameelne, jah, kindlasti. Kihlatud oli ta ka olnud, aga paraku mehega, kes olevat nõrk ja ei saavat lahti joomisest.

Seda n'd küll, seda n'd küll — aga kas maksab see pärast närbuda? — ja Roel viskas leili, rõõmustas, et auru kahises veel küllalt kerisesuust. Ta viskas veel teise kibutäie nagu kinnituseks, et tüdruk on kuidagiviisi rumal.

Teine asi kohe see toatüdruk Elli. Sirge, suur, kaunis, seda virsikuvärvi, mis tõmmult soojendab näonahka. Otse kuninglik oma kõnnakus. Seejuures vaikne, tasane, nii mõõdukas liigutustes, nagu oleks ta kasvanud parketil.

Kellegi väikese asuniku tütar — tont teab, kust säälsaadid seda kasvatust? Või oli see loomus? Nii peened näojooned, kuid huuled nii täisverd ja mahlakust, et päris hää on vaadata. Täidjad, kauni lõikega huuled, mis harva naeratavad, aga siis näitavad tugevaid, ilusaid, valgeid hambaid. On päris nauding vaadata inimest, kes on nõnda terve ja sääljuures alati korralikult soetud ja ravitud — isegi küüned hoiab ta korras, kuigi tuleb küürida ja puidkanda.

Aga see Elli ei ole mitte kõhelnud ega kahelnud, ei ole temal olnud tõkkeid suurt midagi. Ei sobi ju küsida, pole üldse hää minna välja intiimseile küsimistele teenijatega. Kuid et ta end paaril korral unustas ja sind vaatles pika pilguga, kui tuli kord voodit tegema, ja teine kord, kui kraamis pesulauda, see on ka selge. Seda pilku meie teame, see on nii, kui naised jäävad mõttesse ja ise ei teagi, et hoopis teiste mõtete taga varitseb üks kaalumine: kuidas oleks, kui tuleks meie kahe vahel midagi?

Ja nõnda vaatavad vaid naised, kes juba teavad. Nad mõtleavad vahest koguni kellelegi endisele ja hakkavad siis puhtast hajameelest ära vahetama endist praegusega või tulevikuga.

On õieti huvitav ja lõbus ühtlasi, kuidas nad siis on, kui neid tabatakse niisuguse pilgu päält. Mõni annab enesele järsku aru, et ei või ometi nõnda vaadata, ja punastab. Aga teine jälle viib pilgu ära ning läheb enesele pahaseks, tõmbab kulmud kokku. Elli viis mõlemal korral pilgu küll ära, kuid kuidagiviisi vastumeelt, aeglaselt, aga seesama raskemeelne ilme jäi peatuma silma, mis nüüd libises üle oma töö üksikasjade. Ja sa näed, et inimene on laetud vereköllusest ja maailm on tema jaoks praegu tühi ning ilma selleta, mis tal kunagi on olnud ja milleta olek paneb nagu ringutama. Ei ole kedagi, keda tõmmata rinnale, kus käsivarre iga poor igatseb õrnust anda ja võtta.

Ja Elli teab või tunneb, et siin pole tema jaoks kedagi. Ta läheb küll kohe elavaks ja rõõmsaks, kui poe juures

on koos noori poisse, kes mängivad kannelt, aga need perepojadki, kes tulevad siia, ei ole seda laadi, nagu tema neid sooviks. Ja mida siis ära ei olegi see vallasekretäri abi, kel pole õiget palkagi? Või poissmehest metsavaht, see või teine möldripoeg? Aga siiski on Elli siis rõõmus. Ta on kohe elavam, silmad lähevad veel soojemaks, ta naerab siis ja tal on hää meel, et ta meeldib. Ta ei näita seda, ta ei ole põrmugi edev, aga ta tunneb, kuidas ta on kõikide keskel nagu kuninganna.

Kes teab, vast läheks ta selle või teisega tõepoolest kusagile vastu väikesele tulevikule, saaks lapsi sama ilusaid kui ta ise, kui aga keegi tõepoolest sõandaks seda tahta? Aga need vist ise kardavad väikest elu, ja suurt ei ole neil pakkuda. Ning nõnda võtab Elli seda imetlust ning austamist lihtsa lõivuna, mida pakub mõni vaba õhtupoolik või mõni pühapäev, ning on siis jälle töö oma lahke tõsidusega.

Ega ta rumal ei või olla, ega ta ei või tähele panemata jätta, kui väga ta meeldib. Kuid see ongi tema juures veetlev, et ta seda nagu tähelegi ei pane teisiti kui vaid rõõmsamaks minnes. Nagu ikka rõõmsaks minnakse lõbusas seltskonnas.

Aednik Peeter, noor naisemees, kena mees päälegi, vaatab temale aias mõttes järele. Ta on väga tõsine, kaevab jälle natuke ja vaatab uuesti, kui Elli juba läheb verandatreppi mööda üles. Siis laseb ta pää norgu ja kaevab edasi. Nagu tahaks maa alla matta mõtteid, mis kipuvad küsima, kas oligi vaja võtta naist paari aasta eest. Olgugi et naine on hää ja poeg terve ja kilkab kodus, et lust kuulda.

Aednik Peeter oli liiga tõsine, et võtta küsimust kergelt. Võib-olla ohkas ta tasa, kui ta mõtles, kuhu oleks ta pannud niisuguse printsessi.

Kas oleks Elli tulnudki tema kahte kambrisse, mis on küll puhtad ja ilusad ja mille akendel on geraaniume ja fuksiaid ja filodendreid?

Nõnda mõjub Elli. Ja kuidas ta ise suhtub kõigisse ja

kõigesse, kes seda võib teada. Nagu üteldud, ei kõlba küsida, ei kõlba sattuda vestlusse tema isiklikkude asjade üle. See on ammuilma läbiproovitud tõde, et kunagi ei tohi minna intiimseks teenijatega. Olgu nad ise kui mõistlikud tahes, aga maal valvavad silmad veel teravamalt kui mujal ja siis on üks kade ja teine õel ja siis on mõisas kohe põrgu lahti ja seletusi moonakatares, lehmalaudas, poes, vallamajas ning asundustaludes hommikust õhtuni.

Jakob Keerde on aga ka mees, kes juba mõjub oma isikliku laadiga, et olgu mõisas rahu ja puhtus, kord ja korralikkus. Ei ole siin kuulda ei kärkimist ega sajatamisi, nagu seda oli muidu küllaltki mõisades. Õiglane ja peaaegu haiglaselt aus, nõnda oli ta olnud juba siis, kui mõis tuli kolmekümne aasta eest tema kätte. Ja kui ta oli olnud ka tervena tema käes.

Aga nüüd on jäänud vaid mõisasüda. Ja mida tagasi sai osta asunikelt, kes ei saanud Keerde toetusele vaatamata jalgu alla. Ning mõni müüs hää meelega. Et saaks lahti murest ja olla edasi moonakas, kel kindel on oma korralik palk, päävari ja moon. Muidu müüvad su asundustalu oksjonil maha ja mis sa säält saad, see on ju teada.

Ei maksa Keerdega kõnelda endistest aegadest. Metsa eest üksi, mis läks kroonu kätte, oleks ta võinud osta kaheksakümmend keskmist talu. Mitte kakskümmend, vaid kaheksakümmend.

Jah, mets on nüüd läinud. Maha võetud ka. Ja kuidas Keerde teda hoidis! Ei lasknud lõigata, sest mets on ju ilus. Ja kui mõni aasta pääle võõrandamist kõndisime Orukuusiku noormetsast läbi, siis läksid Keerde silmad niiskeks. Aga ta ei lausunud sõnagi.

Leili kahina järel kostsid jälle läbi akna kuldnokkade viled ja kukkede kukeleegud. See kutsus Roela lõpetama oma sulistamist. Ja kui ta astus välja värskena ja palavana, kõndis ta veel natuke aias ringi, vaatas lumikellukesi, mis helendasid valgete tähtedena mustal peenra-

mullal. Isegi mõned krookused ajasid helerohekalt nina välja, tõrjudes nagu väikesed jõumehed mulda väikesteks kobarateks. Ja puude pungad paistsid nagu paksemaks läinud saunas viibimise ajal.

Mõisahäärberi aknad olid kõik alles kinni, vaatasid aeda, mõni päikese käes särades, mõni tumesiniselt ja tõsise rahuga. Suur tüli oli tekkinud kuldnoka ja varblaste vahel puuri pärast. Kuldnokk tuli toime üksi, kuna varblased olid löönud kampa, et abistada vähemalt sõimamisega oma suguseltsi. Muidu oli kõikjal rahu.

Las magavad, mõtles Roel, las aga põõnavad. Maksab, maksab tõepoolest siin oasis. Ja ongi oaas. Mitte ainult selle poolest, et siia on jäänud veel miskit mõisataolist, vaid selle mõisa patriarhaalsuski on omapärane, harmooniline ja kuidagiviisi häätahtlikult suhtuv inimesesse, loomasse ja loodusesse. Ei ole siin haaramist omakasu järele, ei ole siin maailma käredate häält. Ja toon on ka midagi nagu muistset. Ei ütle valitseja sekka mõnda kuraditki. Kui seda sünniks näiteks jutu seas, söögilauas või õhtul kuulates raadiot, siis tekiks kohe nagu häbelikku ebamugavust, nagu oleks Keerdel piinlik teiste ees ja ta peaks vabandama, kuid ei tihka seda ka teha, sest siis oleks jällegi valitsejal piinlik ning üldse oleks ebamõnus kõigil.

Jah, niisugune on Jakob Keerde, niisugune oli ta juba väikese koolipoisina, peen, sõnaaher, aga sooja naeratusega, abivalmis selle haruldase vaistuga, mis ette rutata püüab igale palvele, teades, et palumine on alandav. Ustav ja vapper seltsimees ja nii aus, nii rumalalt aus, kelle sõna on jaa, jaa ja ei, ei ja kes ei tunne vahelmisi varjundeid.

Sellepärast nad teevadki temale elu nii raskeks ja sellepärast on teda põetudki nii halastamatult nagu ei kedagi teist. Ta on hoopis abitu kõiksugu võtete vastu, mis tulevad määruste ja sääduste näol, millest saavad teised mööda üsna libedalt, kauplemiste ja kompensatsioonidega sel või teisel viisil.

Roel tundis jällegi mõtteid kalduvat lapsepõlvesõbra saatuse poole ja see oli alati kaasa toonud miskit mürgilist meeoleolu. Kuid selleks oli tänane hommik liiga ilus. Aga ega see kasulik ei ole väljas kõndida nii kerges riie- tuses pääle sauna. Vana bronhiaalkatarr saab sellest kohe nagu julgustust ja siis köhi jälle mõni nädal. Palju koha- sem oleks nüüd jälle voodi heita, kuni kuumus ihus on vajunud harilikule tasemele.

Aga enne otsustas Roel veel minna kööki. Selle põlise õigusega, mille ta oli omandanud oma huviga kõige vastu, mis on hästi söödavaks tehtud, sedaviisi või teistviisi kee- detud või praetud. Mis külmadest toitudest laual oli, seda ta oli juba näinud, aga mis tuleb sooja, seda ta ei teadnud.

Virtin Heleene tõstis kuidagiviisi kärsitult nõusid siia ja sinna ja tema ilme ei olnud pühapäevane. Noh, vana- tüdruku asi, mõtles Roel, neil ikka pahandusi ja kõmmis nägusid. Aga väike ümmargune virtin oli järsu tuju ini- mene. Tema nägu läks lahkeks, tema ümmarguses hiire- näos löid naerule väikesed hambad ja põskedele ilmusid lohukesed nagu hilinenud meenutused noorusest, kus oldi nägus nagu nurmkanake, aga karm ja okkiline meeste vastu. Nüüdki oli veel see ümmargune, tüse ja madal keha täis rahmeldavat vitaalsust ja kerge oli kujutleda, kuidas ta võis äiata toorelt ning ebaviisakalt juurdekip- puvale meessoole. Natuke liiga okkiline oli olnud Heleene, vast ka küllalt äge keelelt, ja nii jäid mehed aegamööda eemale ning Heleene paremates perekondades virtinaks ja üksi.

Kuid nüüdki veel oli temas nooruse vallatust, oi, oi! Roel oli näinud, kuidas kubjas oma tütre kihlusel tahtis Heleenele pääle sundida viina, et joo ka tütre terviseks. Ees köögitrepi juures. Aga kus Heleene! Lippas eest ära aeda, sest kubjas oli ju kahmanud tema käsivarre järele. Ja siis Heleene muudkui hüples puhmaste taha ja itsitas nagu väike plika.

Ning Roelale meenus siis vana hobune, kes kaua oli tal-

lis seisnud, keda lasti välja ning kes siis kepsu lõi. Et naera või nuta, aga kananahk käis üle näo. Nii võib mõjuda vana noorus.

Siia oli tulnud Heleene praost Vooremi juurest linnast ja väga hää tunnistusega.

Miks mitte anda niisugust, sest keeta ta oskas ja praost sõi hästi ja palju. Aus oli ta ka, kuid muid inimlikke omadusi tunnistuses tavaliselt ei mainita. Ja kes siis tahab ütelda paberil, et teine on veidi käbe ja isekas ja loobib mõnikord sööginõusid ja kastruleid? Ega siis iga paha tuju panda kirja.

Paha tuju paistis sedakorda möödas olevat. Ega midagi, meistrimehed mõlemad köögis. Roel taibukas ja huvitatud õppima igat uut või vana proovitud valmistamisviisi niisama nagu Heleenegi valmis hindama Roela asjatundmist ja täiendama oma kokakunsti repertuaari. Täna hommikul siis värsked räimed ranna viisi: kuivale pannile vaid soola ja räimed pääle.

Rahuldatuna läks Roel tagasi oma tuppa, heitis uuesti voodisse. Ning ärkas, kui söögitoas oli kuulda toolide nihutamist.

See oli siin majas nõnda, et harva olid kõik koos söögilauas. Äripäeviti oli see üsna loomulik sellepärast, et valitsejal oli tegemist väljas, kontrollassistendist preili Meigas sai laudas ka tavaliselt hiljem valmis, Jakob Keerde kannatas unepuuduse all ja magas siis hommikuti järele, nõnda et üks läks ja teine tuli. Ainult proua oli alati õigel ajal platsis ja kannatas tavaliselt välja, kuni kõik olid söönud. Nüüd pühapäeval võis aga vist kõiki näha umbes ühel ajal koos.

Roel riietus ruttu. Ta teadis juba ette, et ta ikkagi pole kõige viimane, ja leidiski laua juures puudu olevat majahärra enese, preili Paaleni ja valitseja.

Preili Meigas oli väga pühapäevane oma lumivalge kraega helehallil kleidil, oli hääs tujus nagu tavaliselt, ja

tema silmad olid nagu harilikust veel värskemad. Ta naeris ja ütles:

«Kotti ajasime.»

«Päris väljakannatamata,» ütles proua Anna ja valas Roelale kohvi, enesele teed. «Teie viisi räimed on tõepoolest toredad,» lisas ta ja ulatas Roelale siis vaagna.

«Tundsin rõõmu juba ette,» vastas Roel, «käisin saunas ja pääle sauna köögis vaatamas, mida Heleene meile valmistab.»

Sel silmapilgul tuli preili Paalen, vabandas oma hili-nemist, oli õnnelik, et ta polegi kõige viimane, ja siis tulid koos majahärra ja valitseja Ruuben. Ja Roel nautis jälle uuesti, et siin on pühapäev ikkagi pühapäev. Kõik on riie-tatud pidulikult, et austada päeva, mille jumal on loonud puhkamiseks. Ei tehta siin tööd pühapäevadel, olgu mõni-kord ilm selle järele, et parem oleks nüüd niita või lõi-gata: peab kõik aegsasti valmis olema, et ärgu olgu rut-tamist ja töö lükkamist päevale, kus kõik tahab õieti hin-gata.

Poissmehest valitseja Ruuben nokkis kergelt preili Mei-gast ja vihjas kihlasõrmusele, nõokas, et tema peigmehest meier olevat eile koolimaja pidul agaralt tantsinud teiste preilidega, ja preili Meigas naeris rõõmsalt selle kindlu-sega, mida annab kindel omanduse ja usalduse alus.

«Kui ta ainult juustu oskaks teha, siis ma poleks teda tahtnudki,» vastas ta. «Hästi tantsib aga.»

Jutt vulises tühjatähja ümber, siis läks üle põlluma-jandusele, poliitikale, kirikukonvendile, tõusis ja vajus. Preili Paalen naeris tavaliselt palju, oli kord üllatunud, kord jälle vaimustuses või innukas, ikka lakkamatult superlatiivne. Kuni kõne hakkas vaibuma ja oodati maja-proua tõusmist. Ning siis alati see aastast aastasse kestev komme, et majahärra läks viimasena välja. Ja Roel pidi vaatama ikka jälle uuesti lugupidamisega ning huumoriga, kuidas see viisakus otsis mitmesuguseid teid, et mitte paista viisakusena. Kui rahvas veel ei liikunud uksest sise-

mistesse ruumidesse, milles süüdi olid harilikult naised, kel järsku midagi meelde tuli, mis veel oli jäetud ütle-mata, siis otsis Jakob Keerde asja ahjukapi vaatlemises või lillepoti nihutamises aknalaual. Alati oskas ta seni viivitada, kuni viimane oli üle läve astunud. Ja seda vii-sakust harrastas ta Roelagi vastu, olgugi see paar aastat noorem, olgugi see siin täiesti nagu omas kodus. Kuid Keerde luges tedagi külaliseks. Ning oli näha, et ta oli nagu kimbatuses isegi valitseja ees, nagu oleks tal alati võidelda, kas peaks õieti alluvus kõndima tema kui maja-peremehe järel või peaks majahärra viisakas olema nimelt sellepärast, et maja on tema ja peremees siin on tema.

Asuti saali, kuna preili Meigas läks läbi kontori üles oma tupp ja valitseja hakkas asju ajama jutule tulnud kutsariga, aednikuga ja mõne moonakaga. Ka Keerde kõhkles viivu, kas minna üles oma tupp või võtta kanda oma osa peremehekohustustest preili Paaleni vastu jutu-ajamise näol, nägi aga, et proua ja Roel ühes preiliga asu-sid raadio lähedale. Nii sai Keerde vabaks ja võis üleval rahulikult lugeda äsja tulnud põllumajanduslikku teost.

Kuid kuna Roel keeras aparaadi kallal ja otsis meele-pärast ülekannet, sattusid daamid jutule näputööde üle ja läksid üles vaatama mingit pooleliolevat vaipa. Nii jäi siis Roel üksi ja see meeldis temale. Ei olnud vaja end ega raadiot säada teiste maitsete järele.

Ta eelistas pühapäeviti kirikumuusikat. Ning õieti oligi see tund, kus ta võis vabalt raadioga talitada. Õhtuti istus harilikult Keerde raadio juures ja keeras välja kõige lustilikumaid lugusid ja rõõmsamaid valsse. Kas või vana «Donauwellen» — see meeldis temale. Nii peaaegu alati juhtus õhtuti, et Keerde nimelt selle muusika, mõne ooperi või hää soololaulu, mida Roel oleks kuulanud meelsamini, järsku katkestas ja midagi uut otsides pani raadio uluma ja röögatama. Siis läks Roel harilikult parem oma tupp.

Ja kuna Keerde oli sügavalt usklik, siis oli seda ime-

likum, et ta ei armastanud kirikumuusikat. Võib-olla, arvas Roel, on ta nõnda hell, et palve ja koguduse laulu ülekanne raadio kaudu ei paista temale sündsana. Kõik on võimalik, ka see. Aga niisugustest tunnetest ei kõnelda. Kuna siin keegi teist ei seganud, siis võis nüüd Keerde lugeda ja Roel raadiorattal keerata, kuni sai kätte mõne rootsi kiriku, kreeka-katoliku usu laulu Soomest või kato-liiklaste koori Lätist.

Praegu tuli Soome, ja üks hiigelsügav bass laulis kaasa liturgias ning Roel kuulas, kuidas koori sulavus liitus selle vägeva häälega, kui järsku tuli sisse Heleene, seisatas natuke ja asus siis Roela ette. Roel ehmus, teda kisti nii järsku helidest välja. Aga kui ta heitis pilgu Heleenele, siis keeras ta aparaadi kohe kinni. Lõikas nagu mõõga-löögiga kogu muusikailma ära ja istus nüüd mingi väga jahmuma paneva ning ebameeldiva tõelisuse ees.

Heleene väikesed hallid silmad olid vett täis, tema üle-mine huul värises ja käes hoidis ta pikka tühja kotti.

«Siia sisse pistsid nad mu,» ütles ta.

«Mis?» küsis Roel. «Mis pistsid? Mis jutt see on?» Ta oli pahane, et ta midagi ei taibanud, ja seejuures hämmastunud, sest midagi üpris ebakohast oli selles etenduses. Võib-olla on vanatüdruk järsku pääst põrunud.

«Jah, pistsid mu siia kotti ja Elli lõi mulle tooliga pähe.»

Tõepoolest oli Heleenel suur muhk laubal.

«Kuulge, Heleene, ärge ajage mulle lapsejuttu. Mis kotti ajamise sonimine see on! Niisuguseid asju ju ei tehta, see... see... oli moes viiendal aastal, ja ei tea, kas seda tehtigi, kõneldi vast...»

«Teie, härra Roel, muidugi ei usu, teie olete haritud inime... seda ei tehta jah, aga minuga tehti ära...»

«Ah, mis lorijutt see õige on — ei ole kuulnud niisugust asja... ja mis te hoiate seda kotti mu nina all!» Roel tõusis. «Võtke aru pähe ja seletage mõistlikult.»

«Jah, Elli ja preili Meigas pistsid mu kotti ja köitsid

kinni ja siis pidin ära lämbuma. Tõukasid välja õue ja mina ei saanud kuhugi, kupja poeg päästis mu lahti. Mina siia enam ei jää, siin tapavad mu ära viimaks, tänapäev veel lähen minema.»

«Et teie minema tahate minna, selle üle peate kõnelema valitsejaga. Kas valitsejat kontoris ei ole?» Roela toon oli läinud väga jahedaks ning asjalikuks.

«Tahtsin seda kotti prouale näidata... ega ma ei tulnudki läbi kontori, tulin läbi söögitoa.»

Roel sammus saalist välja kontori poole, Heleenel ei olnud sääl üksi midagi päale hakata ja ta tuli järele. Kontoris olid valitseja ja preili Meigas. Aga kui Heleene viimast nägi, keeras ta söögitoa poole ja kadus oma kotiga.

«Ütelge, preili Meigas, mis hullu juttu see Heleene ajab? Teie olevat ühes Elliga tema kotti ajanud. Mis sonimine see niisugune on?» Roel kõneles naeratades, ettevaatlikult ja edasikobavalt oma toonis, valmis kohe kahetsedes ja kaastundlikult pääd raputama, kui ka preili Meigas nimetab Heleenet hulluks.

«Ajasime kotti jah,» ütles preili Meigas, väljakutsuv naeratus näol ja kerge trots silmis, aga niisugune trots, mis on kindel andestamisele.

Valitseja vaatas oma suurelt arveraamatult üles nagu häbelikult, naeratas pea süüdlasena ja süvenes jälle arvedesse, nagu ei tahaks ta end sellesse piinlikkusesse segada.

«Kuulge ikka, preili Meigas, see... see... see on ju nagu mõnest seiklusromaanist... Heleene ütleb, et läheb ära...» Roel taipas, et ajab üsna ilmaaegset juttu. Ja äkki tekkis temas põnev uudishimu, kuidas ja miks see nõnda juhtus.

«Igatahes, kui Heleene ei lähe, läheme meie Elliga mõlemad. Meil asjad juba pakitud.»

Nende sõnadega keeras ta ukse poole, vaatas veel naeratades tagasi ja väljus. Aga selles naeratuses oli ka kindel otsus.

«Huvitav pühapäev niisugune,» ütles Roel valitsejale.

See tõstis pilgu ja lausus vaikselt:

«Asjalugu on nõndamoodi, et Heleene olgu nüüd mis ta on, aga kokkuhoidlik ta on ja keeta ta mõistab. Võid ei tarvitanud ta neljandikkugi sellest mis endine . . .» Ta tippis kärsitult pliiatsiga laual ja tõmbas pikalt hinge.

Ta oli murelik. Kinni selle maja küljes, poisikesepõlvest saadik olnud siin, õppinud siin põllumajandust, mõisakirjutaja olnud, nüüd juba aastat viisteist valitseja ja nagu perekonnaliige. Kui nüüd lähevad preili Meigas ja Elli . . . ei ole kerge saada teenijaid. Alatine häda nendega ja töölistega. Vaata, otsi nüüd mitu aega juba seatüdrukut, aga keegi ei tule.

«Asjalugu on nõndamoodi,» see oli alati tema sissejuhatavaks lauseks, et koguda mõtteid järgmiseks, «et peab härraga rääkima . . . Kuidas sa lähed halbade teadetega üles, tal ju muresid küllalt enesel . . .»

«Vaatame, kas laheneb kuidagiviisi,» tuli temale appi Roel, «ma kõnelen õige Elliga, saab kuulda, mis sääl siis õieti lahti on.»

Valitseja naeratas tänulikult ja nagu kergendatult, Roel läks kööki, ei leidnud sääl Ellit, kuid siis tuli vana Leena keldrist ja ütles, et Elli kraamivat Roela härra tuba.

«Kas teie ka teate midagi sellest kottiajamisest, Leena?»

«Neil sääl oli omavahel suur lärm jah. Mina küll ei näinud, ma siis hoian eemale. Süda hakkab peksma, mul otse hirm kohe.»

«Jah, ja nüüd ähvardab minna Heleene ja ähvardavad ära minna Elli ja preili Meigas, päris põrgu lahti ja pühapäev ja kell on ju alles kolmveerand kümme hommikul! Kas te usute, et Elli andis Heleenele tooliga pähe? Elli on ju nii rahulik ja vaikne . . .»

«Ei olnud mina juures . . . ma pagesin ära, kui Heleene hakkas kisendama ja sõimama. Väga sõimab. Puhha olevat oora ja libu,» seda ütles Leena poolsosinal, «noh, mis libu mina õige olen, ma olen varsti seitsekümmend aastat vana, lubas meid saata vaestemajja, valla sandid olevat

meie, väga teotas. Ja siis lubasid preili Meigas ja Elli teda kotti aia.»

«Kas on see ka mõni jutt, et saadab teid vaestemajja. Selles ei ole ju mõtte raasugi. Ja mis saatja siis Heleene õige on?»

«Ajab niisama suust välja, mis meelde tuleb,» lausus Leena elutargalt leppivalt, «kui läheb vihaseks, siis ei ooli midagi. Teeb su seantseks ja meantseks. Ei tea, kuidas see muhk tal tekkis, esi on ta kärmas lööma küllalt.» Ja Leena tuli üsna lähedale ja ütles sosinal: «Mind on ta paar korda juba löönud.»

«Issand halasta, Heleene on teid löönud! Ja teie olete ju põline inimene siin majas... Miks teie prouale ei ütelnud?»

«Mis ma säääl iki kaeba, tuleb ainult pahantust manu, kannata ärä, mis see löök iki ärä'i tee... Ja sedä ma või küll ütelte, Heleene on tööinimene ja kõva tööinimene, aga ta peab olema niisugusen majan, kus ei teeni tõisi naisterahvaid.»

See oli siis kogu loo võti. Roel tundis, et see vanainimene tabas naela pihta oma lihtsa aruga.

Leena ohkas, söandas naeratadagi ja lisas: «Parem oleks küll, kui Heleene ära läheks. Olli see Minna enne mis ta olli, olli ka kuri külät, aga sekkä olli jälle lahke. Nüüd ei oleki aga muud ku tülü.» Ja ta läks oma kanda-miga köögi poole.

Roelale meenus nüüd järsku pisitillukene juhtum köögist. Ta oli parajasti ametis olnud sõira tegemisega ja tahtis seejuures suitsetada. Kuid tuleriist oli tühi. Ulatas selle Ellile ja käskis täita. Ja siis alles, kui Elli tõi täidetud masina tagasi, tuli temale meelde, et oli unustanud juhatust andmast, kuidas ümber käia selle inglise aparadiga.

«Teil peab aga väga noobel kavalier olnud olema, Elli, et tunnete seda tulemasinast,» oli ta ütelnud, seejuures aga tähele pannud Heleene silmis mingit järsku läiget,

milles oli rõõmu ja rahuldatud kurjust. Elli oli vaid rahulikult naeratanud.

«Noh, mis rõõm siis teis nõnda süttis, virtin?» oli Roel kohe kinni haaranud. «Ei tahtnud ma Ellile panna mingit pirni . . . Mul oli ainult hää meel, et Elli on osanud enesele valida korraliku seltskonna.»

See meenus praegu Roelale, meenus ka, et Elli oli täitnud masina hoopis omal viisil ja üsna leidlikult, kasutamata keerulist pumpa. Oli leidnud ühe augu ja bensiini sinna lihtsalt sisse valanud ja oligi läinud päris täppi.

Nojah, et Heleenel on vanatüdrukukadedust, seda võis mõista. Kuid et kohe minna välja lahingule toolidega ja et siis aetakse kotti . . . ei tea, kuidas niisugune toiming õige peaks olema.

«Elli,» ütles ta omas toas, «kas lõite Heleenele tooliga pähe?»

Elli ajas end vooditegemiselt sirgu, vaatas Roelale siiralt silmi. Krimpsutus jooksis kergelt ümber ta nina, nagu tahaks ta nutma pursata, aga oli tore tüdruk, jagu sai enesest ja vastas rahulikult.

«Heleene tahtis mind tooliga lüüa, mina aga tõukasin tooli tagasi ja siis läks toolijalg temale pähe.»

Ei olnud see mingi asjaolude ilustamine. Tüdruk ütles nõnda, nagu asi oli olnud. Ja ta ei santinud oma pilguga nõusolekut, vaid väike küsimus seisis silmades, kas mitte liiga hukka ei mõisteta seda enesekaitset.

Et oleks mõni poissmehest minister, mõtles järsku Roel, ja võtaks selle Elli naiseks. Vaat kus oleks representaabel, uhke ja rahulik omas loomulikus lihtsuses. Ja ei raseeriks oma kulme, seks on tal liiga palju maitset ja . . . kaunidust! . . . Roel naeratas oma mõtte üle, ja siis julges ka Elli naeratada, kuid natuke kurvalt.

Roel tõmbas tooli lähemale, istus, süütas paberossi ja küsis siis häälega, nagu oleks ta ise vandenõu seltsiline.

«Kuidas see kogu asi siis õieti juhtus?»

Ellil oli ikka alles voodilina käes ja ta vaatas aknast välja, kui ta seletas:

«Heleene hakkas jälle sõimama ja seekord üsna hullusti kohe. Kisendas nõnda, et oleks üles äratanud härra ja proua. Kui meie preili Meigasega midagi ei vastanud ja naersime, siis võttis tooli. Aga toolijalg läks tal nüüd enesele pähe. Siis hakkas veel rohkem karjuma, lubas tuua konstaabli, ja preili Meigas ütles, et niisugune hull tuleb kotti ajada. Ei teadnud mujal parajat kotti olevat, läksin valitsejatoast läbi, päris tasa küll, aga valitseja ärkas. Tõin sinisest toast voodist koti, tegin pööningul tühjaks. Ja siis hoidsin ma Heleenet kinni ja preili Meigas tõmbas tal koti üle pää.»

Elli jutustas seda vaikselt nagu mõnda lugu endistest kaugetest aegadest. Ja Roel ei saanud, vaid hakkas suure häälega naerma ja lõi enesele põlvele.

«Ja siis,» küsis ta, «ja siis? Siis köitsite koti kinni.»

«Ei köitnud kinni midagi. Niisama tõmbasime koti temast üle. Kott ju palju pikem kui tema.»

«Mis ta siis kõneleb, et kupja poeg päästnud ta lahti, muidu oleks lämbunud.»

«Niisama ajab... kes koti sees lämbub! Viisime köögiuksest välja, las kisendab siis õues. Ta ei katsunudki kotist välja tulla, hoidis mõlemad käed püsti ja karjus. Me jätsime ta sinna, tulime tuppa tagasi ja panime võõruseukse kinni.»

«Ja mis nüüd edasi?»

«Mul asjad pakitud, meie Heleenega koos elada ei saa. Las härra otsustab või proua. Ma võin kohe minema hakata, mul kodu pole kaugel.»

Roel kustutas oma paberossiotsa öölaual olevas tuha-toosis ja tõusis otsustavalt. Jutt oli lõppenud, seda taipas Elli silmapilkselt ja hakkas lina voodile laotama. Roel aga läks üles otsima prouat.

Proua oli juba kontoris ja Roel kuulis teda ütlevat:

«Ma ei taha enam kannatada tema igavest kisendamist.»

Makske temale välja, mis temale kuulub. Õhtul viib kutsar ta jaama ühes preili Paaleniga.» Ja siis Roela poole kahetseva õlakehitusega: «Ta on ju hüsteeriline, aga siiski... ei jõua kuidagi enam välja kannatada tema kisa-misi.»

«Kas ta siis alati on niisugune?»

«Ühtelugu käivad niisugused hood tal pääle,» vastab proua tüdinult. «Ma sõidan ülehomme linna... lastele ka vaja pesu viia... siis otsin uue virtina.»

«Jah, asi on nõndamoodi, et kahju küll. Aus ta on ja tunneb oma tööd,» ütleb valitseja, «aga ei ole parata midagi... võid ei tarvitanud ta neljandikkugi sellest mis Minna.»

«Teie ikka oma võiga,» naeris Roel, «leidub veel teisi, kes pole nii maiad või pääle.»

«Ega's ta ise ei söönud,» naeris ka valitseja, «tassis laiali... helde süda oli... Kord oli kõrvale pannud veerand lehma oma sõbrannadele külas, aga ma sain jaole.»

«Jah, valitsejal jälle omad mured,» lausus Roel ja läks prouaga koos saali. Sääl istus preili Paalen ja luges Vicki Baumi Hollywoodi romaani.

«See kõik on õieti nõnda võõras, härra Röööl,» ütles ta, «need hirmsad kired ja kõik nõnda... nõnda tõkketa ja pidurita... ma seda küll ei mõista.»

«Eks?» tähendas mööda minnes Roel. «Ei mingit kannikest ja meelespead sohvapadjal.»

Preili Paalen vaatas temale arusaamatuses järele.

«Miks nii sapine?» küsis proua eeskojas, valmis treppi mööda üles minema.

«Ah, solkisid ära ilusa pühapäeva,» vastas Roel. «Ja ma olen preili Paalenile vähemalt pool tosinat korda ütelnud, et mu nimi on Roel ja mitte Röööl. Nüüd lähen jalutama.»

«Kas te palitut ei võta?»

«Täna ju nii soe.»

«Kuulge, kuulge,» hoiatas proua.

Aga Roel astus välja kuuevael.

Välistrepi ukse käimist kuulis suur hundikoer talli ees. Ta valvas aina seda ust. Ja tuli nüüd suurte hüpetega. Kusagilt maja nurga tagant sigines juurde kaks foksterjerit ja nüüd läks lahti haukumine, läbisegi tormamine ja üksteise sabast kinnipüüdmine, et ise olla esimene metsaminekul.

Muidugi, muidugi, säääl on ju lahti kõik, mis iganes võib igatseda koerasüda. Isegi hirvi on, jänestest ning oravatest kõnelemata. Iga päev seesama, kuid alati jälle uus. Ja Roelale tegi meele lahedaks koerte märatsev rõõm.

Miks ütlesin ma õige selle lause kannikestest, mõtles ta ennast pilgates. Kas ma ise parem olen. Nüüd lähen ma vaatama, kas mu omad kannikesed on jalad alla võtnud.

Läinud kevadel, kui ta siin oli olnud, oli ta aiast puhmaste alt välja kaevanud ehtsaid parmakannikesi. Siin aias levivad nad peenralt puhmaste ja puude alla. Miks ei peaks nad levima ka metsas? Poolvargsi oli ta toonud labida ja näinud vaeva lillede pikkade juurtega. Et need ei rebeneks ja et jääks küllalt külge omamulda.

Aias võis ta talitada labidaga, sellest ei olnud midagi. Aga metsa minna labidaga, seda ta hästi ei julgenud. Mine tea, mida mõtlevad moonakad ja mida arvab puusepp, kelle töötoast ta peab mööduma. Neile võib ju paista kentsakana, et härra läheb istutama midagi metsa, kuna tavaliselt ju tuuakse metsast ja istutatakse õue või aeda. Nii siis võttis Roel paberrossikestade karbi, pani taimed muldaga sisse, seda võis niisama võtta käenlasse, sellest ei teadnud keegi midagi arvata. Võttis ka Keerde jämeda jalutuskepi, millel all otsas oli väike labidasarnane tera — tont teab, milleks põllumeestel niisugust vaja, — ja patseeris metsa poole. Säääl oli tal juba valmis vaadatud väike nõlvak metsakraavi kaldal, kus parajalt päikest ja parajalt varju noorte kaskede all ja kraavist küllalt niiskust — las kasvavad siin. Ning nüüd oli vaja minna vaatama, mis neist neljast taimest on saanud.

Proual oli päris õigus, et oleks võinud võtta midagi soo-

jemat ümber. Vähemalt kerge mantli. Metsas on ju veel viirude kaupa lund. Madalaks ja kõvaks sulanud, hää sel-
lel kõndida, aga jahedavõitu, ajab välja karedat hõngu.

Kraavikaldale jõudnuna ei mäletanud ta enam hästi, kuhu ta oli istutanud. Sammalt oli sinna kasvanud ja pikka rohtu, mis koltununa paistis lämmatavat igat teise rohelise taime tärkamist. Roel urgitses kepiga sambla ja langenud ning lume all vettinud lehtede prügis, ei leidnud midagi ja oli pettunud ja kärsitu. Kerge ohkega keeras ta sügavama metsa poole, jõudis välja veeruni, mis oli vastu lõunat ja üsna kuiv. Sää! samblal oli hää kõndida, isegi kännu otsa võis istuda, sest siin oli soe.

Eespool raiesmik, mille noored kased ja haavad käisid õrnheledate joontena ülespoole, kus juba tihenes urbade ja tekkivate pungade värv punakaks auruks. Tundus, nagu suriseks mahl tüvedes ülespoole. Ja kuused selja taga kohisesid pehmelt ja töötades, et heida kas või siia samblale ja uinu selle laulu kaitse all. Mõned pajud eest tihnikus olid oma hiirekarva sametistest urbadest kohati juba välja ajamas kollast õietolmu. Varsti on selle ümber sumisev tiivuliste tantsiv parv, mõne päeva pärast juba. Vint on alles tulemata, aga see päris varajane lind, keda Roel veel kunagi polnud näinud, kuigi vägisi oleks tahtnud silmata, see oli ka siin. Linnas oli ta juba kuu aja eest teinud oma tsilk-tsolk-tsilk-tsilk-tsilk-tsolk-tsolk-tsilk lakkamata ja nõnda vaimustatuna oma vähenõudlikust viisist, et naeru ajas pääle.

Nende kannikestega oli küll nõnda vist, et neid oli liiga vähe. Vaenlasi liiga palju ja pikapääle need lämmatasid. Tuleks vist kaevata terve peenar, tuua kaasa neile kodumulda ja siis istutada paar tosinat taime. Panna siis asuma, nagu kunagi asunikke, ja võtta tükk aega hoole alla, siis vast panevad vastu. Võitlevad ju taimed taimedega, loomad loomadega, inimesed inimestega.

Kelle pärast need naised sää! õige peaksid võitlema? Ei ole ju õieti kedagi näha, kes võiks tulla arvesse. Heleene

lõhub vist vaistlikult oma kadunud võimaluste pärast, oma läinud nooruse, oma õige aja pärast, mis ammu möödas... Aga preili Paalen ei võitle üldse mitte. Või on tema alistumine ka mingi võitluse vorm, mingi laad, mis kellelegi peaks meeldima? Peaks tulema kusagilt mingi teoloogia kandidaat, kel on laiad kõrvad, kes on verevaene ja kelle ninal on kalduvus alati niiskeks minna. Kel ei ole usaldust oma maiste võlude suhtes ja kes kõneleb kaunist hingest. Siis jääks preili Paalen küll kuulatama ja tõstaks ka oma hingelise pilgu, vaataks tema vesihallidesse silmadesse ja nad paneksid oma käed siis kokku...

Võiks aga olla ka mõni suurtalunikust poissmees, kelle igatsus muusika ja ilusate väljaõmmeldud laudlinade järele läheb viimaks talumatuks. Miks ei võiks leiduda ka niisuguseid? Inimesi on ju väga mitmesuguseid. Ja siis peaks tulema vaid juhus appi, et nad näeksid üksteist ja see mees kuuleks kord kuupaistesonaati, mängituna preili Paaleni kaunitelt kätelt! Ja tal on tõepoolest ilusad käed. Ning mees võib ju muidu olla väga korralik ning arukas, ainult et temast on pidanud saama taluperemees ja mitte viiuldaja. Küllalt on talente, mis ei saa hakata elama, sest ümbrus ja olud lähmatavad nagu raudhein kannikesi.

Roel tõusis ja tegi koerte pärast veel väikese tiiru. Nad vahtisid nii ootavalt. Kõndis mööda raiesmikust läbi viivat teed, mis oli tõmbunud juba kuivaks. Mullustes rattarööbastes oli vaid kohati vett, lähedal sügavsini, eemal nagu helkivat kelta. Oli hangesid kuuskede varjus, mis ulatusid lagedate kohtadeni ja olid sääl sulanud loikudeks ja tiikideks uskumata raskes lillas toonis.

Allikoja külavahetele jõudes käänas Roel siit maantee poole, mille mõlemal pool ääres nurmede vahel seisid väikeste vahemaade taga uued asundustalud. Need olid olnud kõik enne Keerde põllud ja sääl metsa taga hallide katuste rea all elasid endised Keerde rentnikud. «Inimene peab ometi elada saama,» oli Keerde ütelnud, kui sinna

kohe alguses tekkis puudus majja ja tema siis abi andis. Nagu enese vabanduseks oli ta seda ütelnud, see mütsakas mees, kellelt võeti, mis andis võtta, kel aga hing oli ikka *grand seigneur*'i oma.

Kõrgelt maanteelt oli mõis näha kogu omas laiuses ja rahus. Veetorni tuuleratas käis aeglaselt ringi, nagu vastu lõunat, kuhu päike hakkas aegamööda kalduma. Orust poe korstnast tuli suitsu ja see keeras end vastu männikunõlvakut maha. Kevadist sooja vihma oleks vaja küll, värskendaks jää all kannatada saanud orast.

Iga sammuga tihenes mõisa kukkede kiremine, segas end löökeste tiriliriga, mis paistis tulevat kõikjalt taevast, ilma et midagi oleks näha olnud. Peab vist muretsema prillid, mõtles Roel, poisikesena võisid vahtida üles, kuni pisarad tulid silma, aga nägid ikkagi ära, kus kohal see lärmi tegev täppekene väristas.

Kuivatusrehest mööda seekord. Ikkagi jälle teine tee. Ja siis nägi ta tõllakuuri ees kutsarit, kes määris hobuse-riistu rasvaga.

«Sõiduks läheb jälle jah, härräkene, mis muud kui Juhan aga sõida,» tegi kutsar juttu.

See oli väike uhkeldamine ametiga ja selle tähtsusega. Juhan oli põline kutsar, kel oli palju ametioskust ja vist isegi mõnda ametisaladust. Vähemalt näis nõnda. Aga sõita võis ja tahtis ta päevad otsa. Ja kui sai veel sõita nagu kord ja kohus, kaks hobust ees ja kõrge toolvankriga, siis oli tal mõnus. Ta unistas ikka sellest, kui tuleks kord mõni suurem külaline, siis paneks neli ette ja sõidaks jaama vastu. Ei ole nüüd enam endised ajad. Vaat kus Vladimir, see suurvürst ikka, sõitis Karula Elmersti manu, vaat kus siis «ollid kutsari ja obese». Nüüd pole enam kutsareid, välja surnud see seisus nagu valitsejadki — ei tea, kas on veel üle terve maa paarikümmendki? Noh, võib olla vahest nelikümmendki, aga kus ennevanast, kutsarid koos, kihelkonna pääle üksi nelikümmend.

Roel astus tõllakuuri, osalt huvi pärast, osalt, et näi-

data Juhanile osavõttu tema tegevusest ning alast. Jahe tallikuuride lõhn oli temale ninna jäänud lapsepõlvest saadik ja miskisugune ebamäärane tunne, nagu peaks niisuguses poolpimedas ruumis olema ikka midagi uut või salapärast. Naha ja tókati ning vankrimäärde lõhn oli temale nagu muusika mingist kunagisest, ammusest, kuigi ta teadis, et tollakuuride külm niiskus pikka viibimist ei luba ja et päris mõnus on astuda jälle päikese kätte.

Jah, oli kõik veel alles: kaks kõrget jahtvankrit, teine natuke raske, suur tõld, mida enam palju ei tarvitatud, see igivana vassuk — Roel ei mäletanud üldse mitte, et niisuguse saantõllaga kunagi keegi üldse oleks sõitnud, — saanid, pikkvanker, inglise sorid. Ja kuljuseid ripub varnas. Nendega sõitmine ei ole ka ammuilmas enam moes. Kutsari hõbedaste nõopidega mundergi ripub sääl — ega ta seda kunagi enam selga ei tõmba.

«Kui teeks õige kord pikema sõidu, ärräkene. Laseksime välja kas või Pärnuni, inglise soridega. Nüüd küll künnüaig varsti hoon, aga kolm obst jääb ikka vabaks. Ega mõisaärrä ei keela, proua võiks vaatme minnä sugulisi, sõidaksime Väändrasse...» Kutsar unistas jälle.

Roel ei olnud põhimõtteliselt vastu: miks pidi ta rikuma teise unelmaid?

Kui ta kõndis nüüd aia poole, et minna tagatrepist oma tupp, nägi ta Heleenet tulemas kupjatare poolt. Tal oli võidukas ilme näol, ta naeratas rõõmsalt ja läks köögiuksest sisse. Nüüd olid tal seljas toredad pühapäevariidid, jakk eest oli tikitud ja kaetud jetiga, värvid kärejad ja kirjud ning soeng väga korralik. Ei midagi enam sellest sassis ja äranutetud vihasest õnnetusest — Heleene oli jälle rõõmus ja rahul maailmaga.

«Valitseja lubas mulle palga välja maksta,» ütles ta Roelale, «siis sõidan ma ära.» Ja ta kihistas nagu laps, kel on tehtud kingitus, mille osaliseks teine paha laps pole saanud.

Jumala eest, ta on totakas, mõtles Roel. Ning ta ei tead-

nud, kas oli tal alles praegu tulnud see tunne, või oli see tal olnud alati, et Heleene kolp on kuidagiviisi kitsas ja kõva. Nagu press, mille sees ei saa mõtted areneda, end liigutada, ja mis välja tuleb, on ilmaaegne. Nagu lihmasin, mille nuga on läinud nüriks, ajab välja vaid veidi vedelat, aga liha jääb kõik sisse ja keerleb päale ümber võlli. Tee siis kotletti!

Omas toas kuulis Roel ju taldrikute klõbinat. Õige jah, veel pool tundi, ja siis ongi lõuna. Metsaskäimine võttis ikka aega.

Kui hiljem saali läks, nägi ta läbi paakil oleva kontoriukse valitseja selga. Ja teisel pool lauda seisis poolõnneliku, pooljonnaka näoga Heleene, käed risti kõhul. Kuid siiski ülekaalus triumfeeriv hoiak.

Loll, päris loll, mõtles Roel. Neil kõigil siin omad toad, ilusad, valged, lilled akendel, vabad pühapäevad, vabad öhtud, isegi öhtupoolikud, korralikud palgad, hää toit — ja see ogar läheb nüüd minema nagu paradiisi. Ja mis teda ootab? Aga ei maksa vist haletseda kedagi: igaühel on oma vastumürk olemas maailma raskuste vastu, seisku see ka nende omas puuhalulises rumaluses.

Preili Paalen oli ikka veel oma raamatu juures ja ta palged õhetasid. Ta küsis vaid, sest peab ju olema viisakas, kas oli jalutuskäik kena ja kas õitsevad juba ülased. Linnas turul olevat juba müüa. Nimelt kas nad ka siin juba õitsevad, sest igal pool ei ole ju ilm olnud ühesugune. Tallinnamaa näiteks olevat julgesti kaks nädalat taga Lõuna-Eestist, vähemalt poolteist. Ja linnas, majade varjus, sääl olevat sirelite pungad juba niia suured ja paksud.

Ta võiks parem wait olla, tundis Roel. Nii aetakse maailm täis mõttetut häält ja kõminat ja sisu ei ole ei mingit. Ja ta vastas, et olevat kuulnud küll sellest, mida rohkem põhja poole, seda hiljem tulevat kevad. Aga sügis tulevat selle eest varem.

«Nüüd te jälle pilkate,» naeris preili Paalen lapseliku

rõõmuga, nagu oleks ta teinud leiutuse. «Kas teie ei saa ka kord kena olla ilma ironiseerimata.»

«Aga ütelge ometi ise päris tõsiselt: miks on teil vaja kõnelda mulle ülastest, mida müüakse juba linna turul? Mis tähtsus on sellel, et sinililled õitsevad ühes maakonnas varem kui teises ja linnas mõnes pargis tuule- ja külmavarjus veel varem?»

Preili Paalen vaatas seda meest, kes oli õieti nõnda inetute, kandiliste näojoontega, et nad mõjusid lausa huvitavaina. Hallid, püstisoetud, lühikesed juuksed olid nagu siili okkad, kohati laigulised, nagu oleks koid sees käinud. Nina väike, lõug tugev, aga kulmude puhmaste alt vaatasid hallid elavad silmad, mis mõnikord nagu... nagu... paitasid. Aga nõnda üleolevalt, ikka nagu pilgates... preili Paalen ei osanud enesele õieti aru anda, mis oli nende silmadega. Teinekord võisid nad vaadata nõnda, nagu ei oleks sul riideid seljas, aga siiski jälle nii nagu mõni arst. Jube oli küll, kõdisarnaselt jube, tundsid end abituna ega jäänudki muud üle kui alistuda. Sest seejuures oli see härra Röööl siiski häätahtlik, tundsid kohe, et ta on, olgugi ta mõnikord nii sapine, teinekord jäme.

Aga seekord vaatasid ta silmad pea kurjalt. Ja nüüd tuli parem olla leplik.

«Teil on õigus, härra Röööl... pardon, härra Roel,» — preili Paalen nägi, kuidas teine kehtas kannatamatult oma tugevaid õlgu — «meie seltskonnas harjud nõnda ära tühipalja konversatsiooniga... mõnikord on otse naljakas, kuidas ei taheta hetkegi vaikust... jah, oli rumal küll minust... aga ei olnud ju käepärast midagi tõsist... ja Vicki Baumi raamatu üle teie ei tahtnud ju kõnelda... ennist.»

«Ei taha ka praegugi. Miks kõnelda teiega inimestest, nagu nad säääl raamatus on, inimestest, keda teie ometi ei taipa, sest nad on ju hoopis teise ümbruse ja aja lapsed...»

«Aga ma püüaksin mõista.»

«Mis te sellest saate? Teile on võhivõõras ikkagi see

filmidiiva, kes on tulnud kusagilt Rumeenia mülkast ja saanud suureks ning nüüd armastab oma «puijut» nagu emalõvi, ja see «puiju» põletab oma elu läbi nii kiirelt ja otsustavalt, sest ta on juba tühjaks imetud kõigest... ah, mis ma teile ikka kõnelen. Muide... huvitav, alles praegu märkan ma, et puiju, seda kirjutatakse küll igrekiga p... u... y... j...u, see on ju sama mis meie poisu, kõlab samuti. Ka meie peiu. Vaja kõnelda mõne lingvistiga. Teie aga mängige parem klaverit... teate... «Carmeni» uvertüüri, selles on nii palju hoogu ja julgust ja tuju, et muudkui hakka ise kohe pihta.»

«Pihta? Millele?»

«Noh, lõunale näiteks. Nägin, Elli tõi keldrist pörsaribisid. Pörsaribid ja hapu kapsas... aga nii hilja sõime hommikust, kahju oleks, kui pole isu. Mängige mulle «Võitlusse astu, toreadoor», mis?»

«Aga ma tahaksin teiega siiski kõnelda. Selle raamatu üle nimelt.»

«Oleks teie ennist ütelnud umbes nõnda: «Nii võõras on see kõik selles raamatus ja mul on raske mõista, kuidas need inimesed võivad nii talitada tõketeta ja pidurita», vaat siis oleksin ma teile vast võinud seletada, miks mõned inimesed on niisugused, teised teistsugused. Sisuliselt vist küll tahtsite ka pikemat juttu sel teemal, aga teie vorm oli teine. See oli kohe eitav. Ja õieti kardan ma ka, et panete mulle ette küsimusi, mis on kirm ja kas pole mitte kenam puhas ja vooruslik armastus.»

Preili Paaleni silmad läksid niiskeks.

«Säh sulle,» ütles nüüd Roel kahetsedes. «Minge nüüd oma tuppa ja tõinake, jah?»

Ja ta mõtles: nii süüakse siin üksteise närve. Embakumba, kas tapab tema mu närve oma ebaehtsa olekuga, ja ma hoidun eemale. Siis on ta haavunud ja kurb. Või aga tapan ma tema närve oma jõhkruusega. Elli tapab Heleene närve, Heleene tapab proua närve, proua tapab

siis Keerde närve... tont võtaks neid kõiki! Palju neid päälegi siin! Üldse liiga palju! Selles see viga seisabki.

Aga preili Paalen ei nutnud. Ta naeratas selle kramp-likkusega, mis teeb harjumusest jooned sügavaks ümber suu, läks klaveri juurde ja hakkas mängima «Carmeni» uvertüüri. Ütles preludeerimise juures üle öla:

«Aga pääle lõunat ajame siiski juttu, eks?»

«Ajame pääle, ajame pääle, hää küll... aga pidage siis vaos oma närvid.»

Lõuna möödus tavalises harmoonilises tujus. Teenijatevahelist draamat ei puudutatud. Võib-olla ei teadnudki preili Paalen sellest midagi. Valitseja kõneles, et sõidab metskonda sünnipäevale, preili Meigas lubas minna koolimajja pidule ja Roel arvas, et temale kuluks ära päälelõunane uinak. Kevadine õhk ja vara üles tõusnud. Preili Paalen kahetses, et peab õhtul sõitma, aga tal juba homme hommikul vaja platsis olla, pere ootab ning kostilolevad koolilapsed. Keerde lausus, et ta võivat ju väga hästi jääda ööseks, kui ei karda vara ülestõusmist: Juhan viiks hommikusele rongile.

See oleks ju taevalik, rõõmustas preili Paalen ja tema silmad särasid päris loomulikult. «Teie ei usu, kui hää on siin magada, kus mitte keegi ei vaeva sind veel hilja õhtulgi oma kooliülesannetega. Teate, ma teen seda ju hää meelega, lapsed on ju usaldatud sinu kätte, aga mõnikord tahaks tõepoolest olla vaba.»

Nii siis jäigi.

«Õhtul teeme muusikat,» lisis preili Paalen, «ja üldse on siin nii väga armas olla.»

Roela uinakust ei tulnud midagi välja. Ta lamas voodis, pää risti kätel, suitsetas ja mõtles. Mõtles, mis asja on tal õieti selle preili Paaleniga. Aga nagu kisub. Kes kisub? Midagi preili Paalenis. Ta on loll, see on õige. Aga õieti pole seegi õige — ta ei ole mitte loll. Teeskleb aga kogu oma eluaja. Sellepärast, et teda on nõnda õpetatud ja nii pidevalt, et ta seda õigeks peab. Peab omaks õigeks loo-

museks olla nii taltsas. Kuid mis on temal, Roelal, asja sellega, kas ta on taltsas või mitte. Ja ei ole ka õige, et kisub midagi preili Paalenis. Ka temas eneses kisub. Kisub ütlemata midagi, kisub nagu teda võtma kinni mõlemast käsivarrest ja säädma teda jalgadele ning ütlemata: kõnni nüüd, nõnda peaks käima su tee.

Kahju on temast. Roel saab aru, et tal on kahju sellest kasutust elust. Kuid mis kasu saaks teine sellest, kui ta elaks nõnda, nagu see on tema tõsine loomus? Et ta võtaks illegaalselt seda, mida ta ei saa legaalselt kunagi. Et olgu siis päris haruldane õnnelik juhus.

Kuidas temale anda seda veendumust, et nüüd veel on aeg, muidu on hilja. Nüüd on ta veel kaunis. Ja kuidas koristada eest kõik need tõkked temas eneses?

Roel hakkas tundma pea preesterlikku viha, ja see jutt, mida ta mõttes ajas preili Paaleniga, oli täis veendunud paatost. Ta mõtles kõnelda selgelt ja siiralt, et miks raiskate end mingisugusele näilisele elule selle asemel, et saada täisvereliseks naiseks. Muidugi ei saa teie mitte palju ka sellest, aga vähemalt ei ole teil enam alaväärtuse tunnet. Teie ei tarvitse enam mängida plikat ja teeselda rahulolu. Ka rahulolu tundagi omast küündimatusest on lodev patt.

Ja kui õige nagu kujur voolida näiliselt tema keha, kätega nagu käia õhuski ümber tema vormide ja küsida, kas pole kahju, kui see kõik närbub jõude ja tuluta, valuta ja väikesegi rõõmuta, kas see vahest ei vanguta mõnda juba vankumas olevat tõket? Ja siis saab ta vaadata kord silma teistele inimestele selle naiste teadva pilguga, milles on nõnda palju rahulikku üleolekut.

Aga kuidas sa kõneled niisuguse inimesega, kes on nii väga teisest ilmast. On alles sellest ilmast, kus viimaks ohatakse: kui ma teaksin, et te mind armastate... Taevast halasta, ta tuleb toime sellega, et õhetab õnnest nagu kirikhärra tütar; et lugege kõik mu näost, mis on sündinud või on sündinud.

Tee temale selgeks, et kas küsis see filmidiiva midagi armastusest enne, kui ta hakkas tõepoolest armastama. Et sa tarbekorral oleksid vaid rüütel, nõnda-ütelda teejuht. Kuid ka vaid sel korral, kui ta ei riku taju mõne kohatu lausega, et kuni surmani, igavesti, aamen!

Ja tõepoolest on see ju ka pööret sünnitav, murrangut raksatav kogu organismis. Needki, kes end kaua juba mõttes ette on valmistanud, ei saa sageli jagu oma tunnete tormist. Neid kirju siis, neid palveid kohtamistele, seda nuttu! Oh ei, parem eemale, kaugemale eemale niisugustest kavalerlikkustest.

Kuidas ta eile nii lihtsameelselt lausus laua juures: «Kuulsin teid kõhimas öösel ja oigamas, peaaegu pidin hommikumantli võtma ja tulema vaatama, kas olete haige.»

Üle vahetoe kuuleb kõhimist ja oigamist. Ja niisama muudkui tahab tulla. Looks seisukorra, et tont teda võtku. Ja siis oleks tarvis vaid mõnda kergemeelset lauset, ning ta ei saa end pidada, tema vaene ja tühi elu on läinud selle lausekesega nii rikkaks, et vaja ka teistele jagada oma õnne... prouale, jumal teab kellele veel.

Aga muidu ei olnud see lause laua juures sugugi halb. Mõne teise suust oleks ta tähendanud, et puhta inimestastuse ja samariitluse pärast peab mõnikord ette võtma käike härra tuppa, kes pole su mees. See panekski õieti kõhima ja mõlemad teavad siis ka, mida nad tahavad. Aga see preili Paalen on tõepoolest kindlas veendumuses, et tahab tuua kummelited. Ja nüüd tuleb võtta tõepoolest rohtu, et mitte kõhida. Muidu ilmub öösel ja siis... siis tule veel majja vaatama, kuidas kasvavad su kannikesed!

Roel ajas end energiliselt istukile, vilistas enese ergutuseks, et mõtteid viia hoopis mujale, ning asus siis kirjutuslaua juurde. Oligi mõni kiri kirjutada.

Esimese oli ta lõpetanud ning alustas teist, kui kuulis preili Paalenit tulevat. Ta imestas oma järsku tekkinud ärevuse üle, hüüdis koputamise pääle sisse ja sääli ta siis oligi, natuke kramplik naeratus ümber suu.

«Ma kuulsin, et kõndisite,» ütles ta, «arvasin, et tohib tulla.»

«Tohite väga, istuge sohvale, palun. Kus teised on?»

«Ma ütlesin prouale, et lähen teie juurde. Ütlesin, et meil on juttu. Nad läksid jalutama.»

Tekkis kaunis pikk vaikus. Roel tundis verd valguvat südamesse ja siis aegamööda tagasi. Ta puhus, et jagu saada järsku tõusnud vihast. Ja kõneles siis väga rahulikult, kuigi veel tema hääles pilge värises:

«Hästi tehtud, preili Paalen. Niisiis on meie jutuajamine nõnda omavaheline, et teised peavad minema jalutama. Et meil on täiesti aviseeritud *tête-à-tête*, välja kuulutatud nõnda-ütelda, ja ärgu segagu meid keegi. Valitseja on külas, preili Meigas on külas, nõnda et oleme jumala kahekesi, eks?»

«Ma ei mõista teid, härra Rö-uel, te olete nii imelik, mis siis sellest on, et oleme kahekesi? Nii hääd tuttavad!»

«Sellest on niipalju, et jutt, mida oleksime ajanud, oleks olnud niisama jutt ja muud midagi. Nüüd on ta aga välja kuulutatud eriliseks jutuks. Ja selle jutu tulemuste tähelepanijaks on kutsutud härra Keerde ühes abikaasaga.»

«Mis tulemustest te kõnelete?»

«Teie iseloom ei luba teil ju jääda rahulikuks. Embakumba, kas õhetavad teie palged või teie nutate. Kolmandat võimalust, nimelt seda, et teie ei jagaks oma tundmuste ilmet maailmale, juba olemas ei ole.»

Kuid järsku muutis Roel tooni, nähes preili Paaleni tõesti õnnetut ilmet. Ta ütles nüüd näriliselt:

«Raske on teiega, preili Daisy, ja teil enesel on ka raske. Teate, ma tahtsin kõnelda teiega väga sõbralikult, soojalt päris. Tahtsin võtta teie käed oma pihku ja küsida teilt, kas teie tõepoolest ei saa jagu oma kompleksist ega taha rikastada seda nii lühikest elu kogemustega, milleks ka naised on loodud. Aga ma oleksin seda teilt küsinud hoopis teisel toonil ja võib-olla ka teiste sõnadega. Nõnda et teie oleksite pidanud aru saama, et mina ise

võiksin tulla arvesse. Mõtlesin voodis pikutades, kuidas ma maaliksin teile enesele ette teie kasutatud kaunidust, kuidas ma õhus joonistaksin teie pehme ihu kontuure, vaadake nõnda, ja kuidas ma hoiaksin oma käsi nagu kari-kaid, millesse peaksid vajuma rasked kobarad, vaadake nõnda, aga nüüd ma teen seda teisiti, hoopis teisiti, paraku. Ja oleksin teilt küsinud, kas teil on siirust ja tahet loobuda kestvuse nõudest ja leppida vaid väga ajuti-se, kuidas pean ma ütleva, noh leppida... introduct-siooniga. Jah, nüüd olen ma küüniline ja toores. Ja tean, et mul vägagi oleks võimalik olnud ilusate pettuste ja valedega teid sinnamaani saada, kuhu teie õieti ise tahate, peate tahtma, sest teie välimus ja hing ei kõnele askeesist, ainult teie sõnad ja teie viis. Aga ma ei taluks neid taga-järgi, ka mitte petmise etteheidet.»

Ta kõndis mööda tuba, käed risti seljal, ja vaikis tükk aega. Astus siis jälle preili Paaleni ette ja ütles tasa:

«Või on siiski võimalik, et... et ma kõhin,» ta naeris äkki ja läks kohe tõsiseks, «ja teie unustate ilma ees pääle seda kõik, olete edasi minu vastu nagu kõikide teiste inimeste vastu?»

Preili Paaleni näkku tõusis raske puna. Ta vaikis. Ja ütles siis päris lihtsalt:

«Oli aeg, kus mul oli väga raske enesest võitu saada. Aga nüüd ei ole see enam nii.» Ta tõstis oma pilgu Roela silmadele ja ütles vaikselt: «Mulle pole niisugune... ette-panek esmakordne.» Ja lisas hetke järel: «Ma olen süga-valt usklik, see aitab õige paljust üle.»

Vaikus toas läks nii pikaks, et ta tundus külmana.

«Jah, siis küll,» ütles Roel jahedas konversatsioonitoonis, «siis muidugi.» Järsku oli preili Paaleni veetlevus kadunud, jäljetult. Ning Roelal tekkis tahe valjult enese üle naerda, päris lahti pahvatada verise enesepilkega. Ja ta tundis imeselgelt, et ka tema ise oli preilile nõnda vöö-raks läinud nagu kõige võhivõõram. Aga selle asemel et naerda, istus ta preili Daisy kõrvale ja lausus:

«Seda ka veel, et tuleks juurde pühaduse teotamine. Kas olete lugenud hullu Bombergi? Jah? Teate seda kohta, kus ta esimest korda on tõepoolest hull armastusest. Ja armastatu on Roomas üles kasvanud, range katooliklane, aga on andumas, kuid lööb enne vagalt risti ette. Ja siis oli Bomberg järsku külm kui jää. Ütles midagi väga jämedat ja preili jäi armastuseta seks puhuks ja Bombergi suhtes.»

Preili Paalen tõusis. Tal oli abitu ja vaevatud nägu.

Ka Roel tõusis. Ulatas temale käe ning lausus tõsiselt:

«Kunagi teate ka teie, et möödus midagi, mis oleks võinud olla väga tähtis. Aga seegi sündmus siin jääb sündmuseks ja kõlab teis järele. Teie teete temast ajajooksul midagi muud, kui ta oli... see on paratamatu, inimese mälu töötab sageli väga iseseisvalt. Kui ta teil töötama hakkab romantiliselt või... või kurjalt, siis oli ta lihtsalt kallaletung. Aga seda ta ei olnud. Ma jään siiski selle juurde, et teie peaksite kellegi leidma. Ja südamest soovin, et teie ei satuks usulistesse konfliktidesse.»

Preili Paalen pani väga tasa ukse kinni.

Kui kutsuti kohvile, ütles proua, et preili Paalen olivat otsustanud sõita siiski õhtul.

«Jah,» pöördus preili Paalen Roela poole, «südame-tunnistus siiski ei lubanud jääda. Kui sa tead, et lastel mõni matemaatikaülesanne pooleli ja nad ei oska, ootavad ja ma ei tule... ei, parem sõidan siiski.»

Seda ütles ta päris loomulikult.

Kuni ärasõiduni istuti raadio juures. Preili Paalen ei olnud ei kramplikult rõõmus ega polnud ka nutnud. Ta oli üsna mõistlik inimene, leidis Roel. Ja hakkas tundma lootusrikast rõõmu: vahest kujuneb ta veel.

Siis tuli Leena ja ütles, Heleene tahtvat härra Roela jumalaga jätta. Ja sääal ta siis seisis kontoris, kirju, lilledega kübar pääs, ja lõi patsi, lõi tõepoolest patsi nagu igivana kamraad!

«Vast saame ilmas veel kokku, hihihii, jah, elage siis hästi sedapuhku, jah, härra Roel, ja kõige paremat.»

Vanker hakkas eemalt juba tühisema, kapjade plagin lähenes akendest mööda ja katkes trepi ees. Roel aitas preili Paaleni palitusse. Mingisugune haihtuv hellus oli tema hoolikuses, millega ta kinni nõõpis palitukaeluse. Kuid jumalagajätt oli samasugune tavaline nagu alati.

Poolpimedas helendasid Heleene värvid kutsari kõrval kõrgel pukil. Tema taga kadus preili Paalen kaasa-sunnitud karunahksesse kasukasse. Ja kadus ühes plagi-naga ning rataste vuraga pimedusse vanade pärnade vahele, mille ladvas kõrgel kohises varakevadine tuul.

Ja tuul kandis kandle ja harmoonika helisid siia kooli-majast, kus tantsisid preili Meigas ja Elli ja kus oli palju noorust.

«Preili Paalen õpetas mulle uue pasjansi,» ütles proua Keerde ja läks trepilt sisse. «Noh, varsti on ka lapsed kodus,» lausus ta nagu enesele.

Keerde sammus omal kõhkleval viisil temale järele, köhatas, sest tal oli tunne, nagu peaks ta midagi selle pääle ütlema. Aga tal ei olnud midagi ütelda.

Roel tõmbas sügavalt õhku. Midagi oli kadunud, möö-dunud, mil nagu oleks olnud elamuste väärtust. Aga ker-gendusetunne oli suurem. Ta kehtas üht õlga ning läks vaatama uut pasjanssi.

Vana Leena seisis veel natuke aega trepi ees all häma-ras ja kuulatas, kuidas vankrivõrin kadus aegamööda. Ta ohkas, ei teadnud isegi mitte mispärast. Siis tuli ta üles ja keeras trepiukse lukku.

KAHEVÕITLUS

Hendrik Voorelt võitles alatise ja jonnakalt püsiva tahte vastu pääd pöörata ja tagasi vaadata, kas keegi selja tagant tuleb. Ta teadis ise juba ammu, et niisugune jubedustunne ja kartus ei ole mitte midagi muud kui üleväsitatud keha loomusunniline hirm. Närvid olid jälle nii haigeks joodud, et väiksemgi kõpsak heidutas. Ja ta heidutas ikkagi vaid sellepärast, et kogu organism tundis end abituna, oli kõik jõud välja andnud, nõnda et enesekaitseks mitte palju enam järele ei olnud jäänud. Iga kõnetamine oleks valus olnud, sest vastamine oleks teinud vaeva, isegi lihtsamagi lause kokkusäädmine oleks nõudnud pingutust juba sellepärast, et häälgi oleks värisenud ja oleks nõudnud hoovõtmist, enne kui ta sõna oleks kuulnud ja poleks langenud kokutamisse.

Kõnnitee asfalt oli pehme nagu samet, samm temal tundus nagu vaibal. Närvid oli säääl kohal tuimaks joodud, kuna nad olid üliõrnad ülemisel kehal, ümber rinna ja südame. Miks õieti niisugune vahe ühe ja sama põhjuse juures? Voorelt imestas kergelt, miks ta seda ei teadnud. Mõtles, kui ta välja on puhanud ja tasakaalu jälle kätte on saanud, Rootl küsida. Aga vist ei tea Roogi, nagu ta üldse palju ei tea. Mida teab õieti praktiline arst, kel ei ole praksist ja kes ülikooli lõpetas hädavaevu suurte joomiste vahel! Selle vähesegi rüüstab ta narkootiliste ainetega.

Õieti käis see Roo küündimatus Voorelti seniste veendumuste vastu, et kõik rängad joojad on andekad ning eluküllased, jõurikkad inimesed ja suure huvideringiga.

Niisugust veendumust peab revideerima. Roo oli andekas, see oli õige, jõudu oli tal ka küllalt, aga ta andis vaid välja ega hankinud mitte midagi juurde. Selles ju seisiski õieti viga, et Roo mitte kunagi mahti ei saanud lugeda või uurida, sest et ta ju igapäev oli uimas, tema karsketel perioodidel, nagu ta neid nimetas, väiksel, kuid siiski. Ning sellest siis ka tema aastate jooksul ikka kitsamaks läinud huvide piirkond: alati needsamad teemad kuni tüütuseni. Ning enesekontrolli kahanev suund: ei märkagi ta enam, kui palju ta ennast kordab.

Voorelt jõudis kallakut uulitsat mööda juba pea alla kesklinna ning tundis kogu aeg teatava mõnuga, kuidas samm oli kuidagiviisi kerge ja nõtke. Ühtlasi aga teadis ta, et see on ühenduses selgrooga. Niisugune tunne võib olla, kui sul on *fabes dorsalis*. Ja see lakkamata tahe tagasi vaadata ja pää õlgade vahele tõmmata, nagu tuleks selja tagant hoop, see ei ole õieti küll muud kui deliiriumi eelteade: veel paar niisugust päeva nagu senised, siis olen ma ta käes!

Kuid nii kaugele ikkagi ei lasta minna. Mõistus on ju veel valvel. Ja õieti tõrgub keha ka juba vastu. Sa võiksid teda küll sundida, nagu teda sundisid juba paar nädalat, sest olidki juba tüdinud ega tahtnudki enam, aga nagu oleks vaja olnud jonnida, kas peab süda vastu ja kes on tugevam, tahe või vastupuiklev organism.

«Ning siis algas jälle see kolmekümnepäevane lakkumine,» ütles Knut Hamsuni kangelane romaanist «Sügis-tähtede all». Kuid ka tema pidas piiri: kolmekümnest päevast aitas. Et siis jälle edasi rännata ja vaadelda seda teist maailma, mis on väljaspool seda huvitavat ja põnevast mängu noateral, kumb kumba võidab.

Kes on õieti need võitlejad, kes nii hingeldades heitlevad ühes ja samas isikus? Nii raske on seda seletada, aga nad on olemas. Mis imelik hammastekiristamine see õieti on iseene vastu, et annad enesele vihaselt leili juurde, ikka juurde, ja vaatled ise, kas jääd alla või mitte. Kes

on õieti see, keda alla tahetakse saada? Nagu oleks veel keegi kolmas olemas, kes kritiseerib, ässitab ja siis hiljem nagu erapooletu vaatleb, kumb kummast võitu sai.

Kuid ei ole ta mitte sugugi külm vaatleja ja hindaja: ta tunneb häädmeelt, et Atlas oli maas, aga ajas end jälle püsti, sest sai maalt jälle uut jõudu. Ja kõnnib nüüd sametpehmetel taldadel juba kesklinnas.

Muidugi mõista ei ole ta veel vormis, muidugi mõista on heitluse väsimus veel veres ja laseb tunda end kuidagiviisi süüdlasena või võlglasena teiste inimeste ees. Ning neid tuleb vastu nii palju. Nad on tülikamad veel kui varem. Ja sa kardad neid. Sa teretad võõraid, keda sa vaid siin-sääl oled näinud, kuid kellega sa veel kunagi sõna ei ole vahetanud. Sa kahmad ruttu kübarat, nagu solvaksid sa muidu. Sa tead siis, et see küsiv ja üllatatud pilk oli õigustatud. Ei, vormis sa ei ole ja ei võigi veel olla, kuigi oled maganud või õieti püüdnuð magada kaks-kümmend neli tundi. Kõik oleks ju varsti korras, kui saaksid end põhjalikult välja magada, rahulikult, ilma mõttetute ja hirmutavate unenägudeta.

Milline rumal unenägu see viimane nüüd jälle oli! Või ei olnudki ta viimane, vaid üks neist paljudest, mis painasid ja panid virguma higisena ja hingeldavana?

Reevolti juurde pidi ta sõitma, Reevolt oli ju kirja läkitanud, et tulgu ruttu, sest raamatut ei saavat ilma paranduseta trükkida. Ja ta oli siis sõitnud, maalt kusa-gilt. Oli end leidnud kanakorvis ja vana kõrb Sultan oli ees. Et hobuse nimi oli Sultan, see oli nii endastmõistetav. Ja lund oli nii vähe ja päike paistis kuumalt. Kanakorv ei saanud kuidagi edasi sool, kus kitsas riba vaid näitas endist lumeteed, mis nüüd oli jalaste jälgede jääkelts. Hobune vedas raskelt, aga muidu oli sool paju- ja lepapuhmaste vahel laiguti lund küllalt. Nende laikude üle lendasid lumepääsukesed, lumivalged, kes alati tulevad varakevadeti. Nad vihisesid madalalt ja mõnikord ristis üle tee. Millest nad küll peaksid elama, oli ta mõtel-

nud. Kuni kohe tuli ka seletus: mikroobsetest lumesääskedest... Ja siis tuli kraav, millest hobune ei tahtnud üle minna; ning nii võib rongile hiljaks jääda. On vaja sundida, aga ei ole piitsa. Ei tahakski tarvitada vana Sultani ergutamiseks. Kuid juba mõte piitsast solvas hobust ja ta vaatas kurjalt tagasi ning paljastas suuri kollaseid hambaid. Ta silmavalged läksid suureks ja ta mõtles: «Katsu aga mind keelata, ma teen, mis ma tahan!» Ja siis tõmbas ta oma keha, mis oli rangide taga, peeneks nagu pruuni vooliku ning venitas end rangidest läbi. Seis äkki püsti teel, vingerdas tagumiste jalgadega, kuni need läksid paksuks nagu Heine kuraditel «Simplicissimus». Magu vajus häbematult ja väljakutsuvalt neile tõmpidele jalgadele, mis olid nagu jõehobuse omad. Siis vaatas hobune abitule sõitjale kuningliku kaelakõverdusega ülbelt näkku ja kõndis soole, kust võttis ühe paju-põõsa ja hakkas sellega valssi tantsima. Pildus jämedaid jalgu laias kaares ja vaatas üle öla koketselt kanakorvi poole!

Voorelt leidis, et vaid ühelainsal unenäo üksikasjal oli natuke mõtet ja seost reaaleluga: kiri Reevoltilt. Kuigi ta kirja ei olnud saanudki, vaid trükitöö õpilane oli tulnud ja ütelnud, et härra Reevolt soovivat Vooreltit näha. Muu kõik oli nii eemal kõigest, mis viimastel päevadel oli kõneldud ja kuulnud. Kas oli olnud juttu üldse hobustest? Ja mis mõte oli und näha talvisest teest nüüd suve keskel? Missugused seadused võivad need olla, mis puudutavad ajujuhtmeid ja manavad esile pilte segiläinud tradistiku absurdsemate harude kaudu. Küll needsamad seadused, mis loovad vaimuhaigete ja sonijate imelikke mõttekäike.

Kuid nii kaugel meie veel ei ole, mõtles Voorelt ja naeratas. Ise tundis ta seejuures, kuidas naeratus tuli näole hoopis hiljem kui seda muidu oleks põhjustanud naeratus väljakutsuv tahe. «Juhtmete graduaalne halvatus,» seletas enesele Voorelt asjalikult. Ja tundis tuima rõõmu,

et alkoholimürgituse patoloogilised nähted olid kontrol-
litavad teadmiste kaudu ning nende jälgimise kaudu su-
rutud piiridesse, millest üle ei tohi astuda.

Kuid igatahes olid nüüd jälle kõik need mürgid ihust
väljas, mis olid senise elamise teinud nõnda talumatuks,
et oli kord jälle vaja ennast põhjalikult puistata. Elutok-
siinideks nimetas Voorelt neid vihastamise, alanduse ja
põlguse sademeid, mis ajajooksul ikka rohkem ja roh-
kem vajusid verre, läbi immutasid kogu olemise ja panid
nagu hingeldama surutise all. Siis oli vaja kõike välja
uhtuda, närve tuimaks teha, et nad mitte nõnda ei kar-
juks, ning neile puhkust anda, neid narkotiseerida, et nad
senise ülekoormatuse all mitte kuidagiviisi hädaohtlikult
ei rebeneks. Ja kuigi see oli kuradi väljaajamine Beltse-
buli kaudu, siiski oli vaja sellest ühekülgsest kuradist
mõneks ajaks vabaneda ja siis hiljem lasta loodust ennast
ülemkuradist jagu saada.

Teistel tingimustel ei oleks seda ülemkuraditki vaja
olnud. Kui mitte olud ei sunniks elama linnas nende or-
jana, kui oleks kusagil oma talu ja maa, mis toidaks, siis
ei oleks niisuguseid plahvatusi vaja. Voorelt ei osanud
enesele kujutleda, et tal tarvidust oleks ülemääraste mäs-
samiste järele teiste ja enese vastu, kui ta elaks kusagil
kalalaeval kauges Põhjas või olgugi korralikult tasutaval
kohal isegi siinses vastikus ühiskonnas. Kui oleks enam-
vähem rippumatu ja rohkem iseenese peremees. Aga siin
käia Reevolti juures tema tehinguid toetamas ja tema äri
abistamas oma teadmistega ja võimistega ning mitte näha
väljapääsu, see viib inimese alla. Pikkamööda, kuid
raudse järjekindlusega.

Võimalused mujale minna olid mitmeti läbi mõeldud,
kuid kõik nad tähendasid võitlust, kellegi äratõrjumist
eest, kõrgematele isikutele meelepärast olemist, sundi,
arvestamist seltskonna tahtega. Seda jõupingutust, kui lasta
ennast valida mõne ühispanga juhatusse, seda häälte
nurumist, seda kambas olemist kõigi nende lamedate

isandatega, kes nii visalt jõudsid kasutada oma küünarnukke iga pisema lünga juures, mis tekkis parema koha pärast sabas seismisel, ning ruttu asemele trügisid, kui ees seisev natukenegi nagu paistis vaid reast väljas olevat. Seda seltsimist siis nendega, mida pääle sunniks vastastikune võõrustamise kohustus, et kiida viimaks nende halvastikasvatatud ninatarku lapsi ja kuula päält isade ja emade tähelepanekuid, kui eriliselt huvitavad nimelt nende võsud on. Ning harju banaalsete, suust suhu käivate kõnekäändudega, mis üksteiselt laenatuina nagu anekdoodidki lehkavad vanadusest ja hooletust hoidmisest vanakraamituru järele.

Voorelt teadis, et küünarnukke on tarvis, kui tahad end maksma panna. On tarvis seda toorust ja hoolimatust, mille ees inimesed taganevad tuseselt, kuid siiski lugupidamisega. Vähe on neid, kes ei hoia kõrvale, kui varvastele astutakse. Kuid selleks astumiseks peab olema neid omadusi, mis igamehel olemas ei ole. Ja Voorelt teadis neid enesel puuduvat ning oli sellele uhkegi.

See seltskond, kellega ta kõige paremini sobis, oli ju tött-ütelda ka natuke eluvõimetu. Ei olnud keegi neist meestest silmapaistvail kohtadel või erilises lugupidamises kaasinimeste silmis. Nende elukutsegi eraldas neid harilikust kaalukast ja rahulikust, seega väarikast klassist. Mõned maalikunstnikud, mõned muusikud, mõned ajakirjanikud, mõned kirjanikud ja näitlejad olid küll väljapaistvamad omal alal ja neil jätkus jõudu väljaandmiseks ka väljaspool rakkeid. Kuid nad teadsid ise kõik väga hästi, et nad õieti olid vaid sallitavad ühiskonnas, kes isegi ei mõistnud, miks õieti on vaja kunsti, ja kes seda vajadust uskus vaid sellepärast, et teda selle paratamatusega oli harjutatud. Ikkagi olid kõik niisugustel aladel tegutsevad inimesed valdava enamiku silmis kuidagiviisi kentsakad, kelle võimised olid õieti imelikud ja pääd raputama panevad nagu tulesööminegi laadal või akrobaatikatrikid.

Valitses ikkagi, kui päris põhjalikult võtta, mõlema leeri vahel sügavale peidetud halvakspanu, mõlemale poolele sageli üsna teadmatagi. Ning selle süütuima vormina tundus kunstipoolsele küljele vilistamine teise poole nõuetele ja neile veendumustele, kuidas kodanik peab käituma ja olema. Seesama *épater le bourgeois*, mis oli kõigi teiste rahvuste kunstnikkonna mingisuguseks loomusunniks, avaldus ka siin, kuigi vaid rohkemal jaol selles, et tõmbuti tagasi omasuguste seltskonda ega hoolitud palju korrapärasest tööst ning ehmatati kodanikku nii suure mõistmatusega, et halvendati oma niikuinii rasket seisukorda ajutise tööst loobumisega, prassingute ja uute võlgade tegemisega.

Võlad, mis olid tekkinud kümnepäevase priiskamise ja tööst eemalhoidmise kaudu, olidki Voorelti toonud kodust välja, kus ta praegu nii väga veel oleks tahtnud olla, vaikselt, omaette, lugeda ning aegamööda selgusele jõuda, kuidas järk-järgult meelega unarusse jäetud ülesandeid jälle korralikku ritta säada. Ta oli selles täielikult teadlik, et kümnepäevase jõudeoleku rahaline miinus tuli juurde arvata tekkinud võlgadele kui teisele miinusele ja et see kokku tegi üsna suure summa. Ta oli seda ette teadnud, enne kui ta läks kunstnik Veldami juurde, ta oli väga hästi mõistnud, et nüüd tuleb jälle suur mure ja hammaste kokkusurumine ja vihane töö lunastuseks neile pattudele, mis ta kavatseb teha. Kuid nagu ennegi oli ta kindel oma jõule ja võimisele, ja et ta teeb need tööd, mis Reevolti juures ootavad, kiiremini ja paremini kui keegi teine. Aga siiski ronib nagu miskit kangestavat mööda kukalt üles ja pressib. Ja ta teab, et see on hirm. Sest nii palju on ta elus juba kogenud, ammuilmast juba, et võib vahele tulla haigus või Reevolt võib järsku ära sõita ja oma tavalisel ning hoolimatul viisil korraldused rahamaksmise suhtes tegemata jätta, ja siis peab jälle hiilima hakkama mööda inimestest, kellele sa oled andnud lubadusi ja kes sind on usaldanud.

Reevolt aga teab, et raha on vaja. Teab seda ja kasu-
tab seda. Ta on nii temalt kui ka kõigilt teistelt välja
pressinud lepinguid ja kokkuleppeid ikka siis, kui näeb,
et teisel väga hädasti vaja on. Ja seda tehakse temale
väga kergeks, mõtles Voorelt, sest, et maksta mingit häda-
vajalist võlga, ollakse uhke oma töövõimele ja lepitakse
väikese summaga, et vaid ruttu saada. Hiljem, kui suurem
häda on möödas, võiks ju jälle kahekordse tööga senist
kaotust tasa teha. Kuid õieti on see teiste ja ka enese töö-
tasu allasurumine, isegi allapakkumine, kuid häda on ju
nii suur.

Aga täna ei pea Reevolt temast jagu saama. Mitte.
Mitte kuidagiviisi.

Seekord algas ju viimane prassing sellest, et Reevolt
oli kogu avansisumma, mis Vooreltil ette oli võetud, kor-
raga töötasust maha tõmmanud. Nõnda et järele oli jää-
nud vaid paar nărust kümnekroonist. Oleks Reevolt kui-
dagiviisi suutnud inimlikult mõtelda, oleks ta maha või-
nud tõmmata ühe kolmandiku. Ja siis oleks tema, Voo-
relt, kõik oma kohustused saanud korralikult täita, oleks
paari kuuga nii palju tööd teinud, et kogu avansisumma
tasa oleks olnud ja elatisraha ka veel parajasti üle jää-
nud. Aga Reevolt niisugune mees ei olnud, Reevolt tegi
paar rumalat nalja ja ütles, et ilus on, kui vastastikku
tasa ollakse. Ja laskis kassas paar kümnekroonist välja
maksta. Lubas veel vastu tulla, kuid ei olevat praegu
aega, koosolek ootavat. Ning ei andnud siis enam kokku.

Proletaarlasest tulnuna proletariseeris Reevolt kogu
oma ametkonda. Ta maksis kõige väiksemaid palku ja
kõige pisemat töötasu. Tema kirjastusäri teenijaskond oli
tõsine ning alandlik ja kõndis nagu tasa tööruumides kui
ka väljas linnas. Seda elavam ja suurehäälelisem oli Ree-
volt ise, laiade õlgadega, keskmise kasvuga, valgetverd,
laia näoga ning elavate ja kilavate silmadega ärimees.
Ning elavad ja kärmed olid ka tema liigutused, kärsitud,
nagu sunniks neid alati mingi hoog. Ja kogu selles liiku-

vuses jäi nagu alati lahkeks ja naeratavaks, vaid nina, mille koon oli tugev ja etterühkiv, karmendas seda näilist alatist häätahtlikkust. Sile oli Reevolt alati, põsed ja lõug puhtaks aetud iga päev, päälael hõredaks läinud juus läikivalt silutud ning riided alati pressitud. Tundus, nagu tahaks ta viimseni kaotada jälgi omast päritolust.

Ses suhtes ei jäänud aga ka Voorelt temale midagi võlgu. Kuid mitte Reevolti pärast ega inimeste pärast üksi: Voorelt hoidis oma välimuse korras ka enese pärast. Ta teadis, kui raske on igapäevane habemeajamine siis, kui oled väsinud ja tülpunud. Ja kui suurt pingutust see nõudis veel päevil, kus käsi värises ja sa otse tundsid südame töötamist selle muidu ometi nii kerge töö juures. Kuid ta teadis ka, et see tarvilik oli enesedistsipliini pärast, mis alati pidi valvel olema, et mitte ennast kaotada nii rasekte katsumiste või jõuproovide järel, nagu ta neid enesele pääle pani. Ja sel džentelmenist joojal Neerutil oli õigus, kui ta ütles: «Joodik algab alles mustast kraest ja ajamata habemest.»

Voorelt seisatas ühe raamatukaupluse akna taga ja teeskles huvi. Sest eemalt tuli tuttavaid, keda oleks pidanud teretama. Ja kui need olid möödunud, otsustas ta jõe äärde minna, kus sel äri- ja tööajal vaevalt keegi liigub.

Tasa voolaval pinnal peegeldusid teise kalda hooned ja puud. Üks paat ujus allapoole ja löikas peegelpildist läbi. Mees temas laskis end laisalt vedada ja suitsetas. Ennast nii ajada lasta paistis Vooreltil praegu ihaldatava unistusena. Selle praeguse olukorra viimse täiendusena: nagu ta end praegu ise laskis ajada aja sees, mis kohises kõrvus, nõnda oleks lootsikus vett mööda allaujumine kuhugi lõpmatusse olnud nii rahulik, soovideta ja otstarbeta, sihita ja lootuseta.

Kuid ta pidi end ju lõpuks ometi sirgu ajama. Ja see mõte üksi pani teda higistama. Elu, mida pidi edasi elatama, nõudis ja käskis, nii et valus oli. Kelneri läikiv ja rasvane frakk tõusis tema mällu, ettepoole kummarduv

kuju, mille ülemiseks tipuks oli ööelust väsinud, murelik nägu haledate silmadega. See mees pidi täna oma raha saama. Tal on haige naine ja neli last. Ning alatine lootus, et härrad ometi maksavad, oli nii paljudele võlgu käskinud anda, nii vajaliku jootraha ettekujutus oli nii sageli pannud riskima ja pettuma ning väikese tulu asemel toonud suuri kahjusid.

Voorelt ajas end püsti. Ta teadis enesel relva olevat Reevolti vastu, õieti kaitseabinõu, ja nimelt oma praeguse tülpimuse ja tuimuse. Oli kasulik, et närvid olid nii väsinud, kuigi nii äärmiselt hellad iga kõvema hääle vastu. Kui nüüd Reevolt oma heleda, energilise häälega hakkab teda üle lainetama, siis ei ole eneselt karta järske otsuseid ega järeleandmisi vihastumise pärast. Ja teiseks teadis ta ju, et Reevoltil teda vaja on, hädapärast vaja. Paar korda juba oli ta järele saatnud ja siis oli aegamööda ka mujalt ja uustulnukate poolt ikka selgemini tulnud teateid prassivasse kampa, et Reevolti suure sääduseraamatu paranduste ja täienduste jaoks ei leitud korrektorit ega asjatundjat. Reevolt oli pöördunud mõne noore advokaadi poole, kuid need olid liiga vähe mõistnud ja juristide toimekonnast olid leheküljed tagasi tulnud märkusega, et töö ei kõlba. Ning nüüd oli muidugi Vooreltit vaja ja tähtaeg oli lähedal. Reevolt mõtles selle raamatu kirjastamisega natuke oma nime kõla parandada, mis tema teiste madalaid maitseid kõditavate väljaannete kaudu ajalehtedes halba kuulsusse oli langedud. Ja ühtlasi arvas ta kapitaalteostega kui üldsusele tööpoolest tarvilikkude väljaannetega ka ainelist poolehoidu leida vastavate institutsioonide poolt. Niisiis oli nüüd Vooreltit hädapärast vaja, seda Vooreltit, kes ikkagi oli tugev spetsialist ja suur tööjõud. Voorelt muigas uuesti oma hilinevat muiet ja sammus kirjastusäri poole.

Ta valis kõrvalisi teid, kõndis üle turu, kust tuli värske heina lõhna. Kuid heinamaade ja vikatite teritamise heli viirastuse sekka ragises hobuseraudade ahastav ja ko-

mistav plagin: üks heinakoorem oli seisma jäänud nõlvakul teel ja hobuse kabjad libisesid. Loom võttis piitsahoopide all viimase jõu kokku. Voorelt pigistas silmad kinni ja temale tundus, nagu jääks äkki süda seisma. Kuum juga jooksis õlgadelt alla üle selja ristluudeni, et siis tarduda külmaks higiks. Kui ta jälle silmad avas, oligi hobune külili maas ja lõõtsutas alistudes.

Voorelt ei tundnud eneses jõudu vahele astuda ja talumeest sõimata või käskusid anda rangide avamiseks. Ta tundis, et tema käsul ega ülesastumisel ei oleks mingit veenvat hinge sees praegu. Ta hakkaks kindlasti kogelema ja peaks vist ise heinakoormale najatuma, et puhata sellest hirmsast raudade raginast, mis nagu kuklast oli tunginud ajju.

Väsinuna kõndis ta edasi, nagu oleks ta enese jalad haiget saanud, ja tundis jubedusega põlvekontide järsku põrkamist vastu kive, mis valuna pidi hoogude kaupa vaibuma.

Siis oli ta kirjastusäri ees, mille ukstel ja akendel laiutas kriiskav reklaam: trükikoda ja kirjastus ja nädalaleht ja toimetus ja talitus ja telefoninumbrid ja litograafia ja tsinkograafia ja masinakirjutuse õpetus ja ei tea mida kõike veel. Seda masinakirjutuse õpetust ta tundis ka: sääl oli veel päälemaksvatki rahvast, kes õiendas Reevolti kirjavahetust ja hõlbustas trükiladujate tööd, olgugi käsikirjade vigade ümberkirjutamisega.

Vooreltil tuli juba seesmisel trepil vastu üks raamatu-pidaja ja tema pilk tervitamisel oli nagu teraselt ja ruttu kobav: kas Voorelt on jälle «laiial teel» olnud.

Kuid Voorelt oli alati uhke olnud oma näole, mis võis väga ilmekas olla, kuid vajaduse korral külm ja läbipaistmatu ning muutumatu ka palju pikemate pidustuste järel. Temale enesele olid küll teada need natuke vettinud ja tursunud jooned ümber silmade, kuid harilikud inimesed nägid vaid kõikumata rahu ja vast korralikku toitlust ega leidnud kuulujuttudele tema ulaelust vähemalt näost

ega välimusest mingit kinnitust. Nii võis ka see raamatupidaja kahevahel olla, kas vastasid tööle printsipaali sajatüsed Voorelti ranga joomisperioodi üle või aga oli see olnud uhke töötörkumine. Kuid mõlemal juhul oli see vastuseis Reevoltile, ja sellisena vaid poolehoidu äratav.

Niisamasugust uurivat ilmet nägi Voorelt ka teistes ruumides, millest tuli läbi sammuda kuni Reevolti kabinetini: masinapreilid, korrektorid ja äratõmmetega tubadest läbiruttavad trükitoölised heitsid kõik niisuguse vargsi küsiva pilgu tema näole, millele aga nad ise vastust ei teadnud anda, ning pilgud pöördusid seepärast nagu oma uudishimu häbenedes jälle kähku tagasi endistele töödele ja toimingule.

Reevolti uks oli praakil, kuid sellele vaatamata koputas Voorelt ja tõukas ta veel rohkem lahti. Ta nägi sääledagi võõrast Reevolti vastas laua ääres, ootas ära Reevolti pilgu ja astus siis tagasi.

«Ah, härra Voorelt,» pasundas Reevolt, «hää, et tulite... käsikirjad ja trükiparandus on kõik teie laual.»

«Pole aega,» vastas Voorelt ja tahtis lahkuda. Sest ta tundis, et kui Reevolt teda nüüd paneb ootama, siis väsib ta liiga ning annab viimaks järele.

«Mis? Pole aega?» Reevolt kargas püsti. «Silmapilk,» ütles ta vastasistujale ja tuli välja. Ulatas Vooreltile käre, milleks tal tavaliselt aega ei olnud ja mis temale kui niisuguse suure asutuse omanikule ka mitte igakord sobivana ei paistnud oma personali vastu.

«Teie saatsite mulle paar korda järele...» ütles Voorelt.

«Muidugi ometi. Töö tahab teha ja teie olete ju nüüd küllalt puhanud.»

«Ma ei kavatsenud tööle tulla... tahtsin vaid teada, mis soovid teil on.»

«Noojah... soovid... ma mõtlesin, et vaja oleks töö selle säädustiku kallal lõpetada... Masinad ootavad...»

kiire on... Teie lauale on kõik valmis pandud.» Reevolt uuris Voorelti nägu ja säras ise vaid lahkusest.

«Ei, mul ei ole aega,» lausus Voorelt pikkamisi ja ettevaatlikult, et hääl ei paljastaks seda nõrkust, mis seekord kippus läiluse kujul kurku.

Reevolti nägu läks aeglaselt punaseks ja silmad kaotasid oma libeda lahkuse.

«Kunas teie siis arvate enesel aega olevat?» küsis ta ruttu ja järsult.

«Ei tea... lähemal ajal mitte.»

«Silmapilk,» pöördus Reevolt oma kabineti poole... «kuid me võime ju omast asjast edaspidi rääkida, härra Goldstein, mis? Ma astun teie poole sisse,» ta vaatas kella, «tunni pärast, jah? Mul siin praegu üks väike jutujamine ja kümne minuti pärast pean niikuinii trüki-kojas olema.»

Võõras tõusis ja väljus kabinetist. Voorelt tundis temas ära musta börsi juudi, kes teda viisakalt teretas. Nad olid paar korda häätegevuspidude hommikupoolsetel öödel kohtunud ja isegi mõne sõna vahetanud. Voorelt ei sallinud teda, sest et tal alati see või teine ilus naisterahvas kaasas oli, kuid kunagi mitte juuditar.

Reevolt tegi kärsitu käeviipe oma kabineti poole ja võttis familiaarselt Voorelti käe alt kinni. Voorelt ei teadnud, kas ta teiseski seisukorras oleks nii palju jõudu võinud koguda, et seda kätt maha raputada.

«Istuge,» ütles Reevolt nüüd jälle lahkelt ja ulatas paberossi, «mis teiega siis on, et teie nii tööd põlgama olete hakanud?»

Voorelt mõistis, kui tarvilik ta teisele oli, kuid siiski nägi ta ees võitlust. Sest see, mida ta tahtis nõuda, oli nagu suur mägi, mida ei jaksu veeretada. Ja ta vaikis, vaatas ükskõikselt aknast välja. Kuid kuigi ta vast Reevoltist jagu ei peaks saama — viigi pääle võiks partiid ikkagi jätta lihtsa lahkumisega. Ja ta mõtles Neerutile. Oli väljaspool kahtlust, et Neerut appi tuleb. Sel on nii-

sugune enesestmõistetav ja kõikemõistev viis... aga kui teda kodus ei juhtu olema. Kui ta ära on sõitnud! Jälle jooksis juga üle selja.

Voorelt pühkis ninarätiga high otsmikult ja pidi sõl-
mest kurgus jagu saama, et ütelda:

«Palav on täna.» Ja siis viis ta pilgu Reevoltile, kes teda vaatles umbusklikult, sest muidu elavaloomulise vastase ükskõiksus oli temale uus.

«Vaadake,» ütles Reevolt ja võttis lauvalt kohtukutse, «siin oleks teil ka asi ajada, tuleval nädalal on rahukogu istung.» Ta ulatas paberi Vooreltile, kes seda laisalt silmitses ja lausus:

«Teate ju, et seda asja ma ei aja.»

«Andsin ta teise advokaadi kätte jah, sest et jonnisite, olete oma ametivande andnud, et tahate iga klienti kahju eest hoida, ja siin nõuab mult arust lage endine tööline ülekohtuselt raha...»

«Sugugi mitte ülekohtuselt.»

«Lubage, lubage,» ägestus Reevolt, «las ma seletan teile asja põhjalikult ära...»

«Ma ei taha vaielda.» Voorelt vaatas jälle aknast välja.

«Aga kunas siis arvate tööle tulla?» küsis nüüd Reevolt nagu lõbusalt piinavas uudishimus.

«Esiialgu ei mõtlegi.»

«Mis tähendab esialgu?»

Voorelt kehtas õlgu.

«Ja mispärast siis... peate mulle ometi põhjuse üttelema!»

«Töötingimused ja tasutingimused ei rahulda.»

Kuid nüüd hakkas Reevolt seletama selle sõnade ning argumentide rohkusega, mis viisid tema ikka võidule, kui ta tingis enesele kasulikke võimalusi. Turg olevat halb; üldine surutis ja kriis; kõik pidavat ühtlaselt koormat kandma üldise asja pärast; kui asutus püsti ei seisvat, siis kaduvat kõigil praegustel töötajail töötingimused ja seegi, mis neil praegu üsna kena tasuna olemas...

Voorelt vaatas aknast välja. Oli ilmne, et ta õieti ei kuulnudki, mis teine ütles. Ning Reevolt arvas, et ta ei tarvitse enam rääkidagi ja et Voorelt on juba küps ja järeleandlik, päris nüüd, milles ta võiks vastu tulla, muidugi niipalju kui jõud ulatub.

Ta pidi oma küsimust kordama, sest Voorelt vaatas ikka aknast välja. Ning sellest, kuidas ta näoga pöördus nagu unest jälle tema poole, nägi Reevolt haavunud hämmastusega, et see tegevusetu ja kergemeelne advokaat ei olnud tõepoolest kuulnud.

«Mis on siis teie nõudmised?» küsis ta, ja lahkus oli näolt kadunud.

«Üks kolmandik sellest avansist tagasi, mis minult sisse kasseerisite,» vastas Voorelt, nagu tunneks ta suurt igavust, mis aga oli väsinud lootusetus. Ta oli tahtnud ütelda pool — ja oli arguses järsku taganenud kolmandikule.

«Võimatu, täielikult võimatu! Ega ma ju muidu ei oleks teie konto lõpetanud, kui mitte nii ränki makse ei oleks olnud.» Ja ta hakkas jälle seletama äri ja üldist seisukorda. Keset seda juttu tõusis Voorelt aeglaselt püsti ja ütles vaikselt:

«Ma viidan asjata oma aega...»

Ta oli nüüd veendunud, et Reevolt järele ei anna, ning mõtles Neeruti juurde minna. Ka Reevolt tõusis ja hakkas laual olevais paberites sorima, nagu tuleks neist mingi lahendus. Kui aga Voorelt sammus ukse poole ja väljus kerge kummardusega, siis oli Reevolt pettunud ja vihane. Ta oli hoopis kangemate meestega kaubeldes kogemusi omandanud, mis nüüd selle näraka suhtes osutusid ekslikkudeks.

Mõttes kordas ta uuesti närakas, kuigi ta ka praegugi teadis, et ta selle väljendusega ei saa täielikult ja küündivalt iseloomustada oma tundeid Voorelti vastu. Ta vihkas seda ülbet inimest, kes mitte kunagi ei võtnud tema tõendusi tõsiselt ja kes teda alati vaatles mingisuguse külma näo taga varjatud pilkega. Kes läks tema

arvamustest ja väidetest mööda jaheda eitamisega, olgu need nüüd missugusest vallast tahes. Kes ei lasknud end tõmmata jutlemisesse ega naljatamisesse ning ehitas alati mingit vaheseina, nagu oleks ta ei tea kes.

Ja Reevolt kadestas teda ja põlgas teda. Tal ei olnud kunagi raha, ta ei hoolinud oma ametist ja ei pidanud enesel isegi mitte bürood, kuid teda koheldi alati nagu omataolist nende poolt, kes temasse enesesse, Reevoltisse, suhtusid kuidägiviisi teisiti ega lasknud end võita ei lahkusega ega kostitamistega. Kuigi nii mõnigi neist läks kergelt üle pakutud sinasõprusele, käis isegi mõnikord perekonnas ja laenas raha; kuid ikka jäi midagi, mida nad keeldusid andmast temale, sellele Vooreltile aga küll.

Reevolt oli kindlasti veendunud, et see on see tavaline haritlaste upsakus, mis temas näeb madalast end üles ajanud tõusikut. Kuid kahtlus oli alati ärkvel, sest ta nägi ju ka teisi lihtsa elukutsega inimesi, keda koheldi lugupeetamisega nagu omataolist. Ja kuigi jutt sellest, et ta on kunagi olnud Vene salapolitsei teenistuses, pidi vaikinud olema ammu, siiski erutas teda mõte sellele sageli ja tegi teda kahekordselt lahkeks inimeste vastu. Sellest oli ju nõnda palju aega tagasi, sündmusi oli ju nii palju ja suuri olnud, mis pidid unustama panema seda mitte kunagi tõestatud kahtlustust, et ei maksaks selle üle järelegi mõtlema hakata, kuid ebamugav oli see sageli.

Vooreltiga saab ju hakkama, temale oleks ju võinud järele anda, natukenegi, siis oleks ta vast juba istunud oma laua taga ja trükikoda ei tarvitseks oodata. Ning Reevolt otsustas veel täna poisikese tema poole saata kirjaga, et on tulnud jälle raha kassasse, nõnda et saab nüüd teataval määral tema nõuetele vastu tulla.

Vahepääl oli Voorelt juba teel Neeruti poole. Ta süüdistas end, et ei olnud Reevoltist jagu saanud. Sest ilmne oli ometi, et see mees muidu ei oleks juuti välja saatnud, kui tal mitte häda ei oleks olnud. Kuidas oskas ta muidu

jahedat ning äridega ülekoormatud printsipaali mängida ja tunda anda, et teine on vaid tema teenistuses ja temast rippuv! Ning Vooreltil hakkas uuesti häbi, kuidas ta oli astunud kord Reevolti kabinetti, et raha ette paluda. Reevolt oli teda kindlasti sammust ära tundnud, aga ta ei tõstnud pilkugi oma pabereilt ja tegi enesele märkmeid. Ning nii ülearune oli õieti selle mehe vastu peentunne, mis ei taha teist segada, ja see korrektsus oma tööandja ja ikkagi ülemuse vastu, kuid tema, Voorelt, oli siiski seisnud tema kirjutuslaua ees ja oodanud, kas teine suvatseb teda tähele panna või mitte! Ja oli lõpuks ära läinud, julguse kaotanud ja läinud. Ning kindlasti teadnud, et Reevolt nüüd rahuldatult naeratab ja enesele ütleb: «Tahtis teine raha muidugi. Aga nii saab neist lahti. Ja päälegi näidata, kes sa oled.»

Voorelt teadis väga hästi, kuidas peab niisugustega ümber käima. Selleks peab aga olema iseloomuomadusi, mis on sugulased Reevolti omadele. Korrektor Veinart oskas seda, igavene üliõpilane ja mees, kes ka nii mõnedki tööpäevad vahele armastas jätta. Kes aga siis tuli ja tormas kabinetti ja nõudis naerdes ja lärmitsedes raha ja kes hakkas kohe sõimama, kui teine vastu hakkas selutama. Kes kiskus paberid eest ära ja pani omalt poolt sedeli Reevoltile ette, et kirjuta muudkui alla, kõik on juba valmis, küll kassa maksab. Ja kes kõneles nii suure häälega, et Reevolt vaatas kartlikult uksele ja selle sulgeski, kui Veinart ta nagu meelega praokile oli jätnud. Sest nii mõndagi asja, mis siis Veinart armastas kõnelda Reevoltist, ei tarvitsenud teistes ruumides kuulda. Veinart tegi sageli niisugust nalja Reevolti aadressil, et ei saadud kergesti aru, kas see oligi nali või oli viibe üsna tõesti sündinud lugudele. Ja Veinart sai alati, mis ta tahtis.

Raekoja kell kostis selgelt üle linna ja kuulutas juba kahteistkümmend. Kui nüüd Neerutit kodus ei ole, siis peab mõtlema pandimajale. Kojamees võiks ühes uuriga

viia ka fraki, siis saab tänasest kuidagi üle. Kui ka kelderile kõike ei saa anda, nõndapalju ikkagi, et ta päris hätta ei jää. Siis võib homme Neerutiga kohata.

Kuid Neerut oli kodus. Ta oli rasked kardinad ette tõmmanud, et päike ei paistaks kirjutuslauale. Tema «sisse» oli kõlanud energiliselt, rõõmsalt ja mitte kannatatamalt, nagu seda juhtub nendel, keda segatakse töös. Ja huvitatult küsiv teravajooneline vurrudeta ja habemeta nägu pöördus pool üle öla Vooretile vastu. Tume-punaste kardinade vahelt tuli triipude kaupa nii palju päikest, et tuba oli soojas poolhäämaras, millest paistsid raamatukapist köidete kuldtähtedega seljad ja seintel piltide raamide ülemised ja alumised liistud läikivalt punasena.

Neerut oli käisteväel ja keeras end ühes tooliga tulija poole. Tema terashallid silmad harmoneerusid hallide tihedate juustega, mis olid lauku aetud parema silmakulmu ninajuure kohalt nagu Saksamaa ohvitseril. Selle ninajuure sisse olid jäänud jäljed prillist, mida ta nüüd hoidis käes nagu kaheldes, kuhu teda panna.

«Vabandage, et ma ei tõuse,» ütles ta imelikult heleda häälega, mis seisis vastuolus tema pikale kehale ja laiadele õlgadele, «talitaja viis praegu mu tuhvli ära... kinniõmblemiseks.» Ja ta näitas jalga ilusas sukas. «Tõmmake tool säält lähemale ja jutustage, mis teid siia tõi.»

«Tahtsin teilt raha laenata,» ütles Voorelt ja jäi seisma, käsi toolileenil.

«Istuge, istuge, see ei lähe nii ruttu,» ütles Neerut ja tema nägu võttis mõtliku ilme.

Voorelt istus nüüd ruttu. Teda läbistas järsult ehmatatus, kas ta tõepoolest võis Neerutis eksinud olla. Kas ka Neerut hakkab otsima põhjendusi keeldumiseks?

«Palju?» küsis Neerut ja tegi pliiatsiga märkmeid paberile.

Voorelt nimetas summa.

Siis vaatas Neerut temale kelmikalt otsa ja lausus:

«Mul on enesel ka raha vaja.» Ja lisas siis ruttu, nähes Voorelti veel väsinumaks minevat näoilmet: «Klapib nimelt suurepäraselt. Mul on praegu enesel raha vaja, aga vähe. Kuidas aga lähed sa laenama väikest summat? See degradeerib jalamaid, see deklasseerib. Ja nüüd tulete teie nagu Jumalast saadetu ja teete küsimuse lihtsaks. Aga teie peate ootama, kuni ma tagasi tulen. Õieti kahekordselt ootama, nimelt kuni ka eit tagasi tuleb.»

«Aitäh,» sai Voorelt ütelda ja vajus pinevuse langusest nagu hoopis jõuetuks.

«See on nimelt selle tuhvli pärast. Kuidas lähen ma sel märjal põrandal oma saabaste järele... ei ole sünnis minu eas ühel jalal hüpata, kuigi vast hügieeniline,» vestles Neerut.

Voorelt nägi alles nüüd, et põrand oli veel üsna märg. «Kui lubate,» ütles ta ning läks teise tuppa, kust võttis tegemata voodi eest saapapaari ja tõi Neerutile. Ja jutustas siis omast kohtamisest Reevoltiga.

Neerut tõmbas vahepääl saapad jalga, kuue selga ja võttis kübara ja kepi.

«Te leiate sääli riiulil ja kapis lugeda küllalt — ma ei usu aga, et mul rohkem läheb kui pool tundi, võib-olla kümme minutit üle. Oleneb sellest, kas ma õiged mehed kohe kätte saan.» Ja läks.

Varsti tuli talitaja tuhvliga. «Niisugune ta on,» seletas ta Vooreltille, «väike natuke tuhvli äärest lahti ja ei lase mind põrandatki üles võtta, kõik märg alles. Muudkui aga kohe kingsepa juurde.» Ning hakkas teises toas küürima ja solistama.

*

Mõni päev hiljem koputas Voorelt jälle Neeruti uksele. Ta tõi laenatud raha tagasi. Ja jutustas, et Reevolt on järele andnud.

«Oli ette näha,» ütles Neerut. «Teil ei olnud närvi küllalt tol päeval, et oma põhjendatud nõudmist läbi viia. Ja

praegu olete üsna vormis jälle. Nüüd oleks vaid vaja, et teie end uuesti üle ei töötaks.»

«Paraku pean seda tegema, et kõigile kohustustele jälle järele jõuda.»

«Ma tean,» algas Neerut ettevaatlikult, «et vist üleliigne on teile ütelda, kui ebaökonoomselt teie oma jõuga talitate. Teie töötate nõnda-ütelda oma jõu kahe koormatusega, summeerite miinuseid... kas ei saa seda kuidagi viisi teisiti sisse sääda?»

«Vaevalt,» vastas Voorelt, «kui ei tule mõni õnnelik juhus.»

«Ja niisuguste õnnelikkude juhuste kättevõitmiseks ei tunne te end küllalt toorena?» Neerut vaatles oma elegantsete saabaste nukke ja siis järsku teraselt Voorelti silmadesse. «Noh olgu siis, seda teie ei jõuaks,» ütles ta otsustavalt, «aga kas teie ei taha püüda peatuda, kui olete... hoos? Te annate ju sel viisil kõik relvad käest ära, viimseni.»

Voorelt vaikis. Ja imestas, miks ei tundunud selle tema alustamine Neeruti poolt mitte sissetungimisena tema eraellu. Ta vaatas avameelselt vastasele silma ja naeratas.

«Teie olete mees kõige paremate eluaastate lävel,» jätkas Neerut, «ja mul on igakord kahju näha, kuidas pillatakse väärtusi, kui mitte midagi asemele ei saada. Seda ma nimelt ei loe, kui alkoholi kaudu saavutatakse omaenese ja teiste ürgloomu tundmist, uppumist kaugete, hoo pis hämarate esivanemate tundmustevalda ja sel viisil mõistetakse kõiki inimeses peituvaid ning aegamööda põlv-põlvelt mahatsiviliseeritud võimalusi. See on muidugi huvitav ja jube ja tunnetamisväärt. Kuid see paljas äratundmine üksi ei anna ju õieti mitte midagi juurde, kui seda mitte jälle ei rakendata teenistusse, näiteks kirjan duses või kunstis või kas või võitluseks teie Reevoltigi vastu. Mis aitab see teid, et teie kõiki sügavusi ja ka — kõrgusi tunnete, kui niisugune... noh, primitiivne inimene teist üle on ja teid saab kasutada oma otstarveteks?»

«Ma näen, et teie mind ikkagi patoloogiliseks alkohoolikuks ei pea, sest siis oleks ju jutt üsna üleliigne.»

«Muidugi mitte. Te olete hell ja kergesti haavunud ühiskonnast ja tema üksikuist esindajaist. Siis lähete säält ja nende eest ära, teiste sekka, kus ei ole võistluste-teravust ühes inetute võtetega, kus kõik küsimused on nii lihtsad ja keerlevad õieti vaid selle ümber, kuidas saab harmooniliselt sõber olla sõpradele ja hoolt kanda selle eest, et meeoleolu ei vaibuks jookide puuduse pärast. Seltsimehelikkus selles miniatüürelus asendab puuduvat seltsimehelikkust päriselus. Ja siis olete kõik ühesugused abitud selle päriselu vastu ja jällegi barbarite orjad, kes peavad paluma ja teenistusvalmid olema.»

«Õige,» kinnitas Voorelt rahulikult.

Neerut naeris.

«Kõige kentsakam seejuures ongi, et teie seda ise teate ja fatalistid olete. Ja teate ka, kuidas tahtejõud ikka nõrgemaks läheb ja iga väiksempi keeld sõbra poolt ei lase lahkuda õigel ajal ega lõpetada, sest see ei oleks ju kamraadlik ja ilus. Ning nii kisub ikka üks teist siilupidi tagasi, kuni puht-füüsiliselt enam ei jõuta ja laostumine täielik on.»

«Jälle õige,» kordas Voorelt. «Kuid mida soovitate teha?»

«Mõnele ma ei soovitaks mitte midagi, kuigi ta ei ole ka mitte patoloogiline jooja, kes joomisega asendab oma langetõbe. Mõnele ei saa mitte midagi soovitada, sest et tal üldse tahtejõudu ei ole. Aga teil on ju määratu suur tahtejõud, mis avaldub teie võrratus töötamise võimises. Teile ma soovitaksin tööd mõne teise asutuse juures, puhtamas õhkkonnas. Ja ma usun koguni, et võin seda teile muretseda. Sest ma mõistan väga hästi, et ollakse degradeeritud, kui peab oma ülespidamist otsima Reevolti juures.»

«Kus niisugune töö või koht oleks?» küsis Voorelt järsu huviga. Kui Neerut midagi lubas, siis täitis ta ka.

«Esiialgu ei ütle ma teile midagi kindlat, aga mulle enesele pakutakse midagi siit ja säält, mis mina ajapuudusel küll enesele võtta ei saa. Paari nädala pärast võin teile teatada.»

«Aitäh,» ütles Voorelt lihtsalt.

«Õieti võiksite minuga täna õhtul kaasa tulla,» jätkas Neerut mõttes, «kohtan ühe arvatava kontrahendiga baaris... Õpite tundma ja teete oma otsuse... Muide, mil viisil teie Reevoltiga toime tulite?»

«Saatis mulle kohe järgmisel päeval sedeli, et kassasse olevat laekunud jälle raha ja nüüd võivat ta anda. Ja seejuures veendusin jälle uuesti, missugune tüüp ta on.»

Neerut vaatas küsivalt üles.

«Kutsus mind oma kabinetti ja tõi laekast välja trüki-parandusi ning uusi käsikirju. Ja nende vahelt tuli nähtavale üks mulle määratud kiri. Ta teeskles siis, nagu näeks ta seda esimest korda, ja seletas, et ei tea, kuidas see on siia sattunud, ning hakkas oma ametnikkude lohakust siunama. Hiljem leidsin siis, et kiri oli olnud avatud, hoolikalt jälle kinni kleebitud. Ja sisaldas mulle üsna kasuliku tööettepaneku kohtuministeeriumilt. Tähtajalise ettepaneku. Tähtaeg muidugi ammugi, poolteise kuu eest möödas.»

«Nii et tahtis teid ainuüksi oma teenistuses hoida?»

«Muidugi.»

«Sel nii kavalal ja vägisi ülespoole rühmaval ärimehel ei ole ikkagi mitte küllalt tarkust. Ta võiks ometi need võtted endistest sandarmiaegadest jätta, kui tahaks vältida kuuldusi ning meeldetuletusi sellest.» Neerut löi käega, nagu oleks ta pahane niisuguse rumaluse üle.

«Teie usute siis ka, et ta oli Vene ajal agent.»

Neerut oli üles tõusnud ja tuba mööda edasi-tagasi kõndinud, peatus nüüd aga Voorelti ees ja naeratas.

«Kui ma üldse tunnustaksin indiitside tõestusi, siis mõistaksin ta jalamaid süüdi. Sest õieti ei olegi ju nõnda

tähtis, kas ta oli tõepoolest nõndanimetatud nuhk, vaid see, et ta vast kogemata seda mitte ei olnud, kuid väärriks karistust oma viiside pärast.»

Neerut pakkus Vooretile paberossi, süütas enesele ise ühe ja jätkas toas kõndimist.

«Kui kerge oli tol ajal saada sandarmite agendiks! Iga idealist võis selleks hakata ajal, kus lihtnimene armastas tsaari ja riigikorda ning laulis «Jumal, keisrit kaitse sa». Mäletan ise, missuguse vihaga täitis mind poisikest Aleksander II tapmine, tsaar-vabastaja õhkulaskmine; millist kaastundmust lõi minus keisriperekonna lein, õnnetu tsaari pilt surivoodil, jubedad illustratsioonid mõrvast enesest. Väga kaua kandsin viha eneses kõigi nende vastu, kes mulle arusaamatuil põhjustel kippusid muudkui pommidega kallale nii häädele inimestele, nagu seda olid meie Vene valitsejad. Ja nüüd kujutage enesele ette niisugust noormeest veel teistest kihtidest. Noor tööline väikeses trükikojas, kasvanud maal samasuguste mõjutuste all kui minagi, keisripilt seinal ja piibel riiulil, mõned seiklusjutud loetud vahvatest politstidest, kes tagajärjekalt võitlevad kurjategijate vastu — ja kogu dispositioon on teil käes. Ning Reevolti juures lisandub veel isiklik edasipüüd kahes harus rööbiti. Kõigepäält segasid teda algavad rahutused tööliste keskel, mis nõudsid streikimist ja tegid kahtlaseks korraliku sissetuleku, tegid vajalikuks palgata olla ja mitte kopikat kopika otsa, rubla rubla otsa panna saada. Kui individualisti, kes ei mõtelnudki karjaga koos käia, pidi see teda vihastama niikuinii ja seda rohkem, et kõik need streikijad kuulusid ju õieti nende kilda, kes õõnestasid senist korda ja suhtusid vaenulikult keisrisse ja kõigesse, mis temale enesele oli kallis. Mis ime siis, et ta kohe esimesel juhul astus leeri, kus võideldi kõige selle vastu ja maksti veel sellele idealismile päälegi! See protsess on õieti nii selge ja meie ei teagi õieti, kes meie vanemaist tuttavaist kõik võisid olla samasuguses teenistuses. Mitte kogemata ei

kadunud rahutuste päevil kõigepäält enamalt jaolt kõik need paberid, kus võis nimestikke olla ning andmeid.»

Neerut süütas uuesti oma kustunud paberossi ja jäi jälle Voorelti ette seisma.

«Kuid, nagu üteldud, mitte see ei ole siin tähtis selle Reevolti juures,» kiirustas ta oma seletust, «vaid nimelt, et tal kõik need omadused puuduvad, millele meie rõhku paneme, ja need omadused on olemas, mis meile on talumatud. Vaadake ometi seda täielikku põhimõtete puudumist selle mehe juures. Teie ütlete, et ta on patrioot, on isamaalane ja räägib isamaalisi sõnu ning ohverdab ka päris nägusaid summasid isamaa altarile, nagu ta end väljendab ühes kõigi teistega. Kuid kes eitab õieti sedagi joont temas, mis võib sama tugev olla nagu tuhandel teisel? Keel ja harjumus, muud midagi, see teeb tüübi, kes on neid «südames ikkagi patrioote». Nad on seda isegi siis, kui nad on läinud võõra ning vaenuliku riigi teenistusse, üks suuremal, teine väiksemal määral. Kuid muidu! Vaadake seda Reevoltit: kas on tal üldse mingit eetilist tõekspidamist? Te teate ju, mis ta turule saadab, küsimata, kui palju see rahvast mürgitab. Ta tõmbab kasu igast nõrkusest, annab teaduse või kunsti nime all välja pornograafiat, kõditab madalaid instinkte, piitsutab neid üles hästivalitud reklaamiga, võtab oma teenijailt viimase tööjõu välja ameerika tööritmi ilusa nimetuse all ja on valmis igasugusele tehingule, kui see vaid ei vii kohtu kätte.»

«Lubage, lubage... kuid ega need tunnused ei vii tingimata sandarmeeria teenistusse,» vaidles Voorelt vastu.

«Mitte tingimata, aga põhimõtete lagedus viib sinna suurimal määral. Ning pidage veel silmas tema teadete hankimist võistlejate saladustest, nende ärilise seisukorra paljastamist, seda võidurõõmu, kui see temal on õnnestunud, seda suurt paljastamistahet, seda sensatsiooni otsimist paljastustest. See on temale täielikult *l'art pour l'art* ning seega kõige veenvamaks tunnuseks ning indiit-

side reas kõige kardinaalsem. Ja seepärast — kas ta on olnud tsaariaegne nuhk või mitte, see ei olegi oluline, aga ta võiks seda olnud olla kõige oma instinktidega, võimetega ja tahetega, see on kindel.»

*

Õhtul istus baaris Voorelti ja Neeruti seltsis üks välismaalane, kellega ruttu jõuti kokkuleppele. Voorelt võis vabaneda Reevoltist vähemalt pooleks aastaks ja hoopis suurema sissetulekuga.

Vargsi hiilis mõte unistusele ja tõmbus jälle jalamaid tagasi: kui saaks niisugust tööd ka edaspidi, siis võiks ju mõtelda teaduslikule karjäärile. Vaba aega oleks siis... Kuid Voorelt ei armastanud unistada reaolude keskel. Küll aga pooluinakul õhtuti ja hommikuti voodis, kuigi teades, et unistused võivad vaid lõdvaks teha päevanõuete vastu.

Ta oli juba varem tähele pannud lähedal suurema laua juures Reevoltit oma seltskonnaga. Reevolt istus seljaga siia poole ja vaatas tagasi, kui tema tütar tõstis klaasi Voorelti tervituseks.

Preili Juta kõrval istus üks tundmatu, kes oli kõhe köitnud Voorelti tähelepanu. Ta oli nagu hoopis teisest tõust, isegi kauni Juta kõrval, kelle valgetverd, kõrge ja sale kaju võis väga hästi sobida kusagile Rootsi või Põhja-Saksamaa mõisnikumajja. Kuid see võõras oli juba üle aretatud. Põsenukke tal ei olnudki, ahtakesest näost vaatas paar suurt, pehmet, ettetungivat kumerat silma pikkade ripsmete alt. Ölgadest oli ta niisama ahtakene, käed peened ja pikkade sõrmedega, randme ümber tume, vist oksüdeeritud hõbedast võru. Lauk tumedate juuste keskel oli samasugune nagu Neerutil. Ning väga meenu- tas ta viimast Hispaania kuningat, isegi Habsburgide alumine huul vajus siin pehmelt ja kuidagiviisi maiustusi sallivalt allapoole. Ta ei olnud õhturiietuses, vaid rohe-

kast välimundrikangast tehtud kaherealises pintsakus, nägu puhas ja ravitud, ning vaatas mõõdetud ettevaatlikkusega kord ühele ja teisele silmadesse.

Kuid Neerut tundis teda näo järele. «Üks meie vaestunud aadlikke, vana ürgaadel,» ütles ta.

«Kas ei ole mitte silmatorkavalt Habsburgide nägu?» lausus välismaalane.

«Võib isegi otsene Habsburg olla,» naeratas Neerut. «Meie aadel liikus laialt saadikuina oma naistega ja tütardega Euroopa riikides, turistidena kuurortides — kes seda kõike võib teada, kui mitte nemad ise omavahel. Imelik on vaid, mis ta teeb Reevolti lauas.»

Voorelt, kelle enesetunne oli rõõmsalt tõusnud hästi lõppenud läbirääkimiste järel, silmitsese Reevolti laudkonda ning tundis kahjurõõmu ja kahju ühtlasi, kuidas küll need inimesed sääl selle hübriidiga võiksid sobida. Välja arvatud preili Juta, kes oli hoopis nagu sellest pesast välja kukkunud ja keda see aadlik sääl vaatles mõnikord tänuliku ja austava pilguga. Proua Reevolt läks veel kuidagiviisi, ka temal oli seda rahulikku väarikust, mida leitakse niisama mõisades kui ka talupere-naiste juures. Tütar oli läinud emasse ja veel peenendanud selle tüübi. Aga need teised sääl, see Reevolti õde ja tema kaupmehest teinepool oma laia naeruga ning jõukusest otse lasumas! Voorelt arvas lausa kuulvat, kuidas see ahtakene härra vaikse häälega ja silmi alati hädasti pilgutades pidi küsima: «Palun, kuidas? Palun... Ma ei saanud hästi aru...»

Ja varsti tantsis temaga preili Juta minema.

Voorelt istus oma seltskonnaga otse võre taga, mis piiras tantsupõrandat. Ja teistkordselt möödumisel noogutas temale preili Juta ja ütles: «Kas tantsite hiljem minuga?»

Ning kohe pääle seda peatas tema partner tantsu. Mõlemad jäid võre juures natuke eemal seisma ja vaatasid Voorelti poole.

Voorelt ei oleks meeleldi tantsinud, kuid nüüd oli see paratamatu. Ta läbistas mõned toolideread ja võttis kumardusega võõra poole temalt preili Juta vastu.

Nad olid paaril korral kokku puutunud ja Vooreltil oli meelde jäänud preili Juta Reevolti vaikne ning tagasihoidlik viis. Ja see oli kontrastina tema isa laadile tema tähelepanu äratanud. Kuid täna oli preili Juta teine. Tantsides vaatas see tüdruk temale nagu naerdes ja siiski üleolevalt silmadesse.

«Ma ei palunud teid sellepärast tantsima, et hästi tantsite,» ütles ta järsku.

Voorelt tõmbas kulmud kõrgele ja silmitses teda küsivalt.

«Istume kusagile,» ütles preili Juta.

Nad leidsid laua. Ja säält nägi Voorelt, kuidas Reevolt neile pahura pilgu heitis ja siis sellele aristokraadile midagi ütles ja laialt naeris. Voorelt arvas jällegi kuulvat, kuidas ta ütles: «Noh, kes eneselt siis nii kergesti preili üle laseb lüüa.» Või midagi sarnast. Ja kõik näod lauas vaatasid nüüd nende poole. Ning Voorelt ignoreeris seda rahuldustundega ega pannud näiliselt tähelegi, kuidas Reevolt viipas, et tulgu aga nende lauda.

«Nad tahavad mind selle krahv Reedeniga paari panna,» ütles preili Juta ja võttis Vooreltilt tuld oma paberossi otsa.

«Ja mina peaksin siis pulmas poloneesi juhatama?»

Preili Juta vaatas temale natuke etteheitvalt näkku ja hakkas siis laual oleva tikutopsiga mängima. Ta ei vaadanud üles, kui ta tasa lausus:

«Mulle ei passi vanemate plaanid selle sümpaatse degennerandiga.»

Voorelt muutus järsku tähelepanelikuks.

«Ja edasi?» küsis ta. Ning imestas põnevust, millega ta ootas vastust, mis vaid kummaline võis olla.

«Mina tean teist kõike,» ütles nüüd preili Juta ja vaatas temale järsku siiralt silmadesse. Ja Voorelt leidis sel-

les pilgus palju häätahtlikkust, õieti midagi nagu silitavat.

Siiski vastas ta järsult: «Minu arust ei olnud siin juttu minust, vaid sellest krahvist.»

«Kuid nimelt teist tahtsin ma juttu teha,» kinnitas preili, najatas lõua kergelt ühele käele ja jätkas nõnda vaatamist Voorelti silmadesse. «Nimelt, kas teie ei tahaks minuga elmuda?»

Voorelt läks veidi segaseks ja ei teadnud muud ütelda kui «elmuda, see on abielluda, mis?»

«Jah, seda ma tahtsin ütelda.»

Teie ettepanek tuleb mulle üsna ootamata,» Voorelt võttis taskuräti välja ning hakkas seda häbelikult näppima, «mul ei ole vanemaid ega kedagi vanemat inimest, kellega peaksin teid paluma rääkida, kuna ma ise oma südameelt küsixin...»

Preili Juta naeris lustilikult. Jätkas siis: «Ei, see ei ole mingi nali. Ja kui teie mind tähelepanelikumalt vaatlete kui seni ja muidu, peate enesele sedasama ütleva, mis minagi enesele, nimelt et meie hästi sobiksime.»

See oli öeldud nõnda tõsiselt ja siiralt, et Voorelt äkki tundis oma verd südamesse valguvat. Ta uskus ise, et ta kahvatas, ja nägi sellest vastuhelki preili Juta järsult nagu ehmunud silmades. Nägi neis silmades selget hoidmist.

Ja siis imponeeris temale see kõik nii, et ta äkilise südamlikkusega küsis:

«Kuidas tulete õieti sellele mõttele?»

«Te näete, ma ei salga. Ja mis sellest muud oleks kui kahju, kui teie nõus ei ole. Teie ei kasuta seda minu sammu minu vastu ka selgi puhul. Ja mis ka sellestki oleks? Mõni näitab, et teine meeldib, teine ütleb seda lausa.»

Sel hetkel vaikis muusika ja Reevolt hüüdis üle laudade: «Juta, härra Voorelt, tulge ometi siia!»

Preili Juta vaatas üle öla tagasi ja tegi käega liigutuse, et oodatagu. Siis ütles ta:

«Kui ma teile ütlesin, et ma teist kõike tean, siis tähendab see seda, et ma tean teie raskustest ja teie... kalduvustest. Kuid meie kumbki ei saa enesega suurt uhkust ajada. Minu aineeline seisukord on teie omast hoopis parem, aga ise olen ma kaunis lõpukorral oma lootustega ja ootustega. Ei tea enesega midagi pääle hakata. Ja ei taha minna lohakaks elus. Mõistate? Ning oma vanemaid ei saa meie enesele valida, eks? Teie aga saaksite minuga koos oma võimeid kord valla päästa ning mulle ja enesele uhkuseks olla.»

Voorelt viis oma pilgu ära tema silmadelt, milles oli nagu tagasihoitud palve. Ja ta jäi mõttes vaatama Reevolti laua poole.

Teda segas jälle preili hääl:

«Ma tean, ma tean,» ütles see hääl tasa, «ei ole mitte kerge abielluda ühte perekonda, kelle... kelle... viisiga ja laadiga ei olda harjunud...»

«Te eksite, mitte seda ei mõtelnud ma praegu,» ütles Voorelt ruttu, «kuigi vast mu näoilme seda laskis järeldada. Kuid teie peate mõistma, et see kõik mulle nõnda uus on ja üllatav. Ma ei ole...» ta vaatas nüüd nagu poisikene preilile silmadesse ja ütles ka kui niisugune, «ma ei ole veel kunagi mõtelnud abiellumisele. Mitte uneski!»

«Saagem homme kohvikus kokku,» pani naeratades preili Juta ette, «ja nüüd tantsime veel kord, siis viite mu tagasi isa lauda.»

Nad tantsisid ja Voorelti tunded olid segased, kuid imelikult erutatud ja soojad.

Reevolti pakkumise lauda istuda lükkas ta tagasi ja läks oma seltskonna juurde. Sääli istus ta natuke sõnaahtralt ja mõttes.

Mõtles sellele imelikule tüdrukule, kellest ta teadis, et ta kaua välismaail oli olnud, Šveitsis pansionaadis daamiks kasvatatud, siis ühes või teises ülikoolis midagi oli

õppinud, vahetevahel kodumaale tagasi tulnud ja jälle läinud. Ja et ta tõepoolest meeldiv on, väga meeldiv. Siis mõtles ta neile üliõpilastele ja ülikooli lõpetanuile, kes olid abiellunud rikkalt ja küsimata, kuidas naise vanemad oma jõukuse olid saanud, olid abiellunud tütarlastega, kelle emad kõikide teada olid pidanud ameteid, millest paremas seltskonnas ei kõneldudki. Ning silmade ette kerkis see paks madam leti taga, kes kõneles kõiki keeli ja kõiki halvasti, kes väimeeste või seltskonna püüdmise pärast pidas nüüd halva kuulsusega restorani, milles valitses endise äri stiil ja leidusid endised võimalused.

Kuidas kujutab see tütarlaps seda enesele õieti ette, seda suhtlemist Reevoltiga, seda harjumisparatamatust tema kommetega ja tema eetilise tasapinnaga? Reevolt patsutab siis õlale, ütleb «väimeespoeg, va' vemmäl», sinatab, kurjustab, kui ei aja tema alati lõhnavaid protsesse, lausub «ströögel ohv laihev» ning «elu on tugeva päralt» ja «äri on äri». Võtab ehk põuetaskust päevapilte Budapestist või kodumaa toodangust ning imestab ja pahandab, et seda on ilmas olemas ja et seda ei saada tõkestada. Annab sõbramehe poolest aadressisid, kust neid võib saada. Ta teeks selle äri ise, kui mitte säädused karmid ei oleks.

Mis omadusi võiks preili Juta temalt pärinud olla? Missuguste viisidega vast maast-madalast harjunud või neid vähemalt näinud? Kuid kui vaadelda seda Reevoltit, siis ei ütle tema nägu ju õieti midagi, mis viitaks tema laadile. Ja nüüd on teda hää vaadelda, nüüd on ta istunud nõnda, et saab silmas pidada meie lauda, mõtles Voo-relt. Sest Juta... ei saa õieti enam üteldagi preili... preili Juta... sest Juta oli ju jälle tervitades tõstnud klaasi ja ta pilk oli sõbralik ja soe olnud. Nagu vandeseltslase pilk.

Mida võis ta Reevoltilt pärinud olla? Teistes tingimustes kasvanuna oleks see skruupeliteta ärimees üsna talutav inimene võinud olla. Tema energia oleks valinud hoo-

pis teised suunad. Vast oleks need näojooned siis peene-
mad olnud, kuigi nad praegugi olid peaaegu vaimukad,
vähemalt intelligentsed. Kavalust ja libedat meelitamist
ei oleks ta tarvitsenud arendada ja nii oleks see siis ka
silmaes puudunud. Tema idealism, mis viis teda sala-
politsei teenistusse, oleks leidnud muid aateid. Ning arg
inimene ta õieti ei olnud, sest pidi ju ikkagi nii mõndagi
riski kandma niisuguse äritsemisega, millel vastuseisu ei
puudunud nimelt nende inimeste poolt, kelle arvamused
temale paistsid ikkagi tähtsamaina kui tema kauba-
tarvitajate ning ärisõprade omad.

Praegu aga seisid tema silmade taga kurjad mõtted,
olgu et ta nad peitis lahke naeratuse taha.

Ning järsku tõusis Vooreltis võitlustahe. Ta tundis Ree-
voltis praegu veel suuremat vastast kui seni. Selle mehe
vastuseis vihastas järsku. Ja äkki katsus ta meenutada
üht Jaan Oksa jubedalt inimlikku salmi. Kuidas see õige
oli... mina valmis mees... nüüd on sinu tütreid... suu-
red või noored? Kuid ükstakõik, suured või noored:

...mina valmis mees,
nüüd on sinu tütreid noored
lahti minu ees.

*

Milline imelik idee Reevolti poolt, mõtles Voorelt, kui
ta sammus kohviku poole. Äkki peab nimelt see krahv
saama tema väimeheks. Mehe väimeheks, kes kogu oma
eluajal on kandnud suurt viha sakslaste vastu ja seda
igal pool ja igal viisil kuulutanud, meeleldi kirjastanud
kõike, mis olgu halvasti, kuid võimalikult laiade hul-
kade veendumustele vastavalt oli kirjutatud nende vastu.
Kuid siin arvestab nüüd küll seda kusagil enese ja ka
teiste hinges peituvat salajast kadedust või lugupidamist
vanade perekondade, härrasrahva ja tiitlite suhtes. Ja

küll ta juba oskaks ka teistele selgeks teha selle abielu vajadust. Vast nõnda, et küll on ikka kange poiss see krahvist väimees, ei jäta ega jäta järele, kuni painab tütre mult välja! Ja niisuguseid saab poliitiliselt hästi ära kasutada, neil ju sidemeid igal pool. Ning aadel on ju õieti rahvusvaheline, ja selle krahvi ema oli inglane, isa poolt vanaema prantslane, sidemed liitlastega, teate, neid ei või meie riiklikus elus kunagi põlata...

Nõnda umbes kõneleb Reevolt, ja ei ole karta, et keegi viltu vaataks. Ja ta ei kardagi. Ta seisab liiga kindlalt jalul ja teab juba ammu tegelikultki, et varandus on jõud. Ja Voorelt hakkas arvutama, kui rikas õige Reevolt võiks olla. Trükikoda... äri... suvemajad Narva-Jõe-suus... gaasivabrikus osanik... veel üks trükikoda kusa-gil linnas... metsakauplus... veel oli midagi kusa-gil... ah jah, veolaevu... üks talu... Ja Voorelt otsis omas mälus, mis sinna kõike oli kogunenud, niisama peatuma jäänud, ilma et ta kunagi üksikasjaliselt selle vastu huvi oleks tundnud. Kuid järsku tabas ta end sel arvutamisel ja vihastas. Mis puutub see õieti kõik temasse? Nagu narr arvutab ta siin ühe vastiku tüübi varandusi kokku, nagu tahaks ta sellest osa!

Kuid siis hakkas tal kahju, nagu peaks ta nüüd sellest kõigest loobuma, ilma jääma, kui ta nii kategooriliselt kõik enesest eemale ajab. Ja hakkas ka kahju, et Juta viimaks ei tea missuguseid eksperimente teeb ja praegu vast temale näkku naerab ning ütleb, et ekstsentriline olla pakub küllalt lõbu selles igavas elus. Viimaks ei olegi teda kohvikus?

Kui temale aga kohvikusse astumisel hellalt ja nii väga tuttavalt vaatas vastu Juta nägu, siis tundis Voorelt end järsku üsna rahulikuna. Et Juta oli valinud koha, kus ta sai ust silmas pidada, ja oligi sel hetkel vaadanud uksele, see tundus Vooreltille südame viisakusena. Ta astus nagu nende silmade suure helluse sisse ning ümberringi ei olnud muud midagi.

Kärmelt sammus ta laua juurde ja võttis tooli. Kui ta oli vaadanud Juta näkku, mis oli rahulik ja rõõmus, alles siis heitis ta pilgu üle lokaali, mis oli kaunis tühi. Ning siis mõtles ta alles, miks ei ole Juta mitte kusagil mere-rannas, vaid keset suve siin linnas. Ja küsis.

«Isa kutsus,» ütles Juta lühidalt, «teate ju ise.»

Ning Voorelt häbenes, et ta oli küsinud nõnda ilma-aegu. Ja tundis, et ta siiski mitte ei ole seisukorra kõr-gusel, millest Juta paistis täielikult üle olevat oma lihtsa loomulikkusega.

Ta näitas seda ka kohe. ●

«Ei ole õieti mitte sobiv koht meie jutuajamiseks,» ütles ta, «mind segavad siiski inimesed, kuigi ma neist ei hooli. Me peaksime üsna kahekesi olema, kui saaksime kõnelda vaid üksteisele.»

Voorelt kehtas abitult õlgu. «Jah, kuidas seda teha?»

«Võiksime autoga välja sõita.»

«Selleks... ei ole ma ette valmistatud,» lausus Voorelt ja tema silmadesse tekkis kurbus oma vaesuse üle, mis liigutas Jutat. Ta puudutas oma hallis kindas käega ker-gelt Voorelti varrukast ja ütles:

«Ärge haavuge, ka sellele olen ma mõtelnud.»

«Aga kuidas kahekesi... autojuht...»

«Ma juhin ise.» Ja kui Voorelt temale otsa vaatas kerge arusaamatusega, ütles Juta nagu vabandava häbelikkusega: «Mul on enesel väike vanker.»

Kui nad väljunud olid, nägi Voorelt väikest kaheistme-list nüüd esimest korda ning mõistis, kui raskeis mõtteis ta kohviku oli astunud.

Juta vaatas taeva poole.

«Ei oleks armas nii ilusa ilmaga kummi alla lasta — aga te saate tolmuseks.» Ja lisas natuke nõutult ja kahet-sedes: «Kõigele mõtlesin ma, aga seda ei tulnud meelde. Ja kübar lendaks teil pääst.»

«Kui sõidaksime minu juurest mööda... mul on vihma-mantel ja müts.»

Juta vaatas temale tänulikult näkku ja Voorelt pidi äkki liigutatult naerma: tänulik olla sellepärast, et tal müts on ja tolmumantel! Ta aitas Jutale selga automantli, mis lamas juhiistmel, Juta säadis enesele prillid ette ja siis keeras väike sõiduk aeglaselt ümber nurga ja sõitis Voorelti korteri sihis.

«Ta teab, kus ma elan,» mõtles Voorelt, kui nad peatusid tema värava ees.

Ja ta ei küsinud, kuhu sõidetakse, kui auto oli juba linnast väljas maanteel. Ei kõneldud palju: juhti ei tohi segada. «Ma ei sõida veel üsna kindlalt,» oli Juta ütelnud. Kuid siiski võttis ta kiire tempo.

Selle sõidu asjalikkuse juures oli Vooreltil rahulik mõtelda. Ning ta oli nüüd peaaegu päris kindel, mil viisil see sõit lõpeb. See täitis teda erutava ootusega.

Ta ei mõtelnud õieti mitte kihlusele, ei abielule, ta mõtles sellele, mis võivad tuua lähemad tunnid. Kas sellest tulebki kihlus, kas abielu, see kadus õieti kõik selle kõrval, mida see kummaline, elav naine temale pakkus. Kui ta sellest õieti aru saab.

Kuid nõnda on see õieti siiram, julgem ja uhkem, tundis ta. See külastamine poissmehetoas, need ettekäanded, et on raamatuid vaja või mõnda nõu, või vaja mõnda kutsut kätte viia, see on ju vaid juhuste pakkumine. Siin aga ei pakuta juhuseid ja võimalusi, siin on rool teadlikes ja tahtlikes kätes ja juhatakse ise sinna, kuhu tahetakse, ja küsitakse lihtsalt, kas jaa või ei.

Ja kui sellest peaks tulema abielu? Voorelti ettekujutuses ja tundes oli alati maksnud säädus, et naine on nõrgem pool ja mehel peab olema tema kaitsmise ning elatamise võime. Kuid siin on ju tüdruk see jõurikkam pool, temal on see tahe, temal on see jõud ka varanduse näol. Armastuse korral ei olekski vist nõnda raske naiselt varalist üleolekut vastu võtta. Aga kas ta seda tüdrukut üldse armastab? Nii ülepeäkaela? Aga rahalist külge võib ju nõnda korraldada, et varandus oleks lahutatud. Kuigi

see oleks vaid jaanalinnu peitemäng, sest nimeliselt oleks küll lahus, tegelikult ei saa ju kumbki pool teisele keelata ja ei teegi seda. Lugupidamise korralgi, rääkimata armastusest.

Nad sõitsid umbes tund aega. Olid keeranud tee harule, kus Voorelt veel kunagi ei olnud sõitnud. Ja ta tundis, nagu teeks Juta temale sellega kingituse. Ta võis neid orgusid ja mägesid, mille vahel tee lookles üles ja alla, vaadelda niisuguse innuga, et ununes mõneks hetkeks see soe naine tema kõrval, kelle kiirgamist ta tundis, hoolimata riietusest ja mõlema vahelt läbikäivast tuulest.

Nüüd keeras auto ühele külateele ja hakkas märke tõusma, ennast vahva jõuramisega võidukalt üles töötama sarapuude laiade okste alt läbi, kuni pahemat kätt vajus org ikka sügavamale, paremal pool aga tõusid juba kuused ja pedajad kõrgele. Tee tegi nähtavasti ringi ümber mäe, spiraalina tõustes. Ja kui nad peatusid tee harul, millest üks oli jalgteel ja viis heledate kaskede vahele, siis avanes juba pahemat kätt lai maastik.

Aga Juta ei andnud aega seda vaadelda. «Meie läheme kõige kõrgemasse tippu,» ütles ta ja ajas mantli seljast ning võttis selle asemel pleedi ja istme alt ühe väikese korvi. «Sääl einetame.»

Ta ulatas korvi Vooreltele ning võttis kaaslaste lihtsalt ja enesestmõistetavalt käevangu. Nii tõusid nad aeglaselt mööda kitsast jalgrada kadakate vahelt üles. Ikka laiemaks läks taevakaar, ikka õhulisemaks laotus, milles ujusid soojad õhtueelsed pilved.

Natuke väsimust oli Vooreltis, kui ta siis vaatles kaugel all puhkavat maastikku. Nagu hõbenõelaga oli tõmmatud alla vinasse looklev joon. Selle ümber liikusid heledad täpid: heinategijad. Eemalt vaatepiiri udust paistis triangulatsioonitorn ja üks kauge kirik. Ja ühtegi häält ei kostnud siia üles. Vaid laulurästas moduleeris oma südamlikke toone mäekülge mööda järsult allavajuvates

latvades, mis olid nii pehmed, et tekitasid igatsuse lennata alla ja heita sellesse tasa liikuvasse padjapilvesse.

Ja siia üles oli jäänud ainult kaks kõrget kaske ja mõni puhmas. Olid küll vanaks jäänud teised neli-viis kaske ja maha saetud. Ühele kännule istus Juta ja vaatas kaugusse. Ta oli laotanud pleedi küll maha, kuid korvi välja pakkimata jätnud. Ning vaatas nüüd Vooreltil vastu, lahkelt, rahulikult, kuid nagu murelikult.

«Ei ole muud siin kui taevas... ja tuul... ja meie,» ütles ta.

Voorelt astus otsustades ja kärmelt tema juurde ning jäi tema ette seisma.

«Kas teie ikka tõepoolest... Kas see siin on koht mõneks eksperimendiks?»

«Ärge vaadake nii kurjalt, ei ole eksperiment.»

«Aga ma ei tea ju teist mitte midagi.»

«Minevikust? Ei ole mingit.»

«Ei ole mingit, see on hoopis subjektiivne, see võib ka tähendada, et teie ei loe miskit miskiks.» Ja mõtles ise:

«Kui puhas on valge ta silmis, kui avameelne ta pilk!»

Ja Vooreltil paistis, nagu oleks Jutal õieti kahju ütelda, kahju sellest, et midagi ei ole olnud, kui ta vaikselt vastas:

«Kui loete miskiks suudlusi kooliajal, siis küll. Muud midagi. Mitte kui midagi... Istuge siia pleedile ja ma ütlen teile kõik.»

Ja kui Voorelt istus, siis silitas Juta temal üle lauba ja lausus mõttes ja tema pilk pöördus sügavalt enesesse:

«Olen kakskümmend kuus aastat vana. Ja mulle ei ole mitte keegi sel määral meeldinud. Juba mu kooliajast saadik.»

Kuid kui ta nägi Voorelti silmis ekslevat umbusku, lisas ta: «Ei ole ma lahutatud ega lesk või kuidas teie seda tahate nimetada... kas saate nüüd aru?»

*

Voorelt lamas selili ja vaatas, kuidas pilved liikusid. Üht osa neist varjas Juta nägu, mis kummardus tema üle ning mõnikord vaatles teda pehme, väsinud kurbusega, mõnikord viis pilgu mõttes kaugele.

Voorelt mõtles mehe mõtteid, mis, vabanenud soovist ja ihast, ei lase end täielikult siduda möödunuga, olgu selle üllatus ja joobumus ka igas närvis järelevärisev nagu äikeselöögi järel. Need mõtted toibusid tagasi hari-likku ellu ja Voorelt kortsutas kulme.

«Mis sa mõtlesid praegu?» küsis Juta ja silitas kortsud ära.

«Ma ei ole ju nüüd enam vaba, mitte enam omaenese peremees.»

Juta ohkas kergelt.

«Ole vaba,» ütles ta. «See on kõik sinu teha, eks?»

Ta viis oma pilgu kaugemale ja lisas viivu järel:

«Ma võin ka vallaslast üles kasvatada... seda sa minust nüüd vähemalt aimad.» Ja unistades: «Kuid oleks ikka parem ja ilusam, kui laps ootab, et varsti tuleb isa koju...»

Voorelt pigistas selle lause järel silmad kinni, sest nad tahtsid niiskeks minna. Välkkiirelt jooksid aga mälestused läbi tema teadvuse, mälestused sellest, mida kõike ei ütelda palava tunde survele ja mida unustatakse hoopis, kui seda tunnet enam ei ole. Kui soojalt ja veenvalt olid kõnelnud enne teised hääled ja olid murdnud usalduse ja vabalt antud töötused ja mitte ainult seda: olid reetnud ja teda vaenlase kätte andnud nagu Simsoni.

«Kuid ma võin ju jälle pää sülle usaldada,» mõtles ta, «las lõikab juuksed ja hävitab jõu ja las annab mu orjaks vilistide kätte.»

«Usalda,» ütles Juta.

«Kas sa mu mõtteid oskad lugeda?»

«Kui näos nii tõmbleb ja otsaesisel tuksatab, siis ka- heldakse ja kardetakse.» Ja ta suudles teda silmadele.

Vaikides lamasid nad kaua.

Ja küsiv naeratus ning mõtleb uudishimu Voorelti näol kasvas, kuni Juta teda raputas:

«Mis?»

«Aga su isa?»

«Kas on tõesti aeg ja koht sellele mõelda? See on kõik nii kõrvaline... Turtsub muidugi... Siis leiab, et sinuga maksab uhkustada... Me läheme ära hoopis mujale... Nii kõrvaline on see kõik...»

«Ongi kõrvaline,» mõtles Voorelt ja tõmbas Juta kaissu. Neerut... aga ta teab juba, et Neerut ütleb midagi elutarka ja südamlikku. Reevolt? Lailusetunne selle mehe vastu segas end inetu võidurõõmuga, et ta tema tütre omandas, ja siis ligines ja kasvas ja kohas üle pää teadmine, et Reevolt on võitnud, Reevolti ilm on võitnud ja et tema ise midagi kaotab.

VIINAPISARAD

Kui Robert Joalt einelaua ees natuke oli seisnud ja nagu kombe pärast üksikasjaliselt kogu seda toituderikkust vaadelnud, teadis ta, et tal ju isu veel ei olegi. Aimanud oli ta seda ju kohe, sest tal oli piinlik, et puhvetipreili püsti oli tõusnud. Ja mis aitas palve end mitte tülitada lasta, vaid rahulikult oma näputööd jätkata? Preili pidi ju püsti seisma; kelnerid peavad püsti tõusma, kui härrased mööda kõnnivad. Nõnda nõuab seda komme ja kord.

Joalt istus akna juurde.

«Pruulige mulle, palun, õige üks punš,» oli ta preilile ütelnud. Siis oli selle jalavaev ikka kuidagiviisi põhjendatud. Ka naiskelner, kes ahju juures lehte oli lugenud ja nüüd oodates tema ees seisis, pidi ametit saama.

«Ja teie tooge mulle lahkelt pudel õlut.»

Õieti puudus viimasel tellimisel nagu mõte. Punšiklaasi toomine langes ju naiskelneri ametivalda. Kuid oli kuidagiviisi nägusam: püstitõusmine vaid viisakate kommete täitmiseks paistis Joaltile praegu alandavana.

Nüüd pidi Joalt jooma kaht teineteisega just mitte sobivat jooki. Aga ta mõtles: õlu on janu vastu ja punš vaigistab närvide surisemist.

Oli alles vara enne lõunat ja Joalt oli praegu ainsaks võõraks. See oli temale meeltmööda. Nii võis ta vaibuda lasta seda mahasurutud ärevust, mis siinses vaikuses aegamööda ikka vähemaks vuhises. Muige nõrka ja kurba virvet tundis ta ümber huulte, kui ta mõtles, et oli nagu vaikus pärast kahurite mürinat lahingus, mis nii imelikult väsitab ja paneb nagu pooluinakul imestama.

Seekord olid siis pangad läbi. Ja suure enesealandusega ärijuhtide ja direktorite ees oli ta saanud mõnestki maha-maksusuurusest mööda. Teisal jälle ei pikendatudki rohkem kui üheks kuuks, sest ta ei olnud õigeid žirante kätte saanud ja oli pidanud võtma nõrgemaid. Niisiis pidi tal raha küllalt olema üle jäänud, et võida siin veidi pu-hata. Ei olnud niikuinii ammu siia saanud.

Kui palju tal seda raha õieti taskus on, seda ei osanud ta kokku arvata. Arvutas ja arvutas, aga pääst ei mõist-nud. See pää oli niikuinii segane olnud, kui kõik tema kalkulatsioonid ümber visati ühe panga tõstetud maha-maksumääradega ja teise keeldumisega pikendada kaue-maks kui kuuks ajaks. Ja kuidas õieti tuli, et tal nüüd oli raha üle jäänud, see oli temale praegu vaid umbkaudu teada.

Miskipärast häbenes ta laual oma raha lugema hakata. Ja kui ta suurtest peeglitest mööda kõndis näiliselt ette-käändel, nagu tahaks ta käsi pesta, vaatles ta ennast möödaminnes ja ütles enesele põlglikult ja alistudes: «Väliselt ikka veel härra, kuid õunavarga mentaliteet.»

Ta pesi oma käsi, mõtles, et seda peaks ju tegema õieti pärast määrdunud rahade lugemist. Ja siis kraamis ta igast taskust kokkukortsutatud paberraha ning metalli välja. Vaatas veel rahataskusse, leidis sealt ühe tuhan-delise ja teise viiesajalise ning oli enesega rahul. Umb-kaudsel pääst arvutamisel oli tal õigus olnud. Mis rohkem oli, see tuli tema harjumusest alati minimaalselt arvu-tada.

«Korralik inimene teeks nüüd nõnda,» ütles ta enesele ja katsus jälle muiata, «et paneb need rahad kõik ilusasti paigale, sest kuu järel on jälle rõldale minek. See täna oli ju vaid kohtuotsuse edasilükkamine. Kas kuu pärast või hiljem, maaväring tuleb ikkagi, protesti läheb ikka kunagi.»

Ta surus hambad kokku ja ütles siis üsna valjult:

«Ma ei taha aga täna korralik inimene olla.»

Tagasi minnes heitis ta jälle pilgu peeglisse.

«Keegi ei või ütelda, et ma alla olen käinud,» mõtles ta. «Ma oleksin rahulikult võinud raha ka laual lugeda. Igast taskust võtta, kokkukortsutatud paberid ilusasti siledaks tõmmata, korraldada ja rahataskusse pista. Kui inimene ise elab korralikkudes oludes, siis on ükstakõik, kas ta oma raha hoiab kuue- või püksitaskus. Siis on ka ükstakõik, kas tal raha üldse kaasas ongi. Helistab kuhugi ja saab. Mille tondi pärast ma praegu oma raha salaja pidin lugema?»

Puhvetipreili siin oli uus, niisama nagu naiskelnergi. Nad olid mõlemad väga viisakad, lugupidavalt viisakad. Ja olid vist rõõmsad oma inimesetundmise üle, kui suurest saalist tuli kelner Joosep ja kummardas Joalti ees eriti tähelepanelikult.

«Jah, Joosep tunneb mind endistest aegadest,» ohkas Joalt amüseeritud kibedusega. «Ta ei aima, keda kõiki ma täna jälle ise pidin kummardama.»

«Kuid õieti teen ma enesele ülekohtu,» mõtles Joalt edasi. «Ei kummardanud ma kellegi ees. Olin pankade klient nagu iga teinegi, seisin sama endastmõistetavusega diskonto-osakonna ees, najatusin hooletult ja kergelt kassaluugi lauale ja vahetasin vajalikke või vähem asjalikke sõnu asjaajajatega või direktoritega, selle järele, kuidas nad ise minusse suhtusid. Kuid et ma erapooletult võisin pealt kuulata, kuidas see karjeristist pangalõvi ühe maamehe maha kantseldas, jämedalt, ülbelt, jõhkralt — see oli siiski kummardus, sügav kummardus.»

Ja Joalt laskis nagu imestades läbielatud stseeni mälust uuesti läbi käia. Maamees kusagilt kaugelt, peremees, sõiduvõõ veel ümber kasuka, karvane ja sassis, seisab nõutute silmadega, silmadega, milles on hämmastunud abitust, pangarahva keskel ja jutustab hädiselt rahvale ning ametnikkudele, et ta on sõitnud kuuskümmend kaks kilomeetrit maha kohtuasja pärast. Ta tahab nüüd samal sõidul oma pangavõlga õiendada. Õige ju on, et praegu

on küll natuke vara, päeva kolm läheb veel tähtajaks. Aga kuidas tuleb ta need kuuskümmend kaks kilomeetrit uuesti tagasi selle tähtaja pärast? Ei taha ta seda võlga ju pikendada, ära tahab ta selle maksta, sootuks kinni maksta. Aga vaat, öeldakse, et ei saa. Kes seda on kuulnud, et kui enne tähtaega tuled linna kaupmehe juurde ja see ei võta raha vastu!

Haliseb ja kaebab ja ei mõista end aidata. Ametnikud hoiavad pikas reas pilgud oma pultidel, kirjutavad ja arvutavad, rahvas ei lausu ka sõnagi, sest kui tuleb jälle see asjaajaja-direktor oma kabinetist — taervas teab, mis ta siis võib nõuandjaga pääle hakata või ametnikuga. Kliendile ei pikenda enam vekslit ja ametniku laseb lahti.

Silmatorfav ja masendav oli see üldine hirm, see lasuv kartus rahvast ja ametnikke täis olevas ruumis. Ning tema ise, Joalt, oli ennast lasknud nakatada! Oli rahulikult päält kuulunud, kuidas direktor maamehele ninna kargas:

«Kas te ei tea, kunas teie tähtpäev on! Pangal ei ole võimalik igamehe tuju järele käia, et tahab oma asju ajada, kunas aga meelde tuleb. Tulge tähtpäeval!»

«Heldekene, kuuskümmnd kaks kilomeetrit sõidetud...»

«Ei ole meie asi, pangas peab kord olema!»

Ta käänas selja ning läks oma kabinetti. Vaatas veel Joaltile hääkskiitu ootavalt näkku ja läks.

Ning Joalt mõtles enesest praegu, kas ta mitte viimaks oma silmadesse ei lasknud tulla arusaamise ilmet, seda teist meelitada tahtvat tärkavat mõistmist, et härra direktoril sel korral ju nõnda ikka sulaõigus on. Vahest hankis Joalt aralt enesele väikest poolehoidu, vastutulekut ka teiseks korraks tema enese vekslite suhtes? Vahest oli Joalt juba küllalt väikeseks tehtud, et nõnda vargsi silmadega meelitada? Selle asemel et ütelda:

«Härra direktor, teie olete kasvatamatu, tühine inimene, kellegi huvide kaudu siia isandaks upitatud. Kuid pääle

selle ei tea teie nähtavasti isegi mitte, et see mees võib maksta ja tohib maksta, kunas tema tahab. Ta tarvitseks vaid siia selle ametniku poole pöörduda ja raha sisse maksta tähendusega: «Minu sel ja sel tähtpäeval tasutava vekslite maksmiseks.» Ja võiks ka postkontorisse minna ja raha teie panga aadressil saata. Või mõnele tuttavale või usaldusmehele raha kätte anda ning jumala rahuga oma kuuskümmend kaks kilomeetrit koju sõita. Ja seda peaksite teie, härra direktor, temale seletama. Lahkelt, viisakalt, inimlikult. Mitte aga Tamerlani mängima siin panges, mis ammu veel ei ole teie küündimatuste vürstirীগiks.»

Ei, nõnda ei olnud Joalt kõnelnud. Nõnda oleks ta võinud kõnelda veel mõned aastad tagasi. Ja siis ei oleks see undervits varsti ka enam siin direktoriks olnud. Siis oleksid ka teised samuti järel kõnelnud ja sel jõhkerdamisel siin oleks lõpp olnud.

Joalt võttis aknalaualt väikese hasartmängu: kolm täringut klaaskupli all. Vajuta nupule, siis hüppavad need täringud. Silmade kogusumma teeb võidu või kaotuse.

Ta tahtis proovida, kas kunagi keegi murrab sellel direktor Koortalul kaela. Või aga teeb tema seda loomulikku karjääri, meelitab siin kedagi võimumeest, sääl üht lehte, laseb ennast igal pool tubliks ja korda armastavaks meheks nimetada, kogub vahepääl varandust, kuni terve maailm on temaga harjunud ja peabki teda ühiskonna tugevamaks sambaks.

«Anname temale üks šanss,» mõtles Joalt — «temal olgu esimene käik.» Ta vajutas nupule, täringud kargasid kilisedes ja kõrisedes vastu klaasi ja asetused siis väarikalt paigale nagu jah ja aamen. Kolm, kuus ja viis, kokku neliteistkümmend. Nüüd aga, vastu! Kuus, üks ja neli! Muidugi! Koortalud võidavad maailma. Liputavad ülespoole, hauguvad allapoole. Ja Joalt mäletas, kuidas üks ise tähtis olla tahtev ajakirjanik oli Koortalu kiitnud, et olevat energiline mees, kes alles oskavat korda luua. Ning

Joalti vaimusilma ette libises visionaarselt pilt, kuidas Koortalu istus veidi ettepoole pehmete nahktoolidega ülekuhjatud toimetusetoas, iga toll täis hüppevalmis viisakust, ja teeskles nõndaviisi erilist lugupidamist. Aja-kirjanik aga oli tugitooli sügavustesse laskunud, andis audientsi ja paisus seesmiselt. Ta hakkas teist siis hiljem inimestele kiitma selle asjaliku, kuiva nentimisega, mis pidi paistma inimesetundmise ja pikkade, kaalutud tähelepanekute viljana.

Niisuguste jumaldamiste kaudu oli siis Koortalu palju edevaid inimesi võitnud, ja need olid tema siis ka tänuks aidanud kohale, kus ta etendas loendamatute saatust. Paari hoolimatu sõnaga laostas ta majapidamisi ning andis sääli, kus kaalukeel peatus alles hävingu või mureharjast ülesaamise vahel, tõuke hukatuse poole. Väike, tähtsusetu isik Luciferi osas! Ja imelik: ta näos oligi neid jooni, mida suured kunstnikud omistasid Jumala vastu seisvale vaimule; ta hoidiski ennast sirgelt ja uhkelt nagu pimeduse vürstiriigi valitseja. Aga ta ei olnud ju muud kui kuiv ja sile tollipulk, tuim nagu ikkagi puu, vaimutu ja hingetu nagu ikkagi meetrimõõt. Aga kuidas kõik kүүrus olid selle liistu ees! Sest et ta oli säetud andjaks või keelajaks kõikide eluvõimaluste allika ette: raha ette. Ta oli saanud suureks kohtumõistjaks kannatava rahva üle.

Joalt tahtis täringumängu ära panna, nägi aga klaaskuplis omaenese nägu ja hakkas seda tähelepanelikult uurima.

Hall jah juba, päris hall. Silmade all rasked kotid. Viimased vahest liigsest magamisest. Sest nüüd võis ta järsku magama kukkuda, kohe, kui pankadest läbi oli käidud, siis päale lõunat ja siis öösiti ka veel. Nad räägivad, et mures inimene ei saavat magada, mured ei laskvat magada. Nad räägivad alati ja teavad nii vähe. Kui on juba ülimure, siis tuleb loodus ise appi ja uinutab, et aru sega-mini ei läheks. «Mis te ometi alati magate,» oli dotsent Liivik temale etteheitvalt ütelnud, mures oma žiiri pä-

rast, «katsuge ometi ülevaadet saada võlgade üldsummast ja siis leppige kuidagiviisi pankadega kokku!» Muidugi, tal oli ka oma mure, muidugi, temale langesid ka teiste võlad kaela, nagu igal pool on üldine kokkuvarisemine. Muidugi tohib tal muret olla, aga magamisest ei tea tema midagi. Nii kaugel tema veel ei ole.

Joalt pani täringud ära. Ta oli omaenese väsinud silmi küllalt vaadelnud, oli püüdnud julget ja kindlat nagu teha, aga see katse oli hetke järel varisenud loiuks ja lootusetuks ilmeks. Vähemalt tema enese ees lootusetuks, kuigi muu maailm pime küllalt oli ja tuim, et selgesti näha.

Ei, Liivik võib küll nõu anda, aga see nõu ei ole häa. Selle järele käia oleks allavandumine, oleks enesetapp. Kui sa inimestele näitad, et sa hädas oled, siis on nad niisama nagu loomad. Nad sõtkuvad vigase jalgade alla. Nad kaebavad pankade juhatustes ja nõukogudes, nad parastavad kohvikuis, nad süüdistavad odavate kõnekäändudega seltskondades ja isegi nende haletsemine liitub üldiseks sümfooniaks: poo risti! Alistuv inimene elab armust. Ja armu ei tunta. Alistumiseks on veel aega. Kui palju? Üks kuu.

Teistega saaks veel kuidagi, aga see Koortalu! Aga miks alati peab temale mõtlema, miks mitte neile, kes on inimlikud, kel on südameviisakust isegi nii palju, et nad häbenevad sinu peidetud häda näha ja kõnelevad lahkelt ning asjalikult? Miks peetakse häid inimesi vähem meeles kui kurje? Direktor Vaarant ütles palvele, et lubatagu pikendada ilma mahamaksuta: «Järgmisel korral, siis püüdke natuke tasuda, siis ei ole nõukogul põhjust rääkimiseks.» Tegi märkuse vekslile, pakkus paberossi ja hakkas poliitikast kõnelema. Või jälle diskonto-osakonna ametnik Ester: «Kui palju sooviksite maksimaalselt tasuda — ega praegusel ajal ju palju raha liigu...» Ja tegi ruttu ära. Või jälle direktor Ossil Saksa Pangas kuival: «Mida väiksem mahamaks, seda lühemaks ajaks pikendame.»

Sellest mitte juttugi, et üldse ei pikendata. Asjalik ja selge, ilma isikliku noodita. Aga siis jälle selles Üürnikude Pangas täieliku lamedusega: «Jah, kes käsib võlgu teha!»

Joalt oli oma õlle ära joonud ja võttis sõõmu punši. See jooksis kohe mööda sooni, hargnes ja jagunes üle kogu keha ning andis sellele nagu muretuse loiduse. Oli hää jalgu laua all pikalt välja sirutada.

Ei, alla veel ei vannu! Et seisukord on hädaohtlik, seda võib varjata veel julge näo ja sirge kõnnaku taha. Kuigi igast kandist ragiseb ja kõik on vaid noateral ja homme võid sa otsas olla. Karga Haavasalu poodi ja ütle, nagu teeksid sa teisele kingituse: «Palun andke mulle kaheks päevaks viisteistkümmend krooni,» kiida sama hingetõmbega tema tütre klaverimängu või naise sohvapatja. Ja kuna sa seni alati korralikult oled maksnud, siis saad sa selle raha. Saad ja jooksed kohe panka. Teisal aga ütle, et kangesti tahaks kord restoranis istuda. Niisugune kergemeelne noot meeldib mõnele inimesele. Õieti paljudele. See on juba üliõpilaspõlvest selge: joogiks laenatakse kohe. Kuid niipea kui ütled, et süüa ei ole, siis loetakse sind allakäinuks ja päris viletsaks, siis ei anna sulle keegi midagi, vahest ainult vana passija või mõni vaene emakene, kel enesel õieti midagi ei ole.

Üliõpilaspõlves oli Arno Uurak päris kena poiss. Aga vaata, kuidas nüüd talitas. Käis ringi igal pool, kõneles, et Joalti kandidatuur praeguses olukorras on küll üleliigne. Tema majanduslik seisukord on nii raske, et varsti tuleb oodata kokkuvarisemist. Ning ei ole ülikoolile kasuks, kui professor on kohtupristavite poolt tagaaetav ja käemehed kisendavad. Mis õppejõud niisugusest koormatud mehest saab, kes päälegi on oma seisukorras ise süüdi ja sel viisil ka üliõpilaskonnale ei või olla eeskujuks. Ja nii saigi Uurakust endast professor. Tema oma kätt juba sõbravekslitele ei pannud.

Joalt ohkas tasa. Professoripalk oleks palju aidanud.

Ja korduvalt hakkas ta arvutama, kuidas mõistliku jaotuse puhul oleks valmis saadud isegi nende koormatus-
tega, mis veel tulemas olid. Arnold Rist laskvat juba
oma vekslid minna ja heitvat käega, Teeveer olevat isegi
pankadele teatanud, et ta nüüdsest peale on põhimõtteks
võtnud laenuasutustega üldse mitte enam tegemist teha.
Nüüd tulevad tema võlad kolinal käemeeste kaela, laviin
laieneb, ja mis otsekoheselt ei tule Teeveere kaudu, see
tuleb kaudselt tema maksujõuetuks jäävate käemeeste
hädast.

Joalt jõi ruttu oma punšiklaasi tühjaks ja tellis uue.
Mõtted muutusid rahulikumaks — õieti saigi alles siin
mõtelda mitme kuu järel. Muidu selles leegis on mõtted
ju vaid nagu lühikesed haarded siia või sinna.

Kuidas algas õieti see pikaks veniv katastroof? Mui-
dugi, kõigepäält algas ju Maalet. Temale omase mõttevii-
siga oli ta haavunud, et orja päälegi panku, nagu ei
olekski muud teha. Pakuvad sulle, teevad laenamise ker-
geks, sest et neil kuhugi raha panna ei ole. Ja siis äkki
hakkavad pääle pressima. Seda mängu tema kaasa ei
tee. Ja ei teinudki. Tuli siis ka tema võlad üle võtta. Ven-
nal oli palju õnnetust, kõik põles kindlustamata maha,
siis tuli temale appi karata. Ikka uuesti ja uuesti, kuni
vend suri. Siis muidugi ka need võlad enda kanda võtta.

Ebamääraselt käis pikk rida niisuguseid lööke Joalti
mälestustest läbi. Ta oli vastu säädnud oma töö, oli ühe
suve kaardile pannud, et jõuda professorini, aga ka see
pingutus ebaõnnestus. Muidugi jälle Maalet, see jaurav
hädavares, kes ise midagi ei teinud ja teist ei lasknud
teha.

Kui saaks õige teha seda *salto mortale*'t, millest kõneles
omal ajal Reckie, kes vahepääl suutis kuulsaks saada Sak-
samaa kirjanikuna ja surragi, see igavesti kergemeelne
tuivanka, kelle fatalistlikul maailmavaatel oli siiski oma
tõsise näoga põhi. «Tuleb teha täielik *salto mortale* ja
jälle jalgadel seista.» Ennast hoopis teiseks lüüa, kõik se-

nised tõekspidamised maha koorida ja uue inimesena ot-
sast pääle alata. Aga kui loomus ei luba, mis *salto mor-
tale*'t sa teed? Peab osa sellest loomusest juba ihus valmis
olema nagu Maaletil. Või Teeveerel. Või Konrad Pel-
teril.

Konrad Pelter, müts maha! Temale on inimesed vaid
kari, kellest tuleb üle olla. Mis juba oli olnud tema loo-
muses, selle oli viimistlenud veel see ideaalkool, millele
õpilased hümne laulavad ja tahavad temast teha mingit
Schulpfortat või Eatonit. Selle kooli kõige puhtam tüüp,
selle kooli direktori kõige viimistletum õpilane. Amo-
raalne, täielikult amoraalne nagu ilus loom. Mõisteid,
mis on eetikaga seoses, tarvitab vaid teiste inimeste sun-
dimiseks, alistamiseks omaenese tahtele ja nõuetele. Mees
ja naine on temale vaid indiviidid, keda selle järele tuleb
kohelda, kuidas need temasse suhtuvad — kui halvasti,
saavad peksta mõlemad. Tarbe korral jalaga, tarbe korral
pudelig, kuid alati kurja huumoriga. Niisugustel lahk-
arvamistel maksab niisama nagu kogu tema elus ja ela-
mises ameerika maadluse *catch as catch can* ja džudžitsu
kui ka turulöömingu kombinatsioon. Peab vaid võitma ja
üle olema, muud midagi ei ole tarvis siin maailmas.

Jah, Konrad Pelter muheleb vaid või teeb ülbe näo, kui
kõneldakse võlgadest üldse. Tema enese võlgade üle
söandab vaevalt keegi kõnelda ilma huumorita. Vahest
ainult sellest, kuidas tema neid tegi ja sai. Ei olnud
ühtegi linna- ja maapanka, kes ei oleks temale lõivu
maksnud. Ja seda juba siis, kui ta oli alles üliõpilane.
Summad, mis oleksid küündinud väikese rüütlimõisa ost-
miseks, läksid tema kätest läbi pidutsemistel, mille
mõõtmed panid hämmastuma isegi kõige suuremaid fan-
taste. Legend oli võimetu ega osanud midagi juurde luo-
letada, sest legend oli mõttelennu tulemus. Kuid Konrad
Pelteri enese mõttelend oli ületamatu.

Niisuguste inimeste ees seisatab kaasmaailm ja kaasaeg
ning vaatleb umbuskliku ja veidi hirmunud naeratusega.

Niisuguseid jõuinimesi on vaja romantikavaesel ajal. Portjee, kes süütult ja halastamatult peksta sai teise portjee vea pärast, kiitles hiljem naerdes, et vaat, see on alles härra mis härra. Ja sõjaminister, kes väikesse linna sattus oma kontrollreisil, pidi abitult naeratades edasi sõitma. Sest tagavarakapten Konrad Pelter laskis teatada, et igale tsivilistile tema oma rügementi ette tantsitama ei hakka. Tal oli nimelt parajasti kahenädalane pidu käimas trummide ja pasunatega, preilidega ja prouadega, ja kui adjutant enam ei jõudnud juua, viidi ta tääkide all soolaputkasse.

See kõik tõi muidugi sekeldusi. Väejuhatatus päris sõjaministri survele aru. Kuid Konrad Pelteril ei olnud aega. Ja kui tulid ähvardused, suvatses ta tõepoolest päälinna sõita. Ei ilmunud aga mitte ülemuse ette, vaid algatas uue suure pidu võõrastemajas. Kui saadeti ohvitser teda areteerima, läks Konrad Pelter telefoni juurde ja kõneles ohvitseri kuulates: «Jah, härra kindral, kuulan, härra kindral, täidan käsku, härra kindral, ja tulen homme.» Kõneles nõnda telefonisse, kui teises otsas kedagi ei olnud. Ja pani siis ka veel selle ohvitseri ja sõdurid jooma. Ohvitser pidi muidugi hiljem istuma minema, kuid Konrad Pelteril olid kõrged eestkostjad, ja üldse oldi tema suure väärtuse ning energia sugestiooni all, ja kanged mehed olid kallid tol ajal. Nõnda et paigutati vaid ümber teisele, vahest veel austavamale kohale.

Tol ajal oli seda raha palju. Tol ajal saadi seda suurimat joont pidada.

Kui kogu maa igatses suhkrut, siis tuli kord laev sadamasse ja tahtis seal äri teha. Kuid Konrad Pelteri alati valvel olev ning nagu elekter töötav intellekt lõi ühelainsal hetkel plaani ja teostas selle poole tunni jooksul. Ta sai kohe tarvilikud paberid, rekvireeris kogu laadungi, jõi kurva kapteniga lohutuseks laeval sinasõprust, ja juba vurasid kotid linna. Ülemustele lõivu, kõrgemaile kaks kotti, teistele igäühele üks kott, sõpradele tuju järele

kaks või kolm kotti ja muu ikka ka kuhugi. Siis algas jälle pidu.

Sest ega Konrad Pelter polnud varandusi koguda tahtev inimene. Ta kuhjas neid vaid mõneks nädalaks, et seda maist elu mitte lasta igavaks minna. Ta pidi olema selle elu valitseja, pidi võima teda ise juhtida omaenese mõttes ja maitses. Ta paiskas oma aarded tuulde sõprade pärast, ta oli helde ja lahke nagu mõni idamaine vürst. Ta kinkis ja kostitas. Ning oma tavalist ja üsna harilikku rada käivad inimesed, ülemad kui ka alamad, seisid niisuguse mõistatuse ees ja püüdsid teda mõttes lahendada. Kuid selleks ei andnud Konrad Pelter ju aegagi. Ta tuli alati uute üllatustega, kuni lõpuks võimul olevad terasemad mehed hakkasid mõistma, et tema mängib kõigega ja kõigiga vaid omaenese huvides. Ning see on kuidagiviisi alandav neile, kellega mängitakse, ja Konrad Pelter vabastati tarviliku auga isamaa kaitse teenistusest.

Muidugi kuivasid nüüd võimalused kokku. Kuid Joalt muigas, kui ta mõtles pangadirektor Albert Ploomi näole, kui see kaebas: «Ütle, kas on see mõni haritud inimene! Tuleb panka veksliga, millel juba seepärast väärtust ei ole, et Konrad Pelterit ju tuntakse, tagaküljel kõiksugu tundmata nimed. Ja kui selle eest laenu ei saa anda, hakkab toorelt sõimama ja karjuma kogu rahva ees, panka süüdistama kõiksugu kelmustes. Kas on see mõni haritud inimene?»

«Ta ei pane haridusele rõhku, ainult oma tarkusele ja inimestetundmisele. Sa lasksid ta muidugi välja viia ja andsid asja panga advokaadi kätte?»

Siis alles läks Albert Ploomi nagu ilusaks. Albert Ploom armastas alati häid käitumisvorme. Ta oli siis Konrad Pelteri ruttu oma kabinetti kutsunud ja käskinud raha välja anda.

«Kus sa sellega, et pangas tohib lasta skandaali teha, mõtle ometi, kuidas see nime võib rikkuda. Niisugune

toores tüüp! Utle nüüd ise, kas see on akadeemilise inimese viis?»

Ah see akadeemia või käitumisvormid, direktorid või ministrid, au või korrektsus — mis olid need Pelterile! Ta nagu haistis vaid ühiskonna või isikute nõrku kohti ja vajutas sinna oma tugevad näpud, et välja pressida kõike, mis tema juubeldavaks ning valitsemishimuliseks vägivaldseks eluks vaja läks. Mida ta üldse praegu peaks tegema? Mingisugune import-eksportäri, nagu Joalt umbkaudu mäletas.

Jah, tee aga *salto mortale* ja saa temasuguseks. Siis on muidugi kogu murede koorem korruga maha paisatud. Ei tarvitse sisse tunda oma käemeeste raskustesse. Ei tarvitse hambaid kokku suruda, nähes oma naise vaikset ja vaprat alistumist, igapäevast kontoris käimist, et natukenegi ka omalt poolt püüda vastu võidelda mehe nii eluvõõraste vigade tagajärgedele. Tema armsamad esemed on juba ammu müüdnud. Safiirsõrmust, mis oli omaaegne rõõmsamate päevade kink, ei näe ammu enam. Olevat parandada, ütleb ta. Ütleb nõnda, et mitte haiget teha.

Joalt lõi äkki rusikaga lauale. Möödaruttav kelner Joosep jäi peatuma ja ligines küsivate silmadega.

«Ütelge, Joosep, kas maksab *salto mortale*'t teha?»

Joosepi ülesannete sekka käib nõusolek. Kõik, mida härrad soovivad. Kuid praegu ta ei tea, kuidas härrad seda mõtlevad. Seepärast teeb ta oma pilgu veel küsivamaks ja lahkemaks ja hoiab pääd natuke viltu.

«Ma mõtlen nõnda: kas maksab *salto mortale*'t teha, kui ei oska?»

«Muidugi ei maksa siis teha, härra Joalt, enesest mõista mitte. Võib jala ära nikastada või muidu viga saada.»

«Vaadake, sellepärast ma ei teegi. Aga mul oli siiski teie nõu vaja. Muide, kas on saalis või kabinetides mõni tuttav?»

«Saalis on küll mõned võõrad, aga ma usun, et need

teile palju tuttavad ei ole. Kabinetis on aga mõned näitlejad, härra Kiir, mõned daamid ja härra Maalet.»

«Las nad olla pääle,» ütles Joalt, ja Joosep lahkus.

Maalet? Peaks ta parem sinna jääma ja mitte siia puhvetiruumi kukkuma.

Õieti on ju Maalet ka tüüp, kes elab ainult teiste kulul. Kuid väikest, vaest sandielu, olgu ta ajuti lärmikas ja mürav küllalt. Ja sedagi alati teiste najal, selle või teise ajutise metseeni kulu ja kirjaga. Ta toetub isikute kaastundele või igavusele, haliseb, et muudkui joo ja valget päeva ära näegi enam ning korteriperemees ootab üüri — kuidas sa nõnda saad tööd teha! Ja vannub ja teeb jõhkurat nalja. Kuid seda mahlakust on inimestel vaja. Inimestel on alati kedagi vaja, kes neid löbustab, kes on teistsugune ja annab aimu sellest, et see igapäevane tammumine tavalist rada mööda on ikkagi nagu posthobuse sörk. Aga mitte midagi teha, mõnikord vaid sekka rahvast lohutada, et on ikka tagavaras suurt jõudu, et kui hakkab kord pihta, siis hoia alt, see hoiab huvi elevil.

Kuid ei ole Maalet härrasmees: ta laseb enesele kõike kinkida. Aga Pelter on röövel, Pelter võtab vägisi ja naerab. Maalet võtab, kui pakutakse, ja nutab, kui maailm veel küllalt ei anna. Pelter peab ülal terve hoovkonna ja sallib sõpru. Pillub nad aga kas või aknast välja, kui nad teda vihastavad. Maalet on seltsimehelikkuse ja sõpruse salmilaulja, sörgib neil sabas, kuid temal ei ole sõpradele muud anda kui oma liturgiat. Ja vägevat viha, kui sellega ei lepita. Riputab siis kandle remmelgaile ega mõista enam maailma.

See'p see ongi — Maalet on kavaluseta ja lihtne. Pelter ütleks: lausa rumal. Huvitav oleks neid mõlemaid koos näha.

Õieti on üsna hää siin istuda ja muule mõtelda kui vaid pankadele ja kelle ees homme jälle küürutada. Natuke saab enesegi üle aru pidada. Kodus rusub kahe väikese toa õhk ja murelik vaikus.

«Ma lõunastan siin,» ütles Joalt valjult ja kinnitades, nagu ennast julgustades, et naist üksi tahab jätta.

Ettekandja tõi kohe lõunakaardi.

Ja siis sündis see ime, mis Joaltit õieti enam ei üllatanudki: Pelter seisis äkki leti ees. Seisis sääl paari teisega ja keeras aeglaselt pea sinnapoole, kust tuli tuttav hääl.

«Robi Joalt!» hüüdis ta. «Ometi näeb sind ka veel.»

Ja tuli oma energilisel rühkival sammul kähku, haaras Joalti käisest:

«Leti ette, leti ette, Pirmais Valmieras kājnieku pulks, saatana pihta!»

Joalt pidi naerma ja tõusis. Ta teadis, et muidu võtab Pelter ta oma tangide vahele ja kannab leti ette. Ja naeris ka selle «Pirmais Valmieras kājnieku pulks'i» üle. Mälestuse üle sõjast, kus Võnnu lahingus see esimene Volmari jalaväepolk sootuks kaotsi oli läinud, ja tema, Joalt, ühele närvitsevale ja paari rekvireeritud kana ja põrsa pärast suurt lärmi tõstvale läti härrale näkku oli karjunud: «Pirmais Valmieras kājnieku pulks!» nagu käsku suud pidada ja nagu sõimu ühtlasi.

«Ma õieti ei imestagi, et sa siin oled,» ütles ta Pelterile. «Mul käivad niisugused viirastused: kui mõtlen pinevalt kellelegi, siis on ta ka lähedal.»

«Mis sul siis minust nõnda mõtelda oli?» küsis Pelter ja tõstis enesele portsjoni sardiine taldrikule. «Noh, nolgid, teie tutvustage end ka härrale,» pöördus ta oma nooremate seltsiliste poole, kes muide üsna loomulikult arvasid, et juurdetulija kohus on oma nime nimetada.

Joalt täitis pääliskaudselt selle kombe ja vastas siis Pelterile:

«Lehtedest lugesin, et sul on mingisuguseid sekeldusi olnud. Et sa aga ajakirjandusega hästi läbi saad, siis vaiks see muidugi sellest, et sa sunnitööle oled mõistetud.»

Pelter naeris. Ja Joalt pani uuesti tähele, kuidas ta naer oli võluv ja lahke, kuidas ta hääl oli südamlilik ja

mitte sugugi teeseldult südamlük. Aga kuidas ta silmad ikka teraseks jäid, sellele vaatamata et neis võis avalduda mõnutunne ja lõbu. Ning äkki teadis Joalt ka võrrelda: kass võib väga lahke välja näha, kuid silmadesse ei tule kunagi seda sooja ilmet nagu näiteks koeral.

«Sa kord ütlesid mulle küll, et nad mu kunagi ikka kinni panevad,» vastas Pelter, «aga nad on ju tobud ja ei mõista. Aga vanemaks sa sugugi ei lähe,» tunnistas ta Joaltit. «Kunas me teineteist viimast korda nägime?»

«Pärast esimest detsembrit. Kui sa suure auru all Balti jaama sattusid ja punased sind seina äärde tahtsid sääda.»

«Sa olevat tõepoolest pidanud juba saapad maha tõmbama?» küsis üks noorematest meestest.

«Ülemuse käsku peab täitma,» ütles Pelter jahedalt ja pöördus siis Joalti poole: «Tead, jube oli küll, kui käsk kõlas: «Riided ja saapad maha.»»

Ta väristas, nagu läheks külm üle selja. Joalt vaatas seda tundeavaldust huviga. Ja nägi, et Pelteri näkku oli tulnud peeni kortse ja et ta laup pole enam endiselt sile, muretu ja ülbe.

«Ajahammas,» mõtles ta ja leidis selle trafaretsõna maitsetu olevat. Kuid ka imperaatorid vananevad. Ning nagu varemgi, leidis ta selle sileda, habemenoaga paljaks aetud ümmarguse pää olevat tseesarliku, lõua tahtejõulise ning need imepeenelt joonistatud huuled kindlad ja ilmekad.

«Oleks kuradi hää pika aja järel jälle juttu ajada, armas Robi,» lausus Pelter, «aga ma pean siin enne veel asju ajama. Aga paari tunni pärast olen ma vaba.»

«Vanasti kasutasid sa lihtsalt oma süiiti,» tähendas Joalt hoolimatult. Need noormehed ei huvitanud teda. Ja ta ei tahtnud äkki enam üksi jääda. «Sunnid mind siin napsi jooma ja tead, et ma seda ei salli.»

«Kuule, Fredi,» pöördus nüüd Pelter ühe kaaslaste poole, «sina võid tõepoolest Rahukogu kantseleis ära käia ja sääal aktidest järele vaadata... oota, ma kirjutan üles,

millest ära kirja vaja. Siis saan ma ise tunniga valmis... Oober, ütlege portjeele, et kutsugu auto... ja... oodake... see telegramm tuleb ära saata.» Ta kirjutas ruttu midagi bloknoodile. «Hans, sina sõidad minuga kaasa.» Ta vaatas kella: «Tund ja viis minutit, siis olen ma tagasi,» lisas ta kulme kortsutades Joaltile. Ja läks ühes oma kaaslastega.

Joalt istus oma laua juurde tagasi.

Inimesi hakkas juba rohkem tulema, tavaline restoranipublik, ärimehi, mõni üliõpilane, paar ohvitseri, enamasti tuttavad, kes vahetasid Joaltiga leti ees mõne lahke ja tühise sõna.

Võeti istet laudade juures, telliti lõunat ja kelnerid hakkasid juba tihedamini sõeluma, kandes tähelepaneliku näoga oma kandmikke, millel oli tirinaid, vaagnaid, napsikarahvine ja õllepudeleid.

Siis oli äkki Maalet oma näitlejatega leti ees. Viimased viipasid tervitades Joalti poole selle familiaarsusega, mis tuleb osadest, kus nad peavad noori elumehi mängima. Maalet ütles:

«Noh, Robert Joalt, kas tulete ka ja teete üks naps kaasa?»

«Teate ju, et ma napsi ei salli, sest valge viin teeb vihaseks.»

Näitlejad naersid, nagu oleks see olnud hää nali. Nende kiitusele elav hing oli seltsimehelikult valmis seda ka jagama.

«Päälegi olen ma Pelteriga juba mõned napsid joonud,» lisas Joalt ja tundis juba seda öeldes, et ta ilmaaegu kilda lööb. Aga ta oli leplikumas tujus ja üksi.

«Minugipärast kas või Maalet,» mõtles ta.

Näitlejad jätsid Maaleti jumalaga ja lahkusid, elumehelikult veel puhvetipreilile silmi välgutades, suvatsevalt lauas istujaile pääd noogutades ja rõõmsad, et kõik neid tähele panid.

Maalet tuli laua juurde, tõmbas tooli enesele alla ja ütles:

«Punši? Õieti võiksin minagi ühe juua.»

«Palun.»

«Mul tuleb veel natuke aega oodata,» ta vaatas seinakellale.

«Kronomeeter ikka alles kellassepa juures?» küsis Joalt laisalt. Nõnda oli Maalet juba paari aasta eest seletanud.

Maalet vaatas temale läbi prillide väikese vihahelgiga näkku.

«Ega teiegi käsi nõnda hiilgavalt käi, nagu üldiselt kuulda,» vastas ta väarikalt.

Joalt vaatles teda tähelepanelikult ja hoolimatu hoolikusega. Põsed olid korralikult puhtaks aetud, krae oli värske, ülikond triigitud ja sõrmeküüned kasitud.

«Ei tea, milleks ta ennast nõnda kokku on võtnud — muidu armastab ta geniaalitseda,» mõtles ta.

Maalet hakkas jutustama üldisest hädast, pankrottidest ja selle ning teise tuttava raskustest. Joalt tundis korduvat huvi, kuidas Maalet kohut mõistis nende üle, kes olid teistele oma vekslid «kaela ajanud», ja kuidas talle meeldegi ei tulnud tema enese võimed sel alal.

«Õnnelik inimene,» mõtles Joalt. «Nii otstarbekalt on ta aju sisse seatud. Tema enese juures on see kõik saatus, teiste juures paha tahe.»

Siis süvenes Maalet perekondade elusse ja üksikute inimeste vahekordadesse ja tema jutt oli vormilt lopsakas nagu alati, kuigi sisult Joaltile igav.

Maalet vaatas jälle seinakellale.

«Teil on ju rutt,» ütles Joalt.

«Väike kohtamine siinsamas. Aga on veel veerand tundi aega. Ütelge, kas te saaksite mulle paar krooni laenata. Kuidas sa daamiga istud, mitte sentigi enam taskus.»

«Ah sellepärast oletegi ennast nõnda peeneks teinud!»

«Suure häda ja vaevaga pigistad mõned kroonid välja,

aga siis osta puhas krae, lase habet ajada ja riided presida, ja siis on kõik nii otsas, et ei saa lõunatki tellida.»

«Jah, daamidega läheb alati kulukaks. Kuid võtame veel mõned punšid julguseks.»

«Kulub tõesti ära,» vastas Maalet ja tundis ennast kimbatusest üle olevat. Tänutäheks ütles ta siis Joaltile:

«Me pidime nimelt preili Elleniga siin kokku saama.»

Tema häälekõlas ja pilgus oli ühtekuuluvust Joaltiga, midagi sõbralikku, mis nõudis, et Joalt teda mõistaks ja hindaks.

Joalt hakkas näppudega laual tasa trummeldama.

Või siis Elleniga on Maaletil siin kohtamine! Nimelt väikesel Ellenil nimelt selle väljaotsitud Maaletiga! Nõnda siis ei ole see mitte nii kogemata, et neid kohvikus koos istumas nähakse? Issanda teed on imelikud ja naiste maitseted veel imelikumad.

Ja siis haaras teda järsku suur kaastunne Elleni vastu. Jah, jaa muidugi, nüüd tuli temale ka meelde juhtum, kus ta enesest häbi tundis, ja nüüd tundis ta jälle nagu kuuma lainet, mis teda kokutama paneks, kui ta praegu peaks kõnelema.

See oli olnud samas kohvikus. Ta oli sääl mööda minnes Ellenit näinud Maaletiga istuvat ja nad olid noote vaadanud. Joalt oli vist natuke liiga valjult ühelt tuttavalt advokaadilt kümmet krooni laenuks küsinud. Sel aga ei olnud. Ja siis oli Ellen tulnud ja ta kõrvale kutsunud. «Onu Joalt,» oli ta ütelnud, «sul on raha vaja. Ja mul on praegu kümme krooni, eratundide eest sain eile. Luba, ma annan sulle.» Ja Joalt oli naeratanud, tahtnud tal üle põse silitada ja oli ütelnud: «Kallis Ellen, sa oled kullatükk, aga nii kaugel me veel ei ole, et laename naiste käest, päälegi kui nad on sinu enda väikesed täditütred.» Ja oli edasi rutanud...

Edasi rutanud, et tunni aja pärast tagasi tulla ja Ellenilt siiski seda raha paluda! Ta ei olnud kusagilt saanud.

Ja nüüd oli Ellen üleni punaseks läinud ja silmad olid tal vett täis jooksnud. Sest ta olevat ju raha juba välja andnud. «Ära andnud,» nagu ta ütles. Ja Maalet oli aknast välja vaadanud ja tuhatoosiga mänginud.

Tol korral ei saanud Joalt oma erutuses ja häbis midagi aru. Aga nüüd oli tal kohvikustseen heledalt silmade ees. Ja nüüd mõistis ta.

«Teate, Maalet,» ütles ta aeglaselt. «Ma ei laena teile kaht krooni. Ma ei laena üldse,» ja vaatas teisele otsustavalt ja külmalt silmadesse. «Ma annan. Ütleme parem nõnda. Ja annan palju rohkem. Nii palju kui te preili Ellenile võlgnete.»

Üle Maaleti lihava näo jooksis segaste tunnete virve. Silmad ekslesid sekundi murdosaks, võtsid siis ähvardava ja haavunud ilme, kuna suu ümber hakkas kujunema haige joon. Kuid Joalt ei lasknud ühtegi tunnet kujuneda ja teiste üle võidule pääseda ning jätkas:

«Meil ei ole vaja teineteise ees teatrit mängida. Maksja teie juba kunagi ei ole. Ei saa kunagi maksjaks. Need ajutised hooti tulevad ja isegi õnnestunud katsed ei loe. Preili Ellen aga on vaene tüdruk. Peab raskelt leiba teenima. Naisterahvas päälegi. Makske temale ära, ma annan teile selle raha.»

Tekkis vaikus.

Joalt vaatas aknast välja ja kuulis, kuidas Maalet kiirelt hingas.

«Las hingata pääle, aga otsustagu,» mõtles ta. Jätkas siis õige rahulikult:

«Vaadake, naised tahavad ka lugu pidada neist, kellega nad . . . seltsivad. Tehke temale nii palju häädmeelt ja andke talle vähemalt illusioonegi.»

«Mitte ühtegi illusiooni ei ole vaja,» pahvatas Maalet, «selgust on vaja. Ja kui minuga tahetakse läbi käia, siis võetagu mind sellisena, nagu ma olen. Ma ei taha ennast sugugi kõrgemale upitada kui mu jõud küünib, nagu . . . mõned teised . . .»

«Hää küll... Te ei võta siis mu ettepaneküt vastu? Aga teist mul teile teha ei ole.»

«Kes siis võib niisugust ettepanekut vastu võtta, kui see nii ebaviisakalt ja peentundeta on tehtud.»

«Ei maksa vaielda peentunde üle.» Joalt võttis taskuraamatust nimekaardi ja kirjutas sellele:

«Armas Ellen, kui peaksid tekkima mõned raskused arve tasumise suhtes, siis ära muretse. Olen siin ja kelderile on käsk antud kõik kulud minu arvele kirjutada.»

Ta ei mõtelnudki seda kaarti ära saata, tahtis Maaletit piinata ja tundis sellest ise vihast mõnu.

Ta luges sedeli sisu Maaletile ette.

«Et temal ja teil raskusi ei oleks. Ma ei taha tõepoolest, et see hää laps piinlikku seisukorda satuks. Päälegi kuulub ta ju veel minu perekonda, seega minu... kaitse alla.»

Maalet hingas ikka veel tugevalt läbi nina. Pilg temale näitas, et ta kahvatu oli ja kuri.

«Hää küll,» ütles ta lõpuks, «andke siis kakskümmend krooni.»

Seda oli Joalt kartnud. Nüüd jääb temale natuke rohkem tema enese arvest.

«Kuidas see on? On see võlg või olete sekka arvanud ka lõunasöögi ja muud kulud?»

«Kõik kokku. Aga kui teil nii palju ei ole, siis saaksin ka läbi kaheksateistkümmne krooniga. Ega me priiska, sööme vaid lõunat ja joome pudeli õlut või sidrunisoodat juurde.»

Joaltit täitis valusa põnevusega küsimus, kas on Maalet Ellenilt pääle selle kümne krooni teinegi kord laenanud, ja ta hakkas pliiatsiga laudlinal arvutama: 2 lõunat à 75 = 150, pudel õlut 25, pudel sidrunisoodat 15, = 190, joot-
raha 20, uksehoidjale 20 = 230.

«Ma pean nimelt veel kord tähendama, et ma ainult nii palju suudan ja tahan anda, kui palju tänase seisukorra päästmiseks absoluutselt vaja läheb. Ma ei mõtle, et te

enesele homseks midagi järele sooviksite jätta. Sest ma pean ennast oma siinviibimisel niikuinii nüüd väga kitsendama.»

Ta ei kinkinud Maaletile mitte ühtegi tundevarjundit. Tundis ise oma tigidust, mida ta suutis veel tõsta armastusväärseusega. «Ah, karp paberosse kulub teile ju veel ära,» ta arvutas jälle: «pluss kolmkümmend viis... noh, kolm krooni võiks see dinee maksta...»

Maalet sülitas korra ega vastanud.

Halastamatult jätkas Joalt:

«Nõnda et ma loodan: Ellen saab täna kõik need väikesed loovutused kätte.»

Ta võttis taskuraamatust kaks kümnekroonist ja pani nad hoolikalt ja väikese tseremoniaalsusega Maaleti ette. Vaatas siis taskuraamatusse, lehitses ülejäänud paberahasid ja ohkas meelega.

Ohkamine tegi Maaleti pehmeks.

«Kui mitte nii piinlik ei oleks... ei taha preili Ellenit tõesti mitte halba seisukorda panna... see on tõepoolest noobel teist... aga teie viis on lihtsalt haavav. Mul on ometi ka hing sees, kas saate aru?»

Viimased sõnad ta karjus juba, paiskas nad Joaltile näkku. Rahunes siis aga ja mõtles veidi.

«Hää küll,» ütles ta, «mis te varem olete andnud,» Joalt heitis nõrgalt käega, «seda te ise vist enam ei mäleta. Ja otsekoheaselt öeldud, ka mina mitte. Ja kõik see muu... vekslid... noh, kui kaua teie ise siis õige veel jõuate vastu panna? Olete samas seisukorras nagu minagi... Aga need kakskümmend krooni maksan ma teile selle nädala jooksul tagasi.»

«Kakskümmend? Ei. Kaheksateistkümmend. Ma arvasin, et vahetate. Mina ise ei taha nii väikest summat, nagu see arve mul siin on, võlgu jääda... Preili, palun vahetage üks paber siin peenemaks.»

Joalt võttis kaks krooni, pani need rahataskusse ja lükkas ülejäänud Maaleti ette: «Ma arvan, teil on vahest

aeg minna — daame ei lasta oodata.» Ta ütles seda kõige lahkemal toonil.

Maalet vaatas seinakellale, erutus veidi ja ulatas Joal-
tile kärsitult käe:

«Aitäh,» ütles ta. Ja see tuli õieti päris südamest.

Varsti tuli Pelter oma saatjaga, vaatas korra ringi ja ütles siis:

«Tule, istume parem saali... ei kannata, et siin iga-
üks mööda sõelub ja leti ette tolgendama jääb.»

«Seda küll,» vastas Joalt, «aga vähepääl sündis mu rahataskus väike transaktsioon: ma ei ole võimeline stiili pidama.»

«Mis pagana stiili! Mida sa juua armastad, tean ma. Ja raha võin ma sulle ka anda... homseni.»

«Ei ole homme ressursse... ma istun veel natuke ja lähen siis koju.»

«Pirmais Valmieras kājnieku pulks,» sajatas Pelter. «Tule, ära ole narr... sinu pärast tulingi tagasi, muidu oleksin kasiinosse läinud; ja nüüd tahad sa ära ka veel minna! Tule... preili, kandke härra Joalti arve saali minu lauda üle... siin on teile kohe jootraha, et ärgu olgu siin vaese teenija töö tasuta... aidaa!» Ja ta võttis Joalti käe alt kinni.

«Ah, sää! on ju see muusika, mis juttu sa ajad, kui mänguriistadel müra tehakse,» vaidles Joalt. «Sul on hää olla, sina sallid lärmi ja trumm on su lemmikriist...»

«Istume muusikast kaugele. Ja kui meile ei passi, kee-
lame lihtsalt ära... ma võin ka vaikuse eest maksta.»

Nad said koha nurgas, muusikast eemal. Mööda minnes nägi Joalt Elleni selga ja Maaleti rõõmsat nägu. «Vastik,» mõtles ta ja jälle hakkas Ellenist kahju. Kuid laudade vahelt läbi minnes tuli siin ja seal teretada, mis viis tunde laiali, ja kui ta lõpuks nurgas istus, vabastas ta oma hinge mõeldud luulega: «Mingu õieti kõik põrgu!»

Ja siis jõi ta ja kuulas Pelteri juttu, jutustas ise ja jõi.

Kuni saal rahvast aegamööda tühjenes, muusika lõppes ja järele jäi vaid suuremaks kasvanud laudkond. Ta tundis ise oma joobumust, nägi ennast ise, ei olnud enesega rahul, aga ei tahtnud kuidagi lahkuda. Mõtles mõnikord, et nüüd kaon salaja ära. Et ei tunta ju õieti vist puudust temast. Ja kui ta seda hakkas teostama ja eesruumis enesele palitut selga laskis aidata, siis oli Pelter äkki säääl ja kooris ta jälle üleriidest välja.

Äkki istus lauas tema vastas Maalet. Lambid süüdati ja jälle hakkas rahvast saali kogunema. Pelter käratas kelnerile: «Mis te kargate siin ringi kui kits... Ma olen teile ütelnud, et tooge kohvi... Kas saab või ei saa!»

Joalt märkas Maaleti tahet temaga norida. See tegi nimelt mõned pilkavad tähendused tema aadressil, püüdis üle laua temaga juttu-ajada, kuid Joalt ei lasknud ennast segada. Esiteks oli temale Maalet igav ja teiseks kartis ta tumedalt, et laseb ennast provotseeridagi ja ütleb siis ise midagi tüli tekitavat. Ta ei tahtnud riidu ning ebamugavusi nüüd, kus pika aja tagant natukesekski oli lahendamata. Kuulatas vaid naabri juttu.

Nägi aga siis, kuidas Maalet võttis kuuetaskust peenraha seast paar kroonist. Andis kümnesendise oma naabrile ja see läks nähtavasti telefoni juurde. Joalti silmad löid peatuma Maaleti käes oleval rahal. Ja siis ristusid pilgud.

Joalt jäi Maaletile haletsevalt silmi vaatama. Ta ei olnud siiski Ellenile kõike ära maksnud!

Maalet aga oli Elleni pealekäimisele järele andnud, et jätku ometi enesele ka natuke raha taskusse, kui tahab siia jääda — temal enesel ei olevat praegu kõike sugugi tarvis.

«Ärge vahtige midagi,» ütles Maalet ja pistis raha jälle taskusse. «Andsin kõik ilusasti tagasi, kuid sunniti uuesti pääle. Ja õieti,» ta tõstis äkki häält, «mis kuradi pihta see õieti teisse puutub? Ma ei lase enesele seda pakkuda, kas kuulete!»

Viimased sõnad ta karjus juba. Ta silmad olid vihast põlgust täis.

«Väike mees olete, kas kuulete, väike, armetu kodanik oma reeglitega, vooruste vürtspoodnik oma edeva üle-olla-tahtmisega. Poolik inimene! Mis poolik! Veerandini-mene, kes ennast vaid täis puhub, et kellenagi paista. Ptüi ja veel kord ptüi! Oleksite teine mees olnud, siis oleksite ka professoriks saanud, vaat; aga ei aidanud mi-dagi see valitute ringis poolehoiu otsimine...»

Joalt oli teda hetkeks läbi alkoholiudu vaadelnud asja-liku uudishimuga. Siis hakkasid tal silmist pisarad tilk-kuma, ikka suuremad ja tihedamad. Nägi kentsakas välja see tilkumine imestanud silmadest.

Maalet peatus üllatudes.

Joalt pani siis pää kätele ja hakkas tagasihoitud nuuk-sumisest vappuma.

Jutt ümberringi tasanes ja vaikis.

«Mis härra Joaltil viga on?» küsis keegi.

Joalt kuulis, kuidas Maalet vastas: «Ah tühja, ütlesin temale natuke tõtt näkku.»

«Tõtt ütles ta jah,» mõtles Joalt. «Aga et ma juba nõnda alla olen käinud, et üks Maalet üldse julgeb...»

Siis kuulis ta Pelteri häält: «Mis kurat siin siis lahti on?»

Joalt vaatas nüüd üles ja nägi, et Pelter oli leti eest tulnud, säält enesele sigari toonud, seisis harkisjalu, käed puusas, ja vaatles süüdlast otsivalt laudkonnas ringi.

«Mis pagana jörin sinul siis valla on pääsenud? Kas pean ma kellelegi tappa andma?»

Ta silmad olid muutnud oma kavala, intelligentse ilme ja vaatasid külmalt ja teraselt.

Joalt naeratas läbi pisarate.

«Sina oled liiga hilja sündinud Cesare Borgia, sina ole vai. Mina õiendan ise enese eest.»

Ta vaatas Maaleti nägu, mis oli imelikult kahvatuks

muutunud ja kuidagiviisi nagu õilsaks oma rahus. Kogu kehahoid oli tal rahulik.

«Siia näkku peaks nüüd käsi laialt lajatama,» mõtles Joalt. «Siis peaks järgnema *uppercut*.» Ta ei teadnud küll, kuidas niisugune hoop välja näeb, aga vist lõua alla. Et kohe selili lüüa. Maalet on tugev, tugevam temast. Ja kui hoop ei õnnestu, siis on vähkremine põrandal. Ta nägi lausa seda pilti, kuulis ähkimist, ja meenusid võitlused poisikesepõlvest. Nii käitub siis ülikooli dotsent ja professorikandidaat! Kõrge teadus kõrtsis kõhuli maas ja teine lööb sind ninapidi vastu põrandat.

Kuid Joalt pühkis käeseljaga pisarad, palus viisakalt ruumi, lükkas tooli tagasi ja sammus peaaegu lahke ilmega Maaleti kõrvale.

«Palun tõuske püsti,» ütles ta vaikselt. «Mul on vältimatu soov teile näkku lüüa. Istujat ma ei löö.»

Kolinal kargas Maalet püsti.

Aga juba oli Pelter vahel.

«Jäta, Robi,» ütles ta. «Sul ei passi kakelda. Kaklemine on minu asi. Aga ma praegu ei viitsi. Me saadame selle Maaleti tükiks ajaks teise tuppä, paneme talle pudeli õlut ette ja las mõtleb järele, kas saab asja teisiti korraldada.»

Rüsinale olid kõik teised ümberringi, ja Maalet tõrjuti sõbralikult, kuid kindlalt einelauaruumi.

Siis istus Joalt oma kohale tagasi ja nuttis veel natuke. Mäletas hiljem, et oli mingisugune leppimine ja temal oli kõik juba ükstapuha, leppimine või vaen. Lastagu tal vaid jälgida võitlust, mida miski temas peab tema südamega. Miski sunnib sellele südamele lakkamatult valama piitavat leili, nõnda et ta vastu sisiseb. Ja kumbki ei anna alla, mitte see miski ja ka mitte süda. Erapooletuks jäävad ikka rohkem tumenev mõistus ja loiumaks minev keha. Kuid kannatavad ju mõlemad. Kannatagu! Rahu armastavad ja vahele sattuvad erapooletud saavad sageli peksta.

Siis sõideti. Siis oli kusagil kena kõrts. Ja ei olnudki tähtis, mis või kus.

*

Nädal hiljem jalutas Maalet Elleniga ja nägi kaugelt Joaltit.

«Joalt läheb säääl,» ütles ta. «Kõnnib üsna rahulikult ja vaatleb poodide aknaid. Muidu jooksis alati, keel hammaste vahel, ühest pangast sisse ja teisest välja. Päris rahulikuks teeb kõnnaku, kui vekslid on protestitud.»

«Mis?» ütles Ellen ja kahvatas.

«Üsna naeruväärse summakese pärast. Paarkümmend krooni oli vaid vaja. Aga kusagilt ta ei saanud ja heitis siis käega.»

Ellen vaatas Maaletile aralt otsa ja siis Joaltit, kuidas see, käed taskus, vaikselt ja laisalt edasi kõndis ja poodide akende ees seisatas.

«Võttis vist mõistuse pähe,» jätkas Maalet ja naeratas laialt. «Kui kaua sa ikka nõnda lõõtsutad! Kui viimane kord koos olime, siis alles sai ta kuulda. Ütlesin talle tõtt suu sisse, ütlesin nõnda, et oli öeldud. Nuttis vaene mees mu käes. Aga ma lugesin ka kõik ta patud ja vead üles. Nuttis nagu laps.»

RISTTEEL

Karli Murak seisis päikesepaistese seina najal ja tundis end peaaegu päris täismehena siin kooreühingu juures kõnelevate vanainimeste keskel.

Päike paistis tema lahkesse näkku, nõnda et silmad olid kiirtest pilukil. Kuid ka muidu olid ta laud enamasti kergelt kassis, sest et armastas naeratada. Natuke jämeda-toimne laiavõitu nägu oli priske ja siiras ning ei kandnud halva toitumuse ja umbsete tubade närbumud värvi, nagu Valavere asunduse teiste laste enamiku omad.

Tal olid nüüd jõudepäevad: algkool oli läbi ning hästi varakult juba. Ei ole neid palju, kes lõpetavad viieteistkümneaastaselt. Näe, Rootsu Ossi kuusteist, aga pidi veel venima igal hommikul oma raamatutega. Muraku Karli aga najatub koorejaama seinale, kust kõiksugu hallid ja sinised kärbsed lendavad viu! ja vops! keerus õhku ja tagasi, nagu pilluks neid kuumus, nagu säriseb sool pannil.

Siin kuuleb ja näeb, siin ei ole umbne ja kinnine nagu klassis. Naerda saab ka. Asunik Sääritsal on nüüd kaupmehe müts pääs, sest et ta paari päeva jooksul on kaotanud oma kaks soni. Ja seletab laialt, kuidas nad, kuramused, võisid ometi kaduda, sest kui pikk see maa siis õieti on kahe poe vahel. Teised ütlevad küll, et mis nüüd sellest maast, aga kui teda on nähtud vankriga keset nurmi ja hobune on tahtnud koju ning Säärits aga sundinud kord siia ja kord sinna ikka tiiru ringi ja lõpuks ajanudki üle kartulikuhjade ümber, küllap siis üks müts võiks juba säälgil olla.

Säärits vannub rõõmsalt ja tal on isesuguseid sõnu ja roppusi ning neid võib kergesti meeles pidada. Meeled on Muraku Karlil nii avatud, nagu oleks päike nad lahti haidunud. Ta näeb kõiki ja kõike teravalt, paneb tähele, kuidas Vaariku peremees ikka enne kaabib kõrvatagust, kui ütleb midagi aeglaselt ja rahulikult, ja kuidas vallasekretär poeruumis hoiab oma pahemat kätt nõnda, et oleks näha tema uus sõrmus. Ei tea, kunas see temale tekkis? Linnas ta tükk aega käinud ei ole.

Siis tuleb Mäelt-Kata kahe võõra preiliga kartulikeldrist mööda alla. Kohe näha, et linnapreilid. Ühe nägu rõõsk nagu piim ja põsed nagu kerge õunaõite puna. Silmakulmud peened ja kaares ja kindad käes. Nii ilus, nagu mõnda näeb ainult kompvekikarpidel ja kõiksugu seinakuulutustel poes. Teine on veidi kongus ninaga, on natuke pikem, on ka kuradima ilus, aga mitte nii nagu esimene. Naerab aga see-eest rohkem, mõnikord itsitab ja teinekord turtsub ja teeb sellega esimese kauniduse nagu tasa. Aga siiski ei saa, mõtleb Karli. Mõlema keskel Mäelt-Kata on kohevil ja häbeneb nagu, et ta nõnda peen ei ole, olgugi et ta on toatüdruk sakste juures Mäel ja metsaülem on suur härra, kes sõidab kahe hobusega.

Nad lähevad kolmekesi poodi. Karli tahaks õieti ka minna ja vaadata, mida nad ostavad. Aga tahab ka teada, kes need võõrad preilid on. Keegi meestest neid ju ikkagi tunneb.

Ja Säärits teabki, et see värvitud näoga olevat Puhaküla asuniku Kala tütar. Olevat juba paar aastat linnas ja läinud suvel tulnud autos aktsiisisaksaga Mõndasoo kauplusesse ja mõlemad jäänud ööks sinna.

Aga kust tema teab, et olevat värvitud nägu, küsib vallakasakas.

Mingu aga poodi ja vaadaku, kas kaupmehel pole punaseid mokapulki ja ümmargusi karbikesi valge jahuga. See puha määratakse nüüd näkku. Vaata, kui õpetavad Mäelt-

Katale ka kätte ja see hakkab ka kulme kriipsudeks katkuma.

Vahest õpetavad midagi muud ka veel, arvab Roosilehe sulane ja naerab, viskab piimakannud vankrile ning läheb siis poodi.

Säärits hüüab järele midagi jämedat ja kõik naeravad. Karli on veidi uhke, et ka tema tohib kaasa naerda.

Ja miks õieti ka mitte? Ta on ise peaaegu juba mingi ametimees, sest kool on ju läbi. Ja kodus kaalub isa söögiaegadel, mis amet õige sobiks. Häa pää, ega seda tohi niisama kulutada põllutööle või lihtsamale kutsele. Kui isa ise on ikkagi peaaegu antvärk juba, talvel piiritusvabriku masina ja üldse kõikide tööde juures, suvel aga aednikuks mõisasüdames, ega siis pojast pea pahemat saama.

Seni aga seisab Karli veel mõne aja palava seina ääres, pilgutab silmi päikese käes ja tunneb end rõõmsana, õnnelikuna koguni ning on õieti täis ootust, mis kõik veel võib sündida. Seljas on tal täna päälegi pühapäevaülikond, hallist omakootud riidest, jalas korralikud säärsaapad. Ülikond aga sellepärast, et vana ülikonda tuli pesta ja paigata ja emal pole nõnda palju aega, et kõiki töid korraga teha.

Nüüd aga oleks Karlilgi aeg minna poodi. On küll alles hommikupoolne päev, ei ole mitte veel nii palju rahvast kaupmehe juures kui vastu õhtut, aga ka nüüd võib sääl olla ja vaadata ja kuulata. Sinna võib igaüks minna: sääl istub siis inimesi õllekorvidel, mõni koguni letil, ja siis kõneldakse kõik läbi, mis sünnib siin ja kaugemal ja mis seisab ajalehes. Mõni ostab midagi, mõni läheb tagatuppa ja joob õlut või kristalli ja sööb — vorstikesi või küpsetatud heeringat. Kõige paremad on vorstikesed küll nõnda, nagu neid laseb teha mõisavalitseja: tema, Karli, tehku tuli pliidi alla ning ajagu vesi keema. Siis vorstid natukeseks sisse ja siis sulavad suus. Ta teab, valitseja on talle ikka andnud vorsti või paar. Ning annab seda või teist teha, saadab teinekord vallamajja postmarke tooma

või kirju viima ning ulatab siis kompveki või kümme senti, nõnda kuidas tal käepärast on.

Kaupmees ei aja kedagi ära. Ta on lahke mees ning alati rõõmus. Isegi nüüd, kui naine on tal ära jooksnud, nagu ta ise ütleb. Lubab varsti uue võtta, ei saanud hakkama endisega. See oli tige proua küll, riidles, utsitas meest ja teisigi, kuni oligi läinud ja jätnud vaid kirja, et läheb hoo-
pis ära teisele mehelegi. Aga nüüd pole õieti kedagi, kes lüpsaks lehma, ei ole kedagi, kes oleks poes, kui kaupmees peab linna sõitma. Kus sa siin kedagi pead, ütleb kaup-
mees, maksa nii palju palka, et pood ei jõua sisse teha. Ja siis juhtub, et pood on kinni mõnikord terve päeva, teinekord aga pool päeva. Ja siis on kaupmees jahil või kalal. Aga siis on midagi nagu surnud, siis on igav. Ja kurb on vaadata, kuidas mõni mees paneb hobuse lasipuu külge ja hakkab väljas ootama, kuni kaupmees tagasi tuleb. Mõnikord tuleb, teinekord ei tulegi, ja mees peab tühjalt ära sõitma teise poodi.

Ja siis on peaaegu nagu kogu elu läinud, siis ei ole õieti mitte midagi enam näha ega kuulda. Teinekord tuleb küll proua mäelt alla, mitu töbi hännaga koera kaasas, vaatab ka, et poeuks on kinni, ja läheb siis jalutama, ümber tiigi, läbi männiku, iga kord ikka sedasama teed.

Aga nüüd on rahvast poes, kui Karli sisse astub. Valla-
sekretär kõneleb võõraste preilidega, kaupmees ajab nalja-
juttu ja Roosilehe sulane toetub leti najale, kuulab päält ning suitsetab sügavate sõõmudega ostetud paberossi.

Siin on jahe ja niiske. Karli vaatab enesele koha naela-
kastil ja istub vaikselt päale, viisakalt-ettevaatlikult, et
vahest ei ole lubatud olla liiga kodune. Kuigi ta teab, et
kaupmees ei keela ja kunagi ei ole keelanud.

«Kuule, Karli,» ütleb kaupmees, «sa võiksid õige need
tühjad pudelid kuuri alla viia.» Pöördub teiste poole: «Jah,
nii see poissmeheelu on, kus sa ise jõuad kõike teha, kui
naine jalga laskis.» Ning hakkab naljajuttu ajama, et kas

preilidest ei tuleks keegi perenaiseks — vaadaku ise, poiss kui ponks, aga naist njetu.

Preilid itsitavad ja sulane ka lööb ennast seltsi, vähemalt sellegagi, et naerab laialt ja hääkskiitvalt. Muidu aga sulane mis sulane, uurikett ripub vestil, ja siis hakkab kõnelema vallasekretärile, et käis toona jalgrattaga Sääristel ajalehte toomas, sest vallamaja post oli jällegi lehed ära kaotanud. «Sääristel nägin ka Vösu Kustat, nõnda et lahti teine juba.»

Vösu Kusta oli juba koolipõlvest saadik varastanud. Remmelga poisiga koos olid nad lahti muukinud uksi ja kappe ning viinud ära enne tühja-tähja, asjakesi, millest keegi ei teadnud, miks neil neid vaja. Hiljem aga juba rahakotte, viimaks läinud metsasaksa juurde aknast sisse ja viinud revolvri ära; käinud valitseja juures ja võtnud paari saapaid ja kaardimängu. See mäng kaarte viiski nad sisse: olid välismaa kaardid, selg hoopis teistmoodi kui kodumaistel. Noh, ja hakkasid nendega mängima. Kuni siis valitseja kuulis töömehe pojalt, et ristiemand hakkab juba katki minema. Siis toodi konstaabel ja saadi nii Remmelga poisilt kui ka Vösu Kustalt kätte nii mõndagi veel pääle saabaste ja revolvri. Kaduma läinud kalosse, lipsunõelu ja isegi raamatuid.

Niisiis Vösu Kusta oli juba väljas. Ta ju Remmelga poisist noorem, sai kergema karistuse. Oli olnud koolis päris kena poiss, Muraku Karli sõbergi. Õpetas veel kuuekümmne kuue ja paaristuraku temale selgeks Kivilöövi lävei. Aga isa oli ütelnud, et ei maksa seltsida temaga, muidu rahvas hakkab lugema samasuguseks, nagu on Kusta. Ja on üldse vanemadki temal niisugused, et võtavad, kust aga saavad.

Oligi olnud nii imelik hiljem Kustaga kokku puutudes. Oli nagu häbi võõram olla ja ühtlasi oli halb olla sõber. Peaaegu vihale ajas, et mis tal sindril vaja on niisuguseid tempe teha ja vargile minna. Ega keegi ju lausa ütelnud Kustale palju midagi, inimesed olid nagu sõbradki, aga

seljataga ikka rääkisid ja hoiatasid ka, et ärgu jäetagu oma asju laokile, vaat kui Kusta vehib sisse.

Ja nüüd oli Karlil ebamugav tunne, et Kusta jälle vaba on. Küll ta tuleb jälle oma vanemate poole tagasi. Ja siis longib siin ringi, tuleb, ajab juttu, kutsub kalale, ja kuidas sa siis ütled, et temaga ei taha minna.

Karli oli pudelid ära viinud ja jälle naelakastil aset võtnud. Siin oli hää olla, siin andis vaadatagi, kui ei olnudki rahvast. Juba need suured kuulutused seintel, mis olid kirevad ja kus oli pääl ilusaid preilisid ja torukübarais mehi, nagu oleks neid maailmas tõepoolest niisuguseid. Aga on ju ka: see preili sääl, kes õieti olevat Puhaküla asuniku Kala tütar, see on ju nagu mõni pilt. Ja kõneleb ka niiviisi, nagu kõneldakse raamatuis, tarvitab peeni ja haruldasi sõnu, niisuguseid nagu metsasaks ja mõisaproua. Ta on vist käinud kõrges koolis ja Karli otsustab küsida Sääritsalt. Kindad on ta nüüd käest ära võtnud ja tal on ilusad pikergused küüned, mis läigivad punaselt. See on küll natuke jälk, nagu oleks ta tulnud seatapmiselt ja kastnud vaid näpuotsad verre, aga sellega peab küll leppima, kui preili on tulnud linnast ja sääl seda nõutakse. Aga võib ka olla, et ta on ametis värvali juures ning nahalt saab värvi küll maha, aga mitte küüntelt.

Palju asju, mis siin poes on, on Karlile juba tuttavad. Ta teab, mida kaupmees võtab nõudmise pääle siit karbist ja säält riiulilt, teab, kus on pesunööbid ja kus taskulampipatareid, kus seebid ja kus on kraenööbid. Aga on veel palju karpe ja suhvleid, mille sisu temale on tundmatu. Väga tahaks teada, mis on sääl kõige kõrgemal riiulil, aga kunagi ei ole juhtunud, et keegi küsiks ka säält midagi. Jah, mis on olemas lahtiselt ja ripub laest alla või seisab nurkades, seda kõike ta tunneb juba ammu, neid rihmu, jalgrattaosi, nõöre ja laelampe. Samuti riiulitel tasse ja kanne, hambapastat ja leti klaaskaane all kõiki neid väikesi ja vajalikke asju: pärlmutternööpe, taskunuge, tule-süütajaid, kamme ja lõhnaõlisid. Aga neid saab näha vaid

läbi klaasi, neid ei saa kätte võtta ja lähedalt vaadata, ühest küljest ja tagantpoolt ja igapidi. Kuid nii mõnegi kannu on Karli juba riiulilt maha tõstnud, kui kaupmehel on tegemist ja ütleb: «Karli, tule veidi appi.»

Nõnda istub Muraku Karli oma naelakastil ning on õieti täis teotahet. Õieti tahaks ta kaasa kõnelda, aga see nagu ei kõlba. Ja mõnikord olekski midagi sekka ütelda, näidata, et ka tema midagi teab ja võib kaasa aidata üldisele jutule.

Aga ega nad ju pahaks panekski. Karlil ei ole kogemusi, et kunagi keegi oleks olnud lahkuseta tema vastu. Ning tal on õigus arvata, et ei ole ju põhjustki. Tal on niisugune siiras ja häätujuline nägu ja inimesed sallivad rõõmsaid nägusid. Ta on abivalmis ja kärmas, ka puhas ja korralik, sest nõnda on ema teda õpetanud ja isa paneb enesele pühapäeval krae kaela.

Sulane teeb minekut: ta on juba küllalt näinud ja preilid ei ole teda tähele pannud. Mäelt-Kata on teda küll vaadelnud ja on olnud rohkem nagu oma inimene. Ei ole siis ka sulasel muud kui minna väikese vilega välja, sest mis need linnalirvad siis ikkagi ära ei ole. Teine, see kongusnina, on ka juba nagu vanavõitu. Aga sulane võtab ette Sääritsalt või mujalt järele kuulata, kes ja mis nad õieti on.

Sekretär aga palub naisterahvaid tagatuppa, laseb enesele šokolaadi anda, ja paistab nõnda, nagu oleks ta nende tulekust ennegi teadnud. Mõistagi: vallamajas on ju telefon ja mõisas niisama, nagu ka metsasaksa juures. Kaupmehele selgub ka side nende telefonide ja sekretäri sõrmu vahel, Karli ei oska veel nõnda kaugele mõelda.

«Sina, Karli, jää õige natukeseks leti taha,» lausub kaupmees ja võtab pudeli punast jooki, mille ümber on kristalliseerunud suhkrut. Seda tunneb Karli. On tühja pudelisse vett valanud, loksutanud ja siis saanud päris magusaid sõõmusid.

«Sa vaata järele jah, et vahest kui keegi tuleb, siis

kutsu.» Lisab siis: «Kui nõuab midagi. Kui muidu istuvad, las istuda.»

Ei oleks ju õieti seda vajagi, sest uksekell kõliseb ju niikuinii. Aga kuidas sa tead, kas keegi tuleb sisse või läheb välja, ikka heliseb kell. Ja kaupmees tahab võõras-tega juttu ajada ja mitte iga helina pääle välja tulla.

Ning nüüd istub siis Muraku Karli leti taga.

Päris ükski.

Aga ta on nõnda rõõmus, et hing tahtis kinni jääda, kui kaupmees nõndaviisi ütles, et jäägu õige natukeseks leti taha.

Algul istub ta üsna vaikselt, vaatab ringi üle kogu poe. Siitpoolt vaadatuna on kõik palju toredam.

Sääl neis kahes pütis on heeringad. Ühes on šotid, teises eesti heeringad. Mõned kiidavad esimesi, on aga jälle teisi, kes tahavad neid suuri, eesti heeringaid. Ja isa tõi kord šotte ja hiljem neid suuri. Need on ka Karli meelest paremad. Aga nad on pehmemad ja seda maarahvas ei taha. Nagu ka kilud peavad kõvad olema. Valitseja aga tahab ikka pehmeid. Küll oli jant, kui ta istus kord koos Riinu paruniga ja parun pildus kilukarbi aknast välja ja karjus, et kes on siin sant ja kellele julgetakse lauale tuua mädanenud kilusid. Aga valitseja läks vihaseks ja ütles, et ta on rumal mats, kes midagi ei tea, ja tellis uue karbi pehmeid. Aga kaupmehel oli see olnud viimane karp ja nimelt hoitud valitseja jaoks. Ja siis ütles valitseja temale, Karlile, et toogu aga kilukarp aiast jälle sisse. Ei olnudki viga midagi, ülemisest korrast vaid olid mõned kilud välja kukkunud ja soolvett oli ka veel karbis küllalt. Valitseja sõi ja kiitis ja Riinu parun oli punane ja mossis.

Noh, ega ta ju mõni parun olegi, Riinu veski rentnik, aga niisugune tore ja käratseb ja nimetatakse paruniks. Riinu veski uktsel seisabki Juhan Savi, ja see ongi ta nimi.

Uksekell kõliseb ja sisse tuleb Aru Ann ning tahab üht

niidirulli. Seda Karli teab, kus need on. Aga ootab, kas kaupmees tuleb, siis aga läheb ise järele.

«Ma oleksin ju võinud ise anda,» ütleb ta kaupmehele, «ma tean ka hinda.»

«Noh, anna siis päälegi ise,» lausub kaupmees, kel parajasti jutt ja naer pooleli, nad istuvad kõik kõige tagumises toas ja kaupmees on pannud linagi lauale. «Jah, ja kui mõni jälle tuleb ja sa ei tea hinda, siis tule ja küsi.»

Nüüd on siis Muraku Karli järsku kaupmees. Ta pea-aegu luksub röömust. Ja hakkab, kui Aru Ann on läinud, vaatama, mis on kõikide karpide sees. Vaja on teada, kus iga asi on, vaja oleks ka teada kõiki hindu, siis võib kaupmees sääil istuda, kui kaua tahab, ja tema muudkui võtab ostjaid vastu.

Siis tuleb aga sisse isa, tunnistab teda imestades ja naeratades ja ütleb, mis asjameest tema siin mängivat. Ja tahab saada rohelist seepi, kaupmees tulgu aga välja.

«Ma tean ise, kus on roheline seep,» ütleb Karli ja toob leti alt pange välja ning tahab seepi juba väikese puust labidaga paberile tõstma hakata. Ta on ju näinud, kuidas seda tehakse.

«Aga kas sa ka kaaluda oskad?» küsib isa.

Karli jahmub ja tunneb häbi. Aga isa näitab talle ka kaalu saladused kätte, ja nad ei olegi rasked taibata.

Siis kirjutab Karli sellesse suurde raamatusse, mis on leti otsas puldil, sinna, kus ta isa nimi on, seebi kaalu, ja nüüd on ta juba pika sammu astunud kaupmeheseisusesse. Ning seletab siis hiljem, kui tuleb veel teisigi ostjaid ja kaupmeest on vaja välja kutsuda, kuidas ta toimetanud. Ja saab kiita.

Kui siis hiljem sekretär tagatoast ühes naisterahvastega väljudes lausub kaupmehele, et võiks jätta Karli enesele ju alaliseks abiliseks, siis läheb viimasel rinna ümbert imeplikult soojaks. Ei ole ta vallasekretärist palju seni hoolinud. See on olnud alati nii kinnine ja nagu tore, aga täna hakkab Karli teda päris hoidmagi.

Kuid kaupmees naeratab vaid. Kaupmeest on Karli alati sallinud, sest sel on ikka lahke nägu ja naljasõnu suus. Kõik hüüavad teda Eediks ja praegu murrab ta preiliseid ja Mäelt-Katat, kõige rohkem aga seda ilusat. Ta ei tee väljagi, et see on linnast ja nõnda ilus nagu need teised säääl kuulutusplakatitel. Või nagu jõluingel koolis jõulupuu tipus. Midagi ei hooli sellest kaupmees Eedi ja nurub, et vastu õhtut tulgu nad tagasi, tema ostvat omalt poolt paar pudelit magusat likööri, šokolaadi ja sidrunisoodat.

Ning nad naeravad ja ajavad vastu, kuid niipalju mõistab Karligi, et see on vaid moepärast nõnda.

Ja siis, kui nad on läinud, siis ütleb kaupmees, et tulgu Karli vastu õhtut ka tagasi, ja hakkab seletama, mida maksab iga asi poes. Karpidel seisavad niikuinii hinnad pääl või põhjal, säält vaadaku vaid järele. Ja kui on midagi mida ei tea, tulgu küsigu. Riidekaupu ta ärgu hakaku müüma, siis kutsugu teda ennast.

Ning nõnda istubki Muraku Karli ka õhtupoolikul leti taga ja müüb ja müüb ja ühtelugu nagu suriseb temast läbi uhkus ja rahulolu. Mehi on pood täis, vahetevahel tuleb kaupmees ja viib midagi tagumistesse ruumidesse. Kes säääl kõik võivad olla, seda Karli ei tea. Sisse saavad nad ju veel kahest tagauksest, ühest laudapoolsest ja teisest aita viivast. Aga ta võib juba arvata, et säääl on valitseja ja metsapraaker ja juustnik vist ka, sest see nagu kõndis ennist aknast mööda. Võib-olla on ka kordnik. Vallavanem ja tema abi läksid läbi poe, kaupmees viib sprotte ja valget viina ning on juba punane näost ja silmad helgivad.

Tema aga, Karli, vaatab kaupluse varandusi ja neid on tal õigus müüa. Hakkab muret tundma, et viimaks tuleb mõni ja küsib, mida pole anda. Nagu veski-Maret, kes nõudis pärmi. Aga ei olnud. Ja siis ütles see, et siin kaupluses on ikka rohkem seda, mida pole vaja, aga mida tõesti tarvis, seda kunagi ei saa. Vaata, mõni päev tagasi tahtis ta sinet pesu jaoks, aga võta näpust. Ja siis tahtis

Laari asunik kartulijahu ja ka ei olnud. Aga litade nägude jaoks on puna ja jahu küllalt.

Karlil on halb ja häbi. Mitte nende sõnade pärast. Kuid seda kõike on ta liiga sageli kuulnud, et puudub see ja teine kaup, ja praegu ei tihka ta midagi ütelda. See-eest aga lausub karjamees, et ega ta ju kerge ole, kui pole naist majas, saab aga vastuse, et parem ei olnud ju ka varem ja üks naine läinudki sellepärast, et kaupmees on rohkem väljas kui kodus, ei too linnastki kaupa ja inimesed nurisevad.

Muraku Karli meelest on siin aga ikkagi varandust vägagi palju. Aga siiski on veski-Maretil ikka õigus, kui ta lausub, et mis ta nüüd sest saiajahustki võtab, kui pole pärmil. Ja lubab minna Kaaritsa poodi. Aga seni oleks sai kastetud ja kerkima pandud. Ning läheb vihaselt välja.

Jah, sääl on ju homme ristsed, arutavad mehed ja hakkavad siis kõnelema ilmast ja elust ning Muraku Karli õpib tarkust. Karjamees on väikese, aga kindla sõnaga, ja tema juba teab, kuidas olla ja teha. Nad küsivad, kuidas ta herved on kasvanud, ja karjamees ütleb, et ikka nõnda, kuidas nad pidid.

Ta oli nad pannud täiskuuga maha. Ja lina oli ta külvanud ka siis, kui kuu oli täis saanud. Oli olnud ihualasti nurmel, ühtegi riidehilpu polnud tal seljas, oli siis pääle külvamist palvetanud, et Jumal nüüd ise näeb, kui purupaljas ta on, ja lasku siis ka linad kasvada, et saaks riideid selga. Ja nüüd lina nagu pilliroog.

«Sa ikka siis püüdsid Jumalat petta,» naerab Rooba Antson, kel käib leht ja kes alati on targem teistest ja selektab kõiki asju jälle isemoodi. «Sinu arust Jumal oli siis magama läinud, kui külvasid alasti. Aga kuidas ta siis su palvet kuulis, kui magas? Kui kuulis, siis nägi ka, et ülikond oli sul kodus.»

Sellele karjamees ei vasta.

Nad kõnelesid siis Väratist, kes ka tahtnud külvata kuu ja tuule järele. Ja jäänudki maha panemata kartulid ja

hersed, sest kui kuu oli läinud ümmarguseks, siis olnud halb tuul, ja kui tuul oli hää, siis ei olnud jälle kuu ümmargune. Ning niisiis seisabki nüüd muld päris tühi.

Nii kogub Muraku Karli tarkusi, kuuleb sõjast ja sellest, mida teevad riigid üksteise vastu, ning et aktsiisiametnik Kilter olevat oma nime muutnud nüüd Saiuvii-ruks ja kas see nimi siis rohkem olevat eestlase nimi kui endine.

Kui ta astub tagatuppa, siis kuuleb ta, kuidas üks ütleb teisele: «Kes siis naist hakkab peksma.»

Ja teine ütleb rahulikult: «Mina annan neile küll tappa.»

See on, jah, juustnik. Nõnda ikka tuli tagauksest sisse. Ta on kaugelt tuttav oma löömingute poolest naistega. Ja kord on tal üks, kord teine, ja mõnikord on mõni naisterahvas tugevam, teinekord udib koos juustupoisiga pere-mehe läbi ja siis lähevad kahekesi koos hoopis ära ja juustnik on siis paar päeva jälle ilma töölisteta. Ja Karlile on see juustnik niisama kentsakas nagu teiselegi rahvale, aga lõbus vaadata. Ühtelugu purjus ning sõidab ühtelugu mööda talusid, viinad ja kompvekid kaasas. Olevat viimane kord jälle saanud petta, kaevanud ise, et võtnud noormehi kaasa isameesteks. Need aga joonud tema viinad ja söönud tema vorstid ja lõõnud siis tüdrukud ka veel üle.

Kentsakas, jah, on see juustnik, ise päris vana mees, aga jahib ringi rohkem kui noored.

Kõige viimases toas on suur seltskond juba ja ka konstaabel on tulnud. Valitseja seisab telefoni juures ja tellib autot. Karli mõistab, et tahavad alevikku sõita.

Ja et Karli on küsinud latinaelte hinda, kuuleb ta ka, et autosõidust ei tule midagi välja, masin olevat rikkis. Parem ka, jäägu nad parem siia, muidu jääb siin jälle tüh-jaks.

Nõutakse jälle tuld pliidi alla ning keeva vett vorstikeste kuumendamiseks. See kõik on varsti tehtud ja Karli tunneb end piduperemehena, kelle käte läbi siin kõik käib

ja sünnib. Ja kui ema tuleb, et teda õhtusöögile kutsuda, siis naerab ta vastu, et ei olegi isu. Ning ema näost näeb ta, et tema puudumisest kodus palju ei hoolitagi ja et ollakse koguni rahul tema ametiga siin. Kui ta siis õhtul hilja voodisse heidab, siis on ta väsinud, aga nõnda erutatud, et ei saagi veel magama jääda. Ja hiljem unes käivad ta silmist mööda nõöbid, suured lademed sinet ja ilmatud kastid, millest ta võib tõsta kõiksugu kaupa, isegi seni nägematut, ja ta ei tunne selle hinda.

Ning nõnda hakkas Muraku Karli käima kaupluses iga päev. «Ma sulle ikka annan ka midagi,» ütles kaupmees, «ega sa ilmaaegu ka siin pea rahmeldama.» Ning ise oli veelgi muretum, käis sekka jahil ja kalal ja külas. Aga kui linna sõitis, siis pani poeüksed ikka päris kinni.

Muraku Karli meelest oleks ta nad lahti võinud jätta. Nüüd olid ju kõik hinnad selged, nüüd teadis ta kõike, kus iga asi seisis, ja teadis ka kõiki, kel oli suures raamatut oma arve. Ja käekiri oli Karlil peaaegu selgemgi kui kaupmehel. Mis puutub temasse, siis võiks pood olla kogu päeva lahti.

Aga ei olnud. Ja siis pidi ta niisama ringi lonkima, vahitima tiiki, kus ei olnud muud sees, kui koest välja pugenud konni ja verekaane. Igav oli. Ja ta tundis puudust heeringate ning tókati ja rihmade lõhnast. Uksekella tilinpuudus ja see alatine põnevus, et kes nüüd jälle sisse astub.

Mõnikord ei olegi päris mugav, kui tuleb ostjaid. Kui tulevad endised kooliseltsilised ja kaupmeest ei ole kaupluse lähedalgi, siis hakkavad nokkima ja nuruma, et anna seda ning anna teist. Enestel raha ei ole, või kui on, siis ei taha maksta.

Kuid päris hulluks ikkagi minna ei saa, sest ikka tuleb see või teine vanem inimene poodi ja siis on nad jälle päris korralikud, kardavad aga ka muidu, et Karli kaebab kaupmehele. Aga paha on, et nad süüdistavad teda koiitamises ja koonerdamises, ning ei aita mingi seletus, et

ta palka ei saa ning seepärast ei või neile omast taskustki osta kompvekke ega anda katsuda, kuidas maitsevad magusad kuivikud. Ja nad ei usu, et ta neid ise ka veel pole proovinud.

Allika Eerika on kõige pahem kõigist. Seda on ta ju õieti alati olnud, juba kooliski. On teda kiusanud, kus ja kuidas aga sai, kord lugemisraamatu, kord kaustiku ära peitnud ja sulepää üle löönud ja siis naernud, kui ta kimpus oli ja pidi end õpetaja ees vabandama, et ei saa ütelda ega kirjutada oma ülesannet. Aga kaebama ei läinud Karli ka mitte ja siis võis Eerika jälle väga sõber olla, teinekord aidatagi, kui mõni töö raske oli. Terane pää on tal, jäi haiguse pärast kooli maha. Ja peab ütleva, et igavgi oli, kui ta puudus. Vilgas ning alati naerul, niisugune ta oli. juuksekaht ikka näkku kukkumas ja siis käega ruttu jälle üle pääläe tagasi heidetud. Ronib üle aedade ja puude otsa nagu mõni poiss. Ja siiski kuidagiviisi saksem kui teised. Kui otsa vaatab, siis hoia alt, et midagi jälle on tulemas, mõni sõna, mis on halb kuulda, sest ta ju pilkab alati ja norib. Aga teinekord jagab oma suhkrutükid ära või teeb oma võileiva pooleks. Siis aga käsib kojuminekul, et kandku ta raamatuid, ta ei viitsivat. Ja siis peab kandma, ei saagi vastu ajada.

Muraku Karli mõtleb, et parem oleks, kui ta poodi ei tulekski. Või tulgu päalegi, aga siis üksi. Kui ta üksi on, siis on ta hoopis teine, igati mõistlik tüdruk. Aga alati on tal teisi tüdrukuid või ka poisse kaasas, ja siis on Eerika kõige hullem kiusama, et mis maksavad Karli kompvekid, ja kui ta leeri läheb, kas siis paneb ka niisuguse lipsu kaela, mida ei mõista siduda, ja kas ta määrab selle pumata oma pääd ja kas soeb end mõnikord ka niisuguse tihtkammiga? «Kaupmees võiks sulle ka kord tahvli šokolaadi anda, siis võiksid minuga jagada. Sa vist salaja puuderdad oma nägu, oled nii hele näost.»

Õige küll, kui istud ühtelugu kaupluses, siis päikese kätte palju ei saa. Aga see on ikkagi valetatud, et nägu

on kahvatu. Ega siis igavesti poes istuta, suurema osa ajast oled ju ikka väljas. Aga mis ta ühtelugu norib nõnda!

Oma rikkustega on Karli juba harjunud. Nad ei ole mitte enam nõnda muinasjutulised, kõik need karbid pannaldegaga, niitidega, pärlmutrist nõõpidega ja lintidega. Võiks ju Eerikale kinkida mõne lindi, kui oleks raha. Ega nad kallid olegi.

Vist on emal ikka õigus ka, et kaupmees võiks kõnelda ka mõnikord sõnakese palgast või tasust. Nojah, ongi ju kõneldud, isegi kord isaga, et küll saab. Ning nüüd on juba paar nädalat möödas. Aga vist peab kuu täis saama, ka linnades olevat kuupalk. Aga on ka kuulda nädalapal kadest.

Kärbsed sumisevad vastu ruutu, vaikne on ja Karli unistab, et kaupmees läheb linna, toob uut kaupa, niisuguseid asju, mida siin veel pole nähtud. Keegi küsis hiljuti žileti tera. Ei olnud. Kaupmees lubas järgmisel korral tuua. Oli aga unustanud.

Kaupmees istub valitsejaga tagatoas, vist tuli ka metsnik tagauksest sisse.

«Sul ikka nüüd ju kergem,» ütleb valitseja, «see Karli on sul ikka kõvaks abimeheks.»

«Viks poiss jah,» vastab kaupmees, «üsna ruttu tuli toime kõigega.»

«Jah, enne oli küll nõnda, et varasta kas või pood päris tühjaks,» lausub metsnik. «Kus sina said kõiki vahtida — mina isegi olen mõnikord poes olnud, kus polnud inimese hingegi. Siis tuled kord vallamajast või tiigi veerest, tuled tüki aja järel, ja vahepääl oleksin võinud võtta kas või terve kuu jaoks tubakat.»

«Poisil pole viga jah,» keerab kaupmees jutu veidi kõrvale, «ma lasen talle õige rätsepa juures kuue teha. On oma juba saanud heeringasoolveega ja tõkatiga ära määrada.»

«Kuub on hää, aga palk oleks veel parem,» seletab valitseja, «Anna kas või päris vähe, aga anna. Anna kas

või paar krooni nädalas . . . poisil ju ka vaja rahaga harjuda.»

«Jah, kassa juures . . . raha lahtiselt käes,» osutab metsnik.

«Ei, aus ta on, seda proovisin juba mitu korda,» kinnitab kaupmees. «Jätsin siia ja sinna, tagatuppa lauale või riulile raha laokile, aga mitte ei võtnud. Tõi aga ilusasti kätte, mitte pennigi ei läinud kaduma. Kompvekid mul ka kõik loetud.»

Valitseja kibrutab kulme. «Sa oled ikka päris vilets mees, Eedi,» ütleb ta, «sa ju lausa nagu vead vargile. Mina aga ütlen, anna korralikult palka, seda rohkem, kui poiss aus on.»

«Mis korralikku palka nüüd, seda ju pood ei jõua kanda . . .»

«Vilets mees ja rumal oled ka veel.» Valitseja on juba natuke vintis. «Vaata, temast aasta vanemad on mul juba põllul. Hakkajad poisid, ei või midagi ütelda, rumalad küll veel, ei mõista, rabadad ka. Aga töö teevad ikka ära; kust sa neid täistöölisi praegu võtad. Aga nemad saavad ka kõik oma korraliku palga. Tulevad siia poodi, lartsatavad oma raha lauale ja keerutavad oma suitsud näkku, tellivad vahest pudeli õlutki. Teine aga müügu pääle, teisel pole sentigi taskus, kuigi teeb ka omajagu tööd. Vaata, kui lööb viimaks kadedaks ja jätab su jälle üksi.»

Kaupmees pole halb mees, kaupmees on üsna heldegi, aga ta ei ole ses asjas veel selgusele jõudnud ja hakkab nüüd kõnelema heinamaast, mida mõisasüda tahab oma krundi külge liita. Et kust siis tema lehm süüa saab, jäetagu ikka ka heinamaalappe temale, tema ju tahtvat ka natuke elada.

Valitseja jälle kuulab metsnikult järele, et kust saaks veel natuke metsa, kõik lähedalt ja kaugelt juba paljaks tehtud, turvast ka ei saa küllalt, nõnda et lausa häda kipub kätte.

Ning poes unistab Karli Murak, et kui oleks kauplus

isa oma, siis võiks siit võtta latinaelu ja lüüa kord eesukse piida kinni. Võiks võtta taskunoa, sest vana isa kingitud noa tēra on juba hoopis ahtakeseks ihutud, ja ei olnudki suurem asi teras. Lōika natuke kõvemat puud, siis kohe kahekorra.

Kodus ei ole ka enam nōnda, nagu oli alguses, kui ta siin müüs esimest korda ja isa tuli sisse. Ema pillub sõnu, et mis sa säääl õige konutad, mōnikord on sind ka kodus vaja, ja mis sa selle eest saad. Enne olid vanemad rōõmsad ja nagu uhkedki, aga nüüd nagu oleks tema süü, et see kõik nōnda on. Peab olema kannatust kõigis asjus, seda ütleb isa ju alati, seda üteldi ka koolis. Aga nüüd on nōnda, nagu oleks ta midagi paha teinud.

Ja Karlil tuleb hulk mõtteid, kuidas ta talitaks, kui see siin oleks isa kauplus. Ta ju nüüd teab, mida nōuavad inimesed kõige rohkem. Ta kirjutaks kõik üles ja ütleks isale, mida peab linnast tooma.

Ning polegi vaja igakord ise tuua. Näe, ühtelugu tuleb veoautosid, ikka kohe kaks-kolm meest pääl. Üks toob õlut, seltersit ja limonaadi ning sidrunisoodat, aga teine mees kaasas pakub vorste ja kolmandal on kaasas niite ja lõnga. Või aga mõni auto tuleb šokolaadiga. Valitseja ütleb küll, et on praakkaup ja vabrik hoopis tundmatu. Aga kui ostab ja annab maitsta, siis on ikkagi väga häa. Ning üldse on häa, kui tulevad need autod. Nagu külalised kohe ja toovad kaugelt kaasa juttu ja kuuldusi ja niisugust imelikku tunnet, et maailm on väga suur ja lai ja säääl sünnib rohkem kui siin ja hoopis teisi asju. On olnud tulekahjusid, ja kaitseliitlased on taga ajanud kuulsat rōövlit, on ta kättegi saanud. Ja autoõnnetusi on olnud ja marukoer on purenud kogu valla karjad läbi.

Võib-olla saab temagi kord välja. Kui on siin kätte õppinud kaupmeheameti, siis võiks ju temagi minna linna. Ta ju teab nüüd, et säääl on kauplused hoopis suuremad ja on hoopis niisuguseidki, kust müüakse põllutöomasinaid, autosid. Ning on teisi, kus müüakse toidukraami, jahu ja riisi

ja kõike — siin küll riisi ei ole, siin on vaid mannat. Riisi aga on Karli juba kord sünnud, siis, kui oli kooli juubel. Ning hää oli. Mannat aga saab juba Räuivere veskistki.

Jah, kui saaks linna, siis saaks ka suurt palka. Ja ta võiks külla sõita siia, võiks tuua vanematele midagi kaasa. Emale talveks viltsaapad, niisugused, millel nahk pääl on ja kuhu tõmmatakse kalossid veel otsa. Lühemad sääred muidugi kui metsasaksa omadel. Isale tooks nahkjopi, mis ei lase vihma läbi. Ning enesele ostaks jalgratta, millel siia tuleks, poleks vaja raha raisata raudteele ning autobussile.

«Tillirr!» käib uksekell. Karli on järsku oma unistustest väljas. Ning ehmunud ja kohmetu. Sest sisseastujaks on Vösu Kusta. Karli tõstab temale pilgu, viib aga selle kohe jälle letile. Siis on tal aga ka sellest häbi ja nüüd vaatab uuesti Kustale silma, pilgutades, natuke tardunud naeratus suu ümber. Ega või olla hoopis võõras Kusta vastu, kellega on koos käidud kalal ja kes oli kena poiss ja laskis tedagi hääle püügikohale, kuigi ise oli suurem ja vanem. Ei maksa teisele ka kohe nii näidata, et ta on vangimajas olnud. Nii mõnigi võib eksida, oli ütelnud karjamees. Aga siis oli sellele vastanud Rooba Antson, et see vangimaja ongi niisuguste ülikool, ja mis nad siin veel kelmustest ei teadnud, seda säääl alles õpitakse. Siiski Karli ei taha teist haavata, Karli teeb lahke näo.

Kusta ei pane aga Karli pingutust tähelegi. Ulatab üle leti käe, hooletult nagu täismees, ja ei tee millestki välja. Ongi täiskasvanum. Ja vurrudemed hakkavad tulema. Ei ole ta ka midagi kahvatu või kurnatud, nagu tõmmuks kõrbenud. Seletab ka, et saanud varem lahti, sest käinud välistöödel. Siis lühendatavat aega. Kõneleb sellest, nagu oleks see kõik niisama nagu... nagu... kooliskäiminegi. Ei olevat viga midagi, toit ka korralik. Ja inimene õppivat korda pidama. Ei olevat nõnda, et igaüks võib hommikuti tõusta, kunas tahab, ja magama minna, kunas soovib. Kõik pidavat seda tegema kellaja järele. Andku Karli temale

pakk paberosse. Ja pudeli õlut võiksid nad ka koos juua. Ning et Karlil ei tekiks kahtlust, tõmbab ka kohe rahakoti välja ja maksab ette kinni.

Karli rüütab natuke klaasi päält, ei ole harjunud. Ning Kusta ajab end röötsakile leti najale, on siin veel rohkem kodus kui vanad mehed, kes käivad kaupluses iga päev. Ja hakkab siis minema. «Ega olnudki muud vaja kui suitsu,» ütleb ta, «ja pudel õlut kulus selle kuumaga ikka ära ka.» Teeb veel juttu, et mis Karlil viga, siin kõik omast käest võtta. Ja Karli punastab, nagu hakkaks temas tõusma ja kujunema lause, et ta pole temataoline, kes muudkui võtab. See tunne aga kaob teise tunde alla, mis tuleb hoopis võimsamalt: näe, Kustal on raha, Kusta võib osta, mina aga vahin siin pääle.

Ja kui Kusta on läinud, siis vajub Karli jälle mõttesse. Aga need mõtted ei ole enam unistused, neis on midagi pahurat uitamist, nagu tahaksid nad pääsu kusagile välja.

Täna läheb aeg pikaks. Inimesed on töödel nurmel ja mujal, ega praegu palju kedagi poodi tulemas ole. Seda teab ju ka kaupmees ja ei tulegi tagasi.

Karli läheb teise ruumi, kuhu päike paistab laialt lauale. Kärbsed inisevad ja põrisevad vastu ruutu, mis on pese-mata. Põrand on pühkimata, täis paberossiotsi, küürimi-sest hoolimata. Ja kas maksabki siin küürida, kus õhtuti voorib inimesi sisse ja laagerdab laua ümber, millel õlle-laigud on kuivanud ja mis tuhast on kohati hallid. Kodus küll nõnda lohakad ei olda. Ja Karli läheb kööki, leiab nartsu, toob kaevust vett ning hakkab lauda küürima. Mõtleb seda teha ka kõige tagumistes tubades, aga siis kuuleb autopõrinat.

Ruttab ukse juurde vaatama, kuhu see veok sõidab, aga see peatubki ukse ees. On tuttav veoauto, toob jälle šokolaadikompekke ja teisi. Kaupmees käskis võtta, kui tuleb, kastis ongi vaid mõned veel põhjas.

Karli võtab ühte ja teist sorti, kallab nad kastidesse, kuhu iga sort hinna järele kuulub, ja maksab kassast raha.

Vahetusraha ta ära ei anna, nõnda et tuleb natuke puudus ja selle kirjutab ta võlana raamatusse. Nii on varemgi tehtud, ja auto sõidab jälle minema.

Siis uurib Karli neid sorte, tunneb neid, on ikka endised. Neid on temale andnud katsuda mõnikord valitseja, teinekord kaupmees ise. See ütleb, et ei taha nii palju suitsetada, ja seepärast närib ühtelugu kompvekke.

Neid on siis jälle juba terve hunnik alumisel riiulil, kolmes kastis. Ja šokolaaditahvleid ilusasti virnas kõrge-mal riiulil. Ja Karli hakkab raamatusse kirjutama, kui palju oli igast sordist.

Jälle käib uksekell. Ja Karli nägu lööb laiemaks rõõ-must. Ta tunneb, et punastab, ja punastab nüüd veel rohkem. Hakkab nartsuga, mis autole vastujooksmisest saadik kätte jäänud, nüüd puldiserva nühkima. «Tol-mune,» ütleb ta abitult.

Eerika on veidi kange ja hoiab pää seljas. Tal on ka natuke ebamugav, sest üksi ei ole ta siin kaupluses veel käinud sest saadik, kui Karli siin ametis on.

«Mul oleks vaja sõredat jahu,» ütleb ta. «Ja suhkrut.»

Karli küsib, kui palju, ja hakkab siis silmi tõstmata paberkotte otsima ja kühveldama. Aga kaupmehed kõnelevad ju ikka oma ostjatega, ning nüüd ütleb siis ka Karli:

«Sul saab ju kool varsti läbi. . .»

«Oleks saanud ühel ajal sinuga, kui mitte poleks haigeks jäänud,» vastab Eerika võitlusvalmilt.

«Seda küll,» lepib Karli, «ega sarlakid pole naljaasi.» Ja mõtleb, kas maksab ütelda, et nagu igav oli siis koolis, kui Eerika haige oli. Jätab aga ütlemata.

Eerika peab nüüd omalt poolt seletama, milleks tal jahu ja suhkrut vaja.

«Ema tahab õhtuks küpsetada kooke ja kollast saia,» lausub ta. «Safranit ja rosinaid saadi linnast, ega teil poes seda peeta.»

«Jah, kaupmees ei pea jah, kes seda siin palju ostvat.» Ja Karli kaalub jahu.

«Mul nimelt täna sünnipäev,» tähendab nüüd Eerika ja keerab end natuke kontsal.

Nüüd vaatab Karli üles ja võib seda teha, sest paber-koti põntsutamine vastu letti jahu paremaks settimiseks lubab seda.

«Sünnipäev,» kordab ta. Temal kodus sünnipäeva ei peeta, et olgu siis veel jõuluõhtut. Ja lihavõtteid. Aga Eerika võib ju pidada küll, tema isa oli Vabadussõjas ja sai tasuta asundustalu. Nemad ikka peenemad, ega seda või salata. Ning vaatleb nüüd lahke aukartusega Eerikale näkku.

«Sellepärast ongi mul pühapäevakleit seljas praegu,» lisab Eerika ning tema veidike ninatargal ninal on paar heledat tedretähte. Silmad on tal nüüd rõõmust kisis, nägu nii terve ja tõmmu ja värske, et Karli jääb hetkeks vaatamagi seda imet. Nagu mõttes vaatleb ta ja mõtlebki, et sünnipäevadel ju kingitakse ka midagi, sääl, kus neid peetakse.

«Mis sa vahid,» küsib Eerika.

«Ma ikka mõtlesin, mis sulle ka kingiti,» ütleb nüüd Karli.

«Ema kinkis ninarätte ja särgiriidet, isalt sain uued kingad, näe,» ja ta tõstab jala ja näitab, siis tõmbab seeliku ümber põlvede kokku, säeb mõlemad jalad kõrvuti, üsna tihedalt, ning vaatleb neid ise nähtava uhkusega.

On ikka väga ilusad kingad jah, mõtleb Karli. Nagu nõpsid või kuidas, ta ei oska hästi millegagi võrrelda ning lausub vaid, et on päris toredad. Eerikale sobivad niisugused kingad. Aga talle sobisid ka pastlad, vägagi sobisid, kui läinud suvel käidi marjul.

Siis näeb ta, et Eerika pilk peatub riiulil, kus on praegu toodud kompvekid. Ja Karli tunneb, et ta süda läheb vae-seks.

«Veoauto vist tõi?» näitab Eerika näpuga. «Päris värsked küll?»

«Värsked jah,» vastab Karli. Ei tea ta midagi muud

ütelda kui: «värsked jah». Ning süda peksab, et viimaks hakkab Eerika nuruma nagu siis, kui on teisi kaasas. Aga Eerika ei ütle mitte midagi rohkem ja nüüd kuuleb Karli omaenese südame peksmist. Nüüd peaks ta ju Eerikale pakkuma, et vaat, sul on ju sünnipäev praegu ja siis ka minu poolt natuke. Ning otsiks kõige ilusamate piltidega välja või ka neid, kus on sees ennustus ja õnnesoov. Karli on nõnda abitu, et tunneb oma käsi värisevat, kui paneb vihte vaekausile, eksib ja arvutab uuesti.

Vahepeäl aga ütleb Eerika pikema vaikimise järel:

«Sa tule õige ka täna õhtuks meile.» Ütleb seda nagu muuseas ja ei taha enesegi ees tõeks võtta, et jooksiski nimelt sellepärast poodi. Et näidata Muraku Karlile oma uusi kingi ja kutsuda teda õhtuks enese poole.

«Ema ütles, et ma kutsugu ka rahvast,» ta ütleb tähtsalt: «rahvast», «ja siis tule sina ka. Ants tuleb ja Milla ja Rõika Liide ja Madiselt tulevad, siis teeme simmani.»

Jälle on tükike vaikust. Karli tahavad pisarad silmi tulla ja ta kummardub üle paberkoti, et nõöri katki hammustada.

«Ei tea, kuhu need käärid järsku jäid,» lausub ta kohmetult.

«Käärid panid ennist ju riiulile oma selja taha,» naerab Eerika.

Jah, tema näeb ju kõike, mõtleb Karli, viimati näeb ka seda veel, et mul süda paha on. Otsustab siis järsku vastata. Hääl nagu peatub, et kurgust välja tulla, ja paneb köhatama.

«Kust nüüd mina,» lausub ta teeseldud lustilikkusega, «näe, missugune mu kuub on. Ema puhastab küll ühtelugu, aga siin ju määrib alati jälle ära.»

Seejuures jookseb tal mõte säuhti pääst läbi, et kui ema ka täna puhastaks, siis saaks ikkagi minna.

«Kaupmees oli küll isale ütelnud, et laseb mulle uue pintsaku teha,» lisab ta nüüd asjalikult ja siiralt, «aga rätsepal ei olevat praegu aega, ja nõnda ta siis jäi.»

Nüüd vaatab ta juba Eerikale julgelt näkku, päris tõsiselt ja natuke kurvvalt.

«Sellest ei ole midagi,» Eerika on kohe tuld täis ja talitamisvalmis, «meil on kodus bensiini. Kui tuled natuke varem, siis läheme üles ärklituppa ja säääl võtan plekid kõik välja. Ning võib muist ka kuuma veega, nüüd ju nagunii tuli all. Ja triikidagi võin. Või arvad, et ma triikida ei mõistagi?» lõpetab ta sõjakalt.

Ja ei lase Karlit vastatagi. «Kirjuta aga üles meie arvele,» ütleb ta, ulatab käe, võtab oma pakid ja lisab:

«Sina tule nõnda kella viie ajal, teisi kutsusin kella kuueks. Või parem, sa tule juba kell neli, vahest mõni plekk on visa välja minema.» Ning ongi uksest väljas, pääga kõrvale visates juuksekaulu, mis kipub silmade ette.

Kuigi pood on nüüd tühi, jahe ja niiske ja poolpime, nagu alati, siiski on ta nüüd nagu järsku päris õones. Aga täis suminat, millest järele kaigub Eerika hääl. Iga üksik sõna tuleb tagasi nagu kaja ja piinab ja lõbustab, rõõmustab ja vaevab segamini.

Karli tunneb aga, et vaev on suurem, ja siis tekib jällegi pisaraid silmi. Aga ta tõrjub nad mehiselt tagasi ning nuuskab nina, pühib käisega, siis häbeneb, et viimaks tuleb Eerikal sedagi puhastada, ning mõistab uimaselt, et ta ikkagi vist peab minema. Et aga tüdrukul poleks liiga palju vaeva, teeb ta tule pliidi alla. Ta tahaks ise katsuda kuuma veega. Võiks ju proovida tärpentiiniga enne, aga kaupmehe oma pudel tagatoas on tühi ja suurest pudelist, millest müüakse kaalu järele, ta ei julge võtta.

Kuid üldse ei tule sellest kuue puhastamisest midagi välja: mürinaga sõidab vanker ette ja on kuulda kaupmehe häält. Karli ruttab vaatama, ja säääl ta nüüd on ühes seltsilistega. Metsnik on ja Oosna vallasekretär, metsapraaker ja keegi tundmatu. Tulevad Oosna poolt, säääl ju ka pood. Kaupmehel kaasas pakk. Vist on toonud seda pabe-rossisorti, mis eile otsa lõppes. Ja on nüüd vintis.

«Vaat, kus poisu mul platsis alati,» näitab ta teistele,

«viks mees, peab ordnunki, seni kui ajan oma asju mujal. Sa ära minegi nüüd koju lõunale, sa võid võtta siit vorsti ja saia; kuivad need kringlid küll on, aga küll käib. Mul tuleb rahvast veel juurde kohe.»

Ning ongi juba jälle kuulda vankrivurinat — õige jah, Oosnal oli ju laat ja säältpoolt siis võib rahvast tulla küll.

Ja tuleb veel teine pikkvankritäis, kõik juba veidi tuuris. Veel veidike aega, siis lööb kaupluse täis. Ja kuigi nad kaovad tagumistesse tubadesse, siiski ei saa praegu minna kuhugi.

Karli tahab kaupmehele ütelda, et kella neljaks peab ta ära minema. Tahab ütelda, et kas ei võiks kaasa võtta kümme kompvekki, neid, kus on kaardid pääl ja sees on ennustused. Tahab ütelda, et küll isa maksab välja. Ja ega vist ei keela ka. Ainult halb on ütelda, milleks tal neid vaja. Ta maias pole olnud, kuigi päris hää on magusat suhu säada. Võib-olla kaupmees lubab niisama.

Ja Karli valib välja kümme kompvekki ning paneb nad ilusasti riiulile ritta.

Aga siis võiks ju võtta veel ka neid pulki, milles on ümmargusi kompvekke piparmündimaiguga.

Ja Karli paneb ka neid kompvekkide otsa. Et kui kaupmees tuleb, siis näitab ta temale ja küsib, kas võib.

Ning nüüd on ta juba üsna rõõmus. Nüüd ei lähe ta enam tühjade kätega Eerika poole. Ja ei tea, kuidas anda: kas anda ükshaaval või kõik korraga. Kõik korraga näeb toredam välja, aga siis on ka varsti otsas. Siis jagab Eerika nad teistele ära, nagu ta kooliski jagas kõike. Ei saa ta siis ise midagi. Aga võib ju teha nõnda: annab need pulgad ja viis paremat kompvekki korraga, teised jätab enesele taskusse ja siis pistab aeg-ajalt jälle ühe Eerikale pihku. Siis on hää ka kahekesi vaadata, missugune ennustus on paberil sees ja missugune salm.

Karlit hüütakse. Ta ruttab tagatuppa, kus peremees käsib vorstikesi keeta. Võivat enesele keeta ka paar tükki.

Vorstikesi keedab nüüd Karli küll, aga lubatud paar

vorsti pistab taskusse. Need tahab ta anda Eerikale, sest ega tema neid ole veel söönud. Annab nad kuue puhastamise eest. Eerika ütles ju, et sääl kuuma vett on. Saia ei ole vaja kaasa võtta, neil sääl enestel nüüd saia küllalt, isegi kollast. Ja Karli sööb kaks kuiva kringlit siinsamas ära.

Kui ta vorstid tagatuppa viib, siis tahab ta kaupmehele ütelda, kuidas nende kompvekkidega lugu, aga ei saa: peremees kõneleb suure häälega teistele midagi. Karli jääb seisma ja ootab, et kas tuleb vahet. Aga kaupmees on nüüd juba kaunis vintis ja kõneleb ühtelugu.

Ja kui heliseb uksekell, siis peab Karli jälle poodi minema.

Kaupmees tuleb küll paaril korral ise välja, aga ainult, et viia kristallipudeleid ja paberosse. Käsib paar eesti heeringat paberisse mässida ja pliidi all küpsetada. Ka ühe sprotikarbi käsib lahti teha.

«Ma pean kell neli ära minema,» alustab Karli, aga kaupmees kohe vastu: «Mis tuli sul siis nüüd taga,» ja läheb jälle tagasi.

Uut laadarahvast tuleb poodi. Karli müüb seda ja teist, need ei ole mitte tavalised jutumehed siit asundusest, kes niisama viidavad aega. Neil on vaja seda ja teist, need vaatavad rihmu ja takseerivad tallanahka, mida meelest läks laadalt kaasa võtta. Üks tahab koguni petrooleurni ja teine kohe kannutäie. Kaalu ja tõsta ette ja nõnda läheb aeg. Isegi kaupmees tuleb ise välja ning aitab. Aga selle talitamise ajal saab Karli vaid korrata, et kell neli peab ta läinud olema.

Kaupmees ei päri ka, kuhu see minek õige peab käima, naerab vaid, sest tal on hää tuju, ja lausub: «Küll saab, küll saab,» ning on varsti jälle tagatoas.

Ning nüüd hakkab Karli juba päris pahuraks minema. Nagu nutuvine tahab tekkida ümber suu. Aga siis tunneb ta juba pahameelt.

Ta on ju pika meelega, nagu temale alati on üteldud, aga

siiski, hinge ajab ikka täis ka. Ja hirmu on ka, et viimaks kaupmees pahandab ja ei võtagi enam poodi. Võib-olla on leidnud või leiab mõne teise. Kui see aga nõnda on, miks peab ta veel siin vahtima. Kuid veel kord peab katsuma kaupmehele seletada seda kompekilugu. Ja parajasti läkski kauplus tühjaks, viimased sõitsid kolinal minema.

Karli läheb tagatuppa, aga parajasti jutustab metsnik üht puudeostu lugu ja kõik kuulavad põnevusega, pilluvad sekka küsimusi.

Karli sikutab kaupmeest varrukast:

«Ma pean nüüd minema... ja tahtsin...»

«Mine põrgu ja ära sega!» käratab kaupmees.

Karli läheb poodi tagasi. Põrnitseb nüüd ja on solvatud.

Põrgu käskis minna. Sinna ta nüüd küll ei hakka minema. Aga Eerika poole läheb küll. Seisatab natuke kompekkide ees. Ja pistab nad siis päris kurjalt taskusse. Süda küll peksab, aga jonnii pärast pistab. Võib ju kaupmehele homme ka ütelda, tagantjärele. Ja... ja... viimaks ei märkagi... viimaks isal polegi vaja neid välja maksta... kui saab palka, siis maksab ise...

Nõnda kõnnib Karli uksest välja. Kell tiliseb tagantjärele, imelikult, nõnda et lööb südame alt külmaks.

Ja siis käib selja taga uks uuesti lahti ja kell vingub pikalt veel järele. Kaupmees hüüab:

«Kus sa sõge nüüd lähed, oota veidi.»

Aga Karlil on järsku kuklas nagu külm ja ta hakkab traavima. Ei vaata tagasigi. Kuid ei saagi kaugele, kaupmehel on pikad koivad ja koorejaama nurgal jääb tema käsi Karli õlal peatuma.

«Mis sa seda taskut nõnda hoiad?» küsib kaupmees, ja säält tuleb ka vallasekretär mööda teed alla ja Kangru Mall vaatab oma laudaukse poolt siia ning pistab käed põlle alla.

«Sa võta kuuest maha,» ütleb nüüd Karli, kui kaupmees tühjendab ta tasku.

«Mis kuuest ma maha pean võtma?» naerab kaupmees.

«Lubasid mulle ju kuue õmmelda lasta,» kogeleb Karli ja tunneb, et juus hakkab püsti seisma, kananahk tuleb üle näo ja siis järsku higi.

«Ma ikka pidasin teda ausaks poisiks,» ütleb kaupmees vallasekretärile. Ja juba on Kangru Malle paks kõht ka Karli nagu hämarust nägevate silmade ees ja juba kädistab ka tema hääl: «Hommikupoolel oli Võsu Kusta poes, see õpetas välja...»

«Et sa oma jalga enam poodi ei too,» ütleb nüüd kaupmees. «Või vargile hakkab. Oleks sa küsinud, oleksin isegi andnud...»

«Ma ju tahtsin... Ma ju tahtsin...» edasi Karli enam ei saa. Hing jääb hoopis kinni.

«Ega sa raha võtnud?» küsib kaupmees ja tahab ise taskutes sorima hakata. Aga lõtvade näppudega keerab Karli taskud ise pahupidi. Ta ei nuta, on kahvatu, päris valge näost, aga imelikud luksud käivad tal nagu krambid.

Nad on ära läinud. Muraku Karli seisab ikka veel koorejaama nurga juures. Tal on nüüd külm. Seisab, vaatab maha. Ja siis hakkab ta aegamööda koju minema.

Läheb uniselt ning aeglaselt, kõnnib õuel seisvast emast mööda, sõna lausumata, ja heidab voodisse.

Ema jääb seisma ja vaatab temale järele, pilgutab ruttu silmi, nagu oleks tolmupilv tulnud, ja kõnnib siis tuppa, natuke kiiremini, kui ta muidu kõnnib.

«Kas haige oled või?»

Karli ei vasta. Ta on kõhuli voodis ja surub oma pääd kõvasti padja sisse.

Ema katsub tema otsaesist, pistab käe tema pääd ja padja vahele.

«Kuule, ega sa mul tõesti haigeks pole jäänud?»

Ja siis algab raske nutt, kramplik nutt. Karli keha vapub ja tõmbleb nutu käes. Kuni viimaks, kui ema ta kisub poolenisti üles ja sülle, saab ütelda:

«Kaupmees ütles, et ma varastasin.»

Siis ei lausu mõlemad tükk aega sõnagi ja Karli nutt läheb veel kirglikumaks.

«Kas sa siis võtsid?» küsib ema, kui poeg jälle saab rahulikumalt hinge tõmmata. Küsib imelikult hella hirmuga, ise nagu hinge kinni pidades, oodates vastust.

«Võtsin küll, aga . . . » ja jälle ei saa Karli edasi.

Kuni lõpuks ajab end istukile, trotslikult ja otsustavalt. Ning lausub luksumiste vahel:

«Eerika kutsus sünnipäevale. Tahtsin viia kompvekki. Tahtsin küsida, kaupmees aga ei lasknud. Vorstid olid minu omad, kaupmees käskis süüa, aga . . . » ja nüüd algas valus, hale nutt, pehmem, kuid lootusetum ja sügavam.

Ema tõusis tasa. Läks lauasuhvli juurde, võttis midagi karbist, lükkas suhvli kinni. Läks välja, tõi toobiga vett ja sundis Karlit jooma.

«Ma lähen nüüd kaupmehe juurde,» ütles ta. Muud midagi.

Ja kui ta siis tagasi tuli, oli isa kaasas.

«Raha pildusin ma talle põrandale,» ütles ema, «ja nüüd sai ta kuulda, mis temale inimesed on ütlemata jätnud.»

Isa tuli voodi juurde.

«Ei ole viga midagi, Karli,» ütles ta. «Küll juba vaatame, küll juba vaatame. Seleta õige ära, kuidas lugu oli.»

Ja nüüd sai Karli juba jutustada. Väsinud oli ta väga, see on õige, aga jutustas kõik, kuidas oli. Kui aga isa ütles, et mingi nüüd Karli enne Oosna poodi, mis see maa siis ära ei ole, ja ostku säält kompvekke, raha saab kaasa, et ostku kas või pool naela kohe, siis Karli ei taha. Keerab end jälle seina poole, ei nuta, aga ei lausu ka midagi.

Isa kõneleb küll, et säält võib ju siis Eerika poole minna teiste sekka ja näidata, et õige mees ei karda kedagi. Kuid Karli ei vasta. Viimaks lausub, et tahaks midagi sooja juua.

Ja jääb ka järgmiseks päevaks voodisse.

Kui ta seisab viimaks jälle oma kodu ukse ees, siis on maailm päris muutunud. Ei mõista ta õieti olla ega midagi

teha. Mängib natuke koerakutsikaga, läheb siis samm-sammult ikka koorejaamale lähemale, aga ei julge siiski. Peatub ristteel, mille üks haru tuleb koolimaja poolt, teine vallamaja poolt.

Siis kuuleb, et teda hõigatakse. Valitseja seisab all kaupluse juures.

Karli kõhkleb ja siis läheb siiski, peatub valitseja ees nagu süüdlane, nagu tahaks kohe ära joosta, tardunud naeratus näol.

Aga valitseja nägu on ikka nagu varemgi. Vaatleb Karlit lahkelt ja ulatab kirja: «Vii see säääl vallamajja, mul pole praegu aega.» Ning annab seekord kakskümmend senti.

Karli aga taipab vaistlikult, et valitseja teab. Karli usub, et valitseja teeb nüüd samasuguse näo, nagu ta ise tegi, kui tuli poodi Võsu Kusta. Ja ruttu punub Karli kirjaga vallamaja poole.

Säääl ei julge ta õieti teretadagi, hingab raskelt ning annab kirja ära. Sekretäri ja tema abi pilgud on nii imelikud. Väga valusad. Aga ajavad vihale.

Tagasiteel tuleb Eerika vastu teise väikese lapsega. Eerika naeratab küll, aga vaatab siis värisevate laugudega mujale. Väikesed vaatlesid teda suurte kohmetunud silmadega.

Karli kõnnib hoopis teelt kõrvale. Läheb künka otsa, kus on kruusaaug ja männid. Sääält võib vaadata päris kaugele. Ja Karli Murakul on sees mingi aim, et nüüd on kõik nõnda teine, nõnda parandamatu ja nõnda muutunud, et... ta ei mõista isegi mitte, kuidas. Ja tunneb, et temas eneseski on midagi seniolematut, midagi päris võõrast. Ta ei tahagi enam naerda ja rõõmus olla, ta tahab nüüd kuri olla, tahab tasuda. Ei salli ta enam inimesi.

Tal on sellest küll kahju, aga nõnda ta on. Pood peaks maha põlema. Või Võsu Kusta peaks ta siis tühjaks varastama, kui kaupmees jälle kusagil purjutab. Kangru Malle kanad peab kiviga maha lööma. Nad käivad niikuinii ema peenardel.

Tiigi ääres all aga seisab Võsu Kusta ja vahib vette, käed püksitaskuis. Sonimüts on tal kuklas. Ta sülitab lüüsisist voolavale veele, hakkab rõõmsalt vilistama. Ja longib minema. Nii muretult.

Nii vabalt ja julgelt. Nagu täismees, nagu keiser, mötleb Muraku Karli.

JA OLI KUNAGI KEEGI . . .

Mu sõber on kunstientusiast ja tahab teenida kõike kaunist. Unistab väärtuslikest teostest, mille ideed põlevad temas nagu palavik, aga mind tema soovid vaid vaevavad. Ja ta rääkis mulle, kuidas ma peaksin tegema romaani, mis oleks päälegi filmitav ja mille tema trükki toimetab ning ekraanile. Ta oli oma ideede küljes innuga, ja ma jälgisin närvilises piinas, kuidas ta oma vaimusilma ette manas kujusid ja olukordi, üsna ilmselt kaasa elades oma loomingule, mille teostamiseks tal endal puuduvad kõik võimed. Ma nägin teda kannatavat, aga siis jälle lootvat, et ma taipan ja satun samasse vaimustusse nagu temagi. Aga mul oli ainult raske.

Oma jõudepuhkudel või kui olen üle väsitatud ühekülgselt tööst, siis joonistan ma või maalin. Seda sellepärast, et siis laheneb ajus mõni takerduma jäänud kinnisidee. Jooned ja värvid panevad tööle hoopis teised ajutsentrumid. Sa nagu vahetad rihma masinaratastel, mis olid seni tööta. Las puhkavad mõni aeg teised. Nii nagu ma olen ka õppinud kirjutama vasema käega, et aeg-ajalt vabastada paremat kätt juhtivaid ajuosi ülekoormatusest.

Kui ma nii siis joonistan või maalin, siis koguneb mu selja taha inimesi, häätahtlikke, kaasatundvaid ja kaasaelavaid, kes hakkavad nõu andma, ma tehku nüüd veel siia üks joon või pangu sinna pildinurka rohelist või mõnda teist värvi, siis hakkab ma lõpuks raskelt hingama ja ei saa enam edasi.

Ja nõnda on ka mu sõbraga. Ta püüab mind kaasa tõmmata oma hinge palangusse, kuid minu vaim liigub hoopis teistel radadel. Me vaid vaevame teineteist.

Mul on eneselgi kujusid ja ideid, mis tulevad ja noogutavad hämarusest pelglikult, aga tuttavlikult, et teeksin vahel nendega tegemist. Aga nad vajuvad kummardades tagasi, haihtuvad häbelikult, sest nad näevad ju, et mul pole nende jaoks aega ega huvi. «Teine kord,» ütlen ma, «vahest hiljem kunagi.» Kuigi mul on omaenese kujudest kahju, siiski peavad nad ootama.

Sest mind painab mingi sund kuulatada aegade kohinat, mingi surve, mille vastu ma ei saa ega tahagi. Vaevaliselt, nõnda et kulmude vahel on valus, püüan ma pilkuseid heita mineviku pilvede vahele ja läbi ajuti nagu haihtuva hämaruse vaadata, kuidas oli kunagi keegi kahe tuhande ja viiesaja aasta eest.

See keegi oli olemas. Ta kõndis ja kõneles. Tema kõnakust üteldakse, et see polnud ei kaunis ega mehine. Tema kõnest aga kostab veel praegu kõrvu sõnu, mis on sõlmitud juttudeks ja mis on läbi põimitud mõtetega. Ja need mõtted on praegu meile kallid ja valgustavad meid, nii nagu inimestesoo vaim hoovab meist läbi igavikust igavikuni.

Nad ütlevad temast, et ta oli väga inetu. Nad on temast raiunud kujugi, kus tema inetus peaks meile silmadesse kargama. Ja nad on temale nimeks pannud Aisopos. Kahe tuhande ja viiesaja aasta eest.

Kui me jääme selle arvu kõla kuulatama, siis tahame end sellest ajast kuidagi läbi mõtelda. Juba sada aastat on palju. Juba saja aasta kestel elas oma kolm põlve. Ja siis veel sada aastat ja veel kolm põlve. Ikka nõnda tagasi, üks tuhat aastat läbi ja teine tuhat aastat läbi ja siis veel pool tuhat aastat. Siis elas see, keda nimetatakse Aisoposeks ja kes kuulus vana Hellase seitsme targa hulka. Inetu, küürakas mees, kelle nimeks vahest oli Aisopos, vahest aga hoopis mõni teinegi nimi, kes aga oli kunagi keegi, nii kõvasti keegi, et tema tarkus kostab meie ajani ja meilt ikka veel edasi igaviku poole. Kuigi meie end läbi mõtelda ei mõista neist inimeste põlvedest, kes elasid pääle teda.

Aga see, mida temast edasi annavad läbi nende aastasadade kostvad hääled, on imelikult lugupidav, kõrgelt austav ja nii täis tohutut saatust, et kuulatad neisse nagu ääretuisse kaugustesse, mitte hoolides, kas kõik öeldu ongi täpne. Mitte kaaludes, kui palju on siin kaunistavat luulet. Sest kuigi — ka see luule on temale austav ja kõneleb armastusest ja vääristamisest.

Enne teda oli Homeros, kellest meie ka mitte ei tea, kas oligi temal see nimi. Oli kunagi keegi, keda pärastised nimetasid Homeroseks, ja sellest peaks meile jätkuma.

Aga meie ei lepi. Me tahaksime näha ja kuulda, kes oli Homeros, kuidas ta kõneles ja liikus ning millised olid tema silmad. Me tahame vaadata, kas Aisopos oligi niisugune, nagu kujutas teda iidne kujur. Nagu me hauadki läbi tuhime, et teada saada, kes oli õieti Shakespeare, kelle vaim süttis kaks tuhat aastat varem elanud Aisopose vaimust, kui ta «Veneetsia kaupmehe» kirjutas ja sellesse mahutas Portia kõne.

Meil on raske leppida. Sest kui seisad öösel taevalaotuse all ja näed neid värisevaid tähti ja tead, et hulk neist enam ei siragi, ei elagi, on ammu kadunud maailmaruumist ja et vaid nende endine helk tuleb tuhande valgusaasta järel meie võrkkilele vaid mälestusena, siis sa ei saa leppida. Ka Homeros on kadunud, Aisopos on läinud ühes oma endise maailmaga, ühes endise ümbrusega, ühes endiste piltide ja helidega, kuid need pildid ja helid rändavad kusagil Siiriuse taga ja on nähtavad eoonide võrkkilel. Ja meie, kes me veel ei oska sinna oma teleskoopidega järele rutata ja seda endist elu plaatidele kinnitada, meie püüame oma pakitseva hingega vähemalt vaimusilma ette manada läbi lõpmatuse üha kaugemale vajuvat endist maailma. Kuni vahest universumi keegilõigete taga saab mõni ring täis ja suur keerlemine on kõik jälle toonud meile lähedale ja meie siis võrratult targematena püüame kõik kinni silmaga nägemiseks ja kõrvaga kuulmiseks.

Seni aga teritagem silma ja pingutagem kõrva kaugete

aegade kohisevasse pimedusse, püüdkem kinni vähemgi, mis kuuleme, ja säädkem kivike kivikese kõrvale, vahest saame mosaiigi, mis, kui ta polegi täpne, siiski jutustab midagi meie vaimule ja tunnetele. Sest kunagi oli keegi, kes aegadest üle meile veel praegugi kõneleb.

Kas ongi tähtis, et kõik oleks täpne ja kronoloogiliselt õige? Kas pean ma möönma, et Aisopose ajal juba lauldi Anakreoni salme? Ma saaksin ju kindlaks teha, millal nimelt Anakreon ära tundis, et ta Kyrose vägede vastu võideldes ei eviks nii suurt menu kui luuletades, ja tõmbus üksi ja tervena tagasi lahingust, mis oleks kahjustanud vähemalt tema luulet. Kuid mul pole võimalik raamatukogudes köiteid sirvida. Ja ma käin parem oma pliiatsimärkmete järele, mis ütlevad, et Anakreon elas umbkaudu samal ajal kui Aisoposki. Temagi vaim elab edasi ja on keerulisel viisil seotud Ameerika Ühendriikide rahvushümniga: umbes kaks tuhat aastat hiljem asutas kampkond joogirõõmsaid laulumehi Londonis «Anakreoni Klubi», kus siis keegi lõi laulu «Anakreon taevas» viisi järele, mis oli bretagne'i rahvalaulu oma. Ja sellele viisile lõi aastal 1814 Francis Scott Key need sõnad, mis on praegu «The Star-Spangled Banner'il».

Nõnda, et oleks päris võimalik Aisoposegi mõjutusi leida selles hümnis, sest nad võisid ju olla kaasaegsed, need mõlemad, võisid teineteist külastada, seda rohkem, et mõlemad ju elasid Samose saarel. Kuigi Matania, kes tegi kokkuvõtte Aisopose eluloost, ei kirjuta midagi Samose kuningast Polykratesest, kelle õukonnas Anakreon viimati elas. Ta kirjutab vaid Samose raehärradest, nagu oleks tegemist linnvabariigiga.

Oleks ju õpetlik ja teaduselegi tulus, kui need vasturääkivused uurimuste kaudu lahendaksin. Kui ma ei lepiks ainult mingite tõenäosustega, vaid jälgiksin ürikuid ja toetusin vastuvaidlematute tõikade najale. Kuid olen eesti kirjanik, kel pole neid ürikuid ja ka mitte võimalik hankida vajalikku erikirjandust. Niisiis võin teatava ker-

gendustundega korrata, et Aisopose kuju on legendaarne. Ja ka Polykrates on enam-vähem legendaarne. Nagu Kroisoski, kelle õukonnas Aisopos kunagi hiljem viibis.

Selle järele aga, mida kuuldub Aisoposest paari tuhande ja viiesaja aasta järel, on ta sündinud praeguse Türgimaa keskuses, Früügiast. Ja kasvas üles orjana. Päälegi väga inetu, kidura, küüraka orjana.

Tema noorusest ei teata õieti mitte midagi. Ta võis sündinud olla sõjavangi pojana, kelle loomulikud anded olid saadud kusagilt röövitud emalt ja siis arendatud kreeklaste kõikjale ulatuva vaimse valitsuse kaudu.

Ma näen teda kauplemas teiste orjadega, näen tema nõrka, kidurat keha, tema peeni käsivarsi, mis on paljad ja pikad ja mis liiguvad anuvalt ning seletavalt, peened sõrmed harali. Kuid tema tumehallide silmade pilk on terane ja kelmikas, mõnikord sügav. Ta palub, lastagu teda ise valida oma koorem, mis tuleb kanda kuni Eevesuseni, sinna linna, millest hiljem kõneleb ka piibel. (Nüüd peaksin ma kaardil järele vaatama, kust läks tee sinna ja kus see linn õige on. Aga mul pole kaarti.)

Kuid liiga kaugel Eevesus ei võinud olla. Tuli karavaniga kõndida vaid hommikust õhtuni.

Neid viidi nimelt orjaturule, neid koormaid kandvaid mehi Früügiast. Mõnel olid pääs kübarad, mõnel früügia mütsid, milliseid võib veidi kõrgemate teisenditena veel näha Napolis natuke veel pikemaks moondunutena ja õlgadeni allarippuvatena leida švaabi talupoegade juures.

Aisoposel oli pääs früügia müts, mida ta nihutas kukla poole, kui oli saanud oma tahtmise ja tohtis oma valiku järele tõsta õlgadele oma koorma. Teised vaatasid pilkavalt, mõned imestades, kuidas Aisopos raske leivakandami all küüru tõmbus. Oli olemas hoopis kergemaid pakke. Ta jalad hakkasid risti käima, enne kui nad jõudsid esimese peatuseni, kus hakati jagama toiduportsjoneid. Aga siis oli Aisopose leivakorv ka poolenisti tühi. Ja kui Aisopos nüüdsest pääle sammus hoopis kergemini kuni uue pea-

tuspaigani, siis mõistis nii mõnigi. Sest pääle lõunat, kus jagati välja viimased toidunormid, sai korv hoopis tühjaks ja tema kandmine Eevesuseni ei teinud mingit vaeva.

Pole tähtis, kas sattus ta säääl ostu teel kohe filosoof Xanthose kätte, nagu jutustab Matania, või aga mõne inimesteparistaja kaudu Ateena Timarhose kätte, nagu ütleb Maximus Planedes. Kuid on tähtis ja iseloomustav kahekõne ostjaga. Kui nimelt kõik orjad olid end uhkesti riidesse säädnud, et saada võimalikult kõrgete ja rikaste isandate teenistusse, siis seisis nigel Aisopos kahe teise orja keskel, kellest üks oli kuldsuu ning kõnemees, teine muusikamees. Esimene oli toredas kreeka riietuses nagu teinegi.

Ja siis tuli ostja. Ta küsis kuldsuult, mida see oskab. «Kõike,» vastas mees, «kõike.» Ja muusikamees vastas samale küsimusele: «Iga asja.» Kui siis tuli kord Aisopose kätte, vastas tema tagasihoidlikult, aupaklikult ja viisakalt: «Kui mu tark naaber paremal oskab kõike ja mu veel parem naaber vasemal iga asja, siis ei jää mul midagi teha.»

On parem uskuda Mataniat, et see oli ikkagi filosoof Xanthos, kes kohtas orjadeturul Aisopost. Sobib kuidagi see pilt, et mõttetark otsemaid märkas orja vaimset laadi ja laskus temaga kõnelusse, kuigi orjadel olid rinnal plakatid, millele olid üles tähendatud nende võimised ja oskused. Ning Aisopos võis ju kunagi varem olla Timarhose juures Ateenas ja säääl selles õitsvas kultuurikeskuses arendada oma vaimseid omadusi, enne kui saatus viis ta jälle tagasi Früügiasse ja sääält Eevesuse orjalaadale.

On väga tõenäoline see pilt, kus basaaride vahel sumiseb rahvamurd, kõlavad järsud hõiked kaupa pakkuvate inimeste suust ja põletab ennelõunane päike aurama läbisegi mitmesuguseid hõnge. Viigi- ja viinamarju, kooke oma meelõhnaga, suitsukalu, vaipu, ja üle valgete putkade, telkide ja seinte see asuursinine taevas! Ka Xanthos oma õpilastega kõik valgetes rüüdes, mille voltides ja varjukülgedel hõljub see lõunamaine ere sina, mille taustaks on

idamaiste kirevate värvide liikuv segu. Kaamelid korisevad ja röögatavad, eeslid ja muulad oma tikitud valjas-tega voorivad läbi rahvahulkade; põrisevad kastanjetid ja trummid; meie pilkude keskuseks aga on salkkond valitud mehi, üliõpilasi, kes seisavad poolkaares oma professori Xanthose ümber, kelle vastas vehib kätega orjakaupleja ja kiidab edasi oma kahe ehitud orja voorusi.

«Kui võtad nad mõlemad,» ütleb ta ja näitab pöidlaga Aisoposele, «võid saada selle päälekauba.»

«Ta ei pea sinust palju,» lausus Aisoposele Xanthos.

«Tema jumalaks on Hermes,» vastas Aisopos õlgu kehitades. Ja tema pilgus oli nagu andestust kaupmehele.

See aga vaidles vastu ja tõendas, et ta on kreekastunud juut, kuid usub vaid ühtainsat jumalat Jehoovat. Herme-sega polevat tal mingit tegemist. Ja viskas halvustavalt pää kuklasse.

Xanthos kui filosoof suhtus jumalaisse kui inimeste jumalikesse kujutelmadesse siiski kriitilise poolehoiuga, kuid küsis Aisoposelt naeratades, alati pidades mõttevahe-tusi kasulikeks oma õpilastele, miks oli vihjes Hermesele nagu veidi halvustavat maiku.

Siin jutustas Aisopos ühe oma valmidest, mis on edasi elanud siiaajani ja sigitanud uusigi valme.

Neeva kaldal Suveaias mõtiskleb Krõlov oma kõrgel pos-tamendil nende valmide üle, kuna lapsed mängivad all samba ümber. La Fontaine'i kuju Pariisis on tardunud kuulavasse hoiakusse, nagu tahaks ta ikka edasi jutustada, mis kahe ja poole tuhande aasta eest on temani kostnud. Grimm ja Lessing unistavad boskettide vahel edasi sel-lest kitsehabemega küürakast Samose saarel, kes lõi neid üle aegade kestvaid mõistulugusid, millest ühe ta jutustas Eevesuse orjalaadal oma tulevasele peremehele.

«Hermes tahtis teada,» jutustas Aisopos, «mida inimesed õige temast peavad. Moondudes inimeseks, läks ta ühe ku-juri ateljeesse. Siin nägi ta Zeusi kuju ja küsis, kui kallis see tuleb. Kui kujur nimetas odava hinna, vaid ühe

drahmi, naeris Hermes ja küsis, mis maksab Hera kuju. See olevat kallim, vastas kujur. Nüüd nägi Hermes ka omaenese kuju, milliseid sääl oli tosinaid. Sellest järeldades, et ta on erilises lugupidamises inimeste keskel, küsis Hermes ka niisuguse kuju hinda. Siis vastas kujur: «Kui ostad Zeusi ja Hera kujud, annan Hermese kuju päälekauba.»»

Ümberolijad naersid, sest Hermese kujud olid ju teadupärast lihtsast materjalist ja viimistlemata turukaup. Ja kauplejaist suurt lugu ka ei peetud.

Orjakaupleja oli nagu kogu ta rahvas elava vaimuga ja sähvas, et ju ka Aisopose hind pole kuigi suur, sest ka tema antakse kahele teisele päälekauba, millele Aisopos jällegi vastas valmiga:

«Üks sokuke seisis maja katusel ja nägi hunti mööda minemas. Ja ta pilkas ning alavääristas teda. Hunt aga ütles: «Tea, et mitte sina mind ei mõnita, vaid koht, kus sa oled.»»

Xanthos vaatles nüüd Aisopost tõsiselt ning teraselt ja küsis temalt: «Kui ma su ostan, kas sa siis ka aus oled?»

Aisopos vastas:

«Olen aus ja jään ausaks, kas sa mu ostad või mitte.»

Xanthos häbenes oma küsimust, mis ei sobinud mõtte-targale, ja tahtis viga parandada, küsides:

«Ma mõtlesin, et ega sa ometi ära ei jookse.»

Aisopos naeratas ja lausus:

«Kas sa kunagi oled kuulnud linnust puuris, kes oma isandale jutustab, et kavatseb põgeneda?»

Nüüd maksis Xanthos kahe teise orja eest nõutud kõrge hinna ja sai nigela küüraka päälekauba.

Kuigi tol ajal kauniduse austamine veel polnud jõudnud selle tipuni nagu hiljem, kus kõik jumalad ja inimesed olid mani- ja pediküüritud ja iga ihukarv pintsettidega välja katkutud, siiski tundis Xanthos küllalt ebamugavust selle oma vastostetud inetu orja pärast. Aga teisest kül-

jest hinnati jällegi vaimu nii kõrgelt, et ta Aisoposest lahkuda ei mõtelnudki, olgugi Melissa, nagu ta juba ette teadis, kindlasti selle uue orja vastu.

Xanthos tundis oma naist, seda elegantseimat ja nõudlikku daami, kelle ta oli kosinud tähtsast ja väga rikkast perekonnast. Ja kui nad Samose poole purjetasid, tundis ta lõbusale vestlusele ja kaunile ilmale vaatamata kerget rahutust vastuvõtu pärast.

Kerge tuul paisutas teravaid kõrgeid kolmnurkseid purjesid, mis nagu üllad linnud lõikasid kergelt kobrutavat vett. Kreeka rahvas purjetas niisama Joonia saarte rägastiku vahet, nagu ta oli enese alla võtnud kõik lõunasse ja läände ulatuvad saared. Nii kergelt nagu libisesid nende laevad ja lootsikud, laienes ka nende rõõmus ja helge laad üle lähemate ja kaugemate randade, tungis mandritele Aasias ja Aafrikas. Joonia pehme murrak kõlas kõrvuti attika rõhutatud aktsendiga ja dooria mehise lakoonilise lausega saledate sammaste all ja ümber Itaalias, Väike-Aasias, Musta mere põhjakallastel ja Egiptuses ning oli kõrgemate klasside keeleks nagu paar tuhat aastat hiljem prantsuse keel. Kuid niisama oli ta kaubanduskeeleks, mida igamees püüdis porssida, isegi see Aisopose silmist kadunud ori kaugelt põhjast, kes oli sattunud Früügiasse läbi sküütide maa ja ei suutnud ütelda ei Früügia ega Kronos ega Proserpina, vaid hääldas alati Rüügia, Ronos ja Roserpina. Ta oli kõnelnud maadest, kus talviti kõnnitakse vetel ja kus inimesed on nõnda häbita, et käivad pükstes nagu sküüdidki.

Ta oli kõnelnud sellest külmast kõvast kattest, mille säälsed jumalad laotavad üle ojade, jõgede, järvede ja isegi üle mere. Kui seda katet kangidega lõhkuda ja kampa dena välja tõsta, et ehitada neist nagu kividest onne tuule vastu kalapüügil, siis need rahnud sätendavad nii nagu vee ja õhu ja kauguste ja taeva värvid siin, sügavsiniselt ja siidroheliselt, kõigis imetoredais värvides, mis aga sulavad sooja käes veeks. Aga kreeka keeles seda materjali

nimetada ta ei osanud. Ainult näha tahaks ta teda kordki veel elus ja haista tema külma lehka.

Need, kes on sõitnud põhjast lõunamaade meredele, tunnevad seda igatsust jää järele. Aga tunnevad koju jõudnutena üha tõusvat ihkamist sügavsinise taeva, selle kõike küllastava sina järele, mis täidab õhku ja merd; ihkamist pehmete tuulte järele, mis paitavad ja teevad hingamise nii muretuks ja kergeks.

Aisopos vaatas üle parda ja mõtles põhjamaa orja igatsusele ja sellele, et inimene pole kunagi rahul. Tahtis valada valmi, et see rahulolematus on temale külge loodud ja et omast nahast keegi välja ei saa. Kuid teda segas Xanthos, kes hakkas teda küsitlema, mida ta mõistab veel pääle täpsete vastuste.

«Sa oled minu pärast mures?» tähendas Aisopos. «Sa pead vastutust kandma kellegi ees?»

«Melissa on nõudlik,» vastas Xanthos.

«Melitta?» küsis Aisopos. Ta ütles Melitta, sest tema keel oli pärit Attikast.

«Melissa on mu naine. Tema jumalate ja penaatide kujud on kõik marmorist ja elevandiluust.»

«Mind pole jumalad kauniks loonud, kuid nii palju aru on nad mulle andnud, et võin õpetada, kuidas vaigistad ta viha, kui ta mind näeb.»

Üha tihedamaks läksid purjede pruunikad ja punakad read rohelisel veepinnal, mida lähemale nad jõudsid Samosele. Sadamast väljus parajasti Ateena «dreadnought», pikk triirem, vajudes vett mööda oma kolmes ülestikku reas aerudega nagu tohtu ja hädaohtlik sajaljalgne putukas. Aisopose mõtted lendasid Ateenasse tagasi, Akropoli sele kõrgel mäel, tarkusetemplile ja turule, kauneile kohtadele, mis olid rajatud ilutundele. Ta oli uudishimulik, milline on Samos, millest ta varemgi oli kiitust kuulnud. Oli kuulnud, et maailmakuulus arhitekt Hippodamos oli Samoselgi olnud nõuandjaks ja lasknud ehitada nõörsirgeid uulitsaid, mis käisid läbi linna nagu ruudud malelaul,

nii nagu on ehitatud Chicago. Mesopotaamia linnadest oli ta võtnud eeskuju, neist avaratest keskustest, millest jahe tuul võis läbi puhuda ja eemale kanda oriendi kuumi miasme. Hippodamos tuulutas oma ehituskunstiga Hella-segi linnu, millest said aedlinnad oma skvääride ja parkidega.

Sest kui kreeklaste esivanemad jõudsid põhja poolt oma pärastisele kodumaale, tõid nad kaasa ka oma akendeta elumaja, megaroni ühes tema eeskojaga. Kuid aja jooksul leidsid, et sooja kliima käes oli mugavam elada eeskojas. Ja siis löid nad hoopis uue hoonetüübi: nad panid eeskoda kandma kaunid sambad, need ümbritsesid õue, milles omalt poolt jahutasid õhku veebasseinid ja purskkaevud, lilled ja puud. Sääl veetsid nad oma perekondadega mõnusaalt oma päevi, suletuna lahedasse sisemusse, kuhu ei kostnud tänavate kajad. Ja kui taheti vaheldust, mindi välja jahedaile tänavatele, mööda rododendronihekkidest, parkidest läbi spordiplatsidele, aedadesse, ujulatesse, mööda lõhnavaist peenardest ja boskettidest lahtistesse avaraisse sammaskodadesse, kus professorid, nagu Xanthos, pidasid oma õpilastele loenguid. Mindi välja nii, nagu oldi kodus, kogu linn oli avar ja õhuline kodu.

Sellesse kodusesse ilma jõudis Aisopos oma natuke kimpus isandaga, kes tundis oma naise hellitatud esteetilist maitset. Ja targu jättis ta oma näotu orja välja ootama, kui ta ise läks oma reisilt ostetud kingituste ja kahe ehitatud orjaga sisse, neid naisele näitama.

Oli põnev silmapilk siis, kui viimaks Aisopos kutsuti sisse ja ta seisis lihtsa ja nigelana oma käskijanna ees.

Melissa vaatas teda hämmastusega, siis kahetsusega ja lõpuks oma meest vihaga. Oli aru saada, et Xanthos kõik oli teinud Aisopose üleskiitmiseks, kuid pettumus puhkes tormina, sadas etteheiteid, et on tehtud nende maja naeruväärseks ja et mis ütlevad nüüd admiraliproua Lais ja see teravkeelne Aglaja.

Aisopos oli ori ja teadis, et on veelgi vaesemaid orje,

neid näiteks, kes olid needitud selle Attika trireemi aerupinkide külge, mis äsja väljus merele. Aisopos oli küllalt juba tunda saanud mõnitavat kohtlemist oma kuju pärast. Ja ta seisis vaikselt samba juures ja vaatles ilusat raevutsevat naist oma targa rahuga.

Kui Xanthos enam ei jõudnud kannatada naise etteheitteid, pööras ta kärsitult Aisopose poole, tulgu see ometi temale appi ja ütelgu midagi enese kasuks. Siis astus Aisopos ette ja ütles Kreekas levinud vanasõnalise palve: «Kaitsku meid jumalad vee ja tule ja kurja naise eest.»

Melissa kahvatas. Ta oli pidanud kuulma seda mõnigi kord ka tema pihta käivat lauset. Ja hämmastus, et võõras ja nii näotu ori julgus korrata seda, mis teda oli sageli vaevanud, sulges tema suu. Ta mõistis, et sedasama mõtlevad ka kõik teised, ja tema tormakas hing jäi kinni selle sügava pilgu ees, millega ori teda vaatles nagu huvitavat loodusenähtust.

Melissal hakkas nagu häbi, mida tema uhke loomus ei tahtnud küll näidata. Ta püüdis ennast hiljem alati taltutada, kuigi ta mõni aeg Aisopost tähelegi ei pannud. Aisopos aga võitis päevast päeva rohkem isanda poolehoidu, kes teda hakkas kohtlema nagu sõpra, kuna ta tema tarkust luges enese omaga võrdseks, pikapääle aga nägi, et Aisopose vaimsed võimed panid enam kui sageli toetuma tema nõule ning abile. Ja tuli kord aeg, mil isegi Melissa pidi tänama oma orja maja õnne päästmise eest.

Nad olid teineteisesse väga kiindunud, Xanthos ja Melissa. Kuid Melissa oli valitsushimuline, ilma et ta seda vahest ise märkaski. Ta armastas vaielda, ta tahtis alati oma tahtmist läbi suruda.

Kõigil aegadel ja kohtadel satuvad ühte mehed ja naised, kelle mõned omadused on teineteisele ja teistegi silmis arvustatavad, isegi talumatud, kuna jälle muud küljed on vastaspoolele sedavõrd vajalikud, et põhjustavad ühtejäämist.

Xanthosel kui tõelisel targal oli huumorimeelt Melissa

võimutsemistahte talumiseks. Ta pidas oma naist väärinimeseks, kelle võimutsemistungi võis isegi sallida. Kuid juhtus, et ta oma mõtteid ei saanud mõnigi kord enam korras hoida mõne filosoofilise probleemi käsitlemiseks oma õpilaste ees, kui Melissa temale jälle mõne stseeni oli teinud. Oma mehevõimete kulutamist mõttetarkusele, teadusele ja poliitikale pidas Xanthos — Melissa meelest — liiga tähtsaks koduse elu kulul. Sellest sõltuv kärsitus ja närvlikkus Melissas ajas teda sageli tüli otsima hoopis kõrvalistestki asjadest, kuni sõnavahetus lõpuks ta isekuse viis tuuma poole: ta ei hooli minust midagi.

Ei elanud Xanthos ka sugugi mitte karget ja karsket elu. Kas oli nüüd Anakreon oma joogi- ja elurõõmulauludega mõjutanud Samose kodanikkonda või oli ajavaim pinda valmistanud Anakreoni lauludele — igatahes pidutseti palju ja vägevalt, millest näite toon hiljem. Aga need joomingud ja tühja tuule tagaajamine, milleks konkreetse Melissa meelest olid abstraktsed teadused ja poliitika, andsid loomulikult põhjust pahandusteks.

On üleliigne pikemalt viibida niisuguse seisundi juures Xanthose ja Melissa vahel, kuna kaasaegne romaan oma süvapsühholoogia ja psühhoanalüüsiga on küllaldaselt valgustanud kõiki hingesoppe diferentseerunud kultuurinimeste vahekordades ja ka kinnitanud, et lahkhelidele vaatamata võib valitseda siiski alatine kiindumus, mis ületab tavalist teineteisega harjumist. Nii kõrgel kultuurilisel tasemel elavad inimesed nagu tollaegsed ei saanud mitte primitiivide viisil oma pinevustest üle nuiaga ühelt poolt ja roobiga teiselt poolt. Nad lihtsalt kannatasid. Ja kui midagi enam ei aidanud, siis tuli ka meie ajal harrastatav lahkuminek ägeda tüli järel. Melissa läks tagasi oma isa juurde.

Siin astus tegevusse Aisopose tarkus ja inimesetundmine.

Kui ta nägi oma isandat kannatavat Melissa puudumise pärast, avaldas ta plaani, mille järele Xanthos pidi linnas

kõnelema uuest abiellumisest. Osteti kokku toiduaineid ja maiustusi, valmistuti toredaks piduks, orjad ehtisid maja ja kogu linn kajas toredusest, millega pidi vastu võetama Xanthose uus noorik.

Siis aga kihutas mööda tänavaid faeton, millel ees olid lühikeseks lõigatud lakaga valged hobused, ja peatus Xanthose maja ees. Sisse tormas Melissa ja lubas silmad välja kriimustada naisel, kes julgeb astuda tema Xanthose juurde. Misperale Xanthos loobus, nagu sageli, filosoofilisest hoiakust ja võttis oma Melissa kaissu. Kutsutud külalised pidutsesid kaua ja põhjalikult kokkuvooritud roogade ja jookide küllusest.

Siitpeale või vahest juba varemgi oli Aisopos tõusnud Xanthose majapidamise ülemaks. Ja Melissagi, kes ammu juba oli tunnustama hakanud tema üleolevat vaimutarkust ja ustavust, suutis temale usaldavalt silmadesse vaadata mitte kui orjale, vaid kui mehe ja maja sõbrale.

Ja ei olnud ju vaja vaadatagi tema küüru, piisas vaatamisest sellesse vaimukasse näkku ja sügavaisse lahkeisse silmadesse, et unustada seda puudulikku keha, mis gümnaasiumides võistlustel ja spordil ideaalile püüdvale kreeklusele tavaliselt valmistas pettumust.

Kuigi mõni vana ürik räägib kitsehabemega Aisoposest, siiski on pärastine kujur olnud hoopis teisel arvamisel, olgugi et ta pidi teadlik olema sellest kitsehabemest. Igatähes on ta teinud Aisoposele pää, mille habe on tavaline, käib nagu rõngas ümber lõua ja põskede. Kuid võin enesele lõua otsas olevat osa kujutleda ka pikemana, nõnda et võrdlus kitsehabemega saaks tõenäolisem, siiski ei eksitaks mind seegi: nägu on täis vaimu, tarkust ja lahkust; meie ajal nimetatakse niisugust nägu peenelt hingestatuks. Ja kuigi puudub igasugune portreeline sarnasus Voltaire'i tuntud näoga, siiski on siin vaimuinimese tüüp samast klassist nagu Aisoposegi oma: ülim peen vaimsus.

Ja see vaimsus aitas Xanthost oma vara suurendada, oma sõprusringi laiendada, sest seda orja ei peetud enam

ostetavaks ega müüdavaks, kuna tema peremees oli juba ammuilma kinnitanud, et ta temast ei lahku.

Põhjusi selleks oli temal ka küllalt. Sest kui ta ennast hätta ajas, siis oskas Aisopos teda ikka jälle päästa.

Nad olid kord jälle raskelt purjutanud, kõik need vaimusuurused seal Samosel. Ja nagu seda juhtub ka teistel maadel ja hilisemal aegadel, hakkas Xanthos hooplemas, janu olevat nõnda määratu, et jooks kas või mere tühjaks. Teine samasugune kaan võttis kohe sõnast kinni, et Xanthos seda ei või. Aga mis sa teed hulludega, vaidlevad ja hakkavad viimaks kihlagi vedama. Xanthos paneb omalt poolt kaalule kogu oma maja ja varanduse, lepe kirjutatakse papüürusele, Xanthos kinnitab seda veel oma pitsatsõrmusega ja vajub siis ära.

Järgmisel päeval ei mäleta ta enam midagi. Kuid puuduv sõrmus, kihlveo tekst ja tunnistajad päälegi näitavad seisukorra tõsidust.

Ja nüüd siis tulgu appi Aisopos.

Pöörane kihlvedu oli tuttavaks saanud üle linna. Rutati randa vaatama, mil viisil Xanthos ennast päästab laostumisest. Ja kas päästabki? Mil viisil hakkab ta õige merd jooma ja kuidas üldse toimub ja lõpeb see imelik jant?

Kui Xanthos ilmus oma saatjaskonnaga randa, et tühjaks juua seda kaugele sinetavat merd, milles liikus punakaid ja teravaid purjesid, kus kaugel hämardusid saared ja salmed, siis laskus senine kära ja sumin vaikuseks, milles kuulda oli vaid hingamist.

«Olen kihla vedanud...» lausus nüüd Xanthos, tõstis häält ja kordas uuesti: «Olen kihla vedanud, et joon selle mere siin tühjaks, jah. Ja olen valmis teostama seda oma kavatsust, kui tõmmatakse ette kõigile merre voolavaile jõgedele ja ojadele tammid. Sest olen kohustatud jooma merd, mitte aga jõgesid ja ojasid.»

Ei vaielnud vastu isegi kihlveovastane, sest oli ju ilmne, et Xanthose vastuväitel oli mõtet. Ja mõte seisis kõrges hinnas vana Hellase vaimsuse tasemel.

Meile, kes me nii küllastatud oleme kõigist päritud tarkustest, paistavad säärased mõttemängud naiivsed. Ja kui me kuuleme, et majordoomus Aisopos neid kaunis ohtralt serveeris, siis ei tohi me unustada, et nad olid siis esmakordsed ja tuliuued.

Meenutagem sedagi, et Xanthos tegi Aisoposele ülesandeks korraldada pidusöök kõige paremast maailmas oma kolleegidele: astronoomidele, matemaatikutele, filosoofidele ja kõiksugu õpetlastele. Kui need siis istusid pidulauas, kanti esimeseks toiduks ette loomakeelt, siis teiseks toiduks jälle loomakeelt erinevalt valmistatult, edasi jälle mitmel viisil ja mitmesugustes kastmetes loomakeelt. Xanthos oli hämmastunud ja peaaegu pahane, pärides Aisoposelt aru, mis tal õige mõttesse on tulnud — anda vaid keelt ja keelt.

Aisopos aga väitis, et on oma ülesande ausalt täitnud. Mis olevat maailmas tähtsam kui keel? Keele kaudu tungib inimene teaduste sügavustesse, ja mida paremat veel võiks teadlastele pakkuda?

Külalised nõustusid kõik Aisopose väitega. Kuid Xanthos ei jäänud rahule ja nõudis järgmiseks päevaks uut pidusööki. Siis aga pidavat antama kõige pahemat, mida maailmas on. Millest me näeme, millised ideed võisid sündida selles nagu alatise pohmeluse all viibivas vaimses antiikilmas.

Aisopos täitis isanda soovi ja pakkus järgmisel päeval — jällegi keelt. Külaliste jahmatuseks ja juba pahameelekski järgnes roog roale, aga ikka oli see keel. Ning nüüd katkes Xanthose kannatus ja ta oli solvunud ning tige.

Kuid Aisopos rahustas teda ja külalisi seletusega, et maailmas kõige pahem võib olla ikkagi keel. Kus iganes peetakse kurja nõu, valetatakse ja laimatakse, petetakse ja tapetakse, sääl on vahemeheks ikka ja alati keel.

Nagu juba tähendasin, oleme niisugusest õpetlikkusest kõrgilt üle, sest et me maast-madalast seda oleme oma teadvusse vastu võtnud sellest või teisest allikast. Et keel

on rahutu pahe, seda teame, aga *toujours perdrix* on ikkagi ehitatud samale alusele, mille lõi Aisopos oma keeleroogadega ja nende mõttelise sisustamisega.

Meenutagem aga tema rebast, kes liiga kõrgel rippuvaid viinamarjakobaraid põlgas hapudeks. Meenutagem neid sadasid valme, mis liikusid kergeil purjepaatidel edasi sinna, kus iganes elas Hellase vaimu: Aafrikasse, päras-tisse teaduste ja kunstide keskusse Aleksandriasse, Itaaliasse, Sitsiiliasse, läbi Hellespontose Musta mere äärsesse Krimmi. Kreeklaste liikuv ja vastuvõtlik vaim võttis neid aplalt vastu, nad kandusid suust suhu ja märgiti üles kirjalikult: Miletos, kunsti ja teaduste häll, saatis neid Korintosesse, see omalt poolt Spartasse ja säält läksid nad edasi üle Epeirose Makedooniasse poolbarbarite sekka, säält äratades aukartust Hellase kõrge vaimsuse vastu, kreeklastes enestes kinnitades uhkust ja rahvuslikku rõõmu oma tarkuse loova võimu üle.

Ammu oleks pidanud Aisopos juba vabaks saama, seda teadis ta ise kõige rohkem, seda teadis ka Xanthos, kes temale lubaski vabaks kuulutamist, kuid ei suutnud temast lahkuda.

«Sa ju jätad mu siis maha,» ütles ta ja venitas ning kõhkles. Kuigi Aisopos oli talle osutanud lugematuid teeneid, muuseas Xanthosele ülesandeks tehtud vana hauakivi kirja tähenduse seletanud, mille järele leiti kuldrahade aarde peidupaik.

Siis aga tuli appi poliitiline seisukord ja kellegi nägemus.

Kogu linn oli ärevuses ja hirmul mingi saladusliku ilmutuse puhul: üks ori oli jutustanud, et lennanud üle linna kotkas ja lasknud tema sülle langeda sõrmuse.

Nojah, kotkast olid näinud õige mitmed, teised jälle olid näinud orja, kel oli olnud äkki sõrmus ja kes kinnitas, et kotkas on selle kukkuda lasknud. Niisiis levis läbi kogu linna kulutulena, et kotkas pootis sõrmuse ja otsemaid

orja sülle: mida küll see peaks tähendama? Pöörduti Xanthose poole, kes ei teadnud aga mitte midagi ennustada.

Seekord haaras Aisopos juhusest kinni. Kui linna senat nõudis temalt nägemuse lahendamist, seletas Aisopos Xanthosele, et viidagu ta senati ette, siis püüab ta juhtumit mõistatada ja lahenduse eest isiklikult vastutav olla.

Senati ees aga küsis Aisopos, kas on seaduspärane, et ennustusi, taevamärke ja kõike saatust sisaldavat võib seletada ori? Oraaklite tähendusi kuulutavad vaid selleks kutsutud ja säetud vabad mehed, ja kuna tema pole vaba, ei saa ta ka mitte avaldada uurimise all oleva juhtumi tähendust. Ei tahtvat ta sääduse vastu eksida, et olgu siis, kas muudetagu säädus või aga lastagu ta vabaks.

Aisopos vabastati ühel häälel orja seisusest ja Xanthos loobus lunastustasustki.

Siis, vaba mehena, tegi ta oma tähelepanekute, kuuluse ning ajamärkide kokkuvõtte:

«Kotkas tähendab vägevat kuningat. Ja et ta laskis kukkuda sõrmuse nimelt orja sülle, tähendab, et teid tahtakse orjastada. Vaadake aegsasti ette, kui teie ei taha oma vabadust kaotada.»

Mure linnas vaid levis ja tõusis. Admiral vaatas üle oma laevastiku ja leidis, et viimane aeg oleks lubada ammu nõutud summasid lahingulaevade ja hävitajate täiendamiseks ja parandamiseks. Rannapatareid ei olnud enam ajakohased, suurtest sissemüüritud vibukahuritest ei piisanud ja leegiheitjad olid vananenud. Ei teatud ju tol ajal ka veel unistadagi noolepildujast, mis mõni aastasada hiljem leiutati Aleksandrias Ktesibiose poolt ja mis automaatselt iga lasu järel pani uue noole laskesoonde.

Linnavalitsus läkitas kiirkäskjalgu ja saadikuid liiduvabariikidesse. Kuid kuna see liit oli kaunis lodev ja temal puudus juhtiv keskkoh, siis võis võtta palju aega, kuni hõimutunne saaks rakendada oma jõudusid abiks.

Ja tol äreval ajal tuligi siis Lüüdia kuningalt Kroisoselt

Samosele saadikuid, kes nõudsid järsku lõivu, tribuudi maksmata jätmise korral ähvardades vallutamisega.

Palavikuline tegevus oli näidanud vaid Samose vastu-panujõu puudulikkust. Oli küll mitu puhku saadetud Delose orjalaadale ja säälmõni päev üles ostetud kuni tuhande orjani sõjaväkke paigutamiseks. Oli neid ju toodud mujaltki. Kuid nüüd oli puudus ohvitserkonnast, kes neid välja õpetaks. Niisama polnud küllaldaselt sõjaväearste ja needki toetusid kaunis vananenud käsiraamatule, mis juba aastal 2800 e. Kr. oli Egiptuses tarvitusel olnud, niisiis paar tuhat paarsada aastat varem. Mobiliseeriti targemaid teadusmehi sel alal, kes olid tuttavad idamaise arstiteadusega, kes isegi olid uurinud aastal 2000 e. Kr. Babüloonia Hammurapi määrusi arstide honorari ja vastutuse suhtes; need professorid ja eriarstid mitmesugustel aladel olid hästi tuttavad mõistetega nagu arst, apteek, dieet, hügieen, katarr, kirurgia, melanhoolia, patoloogia, reuma jne., mida nad on pärandanud meiegi arstiteadusele. Nende seas oli kirurge, kes lõikasid välja neerukive, oli hambaarste, kes panid kuldplomme, tegid kroone ja sildu, oli ka tavalisi praktilisi arste, kes käisid haigete juures ja tõmbasid oma peplose voltidest välja vesiuri, mille tilkumise järele nagu liivakellagi nirisemise järele nad mõõtsid tuiksoone löökide kiirust ja korrapärasust. Kõik need arstid rakendati ametisse nagu ka kõik insenerid, kes pidid korda säädma vana betoneeritud torustiku, mis tõi mägedelt vett. Nad pidid looma uusi akvedukte, mis töötasid niisama nagu paljud praegusedki veevärgid kommuniqueerivate torude sääduse järele.

Kuid kui olid järsku pärale jõudnud Kroisose saadikud, siis tunnistati enestele, et selle määratu vägeva ja tohutu rikka kuninga vastu ikkagi sõdida ei jõuta. Ja pidi püütama vältida õnnetust läbirääkimiste ja palvega.

Aisopost usaldati juba piiritult, nõnda et läkitati tema ühes teiste saadikutega Lüüdiasse Kroisose juurde.

Kroisos oli muidugi hämmastunud, nähes nii silmator-

kavalt mannetut meest saadikuna, kuna tavaliselt valitakse kõige toredamaid ja väarikamaid. Ja ta ei kinkinud Aisoposele, õieti Samosele ka pilget, mille ta sõnastas ühele oma ministritest:

«Kas see ongi see mees, kes tahab mind takistada saamast Samose valitsejaks?»

Aisopos algas oma kõnet valmiga, nagu ta seda tavat-
ses teha:

«Oli kord poisike, kes püüdis kinni ritsika. Süütu putukas nägi, et poisike tahab teda surmata, ja hakkas armu paluma: «Ma pole kellelegi midagi halba teinud ja mul pole selleks olnud ei tahtmist ega võimu. Ma ei taha muud kui laulda. Mis kasu on sul minu surmast?» Poisikese süda läks pehmeks ja ta laskis süütu putuka lahti. Teie kuningliku kõrguse ees on praegu see süütu putukas. Ainsaks, mis mul on olemas, on minu hääl, mida ma kogu eluaeg olen tarvitanud inimesoo kasuks. Kas kõrgus suvatseb mind kuulda võtta?»

Kuningas Kroisos, kes oli harjunud igasuguste diplomaatlike käikude, kauplemiste ja tingimustega, oli üllatatud nii lihtsast seisukorra kujutamisest. Ei olnud Samos tõepoolest midagi tahtnud kunagi vallutada või kedagi suruda. Samos harrastas kunsti ja teadusi, Samos oli laulnud nagu rohutirts oma muretut laulu. Ja kuningat võlus Aisopose aukartlik ja tagasihoidlik viis, milles oli siiski lihtsat väarikust ja sügavat inimlikkust, nõnda et ta vastu oma sõjakate kindralite tahtmist kohe nõustus Samose rahupalvega ja leppis ka saatkonna pakkumistega. Kuid Aisopos tahtis ta näha oma kodakondsete keskel ja kutsus teda jääma.

Kuigi see oli auks, mis osaks langes vaid väga üksikutele, siiski pidas Aisopos oma kohuseks tagasi sõita Samosele. Oli arusaadav, inimlikult mõistetav ka, et ta tahtis kaasa elada rõõmu, mille ta tõi Samosele, kus ta põli oli hää olnud ja kuhu teda sundis tema tänumeel. Päälegi oli ta Samosel ikkagi vahetumas ühenduses Hellase vai-

muilmaga. Ja ta lootis külastada võivat neid seitset Kreekamaa tarka, keda valiti vaimsuse kõige kõrgemale järile. Veel ei teadnud ta, kui koju sõites luges ühte neist, Thalest, et ka tema kätte tuleb kord järg kuuluda nende sekka.

Hellase «Seitsme Targa» institutsiooni on jäljendatud Prantsusmaa «Akadeemiaga», väiksema tagajärjega, kuigi palju suurema «surematute» arvuga, kelle suuremast osast kaasaeg vähem teab kui Hellase omadest ja keda tulevik vaevalt rohkem saab tundma.

Vete ja taeva sina tegid paberirullid õhulisteks lugeva Aisopose käes ja ta mõtles viivu, kui palju oli olnud neid rullikesi rikka Kroisose raamatukogus. Ja naeratava hämmastusega oli ta leidnud sääli isegi mõne rulli omaenese valmidest. Jah, kirjastajad ei teeninud halvasti, pidades palju kiiresti kirjutavaid orje, kellele nad dikteerisid originaalist või koopiaist.

Kuigi Aisopos jõudis kodusaarele esimesel päeva tunnil, see on meie aja järele kell 6 hommikul, oli sadamas rahvast juba murruna: vahid olid kaugel merel kerkivad purjed ära tundnud ja linna jalule ajanud. Signaalid laevadelt ütlesid, et sõnumid on hääd, niisiis kanti saatkond õlgadel agoraale, turuplatsile, kus Aisopos andis aru oma läkituse tulemustest. Ja siis ei olnud juttu enam tavalisest hommikueinest kolmandal päeva tunnil, hommikueinest, mis koosnes kergest leivast, meest, puuviljast ja veinist. Ei, siis algas kohe pidusöök, mis niikuinii oli esimeste roogade juures pühalik toiming, nüüd aga võttis veel erilise tsere-moniaalse kuju, mis kogu päeva vältel muidugi lõdvenes. Alustati kohe keedetud veiniga ja suupistetega, munadega soustis, hapukurkidega, pipardatud melonitega äädikas ja sardiinidega, oliividega ja soojade siisikutega. Lõuna paiku, kõige palavamal ajal puhati veidi ja jätkati siis pääroogadega: pörsapraega, mis oli olnud täidetud datlitega, kanadega, mis olid täidetud olnud oliividega, mis kõik oli enne lauale kandmist välja võetud, nõnda et vaid

peen aroom oli liha läbi immutanud. Kanti ette pasteete, jäneseliha ja kalaraguud, kuni tuli dessért kergemate toitute näol nagu mäestikujuust, kompott, mandlid ja magusad kuivikud.

Loetledes neid roogasid ja toite, püüan ma muidugi maitsenäärmete intuitsiooni ja kogemuste kaudu kas või umbkaudugi läheneda sellele ajastule, mis on juba nii väga kaugel. Püüan kobadeski lähemale sellele mõnule, millega tollaegsed katsusid luua maist elu nauditavaks. Sest nende usu järele ootas neid pärast surma vaid varjude riik allmaailmas, kõle tühjus oma kurbade hingedega. Ja niisiis lasksid nad elada elu, seda maist, nii üürikest aega kestvat ja nii kähku kaduvat elu.

Et Aisopos selle oma üürikestse elu ajal ja mitte alles pärast surma saaks pälvitud au, püstitati Samosel tema raidkujule, millest meil aga pole pilti meie kunstiajaloos. Kuid võib olla, et see monument oli kas või koopiagi näol eeskujuks Lypposele, mõned sajandid hiljem elavale Aleksander Suure kujurile.

Nagu juba varem tähendasin, on nii kaugel minevik raske läbinägemiseks. Kuid nimelt sellepärast pean märkima mõnest vasturääkivusest ka seda, et Xanthose kujuk Aisopose eluloos ei arvata mänginud olevat seda osa, mida temale omistavad üksikud allikad. On nimelt veel teisi elulugusid, milles kõneldakse, et Xanthos olevat Aisopose müünud samuti Samosel elavale mõttetargale Jadmonile, kes vabatahtlikult kinkis Aisoposele priiuse tema suurte vooruste pärast. Ja võib olla, et mingisugune kunstiline õiglustunne ning Aisopose tarkuse vastusäädmine Xanthose korduvaile mitteteadmistele pidi rõhutama esimese vaimset üleolekut ja pani retušeerima tõelist elukäiku.

Kui see jälle oli Xanthos, kes koos Aisoposega turule minnes — Hellases käisid turul vaid mehed ja vana maailmarändur Herodotos oli kõlbeliselt hämmastunud, nähes egiptuse emantsipeerunud naise ka turul —, kui see oli

jälle Xanthos, siis annaks järgmine looke pildikese tol ajal väga lastekingades olevast aiandusest, mis aga ei vastaks tõele. Sest see aednik võis olla vaid algaja, kes küsis Xanthoselt, millest õieti tuleb, et vabas looduses taimed edenevad paremini kui aias istutatud. Sellele küsimusele ei teadnud Xanthos jällegi vastust ning aitama pidi siingi Aisopos. See siis tähendabki, et pärisema kohtleb last alati paremini kui võõrasema. Ja pärisemaks olevat ikkagi loodus ise. «Kuid,» lisab siis Aisopos, «inimene võib virkuse ja hoolega mullalt veel palju saavutada.» Mis tol ajal, kus aiandus oli siiski kõrgemal järjel, kui seda mõistsid võhikud sel alal nagu Xanthos ja vilumata kärner, võis olla viisakaks vihjeks. Nõnda et Aisopos oma järelmärkusega vahest ei tahtnud alati paista tark ja vaid pehmelt soovis juhtida tähelepanu senistele saavutustele aianduse suures edus.

Seda turulkäiku võime pidada seigaks Aisopose orjuseajast. Nüüd aga oli ta vaba mees, oli kuulus ja nüüd oli tal kuningas Kroisoselt kutse. Siitpääle alustas Aisopos oma reisisid, mis viisid teda Kroisose õukonda, kus ta tutvus ja sõbraks sai Ateena maailmakuulsa säädusteandja Soloniga. Hiljem läks ta Korintosesse, et Hellase akadeemia istungeil kohata seitsme targaga. Säält siirdus ta koguni Babüloonia kuninga juurde, kust lõpuks jälle tagasi läks Kroisose õukonda.

Maailma toredusest küllastatuna ja teadmisterikkana hakkas teda huvitama palverännakute paik Delfoi, mille oraaklitarkade ja ennustajate kuulsus täitis tolleaegset maailma. Ja ta reisiski sinna, pooliti Kroisose ülesandelgi. Sest kuningas oli temale suure summa raha kaasa andnud, et sellest Apollonile, kelle tempel oligi teinud kuulsaks Delfoi, tuua suurt ohvrit. Ja et jagada teist osa rahast selle püha koha elanikkude keskel.

Aisopos kohtas juba teel sinna palverändajaid päris tohutuis parvedes. See linn ise kubises haigetest, vaestest, lootjatest ja rikastest, kes olid mures oma saatuse pärast.

Niisama saalis rahvahulkade seas petiseid ja preestreid, ennustajaid ja valemängijaid, kuna linnarahvas ise nautis oma muretut elu, priiskas ja pidutses avalikes lõbukoh-tades kõigi nende kulul, kes tõid siia oma rahuldamata ja õnnetu elu täis kartusi ja kahtlusi.

Aisopos vaatles ja nägi. Ta nägi läbi. Ta ei sobinud preestritega, keda ta oma mõistukõnedes ja valmides nimetas petisteks. Ta ei sobinud linnarahvaga, kes laiskles ja elas kõigi võõraste palverändajate kulul. Ja ta tegi siis vea, mida temale ette kirjutas tema õilsus: ta saatis Kroi-rose raha tagasi, jäädes ise veel vaatlema seda kummalist paika, mille kuulsus oli levinud nii kergesti uskuva inim-soo keskel, kes lootis üleloomulikkusest abi maiste hädade vastu. Ja ta tahtis leida teed nende tundmatute jõudude juurde, mis mõnikord aitasidki, ühtlasi aga tahtis ta paljas-tada kõike summutavat hiiglapettust oma mõtete puhtuse ja oma valmidega. Kuid siin sattus ta võimu vastu, mis ületas tema jõu.

Meie ei saa seda tema viimast valmi mitte hästi pidada kokkupõrke põhjuseks tema ja preestrite vahel, seda valmi kotkast ja sitikast, nagu seda teeb Matania, kes ütleb, ta võrrelnud preesterkonda sõnnikuhunnikuga. Sest valm ise ütleb järgmist:

Jänes, keda taga ajas kotkas, põgenes sitika asukohta ja palus kaitset. Sitikas paluski kotkast, et see ei tapaks tema kaitsealust, ja vannutas teda kõigekõrgema Zeusi nimel, mitte põlata tema väiksust. Kuid kotkas lõi sitikat viha-selt oma tiivaga ja haaras jänese ja sõi ta ära. Sitikas aga lendas kotkale järele, et leida tema pesa ja — sinna jõud-nud — veeretas kotka munad välja ja hävitas nad. Kotkas oli äärmiselt vihane, kuidas seda keegi tohtis julgeda, ehi-tas oma pesa veel kõrgemale; kuid siingi talitas sitikas endiselt. Nõutult munes kotkas oma munad nüüd Zeusi enese sülle, usaldas nad jumala hoole alla ja palus hardalt selle kaitset. Nüüd aga tegi sitikas sõnnikust kuuli, lendas sellega kõrgele ja pani selle Zeusile sülle. Zeus tõusis püsti,

et roojast lahti saada, ja raputas niiviisi sõnnikuga koos ka munad maha, mis kukkudes purunesid. Ja kui ta sitikalt siis kuulis, et see on seda teinud kotkale kättemaksuks, ütles ta tagasitulevale kotkale, et sitikas olevat teda sel viisil tahtnud teotada ja et kotkas ka seda olevat pälvinud, kuna aga kotkaste sugu ei pidavat hävima, siis andis Zeus sitikale nõu kotkaga leppida. Kuid sellega polnud sitikas nõus, mispärast Zeus asetaskotkaste munemise niisugusele ajale, kus sitikad veel ei tule nähtavale.

Nii kõlab see valm ja nõuab mõnda lisamärkust: nimelt, et Zeus oli külaliste puutumatus kaitsejumal ja sellest võiksime hää tahtmise juures leida vihje, et Aisopos meenutas preestrite ja rahvale külalise pühadust; mis aga puutub sitika sõnnikust kuulisse, siis on Lõuna-Euroopas niisuguseid suuri sitikaid, kes rullivad sõnnikust kuule ja veeretavad need oma urgastesse.

Kuid kuigi meil raske on Matania tõlgitsuse järele uskuda, et see valm andis põhjust preestrite vaenulikkusele, siiski võime kuidagi tõenäoliselt pidada vaimulikkude seletust, et sõnniku all on mõeldud neid ja nende seisust. Võib ju ka olla õigustatud veel teinegi versioon, et kõne all olev mõistujutt pidi Aisopose poolt loodud olema vastu tõstetud süüdistuste tagasitõrjumiseks ja päämiselt kaitseks külalisõiguse jämeda rikkumise vastu, kuna, nagu mainitud, kõige kõrgem jumalus Zeus tagas külalistele puutumatus.

Olgu see nüüd kuidas tahes, aga see valm üksi ei võinud ei roima põhjustada ega teda takistada.

Delfois oli küllalt inimesi, kes nägid ja tundsid vaimulikkude viise ja tumedate rahvahulkade kurnamisi jumalakarlikkuse katte all. Neile tuli Aisopos nagu valgustav suurvaim, nagu õhupuhastaja, kes mõistukõnedega püüdis tervendada seda roiskunud palverännakute keskust. Ja nad levitasid Aisopose ütlusi ja valme kobrutava rahva keskel suusõnal ja kirjalikult.

Ja siin pörkasid kokku kaks vägevat jõudu: kiriku hie-

rarhia ja kritiseeriv vaimuvalgus oma kuulsaima esindaja näol. Ning nagu ajaloos nii sageli, jäi alla tõde otsiv ja kuulutav õigus.

Me võime hästi kujutleda, kuidas patriarh ülempreestrite kitsamas ringis kaalus küsimust, kuidas vastu astuda kriitikale, mis üha teravamalt hakkas inimesi mõtlema panema.

«Et see on ühiskonnale kahjulik,» ütles ta, «et see kõigutab kõige olemasoleva ja pühaliku aluseid, see on ilmne.»

«See on ju õieti kaudne jumalateotus,» lisasid ülempreestrid ja hakkasid ägedalt Aisopose vastu jutlustama.

Mõni hieromonahh või diakon kõneles kõige selle üle kõstriga, kes kunagi polnud kuulnud vabamaid mõtteid ja seisis olemasoleva ja sissesündinu eest ihu ja hingega. Nad kõnelesid rahvale, et Aisopos on Lüüdia kuninga raha, mis oli tema kaudu läkitatud linna elanikkonnale, tagasi saatnud. Ja nad ütlesid, ei niiviisi kahtlustega ja mõnitustega halvataks palverändajate juurdevoolu, mis omalt poolt vähendab linna ja rahva sissetulekuid. Ja siis leiduski usklik, valmis päästma oma pühadusi ja elanikkonna ähvardatud hääolu. Ta tegi kellegi poliitiliselt arenenu võimaliku näpunäite järele ja pani templist kõrvaldatud kullast ohvrikausi Aisopose reisikorvi, kust see siis leitigi.

Siitpeale oli kõik lihtne. Vastuvaidlejate hääled summutati üldises müras, raevutseva rahva hüüded ei lasknud Aisopost enda kaitseks sõnagi võtta. Mõne cure või usupuustaja hääl karjuti maha — ja mõnigi võimumees pesi süütuses oma käsi, jõudmata veerema pandud kivi kinni hoida.

Ja me näeme vaimus, kuidas väike küürakas mees oma hingestatud sügava pilguga seisab Hüampe kalju serval, rahva kohiseva müra keskel, mis katkes ainult siis, kui loeti ette surmaotsus. Aisopos tahtis veel midagi vastata, kuid rahva kisa mattis tema sõnad. Nähti vaid liikuvat

tema huuli ja tema natuke kurba, kuid siiski üleolevat pilku. Ja siis paari timuka vilunud õõtsutamine kätel ja hoogne heide: kidur keha lendas enne kaares ja siis püstloodi vajudes alla sügavusse. Ei olnud üles kuuldaagi vaeste liikmete matsatavat purunemist kuristiku kivikampadel.

Nii oli lugu Aisoposega, kelle kuju mulle rahu ei andnud kuni üleskirjutamiseni.

Õiglus aga nõudis hääkstegemist. Apollon, kelle templit delfoilased selle looga olid rüvetanud, saatis neile kaela taude, katkusid ja nälga, mille järel nad pühalikult olevat vandunud pattu hääks teha. Jadmon Samoselt, Aisopose viimase isanda pojapoeg, olevat neid ära lepitanud oma vihase jumalaga, et andis neile nõu püstitada Aisoposele mälestussammas. Ja seda tehtigi. Kuid meie ei tea, kas oli see raidkuju aluseks Lysipposele, kui ta valmistas Aisopose kuju pärastistele põlvedele üle 2000 aasta tagasi. Nagu me ka ei tea, kas ongi see häduse tarkusest särav nägu selle oma, keda me nimetame valmide isaks Aisoposeks. Aga seda nägu enesele ette kujutada inimlikult hirmununa õhus üle kuristiku on nii raske, kuigi sellest on juba tagasi 2500 aastat.

LINNUTEELIND

Muinasjutt

Kui on öö päris pilkaselt pime, laulab roostikus või pajudel vee ääres lind. Kui on südames pilkaselt pime, siis laulab ta häälitsedes ning punased rubiinhelid tilguvad helmeridade vahele, mis hõbedaselt vestlevad. Miskit pääsukese taoliselt koduselt lobisevat ja lapselikku tuleb mustast ööst, ning sekka jälle sulavad ööbiku sügavad südamehääled — nagu kirglik lohutustahe. «Ei ole viga midagi, ei ole viga midagi, küll läheb mööda kõik, küll läheb mööda kõik!» Nõnda häälitseb tema üksi kusagil pimeduses, mil pole piiri ega joont, mis on vaid must ääretus ja põhjatus.

Ta laulab alles, kui ööbikulaul on ammu juba ununenud. Ta laulab hilja sügisel, külma vihma käes kahisevate kuivanud lehtede all. Ei ole mina teda veel saanud näha, kuigi olen elektrilambi juga juhtinud pilliroole ja puudele. Ning ma nimetasin teda linnuteelinnuks.

Sest uneta öö pimeduses tuli mulle külla tema lugu.

Inimesed ja olevused ei näe kõige pisemat ilmas, nagu nad ei näe ka kõige suuremat. Inimesed ja olevused ei kuule kõige väiksemat ilmas, nagu nad ei kuule ka kõige suuremat. Ja nad ei kuule ka, kuidas taevad laulavad ja laotused mürisevad omas igaveses ringkäigus.

Nad ei kuulnud ka, kuidas taevad täitusid vasksest kõlast, kui Lucifer astus Looja ette ning maa saatust otsustati ühest igavikust teiseni. Kõla kandus tähest täheni, pörkas tagasi ning jooksis edasi kajana ja veeres lõpmatusse. Maa pääl vaid nähti järsku tähesadu, mis tuliste kildudena ja

paisatuna taevasest kõuest purskas läbi maakera õhukamara. Oma ringteel keerlevad taevakehad jäid kuulatama ja inimesed nägid neid säratamas nagu erutuses.

«Eoonide aasta on ümber,» ütles Lucifer Loojale. «Säädus on, et nüüd algab minu valitsemisaeg siinpool laotuseruumis.»

«Mina ise olen säädus ja olen loonud vahetuse,» lausus Jumal. «Võta ja valitse.»

«Mul on maa pääl poeg surelikult emalt,» ütles Lucifer. «Anna temale võim suurem kui kunagi surelikul on olnud.»

«Mina annan temale osakese isegi jumalikust võimust,» naeratas Looja ning vajus ruumitusse tähtede taha, kus kuldsed niidid sõõridena ja ovaalidena olid teiste maailmade jälgedeks nende ringkäigul.

Siin aga algas roostepunaselt ja kuldselt Saatana aeg.

Lucifer heitis pilgu maakerale, kus elas tema kaunis poeg.

«Paistku temale alati päike,» ütles ta ning pühkis käeviipega pilved kera ümbert, mis nüüd hõõgus temale vastu nagu õnnis naeratus.

Ta laskus alla tormis ja maandus kerge, õrna õhuhingusena radadel, kus ta oli õnnelik olnud ja õnnetu, armastades surelikku naist. Siin oli ta võtnud sureliku kuju, kui ta oli leidnud hapra, õrna tütarlapse, kes oli kujult ja hingelt ingel, kuid keda ta suureks ja surematuks ei saanud teha oma lõõmava tahtega. Ta oli alati väetiks inimeseks jäänud, keda ta oli armastanud tema armetu armsuse pärast ja selle kohkuva, hella hirmu pärast, mis oli ikka saatnud mehe ning armsama taevasteni püüdvat trotslikkust ja julgust.

Siin oli Saatan kõndinud kauni, armastava mehena ja oli ise seisnud enese taga ja kõrgemal ning oli ennast vaadelnud targana, uhkena ja teadjana, jaotades ennast kaheks. Tema teisik maa pääl oli võidelnud oma armastatud naise õnne pärast, kuid jumala säädused olid seisnud vastu. Kõike haarata julgev tahe oli purunenud maiste müüride

vastu, pikkadele sammudele ei saanud naine kaasa ja tema kartlik käsi oli mõnigi kord hoidnud rusika kinni, mis pidi vabaks tegema tee. Nõnda oli Lucifer elanud oma maist elu ja lõpuks oli tema tuline süda väsinud ja lõhkenud ja siin kuningate kalmistul oli tema ja ta naise haua võlvistik, mis kõneles tema suurtest tegudest elus.

Lucifer naeratas süngelt, kui ta kõndis küpresside all eemale oma ja oma naise hauast. Tema poja saatus pidi teine olema. Nüüd oli Jumala riik teiste tähtede taga ja siin selles taevalaotuse jaos valitseb tema ise, Saatan. Kui Jumala säädused on tõkkeks ja tammiks, siis tuleb neid murda ja purustada. Purustada kas või ajutiseks, et olgu poeg vaid õnnelik.

Ja kui tuleb tagasi Jumala valitsemise aeg, las ta säeb jälle kõik korda ja parandab, mis on lõhutud.

Ning Saatan naeratas uuesti: ta teadis, et Jumalal on vaja vastuseisu, muidu väsiks ta.

Kalmistult kõndis Lucifer kuningakoja aeda. Nägematuna liikus ta kodakondsete keskel, kes ümbritsesid tema poega ja selle noort mõrsjat. Ja Lucifer nägi oma poja kõrge lauba taga suuri mõtteid ning tema südames armastust kõige oleva vastu. Kuid kõige suurem oli tema armastus oma noore, hapra mõrsja vastu ning tema silmad otsisid ja mõistatasid soove, mida ta alatises annetamisihas ruttas täitma.

Saatan juhtis oma jõudu ja tarkust kõigisse: riigimehed hakkasid kaugele nägema, teadlased tundsid oma ajudes jumalikku sädet, kunstnikke valdas ärev loomisrõõm ja lilled hakkasid palavikuliselt lõhnama. Ning Luciferi poeg vaatas terrassilt üle maa ja tahtis õnne laotada üle kogu maakera, et mõrsja naerataks alati muretult ja kinkivalt.

Saatan tõusis tagasi taevastesse ja säadis ümber maakera pilved nõnda, et nad pidid vihma tooma sinna, kus seda tarvis läks, ja päikest läbi laskma, kus kuiva oli vaja. Ning jälgis oma poja nüüd kindlustatud õnneteed.

Luciferi poeg ühendas kõik maakera riigid oma valitsus-

kepi alla, sest ta ei saanud muidu rahvaid ja inimesi õnnelikuks teha, kuna igal riigil ja rahval olid omad kombed ja omad säädused ja need olid vastu jälle teiste riikide säadustele ja kommetele. Tema riigimehed oskasid targalt kõike teha kõige väiksema valuga ja tema väeülemad võitsid väikeste ohvritega, mida aga pidi toodama üldsuse kasuks.

Lühikese ajaga ei olnud paikagi enam maakeral, mis ei olnud maailmakuninga valduses, ning nüüd algas õnnelikuks tegemise ajastu, maakera kuldne põli.

Kaotati viletsus ja vaesus ja kõikjal valitses küllus. Arstid said võitu haigustest ning inimesed surid vaid vana-dusnõrkuse kätte. Kuid ka vanaduse iga jõuti pikendada nõnda kaugele, et inimesed ise enam ei tahtnud näha maailma ning elu, milles õieti ju kõik kordus: mäng ja rõõm, suvi ja talv, sünd ja surm.

Kuid see oli palju hiljem alles, oli siis, kui Saatana poeg oma reformid kõik oli teostanud. Praegu aga istus ta alles noore abielumehena damastiga kaetud lauas, kui kuninganna pani kuldkaevli kõrvale ja vaatas mõttes paradiisilindude pasteedile taldrikul.

«Miks teie ei söö, minu armsam?» küsis kuningas ja vaatles hoolitsevalt oma noort naist.

«Kuninglik kõrgus, teie tahate ju kõiki ja kõike õnnelikuks teha,» vastas kuninganna ja vaatas temale kaheldes näkku ning punastas.

«Muidugi tahame meie seda,» lausus kuningas naerata-des.

«Aga see paradiisilind tahtis ju ka õnnelik olla, aga nüüd . . .» ja kuninganna hakkas nutma.

Kuningas tõstis kulmud kõrgele ning punastas omakorda. Ta teadis järsku, et ta oli olnud järjekindluseta ega olnud mõelnud üldisele õnnele, vaid ainult inimeste omale.

Ta teadis, et miski maailmas täielikult ei hukku ja et ka ideed elavad, kasvavad, täienevad, et sünnitada uusi. Ning

ta kutsus kokku riiginõukogu ja teaduse tähed, et kaaluda üldise õnne võimalustes ideed, mida andnud temale naine.

Ta tuli tagasi koosolekult oma naise juurde ning lausus rõõmsalt ja julgelt: «Kuninglik kõrgus, teie teate, et meie iga teie soovi tahame täita. Ja kuna meile on suurem võim antud kui kunagi kellelegi valitsejale siin maakeral, siis asuvad meie teadlased küsimuse lahendamisele, kuidas võiks ka iga loom oma elupäevad mööda saata muretult, valuta ja õnnelikult.»

Ta ei varjanud, et on nii mõningaid raskusi, kuid need võivad võidetavad olla nagu senisedki. Kergem on ju näiteks inimestele põhjamaadel, kus vilja ei kasva, lihatoitu asemel teravilja ning taimetoitu saata. Isegi on võimalik miskisuguste kuumutusabinõudega säälsset kliimat muuta, nõnda et elanikud ise võiksid põldu hakata harima. Kuid raskem on juba murdjaile asetoitu muretseda ja nende päritud instinkte muuta. Iseäranis keeruliseks läheb küsimus putukate suhtes, kes elavad üksteise mürdmisest. Kuid teadusmehed on seni saanud raskemaist ülesannetest üle ja loodetavasti toovad nad varsti ka lahenduse.

Kuningas uskus juba ise oma sõnu, sest tal oli aega olnud harjuda hellitustega ja meelitustega, ja teadusmeeste lubaduste taga seisis püüd meeldida ning oma hääd tahtmist näidata.

Kuninganna aga andis kuningale roosi ning oli edasi õnnelik. Aga lauale ei toodud seitsaadik enam lihatoitu.

Kuid aegamööda tekkis kuninga kulmude vahele kerge volt.

Teadusmeeste uurimuste tulemused ei täitnud lootusi. Lõvid ja tiigrid, kellega katsetati, surid nälga ja pääsukesed ei lakanud söömast sääski. Ning tuli päev, kus kuningas astus oma abikaasa ette ja kõneles temale loodus-saadustest. Et kõik vastamisi üksteist sööb. Ja et isegi taimed elavad ja kannatavad. Ja et ühes taimedega söövad lehmad lugemata palju pisikuid, kes omakorda söövad

enesest suuremaid neljajalgseid ja enesest veel väiksemaid pisikuid.

Edasi jutustas ta teadusmeeste ja tarkade väidetest, et kõige pisem batsill on jällegi omalt poolt maailm omaette, mis koosneb miljonitest rakukestest, kes jälle omasoodu üksteist vaevavad, hävitavad ja söövad. Ning et suur maa-kerä ise võib olla rakukene ühes suures organismis, mille olemasolu ta ise ei tunne. Et ei ole suuruse ega väiksuse mõotu. Et isegi mõtted elavad üksteisest, söövad ja suretavad üksteist. Ja et mõte võib mõtlejat ennast tappa, kui tahad vägisi aru saada sellest kõigest, mis on elu.

Nii avaldas kuningas oma muret abikaasale, avaldas oma kurba ja kärsitut kannatamatust, et oli palju olemas, millest tema ise ega tema targad ei suutnud üle saada, veel vähem kõike mõista.

Kuid kuninganna ei jälginudki teda nõnda kaugele, vaid oli peatuma jäänud oma hää südame soovidele ja lausus:

«Aga kas ei saaks neid enne kuidagiviisi narkotiseerida?»

Kuningas tõi nagu ärgates oma puurivad mõtted suurte mõistatuste seast tagasi ja taipas aegamööda, et naine mõtles loomade piinale, enne seda kui neid süüakse.

«See oleks ju kuidagiviisi võimalik,» mõtles ja ütles kuningas. Ja tema targad leiutasid abinõu, kuidas teha söödavaid olevusi enne surma tundetuks. Levisid senitundmata jõud laante ja legendikkude üle, vees ning õhus. Ja hirved kangestusid, kui tulid hundid, tuvid minestasid, kui lendas haugas nende keskele, ja kalad tardusid, kui silmapiirile tuli suurem röövik. Nii võisid murdjad rahulikult ja vaevata end nuumata, ja nende ohvrid ei kannatanud üldiselt läbiviidud eutanaasia tõttu ei hirmu ega valu.

Kuid sellel süsteemil olid ka oma ebamugavused. Hakkas näiteks surnud või kangestunud sääski taevast sadama ja tuul kandis neid nagu tolmutpilvi kõikjale, kõnniteedele ja isegi kuninglikkudesse saalidesse. Nad kõik minestasid, kui piirpääsukesed lendasid pilvede all nende kes-

kele. Ning pääsukesed ise jäid nälga, sest nad ei olnud võimalised maast sööma, vaid pidid oma toitu otsima lennult. Heeringaparved katsid merd penikoormate kaupa, kui valaskalad olid ilmunud neid taga ajama. Alatisest minestamisest ei pääsenudki nad kudema ning valaskaladel tuli esimeste külluseaastate järel kannatada rasket puudust. Loodus hakkas kaotama tasakaalu, olgugi — või õigemini sellepärast, — et inimesed ja loomad laisaks läksid mõnuste nautimisel ja viimastest olid nagu ühekülgsest soodustatud just röövikud. Juhtus isegi, et suuremad röövloomad, kes ei olnud enam sunnitud sööma, mis neile raske ja kannatlikul jahiretkel vastu juhtus, hakkasid toitu valima ja tulid küladesse. Jutustati karudest ja tiigritest, kes kõndisid rahulikult isegi linnadesse. Ja kuna söödavad uue loodussaaduse järele kohe minestasid, siis hakkas juba palju inimesi loomade toiduks kuluma.

Inimeste juures aga oli rahulolemise vooruste süstimine läbi viidud. Nad ei kaevanud ja nägid selles maailmast kadumise viisis paratamatust, mida kergelt tuli võtta.

Nad ei kaevanud üldse mitte, sest süstimise kaudu olid lüüdatud nende kired ja ihad. Kõike, mis elamise raskeks võis teha, välditi teaduse abiga. Auahnus ja kadedus kadusid. Ja ka armukadedus, mis muidu oleks võinud põhjustada kannatusi, juuriti põhjalikult välja, ning igaüks võis elada oma laisa, kuid ikkagi elama jäänud tuju järele. Kuna ka hoolekande mure laste eest oli riiklikuks ülesandeks, võis inimsugu täielikult elada oma õnnele.

Kuid oli aga neid, kes olid kas hooletuse või omaenese soovi kaudu süstimisest kõrvale jäänud. Need põgenesid metsadesse ja sõid liha. Isegi alkoholi oskasid nad pruulida ning nad olid alatiseks korratuse nähtuseks muidu nõnda hästi sissesetatud riigis. Neid võis küll teadus oma jõulainetega panna tarduma ja minestama, siis kinni püüda ja tagasi tuua tsivilisatsiooni õnne keskele, kuid nad langesid ikka jälle tagasi oma kõlvatusse, ning aegamööda sai neid nõnda palju, et nad hakkasid saama juba ähvarda-

vaks eeskujuks. Karme abinõusid nende vastu ei saadud maksma panna sääduseks tehtud häduse pärast, ja siis tuli aeg, kus kuninga kulmude vahel korts läks sügavaks nagu vagu. Tema huulte ümber süvenesid möruduse jooned ja kuninganna ei jõudnud neid enam tasaseks voolida ja silitada. Siis nuttis kuninganna.

Kuningas aga ahastas, kui nägi oma naist nutmas, ja needis oma saatust, et ta peab alati mõtlema, kuidas maailma õnnelikuks teha, kuid teeb seejuures õnnetuks oma naise. Ning lohutas end küll seega, et kuningad peavad kandma ühes kroonidega muresid ja peavad ise õnnatud olema, kuid ei tahtnud, et tema jumaldatud naine kaasa peaks kannatama.

Ikka sagedamini unustas ta oma koduse elu õnne ja viibis laboratooriumides ning teadlaste koosolekuil, kus palavikuliselt tehti uusi leiutisi ning püstitati uusi filosoofilisi süsteeme. Küsimused, miks on teesil antitees, miks on ühele hää, mis teisele halb, miks seisab negatiivsele poolusele vastu positiivne, miks on olemas külm ja kuum, ei andnud temale rahu ja ta silmad vajusid auku kärsitust mõttepingutusest. Öösiti viskles ta voodis ja nägi siis ärgates, et naine jälle nutab. Siis ahastas kuningas uuesti.

Ta mõtles kord ka ennast ise rahulolemisega lasta süstida, mõtles ka naisele tema hingerahu samal viisil tagasi anda lasta, kuid tema jumalik aju ei tahtnud ennast lasta uinutada ja naine oli temale liiga kallis ja õilis, et kunstlike vahenditega mõjutada tema nüüd kannatuses veel kaunimaks, õrnemaks ja liigutavamaks kujunenud oma-pära.

Maakeral valitses ametlikult õnn. Õnnetus lasus vaid kuningalossil.

Kuid mitte päris igal pool ei olnud seda ametlikku õnne. Oli ka säädusevastast õnne, mis elas laantes.

Nad olid sääli kinni püüdnud ühe noormehe, kes korduvalt oli metsa põgenenud. Nad olid teda korduvalt süstinud rahulolemise ja vooruste rohuga, kuid alati oli ta jälle

ära jooksnud ja lõppude lõpuks sääl ühe teise surnuks löönud, kes oli hiilinud tema hüti ümber, kus ta elas oma armsamaga.

Kuningas tahtis seda haruldast roimarit näha ja ta toodi terrassi ette.

Ta oli julge näoga naeratav mees, kes seisis vabana kuninga ees, sest ta teadis ju, et hädus ei lasknud muud viga teha, kui vaid süstida. Ta tervitas viisakalt kuningannat, kes kartlike, kuid uudishimulike pilkudega vaatles hirmsat inimest.

«Miks löid sa teise inimese surnuks?» küsis kuningas.

«Ta liibitses mu naise ümber,» vastas mees ja naeris.

«Aga sind on ju süstitud, et sa ei pea olema kade!»

Mees naeris lõbusalt ja peaaegu võidurõõmsalt.

«Meil on juba ammu vastumürki. Meie süstime üksteisele loomulikku elu.»

Kuningas kaivatas ja jooned näos läksid teravaks. Ta heitis nagu abitu pilgu kuningannale, kes tõmbas liniku ümber õlgade, nagu oleks tal jahe.

«Me sööme ka liha,» ütles mees küsimata ja võttis taskust tüki praetud pekki ning hakkas seda närima.

Kuningas neelatas ja tabas end järsku ihalt ka pekki süüa. Kuid ruttu vaatas ta süüdlasena kuningannale otsa, kes peaaegu oli minestamas, kuid silmi ei saanud pöörata metsikult mehelt.

«Kas teid palju on, kes liha söövad?» küsis kuningas, kuigi ta teadis, et nende arv üha kasvab.

Hooletult heitis vang käega. «Murruna hakkab neid metsadesse tulema. Aga ka juba külades ja linnades süüakse liha.»

«Miks teie nõnda teete? Teie teate ju, et ei tohi elavat olevust süüa.»

«Mina ei ole tark, oh kuningas,» vastas mees tõsiselt, «aga ma tean ja tunnen, et parem on vaba olla kui nuuminimene riigi armust. Mina ei taha rahul olla, ei taha,» ki-

sendas ta äkki, tampis jalaga vastu maad ja tõmbas käed rusikasse.

Kuningas laskis ta ruttu ära viia, sest nüüd oli kuninganna tõepoolest minestanud.

Õhtul vaatas kuninganna päikeseloojakut kurbade ja igatsevate silmadega.

«Lähme ära siit,» ütles ta kuningale. «Lähme ära merele, kaugele, eemale kaugele keset merd. Sinna, kus praegu kuldne pind paistab. Veel kaugemale. See hirmus mees heidutas mind. Ma pean ikka nagu kuulma, kuidas ta nii toorelt kisendas.»

Ja kuningas purjetas järgmisel päeval merele.

Lained hõljutasid tema mured ja mõtted minema, tuuled äiutasid paari jälle rahulikult magama, ning paistis, et õnn tuleb ka nende juurde tagasi. Kuid ei kestnud kaua, siis vajus kuningas jälle mõtteisse, istus jälle koos oma teadusmeestega ja tarkadega ning kuninganna hakkas jälle nutma.

«Ma tahaksin puhata siin merepõhjas,» ütles ta sageli, kui nad istusid vaikides vastamisi.

Siis lainetas kuninga hellus ja arm ja ta kallistas oma naist, aga mõtted läksid vägisi tagasi selle juurde, mis on hää ja mis on halb ja miks on ühele õnneks, mis teisele on õnnetuseks.

Kuid kuninganna, kes nägi, kuidas mõtted võõrutasid temalt mehe, hakkas närbuma. Ikka läbipaistvamaks läksid tema õrnad käed ja põskedele ilmus kahtlane puna.

Kuna aga arstiteadus oli nõnda vägev, et haigusi enam ei olnud, siis ei saadud teda haigeks pidada. Isegi mitte hingehaigeks, kuigi ta kaebas, et unes näeb seda hirmsat meest, kes sööb liha ja tapab ja vaatab nii julgete silmadega. «Ega ta ometi siia ei tule,» kuuldi teda mõnikord sonivat.

Haige ta ei olnud. Kuid ta kustus kuidagiviisi. Tal ei olnud vist kunagi palju elujõudu olnud.

Nüüd nägi kuningas aegamööda suurt hädaohtu, ja tema

hoolet ja õrnusel ei olnud piiri. Ta ei lahkunud voodilt, ta täitis kõik väiksemadki soovid. Ja süüdistas ennast, et ta oli kogu aeg tegemist teinud elumõistatusega ja eiumõit- tega ning oli seejuures hooletusse jätnud oma kõige lähema, selle osa enesest, millest ta märkas, et see tema kõige väärtuslikum oli olnud.

«Sa pane mind kristallist kirstu,» ütles kuninganna ja ei lausunud enam «kuninglik kõrgus». «Sa pane mind kristallist kirstu ja lase mind merepõhja. Kuid merepõhjas on pime, eks? Mina kardan aga pimedust. Valge peab minu ümber olema, kogu meri peab särama. Ja kui sa sõidad laevaga pinnal, siis näed sa mind, kuidas ma puhkan. Kui saaks kuu ja tähed minu kirstu ümber paistma panna.»

Kuningas nuttis ja lubas kõike.

Siis pani kuninganna oma nii peeneks läinud käsivarred temale ümber kaela ja oma suu tema kõrva juurde.

«Ma häbenen,» ütles ta, «aga mul on veel üks soov.»

«Ütle.»

«Ma häbenen.»

«Ütle aga.»

«Ma... tahaksin... natuke praetud pekki.»

Ja siis suri ta häbeliku naeratusega.

Kuninga valu tõusis taevasteni. Ta surus oma hambad kokku ja tõstis rusikad pilvede poole.

Saatan, kes oli jälginud oma poja valitsemist maakeral ja oli tundnud rahuldust nagu alati igast katsetamisest, oli aga taevalisena teadnud, et need ei vii sihile. Kuid kuigi nii: tema tundis oma hinge ja vaimu omas pojas ja teadis katse kui niisuguse jumalikku ja trotslikku võlu. Ning uhkust tundis ta valust märatsevast pojast, kes tahtis laotada laotust, et valmistada oma naisele väärilist puhkepaika. Saatan kasutas Jumala töotust tema pojale natuke jumalikkugi võimu anda ning vabastas kuu ja tähed oma ringide roobastelt. Kui kuningas oli oma naisele lasknud valmistada kristallist kirstu ja sõitis temaga tagasi merele ning kui kirst vajus rohelisse sügavusse, siis kristalliseeris Lu-

cifer relatiivsuse teooria, ning tähed ja kuu hakkasid vajuma merre nagu sätendav ilutulestik. Niisugustena nagu nad paistsid inimestele, niisama suurtena seisid nad särava kirstu ümber ja kuningas nägi oma armsamat läbi kristalli ja kristallselge vee.

Kuid taevas oli nüüd must. Must nagu põhjatu ja ääretu mure.

Oli vaid jäänud linnutee. Ei andnud see ju palju valgust, ja jäi seepärast nagu hämar loor seisma põiki taevast.

Kuningas pöördus tagasi oma lossi ning ei näinud enam keegi naeratust tema näol. Süngelt istus ta terrassil, vaates öösiti valendavat merd.

Ei mõelnud ta enam elumõistatuse üle järele, ei teinud ta tegemist enam inimeste ja teiste olevuste õnnega. Ta jättis vaid säädused maksma oma naise mälestuseks.

Mustad ööd aga lasusid inimestel. Ei tõstetud enam pilku taeva poole, et leida rahu vaiksete tähtede vilkumisest, ääretuse mõistatuse lohutusest. Ei kõndinud armastavad paarid enam kuuvalgel. Ja tähetornides ei istunud enam teadlasi, et uurida igaviku ringvoolu säädusi. Inimesed hakkasid nüüd mere poole asuma, külgetõmmatuna säält tulevast särast.

Sellest tundis kuningas kurba rahuldust. See paistis temale kadunud naise austamisena.

Kuid manner oli öösiti pilkaselt pime.

Kui kuninga esimene suur valu möödaski, hakkas ta aegamööda jälle huvi tundma jälgimisest, kuidas mõjuvad tema säädused inimestele. Ning ta pani oma imestuseks tähele, et ka säädused kuluvad. Ka säädused sünnivad, kasvavad, vananevad ja surevad. Inimesed olid tema säädused juba peaaegu unustanud ja hakanud jälle igatsema. Rahulolemine oli kadunud ja valud olid jälle võimule tulemas.

Ja siis hakkas kuninga sünge ja kurb meel igatsema lohutust.

Kui tema väga vana oli, siis mõtles ta kord maakerale

jälle tagasi anda tema tähtedega ööd. Kuid naise viimne soov oli temale püha. Ja ta jättis kõik nii, nagu oli. Aga ise vaatas ta igatsedes linnutee poole, mille ümber seisis endistel aegadel siravad tähed.

Ta sõitis mööda maakera ja istus pilkastel uneta öödel vete ääres ja kuulatas pimeduse surisevat vaikust. Ning sellest vaikusest nagu tõusis ühine suur maakera ohe: anna meile tagasi meie tähetaevas!

Ta kohtas meest metsast, kes oli enesest teinud kuninga ja temalt ära langenud ühes oma riigiga. Ta läks rahuar-mastajana tema juurde ega tarvitanud tema vastu oma võimu. Küsis vaid, miks on tema ja tema alamad ära langenud maakera riigilt ega austa antud õnnesaadusi.

«Kas andsid sa tähetaeva surnule meie õnneks? Kas uputasid sa kuu meie õnne pärast?» Nõnda kostis külmalt vastane.

Siis istus kuningas öövaikusel vee ääres ja mõtles. Viimse puhkepaiga rüvetamisena tundis ta juba mõtetki inimestele tagasi tuua tähed ja kuu. Aga ta teadis, et ta seda peab tegema ja teeb.

Ja äkki hakkas pilkases pimeduses üks lind laulma. Ta laulis häälitsehes ning punased rubiinhelid tilkusid helmeridade vahele, mis hõbedaselt vestlesid. Nagu pääsukese viisil koduselt lobisev, lapselik lohutus nukule tuli mustast ööst. Sekka sulasid ööbiku sügavad südamehääled nagu kirglik lohutustahe: ei ole viga midagi, ei ole viga midagi, küll läheb mööda kõik, küll läheb mööda kõik!

Siis teadis kuningas järsku, et see lind oli tulnud ülalt linnuteelt. Et ta oli siia maa päale lennanud, et tema ot-sust kinnitada.

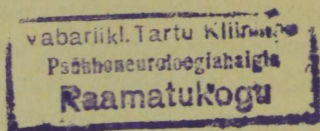
Ja kuningas tõusis ning võttis kokku oma jumaliku jõu. Ta tõstis käed taeva poole ja lausus: «Saagu taevas jälle täis tähti.»

Ning hakkasid tõusma tähed nagu ilutulestik. Aeglaselt kerkisid nad kõrgele, aeglaselt otsisid nad omad kohad

kätte taevaotuses ja aeglaselt kerkis kuu üles nende keskele.

Kuningas kuulis, kuidas eemal kaugel aknaid avati ja aegamööda pääle pühalikku vaikimist hakkasid kostma rõõmsast ärevusest hääled.

Kui ta aga mõtles merele, mis oli nüüd must ja kõle kristallist kirstu ümber, siis murdus ta süda. Tema kustuvasse kuulmisse kostis aga veel linnuteelinnu hääl tema üle vajuvasse pilkasse pimedusse: «Ei ole viga midagi, küll läheb kõik mööda, küll läheb kõik mööda.»

SISUKORD

<i>Karl August Hindrey</i>	5
Isa	7
Neero	35
Haiged hinged	53
Maksuinspektor	97
Üks pühapäev	124
Kahevõitlus	161
Viinapisarad	199
Ristteel	226
Ja oli kunagi keegi...	256
Linnuteelind	283

Toimetaja O. Samma

Toimetuse kolleegium: V. Beekman, V. Ilus, O. Jõgi, U. Laht,
O. Ojamaa ja R. Sirge

Toimetuse aadress: Tallinn, Harju t. 1, tel. 492-54; 407-82.

Trükkimisele antud 9. IX 1968. Trükiarv 25 000. Kohila Paberivabriku trüki-
paber nr. 2, 84×108, ¹/₃₂. Trükipoognaid 9,375. Formaadile 60×90 kohaldatud
trükipoognaid 15,75. Arvestuspoognaid 14,62. MB-08031. Tellimuse nr. 2671.
Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind 40 kop.

На эстонском языке

Библиотека «Лооминг» № 35—38 (563—566)

Издательство «Периодика»

Карл Аугуст Хиндрей

И когда-то был кто-то...

Рассказы

HIND 40 KOP.

